โครงการหนังสือชุด "ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้"
Publication Series "Thailand's Neighbors in Southeast Asia"

ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น
โลกทัศน์ชนชั้นนำไทย

Rajadhiraja Samkok and Saihan : World Views of the Thai Elites

กรรณิการ์ สาตรปรุง
Kannikar Sartraproong

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ - กาญจนี ละอองศรี
Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-ongsri

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

โครงการหนังสือชุด "ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้"
Publication Series "Thailand's Neighbors in Southeast Asia"
ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น
โลกทัศน์ชนชั้นนำไทย

Rajadhiraja Samkok and Saihan : World Views of the Thai Elites

กรรณิการ์ สาตรปรุง
Kannikar Sartraproong

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ - กาญจนี ละอองศรี
Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-ongsri

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น : โลกทัศน์ชนชั้นนำไทย

Rajadhiraja Samkok and Saihan : World Views of the Thai Elites

ชื่อนี้ดัดแปลงมาจาก

โลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ 1 : ศึกษาจากเรื่อง ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น

The Political World Views of Elites in the Reign of King Rama I : Studying from Rajadhiraja, Samkok, Saihan

ผู้แต่ง

กรรณิการ์ สาตรปรุง

Kannikar Sartraproong

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ - กาญจนี ละอองศรี

Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-ongsri

โครงการหนังสือชุด "ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้"

Publication Series "Thailand's Neighbors in Southeast Asia"

พิมพ์ครั้งแรก : พฤศจิกายน 2541

จำนวนพิมพ์ 1,000 เล่ม

ISBN 974-86305-5-2

ราคา 260 บาท

แบบปกและรูปเล่ม

ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์

ลำยวน เพชรแสงสว่าง

จัดพิมพ์โดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

THE THAILAND RESEARCH FUND

ชั้น 19 อาคารมหานครยิบซั่ม 539/2 ถนนศรีอยุธยา แขวงถนนพญาไท เขตราชเทวี กรุงเทพฯ 10400

19th Floor, Gypsum Metropolitan Tower, 539/2 Sri-Ayudhya Road, Rajdhavee, Bangkok 10400

Tel : 642-5186-9 Fax : 642-5190 BBS : 642-5235 E-mail : vicharn@mozart.inet.co.th

Home Page : http://www.inet.co.th/org/trf

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700

413/38 Arun-amarin Road, Bangkok 10700, Tel : 424-5768 Fax : 433-8713

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คำนำ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

หนังสือชุด "ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้" เป็นชุดหนังสือที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ร่วมมือกับมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ จัดพิมพ์ขึ้นโดยคัดสรรจากวิทยานิพนธ์หรือสารนิพนธ์ของนักศึกษาปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยหลายแห่งของเราในประเด็นความรู้ต่างๆ หลายสาขา และปรับปรุงให้เหมาะแก่การเผยแพร่ทั่วไป ในการที่ สกว. ให้ทุนสนับสนุนการปรับปรุงดังกล่าวมีความมุ่งหวังว่า ความรู้ต่างๆ ไม่ว่าจะเจาะจงเฉพาะประเทศเดียว หรือที่สัมพันธ์กับประเทศไทยที่มีอยู่แล้วบ้างก็ตาม จะได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง และเป็นสะพานให้เกิดการตื่นตัวของการศึกษาเกี่ยวกับประเทศต่างๆ หรือที่เรามักจะเรียกกันว่า "วิเทศคดีศึกษา" และ "อาณาบริเวณศึกษา" มากกว่าที่ผ่านๆ มา

ในอดีตเรามัวแต่แสวงหาและช่วยกันกระจายความรู้เกี่ยวกับประเทศต่างๆ ทั้งในแถบตะวันออกและตะวันตกที่ค่อนข้างจะเป็นแดนไกล ความรู้จากแดนใกล้ที่เป็นประโยชน์แก่เราโดยตรงและประโยชน์ร่วมของทั้งสองฝ่ายแถบนี้ถูกมองข้ามมาเป็นเวลานาน สกว. จึงหวังว่า หนังสือชุดนี้คงพอจะทดแทนสิ่งที่ไม่รู้กันอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านของเรา และน่า

จะเป็นกิ่งก้านที่รอการแตกขยายให้เกิดการวิจัยเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างสร้างสรรค์ยิ่งขึ้น และชดเชยเวลาที่ล่วงไปแล้วได้บ้าง

การผลิตงานจำนวนถึง 20 เรื่อง ในชุดนี้คงไม่สามารถสำเร็จลงได้อย่างน่าชื่นชม หากมิได้มีความคิดริเริ่มจาก รศ.ดร. บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา อดีตผู้อำนวยฝ่ายสนับสนุนการวิจัยด้านความสัมพันธ์ข้ามชาติและทางเลือกในการพัฒนา ของ สกว. ความรอบรู้และเชี่ยวชาญของ ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ แห่งมูลนิธิโครงการตำราฯ หัวหน้าโครงการนี้ ความช่วยเหลือของคณะกรรมการบริหารโครงการท่านอื่นๆ อีก 6 ท่าน คือ รศ. สีดา สอนศรี รศ. รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ รศ.ดร. ธีระ นุชเปี่ยม ผศ.ดร. ชาคริต ชุ่มวัฒนะ ผศ.ดร. สุเนตร ชุตินธรานนท์ และ ผศ. กาญจนี ละอองศรี กรรมการและเลขานุการของโครงการ และที่ปรึกษาอีกหลายท่านที่มิได้เอ่ยนาม ซึ่งได้ช่วยอ่านและให้ข้อคิดเห็นในการปรับปรุงงานของนักศึกษาอย่างจริงจัง สกว. จึงขอขอบคุณทุกท่านเป็นอย่างสูง

สกว. หวังว่าหนังสือเล่มนี้ ซึ่งสอดคล้องกับอุดมการณ์ของ สกว. ที่ว่า "สร้างสรรค์ปัญญา เพื่อพัฒนาประเทศ" จะให้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า ทั้งในเชิงการพัฒนางานวิจัย การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ และการนำเสนอความรู้ทั่วไปแก่ ครู อาจารย์ นักบริหาร นักธุรกิจ นักวิชาการ นักศึกษา นักวิจัย นักท่องเที่ยว สื่อมวลชน และประชาชนผู้ใฝ่รู้เกี่ยวกับประเทศอื่น

ศ.นพ. วิจารณ์ พานิช
ผู้อำนวยการ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

รายนามคณะกรรมการนโยบายกองทุนสนับสนุนการวิจัย

1. ศ.ดร. สิปปนนท์ เกตุทัต ประธานกรรมการ

กรรมการโดยตำแหน่ง

2. ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี กรรมการ
3. ปลัดกระทรวงกลาโหม กรรมการ
4. ปลัดกระทรวงการคลัง กรรมการ
5. ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรรมการ
6. ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม กรรมการ
7. ปลัดกระทรวงสาธารณสุข กรรมการ
8. ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม กรรมการ
9. ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย กรรมการ
10. เลขาธิการคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ กรรมการ
11. ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กรรมการ

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ

12. ศ.ดร. กำพล อดุลวิทย์ กรรมการ
13. ศ.นพ. ไกรสิทธิ์ ตันติศิรินทร์ กรรมการ
14. ศ.ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ กรรมการ

15. ศ.ดร. ปรีดา วิบูลย์สวัสดิ์ กรรมการ
16. รศ.ดร. กุลธร ศิลปบรรเลง กรรมการ
17. รศ.ดร. วิโรจ อิ่มพิทักษ์ กรรมการ
18. ดร. สัจจา บุญยฉัตร กรรมการ

ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

19. ศ.นพ. วิจารณ์ พานิช กรรมการและเลขานุการ

คำแถลง

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 ด้วยความร่วมแรงร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคล ในหมู่ผู้มีความรักในภารกิจบริหารการศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ เมื่อเริ่มดำเนินงาน โครงการตำรามีฐานะเป็นหน่วยงานหนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ก่อนที่จะมีฐานะเป็นมูลนิธิฯเมื่อต้นปี พ.ศ. 2521 ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือด้านทุนทรัพย์จากมูลนิธิร็อกกี้ เฟลเล่อร์ เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมายเบื้องแรกของมูลนิธิโครงการตำราฯก็คือ ส่งเสริมให้มีตำราภาษาไทยที่มีคุณภาพเฉพาะในทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้ต่างก็เห็นพ้องต้องกันในระยะนั้นว่า คุณภาพหนังสือตำราไทยระดับอุดมศึกษาแขนงวิชาดังกล่าวยังไม่สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเช่นนี้เพิ่มขึ้นย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐานการศึกษาในขั้นมหาวิทยาลัยโดยปริยาย อีกทั้งยังอาจช่วยการสร้างสรรค์ปัญญาความคิดริเริ่ม และความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองโดยส่วนรวม

พร้อมกันนี้มูลนิธิโครงการตำราฯ ก็มีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่เป็นที่ชุมนุมผลงานเขียนของนักวิชาการต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถาบัน เพื่อ

ให้ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและเผยแพร่ออกไปโดยทั่วถึงในหมู่ผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนใจงานวิชาการ การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการตำราฯ มุ่งขยายความเข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่ง ๆ ขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านการกำหนดนโยบายสร้างตำรา การเขียน การแปล และการใช้ตำรานั้น ๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนา ตลอดจนความเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของมูลนิธิโครงการตำราฯ คือ ส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการจัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภท ทั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปลเรียบเรียง งานถอดความ งานรวบรวม งานแต่งและงานวิจัย ในช่วงแรก ๆ เราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่น ๆ ด้วย นับแต่ได้ก่อตั้งโครงการตำราฯ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม-กลั่นกรอง-ตรวจสอบ และจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมาย เจตนารมณ์ และนโยบาย ได้ครบทุกประเภท และมีเนื้อหาครอบคลุมสาขาวิชาต่าง ๆ ถึง 8 สาขาดังต่อไปนี้คือ (1) สาขาวิชาภูมิศาสตร์ (2) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ (3) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ (4) สาขาวิชารัฐศาสตร์ (5) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (6) สาขาวิชาปรัชญา (7) สาขาวิชาจิตวิทยา (8) สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี นอกจากนี้เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่น ๆ เพิ่มขึ้นด้วย เช่น สาขาวิชาศิลป ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินงาน และยังได้ขยายงานให้มีการแต่งตำราเป็น "ชุด" ซึ่งมีเนื้อความคาบเกี่ยวระหว่างหลายสาขาวิชา เช่น "ชุดชีวิตและงาน" ของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วบางเล่ม

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำราฯ ยังคงมีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้จะประสบอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของเราไม่ใช่กิจการแสวงหากำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือตำราฯในราคาย่อมเยาพอสมควร

คณะกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำราฯ ยินดีน้อมรับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ท่านผู้อ่านทุกท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมในมูลนิธิโครงการตำราฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนแนะนำอยู่ห่าง ๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง หรือ รวบรวมตำราสาขาวิชาต่าง ๆ ให้เรา หรือเข้ามาร่วมบริหารงานร่วมกับเรา

เสน่ห์ จามริก

ประธานคณะกรรมการบริหาร

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

รายนามคณะกรรมการบริหาร
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

นายเสน่ห์	จามริก	ประธาน
นางเพ็ชรี	สุมิตร	รองประธาน
นางสาวกุสุมา	สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายธเนศ	อาภรณ์สุวรรณ	กรรมการ
นายรังสรรค์	ธนะพรพันธุ์	กรรมการ
นายสุลักษณ์	ศิวรักษ์	กรรมการ
นายวิทยา	สุจริตธนารักษ์	กรรมการ
นายเกริกเกียรติ	พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการ
นายอุทัย	ดุลยเกษม	กรรมการ
นางสุวรรณา	สถาอานันท์	กรรมการ
นางปริตตา	เฉลิมเผ่า กออนันตกูล	กรรมการ
นางสาวศุภลักษณ์	เลิศแก้วศรี	กรรมการและเหรัญญิก
นายชาญวิทย์	เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
นายทรงยศ	แววหงษ์	กรรมการและผู้จัดการ

คำนำ

โครงการหนังสือชุด
"ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้"

คำว่า "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้" เป็นคำใหม่ในภาษาไทยและเป็นคำที่ยังไม่ลงตัว จะเห็นว่ามีการใช้ในแบบต่าง ๆ กัน บ้างก็ใช้ว่า "เอเชียอาคเนย์" บ้างใช้ว่า "อุษาคเนย์" อย่างไพเราะเพราะพริ้งก็มี คำนี้เราแปลมาจากภาษาอังกฤษแบบอเมริกันอีกทีหนึ่ง คือ Southeast Asia ซึ่งในภาษาอังกฤษแบบอังกฤษก็ใช้ในลักษณะที่แยกคำ คือ South-East Asia ดังจะเห็นได้จากชื่อหนังสือของปรมาจารย์ชาวอังกฤษ D.G.E. Hall ที่ให้ชื่อหนังสือเล่มคลาสิกของท่านว่า *A History of South-East Asia* (1955) ในขณะที่ปรมาจารย์อเมริกัน George Mct. Kahin ตั้งชื่อหนังสือที่ถือได้ว่าเป็นงานบุกเบิกเล่มสำคัญของท่านว่า *Governments and Politics of Southeast Asia* (1959)

สำหรับในทวีปเอเชีย แต่เดิมมีคำที่อาจจะมีความหมายใกล้เคียงกับคำนี้อยู่บ้าง เช่นจีนใช้คำว่า "นานยาง" ซึ่งแปลตรงตัวว่าทะเลใต้ อันหมายถึงดินแดนที่อยู่ทางใต้ของจีน แต่ไม่รวมมหาสมุทรอินเดียและก็ไม่รวมออสเตรเลีย

ญี่ปุ่นรับคำนี้มาจากจีน แล้วออกเสียงว่า "นานโย" ส่วนในวรรณกรรมอินเดียก็มีคำที่หมายถึงดินแดนแถบนี้เช่นกัน คือคำว่า "สุวรรณภูมิ" ที่ไทยนำมาแปลและแปลงว่า "แหลมทอง" อีกทอดหนึ่ง อย่างไรก็ตามแนวความคิดว่าด้วยหน่วยหนึ่งทางภูมิศาสตร์ของเอเชียนี้ ยังมิได้มีการศึกษาโดยละเอียดนัก (อย่างน้อยก็ในภาษาไทย) และการใช้คำต่าง ๆ เหล่านี้ก็เป็นไปอย่างกว้าง ๆ

โดยทั่วไปในวงวิชาการตะวันตกถือว่าคำว่า "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้" ถือกำเนิดขึ้นมาในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อ ลอร์ด หลุยส์ เมาท์แบตตัน ตั้งกองบัญชาการของท่านขึ้นในเกาะลังกา โดยใช้ชื่อว่า South-East Asia Command แต่อันที่จริงแล้วสหรัฐอเมริกานั่นแหละ ที่ทำให้คำนี้ (โดยเปลี่ยนเขียนเป็นแบบอเมริกัน) กลายเป็นศัพท์แพร่หลายไปทั่ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงของสงครามเย็น หรือกล่าวโดยเฉพาะเจาะจงก็คือ ภายหลังที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนประสบชัยชนะในการปลดปล่อยประเทศเมื่อปี 2492/1949 นโยบายสกัดกั้น (Containment Policy) ของสหรัฐฯ ทำให้ "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้" กลายเป็นดินแดนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในทางยุทธศาสตร์ ดังนั้นสถานะทางภูมิรัฐศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็นำมาซึ่งความพยายามที่จะศึกษาและเข้าใจในดินแดน ประชากร เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม อันเป็นที่มาของวิธีการศึกษาในลักษณะของ area studies (หรือที่เรากำลังพยายามทำและแปลออกมาว่า "อาณาบริเวณศึกษา" บ้าง "วิเทศคดีศึกษา" บ้าง) และนี่ก็เป็นที่มาของ "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา" หรือ Southeast Asian Studies

ในช่วงของทศวรรษ 1950 และ 1960 (ซึ่งตรงกับช่วงรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม-สฤษดิ์ ธนะรัชต์-ถนอม กิตติขจร) "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา"

ในสถานะของ "สหสาขาวิชา" (Interdisciplinary) เฟื่องฟูอย่างมาก ศูนย์ศึกษาใหญ่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นที่มหาวิทยาลัยคอร์แนล (ตั้ง Southeast Asia Program 2494/1951) มหาวิทยาลัยเยล มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน มหาวิทยาลัยฮาวาย ตลอดจนวิทยาเขตต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยคาลิฟอร์เนีย ฯลฯ ต่างก็ทั้งเรียน ทั้งสอน ทั้งวิจัย และทั้งมีส่วนพัวพันกับนโยบายของรัฐบาลอเมริกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสงครามเวียดนาม-ลาว-กัมพูชา จนกระทั่งบางวงวิชาการและนักวิชาการบางคนถูกประณาม ว่าทำงาน "จารกรรม" ให้กับรัฐบาล

สหสาขาวิชา "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา" ซึ่งส่วนใหญ่การจัดการเรียนการสอนจะเป็นระดับปริญญาโทและปริญญาเอกนั้นได้แพร่ขยายไปทั่ว เช่น ในยุโรปทั้งในอังกฤษและภาคพื้นทวีป (แน่นอนเจ้าอาณานิคมเดิมในยุโรป เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส หรือเนเธอร์แลนด์ ต่างก็มีการศึกษาในลักษณะคล้ายคลึงกันนี้ และบางแห่งก็มีมาก่อนอเมริกันด้วยซ้ำไป) และก็ขยายไปสู่ประเทศที่อยู่ในเขตอิทธิพลทางการเมืองของอเมริกา เช่นในออสเตรเลีย หรืออย่างในกรณีของญี่ปุ่นเป็นต้น (มหาวิทยาลัยเกียวโตได้รับเงินทุนช่วยเหลือจากอเมริกันในการจัดตั้ง Center for Southeast Asian Studies 2508/1965)

สำหรับในประเทศไทย (ซึ่งรวมทั้งประเทศบางประเทศในภูมิภาคนี้) "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้" ในสถานะทางวิชาการและสถานะทางภูมิรัฐศาสตร์ดูจะเป็นผลผลิตทั้งทางตรงและทางอ้อมของสหสาขาวิชาและนโยบายทางยุทธศาสตร์ของอเมริกา การเกิดขึ้นของวิชาใหม่ ๆ เช่น ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเมืองการปกครองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สังคมและวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ฯลฯ ในมหาวิทยาลัยชั้นนำของไทยในช่วง

ปลายทศวรรษ 1950 และมาเฟื่องฟูอย่างมากในทศวรรษ 1960 นั้นมีส่วนเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับนโยบายของอเมริกาในเอเชีย หนังสือตำราในด้านนี้ค่อย ๆ ทยอยออกมา โดยเริ่มต้นจากงานแปลจากภาษาอังกฤษ (อเมริกัน) เรื่อยไปจนเกิดตำราแบบประเภท "แนะนำ" โดยนักวิชาการไทย (ซึ่งส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งหลักฐานข้อมูลจากตำราของอเมริกัน-อังกฤษอยู่เป็นส่วนใหญ่)

ในเวลาเดียวกัน "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้" ในสถานะของความสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์ต่อนโยบายของสหรัฐฯ ก็ทำให้รัฐบาลในหลายประเทศในแถบนี้ถูกอิทธิพลดังกล่าวดูดเข้าไปอยู่ในวงจรของการเมืองระหว่างประเทศของสงครามเย็น (ซึ่งถ้าจะพูดให้ตรงความหมายทีเดียวนั้น สงครามเย็นเป็นความเย็นสำหรับมหาอำนาจมากกว่า เพราะไม่ต้องรบสงครามในบ้านของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นในยุโรปหรืออเมริกา ในขณะที่ทั้งในเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กลับเป็นสงครามที่มีความรุนแรงและความหายนะอย่างสูง มีลักษณะของสงครามร้อนเสียยิ่งกว่าร้อน) ในระยะเวลาดังกล่าวเกิดความพยายามที่จะสร้าง "ความร่วมมือส่วนภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้" โดยเฉพาะในกลุ่มค่าย "โลกเสรี" ที่จะเผชิญหน้ากับ "ค่ายคอมมิวนิสต์"

แน่นอนในระยะเริ่มแรก "ความร่วมมือส่วนภูมิภาค" นี้ก็ตกอยู่ภายใต้ "ร่มเงา" ของมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งนำโดยสหรัฐฯ อย่างในกรณีขององค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ สปอ. (The South-east Asia Collective Defence Treaty Organization - SEATO) ปี 2497/1954 ที่มีสำนักงานอยู่ที่กรุงเทพฯ (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของส่วนหนึ่งของกระทรวงการต่างประเทศ) เรื่อยมาจนมีสมาคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ อาสา (Association of Southeast Asia - ASA) ที่กลายมาเป็น

สมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือที่รู้จักกันว่า อาเซียน (The Association of Southeast Asian Nations - ASEAN) ในที่สุดในปี 2510/1967 และก็เกิดกิจกรรมต่าง ๆ เสริมขึ้นมาเพื่อสร้าง "ความร่วมมือส่วนภูมิภาค" อาทิเช่น กีฬาแหลมทอง (Southeast Asian Peninsular Games - SEAP Games) อันเป็นที่มาของซีเกมส์ (Southeast Asian Games - SEA Games) ในปัจจุบัน หรือกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมที่ขึ้นชื่อลือชาและฟู่ฟ่าอย่างมากคือ รางวัลนักเขียนซีไรท์ (Southeast Asian Write Award - SEA Write) ฯลฯ

กล่าวโดยย่อ แม้ว่าแนวความคิด แนวศึกษา ตลอดจนกิจกรรมทั้งทางการเมืองและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะได้รับอิทธิพลและแรงกระตุ้นจากโลกตะวันตก (โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสหรัฐฯ) ก็ตาม แต่แนวความคิดดังกล่าวได้กลายเป็นที่ยอมรับและปฏิบัติกันใน "ภูมิภาค" นี้ และที่สำคัญก็คือได้เกิด "หน่ออ่อน ๆ" ของวิชาการ "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา" ขึ้นในมหาวิทยาลัยไทยบางแห่ง เช่น ปริญญาโททางด้านประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2517/1974 ซึ่งในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาจนถึงปี 2538/1995 ได้ผลิตมหาบัณฑิตออกมาแล้ว 78 คน แต่อย่างไรก็ตามมีข้อน่าสังเกตว่าวิทยานิพนธ์หรือสารนิพนธ์ของมหาบัณฑิตนี้ส่วนใหญ่กลับกลายเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับไทยศึกษามากกว่าจะเป็นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา อันอาจเนื่องมาจากข้อจำกัดของความรู้ว่าด้วยภาษาที่จะทำงานค้นคว้าในภาษาของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยตรงก็เป็นได้

สำหรับที่มหาวิทยาลัยมหิดล มีสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชนบท ตั้งเป็นทางการ 2524/1981 (แต่มีสถานะเป็นโครงการมาก่อน

ตั้งแต่ปี 2517/1974 ไล่เรี่ยกันกับมหาวิทยาลัยศิลปากร) สถาบันฯนอกจากจะทำการวิจัยเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว ยังจัดหลักสูตรการเรียนการสอนระดับปริญญาโทและเอกอีกด้วย (อย่างไรก็ตามหลักสูตรปริญญาเอกซึ่งเริ่มในปี 2535/1992 ยังไม่มีผู้จบการศึกษา)

น่าสนใจและน่าแปลกใจที่นอกเหนือจาก "หน่ออ่อนทางวิชาการ" ของสองมหาวิทยาลัยข้างต้น ไม่มีมหาวิทยาลัยระดับนำของไทยจัดการเรียนการสอนไม่ว่าจะเป็นในระดับปริญญาตรี หรือในระดับหลังปริญญาตรี และก็ไม่มีหน่วยงานที่ทำการศึกษาหรือวิจัยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยตรง แม้ว่าที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจะมีสถาบันเอเชียศึกษามาตั้งแต่ 2528/1985 (เป็นโครงการมาตั้งแต่ 2510/1967) ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็มีการจัดตั้งสถาบันเอเชียตะวันออกศึกษาขึ้นมาในระยะหลัง อย่างไรก็ตามก็เป็นที่เข้าใจได้ทั้งในความสำคัญทางด้านภูมิรัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์การเมือง ที่ทั้งสองสถาบันนี้จะให้น้ำหนักของการทำงานวิจัยค้นคว้าในส่วนที่เกี่ยวกับเอเชียตะวันออกโดยเฉพาะอย่างยิ่งจีนและญี่ปุ่น มากกว่าบรรดา "ประเทศเล็กประเทศน้อย" ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (แม้ว่าโดยความเป็นจริงแล้วทางจุฬาฯให้ความสนใจและผลิตผลงานทางด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่น้อยก็ตาม)

โดยรวมแล้วก็อาจกล่าวได้ว่า เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาก็ยังคงสภาพของการเป็น "หน่ออ่อน ๆ" ทางวิชาการอยู่ ยังเป็น "หน่ออ่อน" ทั้งในด้านการเสริมสร้างสถาบัน ทั้งในด้านบุคลากรทางวิชาการ (หรือที่เราเรียกกันว่าเชี่ยวชาญ) ทั้งในด้านหนังสือ ตำรา และทั้งในด้านความรับรู้ของมหาชนโดยทั่วไป

แต่แล้วในช่วงประมาณ 2 ทศวรรษที่ผ่านมา เกิดปรากฏการณ์ที่สำคัญในระดับการเมืองของโลก อันมีผลกระทบต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นั่นคือ นับตั้งแต่การปราชัยของสหรัฐฯในอินโดจีนตั้งแต่ปี 2518/1975 ตามติดมาด้วยปรากฏการณ์ที่ไม่ค่อยจะมีใครคาดคิด คือการล่มสลายของอุดมการณ์และเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมในช่วงปลายทศวรรษ 1980 ซึ่งมีผลเป็นรูปธรรมในการพังทลายของกำแพงเบอร์ลินกับการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ซึ่งก็หมายถึงการสิ้นสุดของสงครามเย็น (หรือจะเรียกว่าสงครามร้อนในมุมมองของเอเชียก็ตาม) ในช่วงต้นทศวรรษ 1990 เป็นผลให้ดูเหมือนว่ากระแสใหญ่ ๆ ในโลกนี้เหลืออยู่เพียง 2 กระแสเท่านั้นเอง คือ กระแสหนึ่งเป็นด้านการเมืองและเป็นเรื่องของ "กระบวนการประชาธิปไตย" (democratization) อีกกระแสหนึ่งทางด้านเศรษฐกิจซึ่งเป็นเรื่องของ "เศรษฐกิจการตลาดเสรี" (free market economy)

ดังนั้น สภาพการณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เคยแบ่งเป็นค่ายเป็นกลุ่ม กลับกลายเป็นคล้าย ๆ กับ "โลกที่ไร้พรมแดน" หรือเรียกตามศัพท์ที่แสนจะได้รับความนิยมแห่งยุคใหม่นี้ว่า "โลกาภิวัตน์" ดูประหนึ่งว่าไม่ว่าประเทศใดจะปกครองด้วยระบบการเมืองแบบใด ต่างก็ดูเหมือนจะสามารถอยู่ร่วมกันและติดต่อสัมพันธ์กันได้

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในรอบสองทศวรรษที่ผ่านมา ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยอย่างมหาศาล ทั้งในระดับของรัฐบาลในแง่ของ "ความร่วมมือส่วนภูมิภาค" ที่กล่าวแล้วข้างต้น รวมทั้งความพยายามที่จะขยายขอบเขตความร่วมมือของสมาคมอาเซียนให้มีสมาชิกครบ 10 ประเทศ รวมไปจนถึงภาคเอกชนซึ่งความสำเร็จในระยะหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย นับ

ตั้งแต่เริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจเมื่อปี 2504/1961 โดยยึดระบบเศรษฐกิจการตลาดเสรี เกาะกลุ่มมากับสหรัฐฯและญี่ปุ่น ทำให้เศรษฐกิจไทยประสพความสำเร็จอย่างมหาศาลจากทศวรรษ 1960 เฟื่องฟูเป็น "เศรษฐกิจฟองสบู่" ในทศวรรษ 1980 จนกระทั่งมาเริ่มถดถอยเอาในตอนต้นทศวรรษ 1990 และเกิดวิกฤตเศรษฐกิจและค่าของเงินบาทในปี 2540/1997 ความสำเร็จชั่วระยะเวลาหนึ่งของเศรษฐกิจไทยที่ทำให้ภาคเอกชนให้ความสนใจต่อทรัพยากรและแรงงานราคาถูกของประเทศข้างเคียง โดยเฉพาะประเทศที่ใช้ระบบสังคมนิยมและ "ล้มเหลว" ทางเศรษฐกิจอย่างในอินโดจีนและพม่า

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ในสภาพการณ์ใหม่ข้างต้น ทำให้เกิดความสนใจและความสำคัญของการที่ไทยจะต้อง "รู้เขารู้เรา" รู้จักประเทศเพื่อนบ้านหรือประเทศข้างเคียงโดยตรง ลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่คุ้นเคยอยู่กับการติดต่อแต่กับชาติมหาอำนาจ เพียงแต่วอชิงตัน ลอนดอน ปารีส โตเกียว หรือที่เปลี่ยนไปหน่อยก็คือกับปักกิ่ง กลับต้องให้ความสนใจต่อ "ประเทศเล็กประเทศน้อย" ต้องติดต่อกับย่างกุ้ง เวียงจันท์ พนมเป็ญ ฮานอย จาการ์ตา ฯลฯ ดังคำกล่าวของ ดร. สิปปนนท์ เกตุทัต (**วิเทศคดีศึกษา** สกว. 2538) ที่ว่า

> *สังคมไทยจะต้องปรับตัวเองให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้สร้างปัญญาขึ้นให้กว้าง ให้รอบรู้เรา-รู้เขามากขึ้น จะต้องรู้คู่ค้า-คู่แข่งมากขึ้น จะต้องเรียนรู้การหาความพอดี ระหว่างความร่วมมือและการแข่งขัน เรียนรู้การอยู่ร่วมกับธรรมชาติมากขึ้น และการรักษาไว้และการพัฒนาซึ่งความเป็นไทยในสังคมโลก จะต้องเป็นทั้งพลเมืองไทยและพลเมืองโลก*

ความตื่นตัวสนใจต่อประเทศข้างเคียง ทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน แม้จะมีกลิ่นอายของยุทธศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ประเภทของการ "การเปลี่ยนสนามรบให้เป็นตลาดการค้า" ประเภทของการมองหาช่องทางผลประโยชน์ที่จะได้ทั้งตลาด ทั้งแรงงานและทั้งทรัพยากรราคาถูกก็ตาม แต่ก็ส่งผลให้เกิดความตื่นตัวในวงการศึกษาที่จะมี "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา" ในรูปต่าง ๆ ทั้งในระดับของทบวงมหาวิทยาลัยที่ต้องการส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ภาษาของประเทศเพื่อนบ้านให้มากขึ้น ทั้งในหมู่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่มีโครงการประเภท "ภูมิภาคศึกษา" "พม่าศึกษา" "อินโดจีนศึกษา" หรือ "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา" โดยตรง (แม้ว่าส่วนใหญ่ยังมีสภาพเป็นแผนงานอยู่ บางส่วนก็เป็น "หน่อวิชาการ" เล็ก ๆ ยังต้องรอกาลเวลาที่จะพิสูจน์ว่าจะเติบโตออกดอกออกผลหรือไม่ก็ตาม)

และจากบริบทดังกล่าวนี้เอง เป็นที่มาของโครงการหนังสือชุด "ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้" โครงการหนังสือชุดนี้มุ่งที่จะกระตุ้นให้เกิดความสนใจต่อ "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา" มุ่งที่จะสนับสนุนผลงานทางด้านนี้ที่เขียนโดยคนไทยด้วยกัน ดังนั้น โครงการจึงมุ่งไปที่การเลือกสรรผลงานวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ในระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย เพราะลักษณะงานกลุ่มนี้มักอยู่ในข่ายงาน ริเริ่มสร้างสรรค์ หรือบุกเบิกในการศึกษาค้นคว้า อาจในแง่ฐานข้อมูลชั้นต้น การประมวลประเด็นศึกษา ตลอดทั้งมุมมองในการศึกษา วิทยานิพนธ์หรือสารนิพนธ์เหล่านี้ ได้นำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะที่จะตีพิมพ์เป็นหนังสือเพื่อใช้ในการเรียนการสอน หรือสำหรับบุคคลทั่วไปที่มีความสนใจในด้านนี้

ในการดำเนินดังกล่าวนับตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2538 เมื่อได้รับอนุมัติเงินทุนสนับสนุนโครงการจาก ***สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)***

ก็ได้มีการแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิขึ้นมา 8 ท่าน คือ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (ธรรมศาสตร์) บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา (สกว.) ธีระ นุชเปี่ยม (ศิลปากร) สีดา สอนศรี (ธรรมศาสตร์) สุเนตร ชุตินธรานนท์ (จุฬาฯ) ชาคริต ชุ่มวัฒนะ (ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร) โดยมี ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (ธรรมศาสตร์ เป็นประธาน) และ กาญจนี ละอองศรี (ธรรมศาสตร์ เป็นกรรมการและเลขานุการ) คณะกรรมการได้พิจารณาวิทยานิพนธ์เป็นจำนวนมาก และในที่สุดจากข้อเสนอแนะของผู้อ่านต้นฉบับหรือ reader (ที่ได้ขอให้ช่วยพิจารณาเป็นกรณีพิเศษ) ประกอบกับความเห็นของกรรมการเอง ก็ได้ดำเนินให้มีการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์สารนิพนธ์ซึ่งแล้วเสร็จจัดการตีพิมพ์ได้ในชุดนี้จำนวน 20 เรื่อง

โครงการหนังสือชุด "ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้" ทั้ง 20 เรื่องนี้ เมื่อพิจารณาในภาพรวมจะเป็นการให้ฐานข้อมูลและความรู้ต่อความเข้าใจเรื่องราวของภูมิภาคนี้ทั้งในเรื่องนโยบายการต่างประเทศ การก่อตั้งองค์การระหว่างประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ปัญหาชายแดน ปัญหาชนกลุ่มน้อย ประวัติศาสตร์บางช่วงเวลาของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ ตลอดเรื่องราวทางวัฒนธรรม คติชนวิทยา โลกทัศน์และภูมิปัญญา ฯลฯ โดยมีความคาดหวังว่า โครงการหนังสือชุดนี้จะช่วยกระตุ้นให้เกิดความสนใจต่อ "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา" ขึ้นในบ้านเราทั้งในหมู่นักวิชาการและมหาชนทั่วไป เป็นการขยายพรมแดนของความรู้และวิชาการให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ช่วยส่งเสริมให้เกิดนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญรุ่นใหม่ ๆ ขึ้น และที่สำคัญคือกระตุ้นให้เกิดทั้งการเรียนการสอน การค้นคว้าวิจัย การสร้างสถาบัน การสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีลักษณะเป็น critical mass ขึ้นในประเทศไทยอันเป็นส่วนหนึ่งและส่วนที่สำคัญของ "ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้" เวลาของ "การศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้" เอง แทนที่จะเป็นในอเมริกา ในยุโรป ในออสเตรเลีย ในญี่ปุ่น ในจีน น่าจะมาถึงแล้ว

สำหรับหนังสือเรื่อง **"ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น : โลกทัศน์ชนชั้นนำไทย"** ของ *กรรณิการ์ สาตรปรุง* แก้ไขปรับปรุงจากวิทยานิพนธ์เรื่อง **"โลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ 1 : ศึกษาจากเรื่องราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น"** (อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ.2536)

เนื้อหาของหนังสือเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่า ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น เป็นวรรณกรรมแปลจากต่างชาติในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ที่มีเนื้อหาร่วมว่าด้วยการผลัดเปลี่ยนแผ่นดิน ความสำเร็จในการสถาปนาราชวงศ์ใหม่ และการรวบรวมอาณาจักรกลับคืนสู่ศานติสุข การผลิตวรรณกรรมเหล่านี้เป็นแนวใหม่ทั้งด้านรูปแบบและเนื้อหา มิใช่เพียงเพื่อเรื่องบันเทิงหรือเรื่องพิชัยสงคราม แต่มุ่งที่จะกล่อมเกลาทางการเมือง โดยอธิบายถึงอุดมคติแบบใหม่ของการเป็นผู้นำ คุณสมบัติ บทบาทและภาระหน้าที่ที่กษัตริย์และขุนนางพึงมีตลอดจนความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

ท้ายที่สุดนี้บรรณาธิการต้องขอขอบคุณบุคคลจำนวนมากที่ช่วยทำให้เกิดโครงการหนังสือชุดใหญ่นี้ขึ้นมา (หลายท่านอาจดำรงความเป็นนิรนามอยู่ต่อไป) ขอขอบคุณ *สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)* ที่ช่วยเหลือในด้านทุนทั้งการดำเนินการเลือกสรรและทุนการจัดพิมพ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาสตราจารย์ นายแพทย์ วิจารณ์ พานิช ผู้อำนวยการ กับ ดร. โชคชัย สุทธาเวศ ฝ่ายความสัมพันธ์ข้ามชาติ สกว. และขอขอบคุณ ดร. บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา อดีตผู้อำนวยการฝ่ายความสัมพันธ์ข้ามชาติ สกว. เป็นกรณีพิเศษ ที่เล็งเห็นความสำคัญของ "วิเทศคดีศึกษา" โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา" ผลักดันให้เกิดผลงานทางวิชาการด้านนี้ทั้งในแง่ของเอกสาร

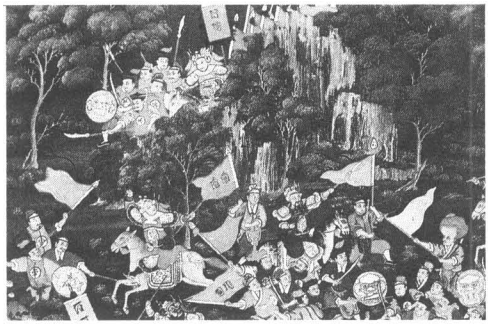
สิ่งพิมพ์ ทั้งในแง่ของการสัมมนาและการประชุมทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติหลายครั้งหลายคราวด้วยกัน

ขอขอบคุณ*มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์* ที่มีศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก เป็นประธาน ที่ร่วมในการดำเนินการจัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งนี้ ขอขอบคุณกรรมการตามรายนามที่กล่าวข้างต้นที่ช่วยในการคัดเลือก ขอขอบคุณต่อผู้อ่านต้นฉบับหลายท่าน (ที่นิรนาม) ขอบคุณจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร ซึ่งอนุญาตให้นำวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ในโครงการนี้มาตีพิมพ์ ขอบคุณผู้เขียนทุกท่านที่ทั้งอนุญาตให้นำผลงานมาตีพิมพ์ ทั้งอดทนและมานะในการแก้ไขต้นฉบับอีกครั้งแล้วครั้งเล่า ขอบคุณอาจารย์ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ และ คุณลำยวน เพชรแสงสว่าง ที่ช่วยในการดำเนินการให้หนังสือเป็นรูปเล่ม ขอบคุณ คุณเพลิน เทียนขวัญ และคุณปรารถนา ศรีวิศาลศักดิ์ ที่ช่วยในด้านธุรการเป็นอย่างดีจนสิ้นสุดโครงการฯ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
กาญจนี ละอองศรี
2 ตุลาคม 2540

คณะกรรมการบริหารโครงการผลิตหนังสือด้านวิเทศคดีศึกษา
ชุด "ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้"

1.	อาจารย์ ดร. ชาญวิทย์	เกษตรศิริ	ประธาน
2.	รองศาสตราจารย์ ดร. บุญรักษ์	บุญญะเขตมาลา	กรรมการ
3.	รองศาสตราจารย์สีดา	สอนศรี	กรรมการ
4.	รองศาสตราจารย์รังสรรค์	ธนะพรพันธุ์	กรรมการ
5.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธีระ	นุชเปี่ยม	กรรมการ
6.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชาคริต	ชุ่มวัฒนะ	กรรมการ
7.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุเนตร	ชุตินธรานนท์	กรรมการ
8.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์กาญจนี	ละอองศรี	กรรมการและเลขานุการ

ภาพปก

ประเทศไทยมีพื้นที่ประมาณ 514,000 ตารางกิโลเมตร มีประชากรประมาณ 60 ล้านคน แบ่งการปกครองพื้นที่เป็น 76 จังหวัด

ประเทศไทยมีขนาดและรูปร่างอย่างในปัจจุบันเป็นผลจากการทำสนธิสัญญาและการดำเนินการปักปันเขตแดนกับอังกฤษและฝรั่งเศสในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 และสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ขณะเดียวกันรัฐบาลกรุงเทพฯก็สามารถรวบอำนาจและดินแดนจากเจ้าประเทศราชได้สำเร็จ โดยกระบวนการสร้างกลไกการปกครองและส่งกองทัพ "สยาม" เข้าไปควบคุมในดินแดนที่เป็นปัญหา

ประเทศ "ไทย" เปลี่ยนชื่อประเทศจาก "สยาม" เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2482 เพื่อรำลึกถึงการปฏิวัติของ "คณะราษฎร" ที่เปลี่ยนระบอบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยมี "รัฐธรรมนูญ" เป็นสิ่งสูงสุดแทนตัวบุคคลเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 รัฐบาลกำหนดให้วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2482 เป็น "วันชาติและเฉลิมฉลองเอกราชอันสมบูรณ์" อันสืบเนื่องจากที่ไทยมีเอกราชไม่สมบูรณ์นับแต่การทำสนธิสัญญากับอังกฤษเมื่อ พ.ศ.2398 และกับประเทศอื่น ๆ ต่อมารวม 15 ประเทศ วันที่ "24 มิถุนายน" เป็น "วันชาติ" ของทุกปีเรื่อยมากระทั่งถูกยกเลิกในปี พ.ศ.2503 ด้วยเหตุผลทางการเมือง

ภาพปก : จิตรกรรมฝาผนังเรื่องสามก๊ก ตอนจิวยี่เผาทัพเรือและค่ายทหารของโจโฉ โจโฉจึงต้องหนี แต่ถูกไล่ล่าและสกัดกั้นตลอดทาง (ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วิหารเก๋ง วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพจากหนังสือ ศิลปกรรมวัดบวรนิเวศวิหาร, 2528)

เจียวก้านรับอาสาโจโฉไปเกลี้ยกล่อมจิวยี่ให้มาอยู่กับโจโฉ

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสามก๊ก ในวิหารเก๋ง วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพจาก **ศิลปกรรมวัดบวรนิเวศวิหาร**, 2528)

จิวยี่เลี้ยงสุราอาหารและพาเจียวก้านดูกองทัพฝ่ายตน

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสามก๊ก ในวิหารเก่ง วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพจาก ศิลปกรรมวัดบวรนิเวศวิหาร, 2528)

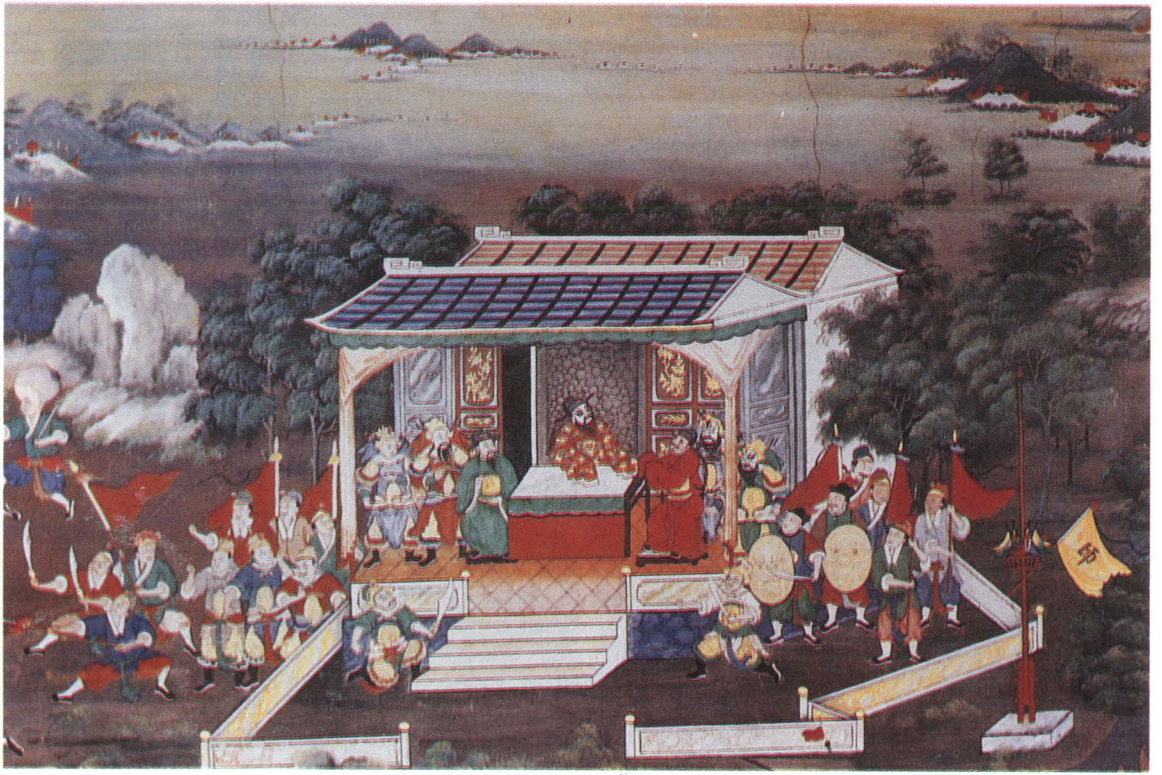
จิวยี่ขึ้นดูค่ายโจโฉบนเนินเขา เห็นธงไชยโจโฉหัก และธงจิวยี่ก็หักลงมาด้วย จิวยี่เสียใจอาเจียนเป็นโลหิต

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสามก๊ก ในวิหารเก่ง วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพจาก ศิลปกรรมวัดบวรนิเวศวิหาร, 2528)

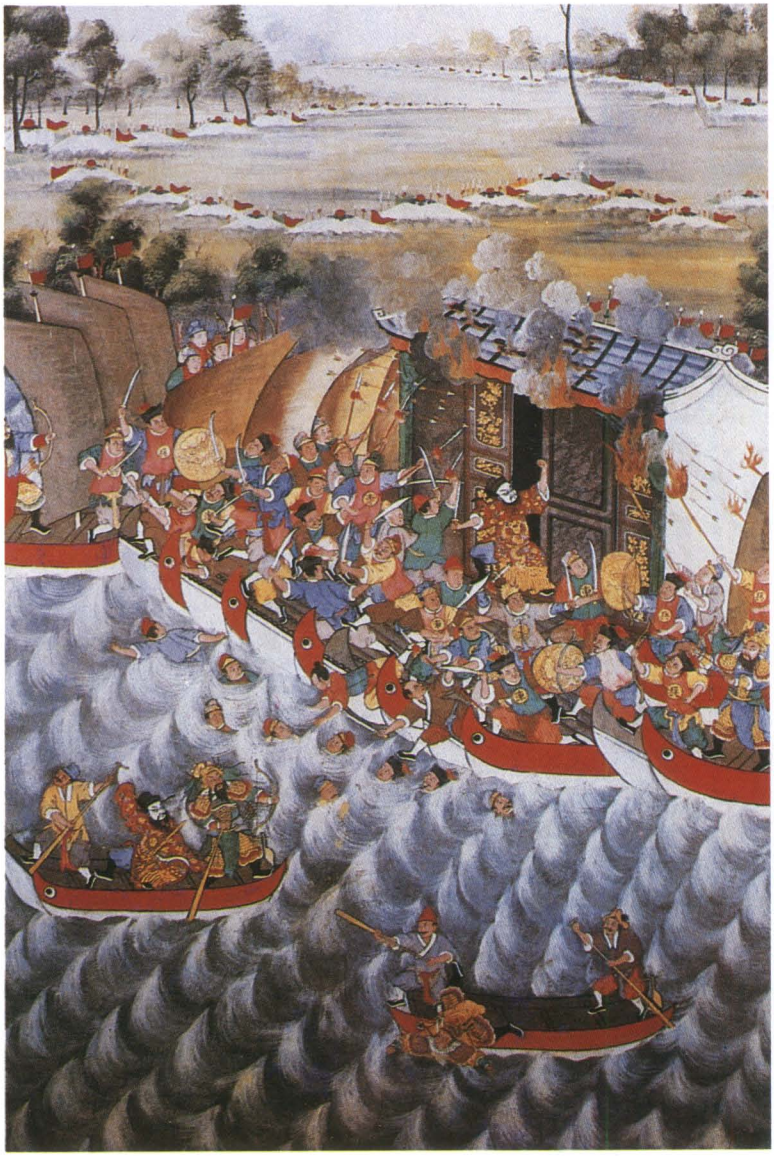
โจโฉสร้างทัพเรือขนาดใหญ่ที่ใช้เรือมาเรียงกันเป็นแบบแพขนาน

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสามก๊ก ในวิหารเก่ง วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพจาก **ศิลปกรรมวัดบวรนิเวศวิหาร**, 2528)

โจโฉให้ฝึกหัดทหารอย่างหนักทั้งทัพบกและทัพเรือ

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสามก๊ก ในวิหารเก๋ง วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพจาก ศิลปกรรมวัดบวรนิเวศวิหาร, 2528)

จิวยี่เผาทำลายกองทัพเรือโจโฉ โจโฉต้องหนีเพลิงขึ้นบก

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสามก๊ก ในวิหารเก๋ง วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพจาก **ศิลปกรรมวัดบวรนิเวศวิหาร**, 2528)

กองทัพจิวยี่ตามเผาทำลายค่ายทหารโจโฉ โจโฉขึ้นม้าพาทหารหนีไป

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสามก๊ก ในวิหารเก่ง วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพจาก ศิลปกรรมวัดบวรนิเวศวิหาร, 2528)

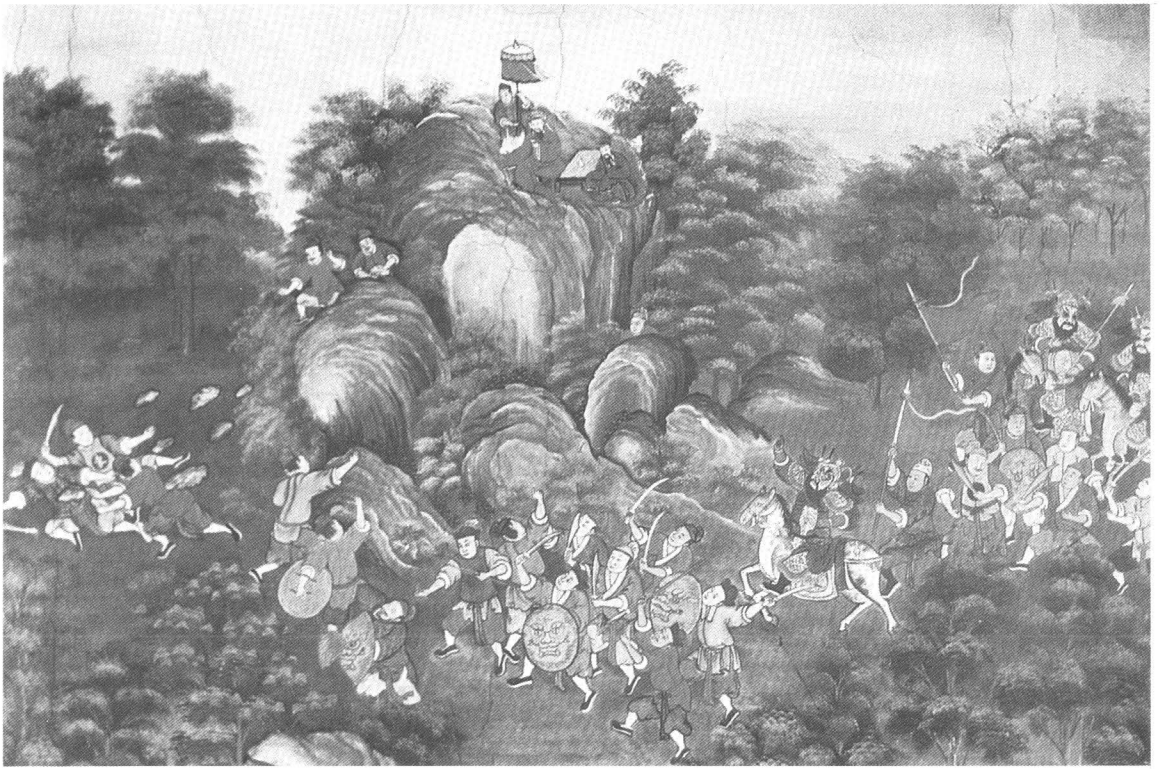
โจโฉถูกสกัดโดยทัพของกำเหลง แม่ทัพฝ่ายโจโฉต่อสู้จนตัวตาย ส่วนโจโฉหนีไปได้

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสามก๊ก ในวิหารเก๋ง วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพจาก **ศิลปกรรมวัดบวรนิเวศวิหาร**, 2528)

โจโฉถูกทัพกวนอูสกัดกั้น โจโฉขอให้กวนอูรำลึกถึงบุญคุณของตนแต่หนหลัง กวนอูยอมให้โจโฉไปแต่โดยดี

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสามก๊ก ในวิหารเก๋ง วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพจาก ศิลปกรรมวัดบวรนิเวศวิหาร, 2528)

ฝ่ายโจหยินโจฮองให้ทหารขึ้นไปจับเล่าปี่และขงเบ้งบนยอดเขา ขงเบ้งให้ทหารฝ่ายตนทิ้งหินลงมาถูกทหารข้าศึกตายเป็นอันมาก

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสามก๊ก ในวิหารเก่ง วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพจาก ศิลปกรรมวัดบวรนิเวศวิหาร, 2528)

ทหารฝ่ายเล่าปี่ขับไล่ทัพทหารฝ่ายโจหยินโจฮองจนต้องหนีข้ามแม่น้ำ

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสามก๊ก ในวิหารเก๋ง วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพจาก ศิลปกรรมวัดบวรนิเวศวิหาร, 2528)

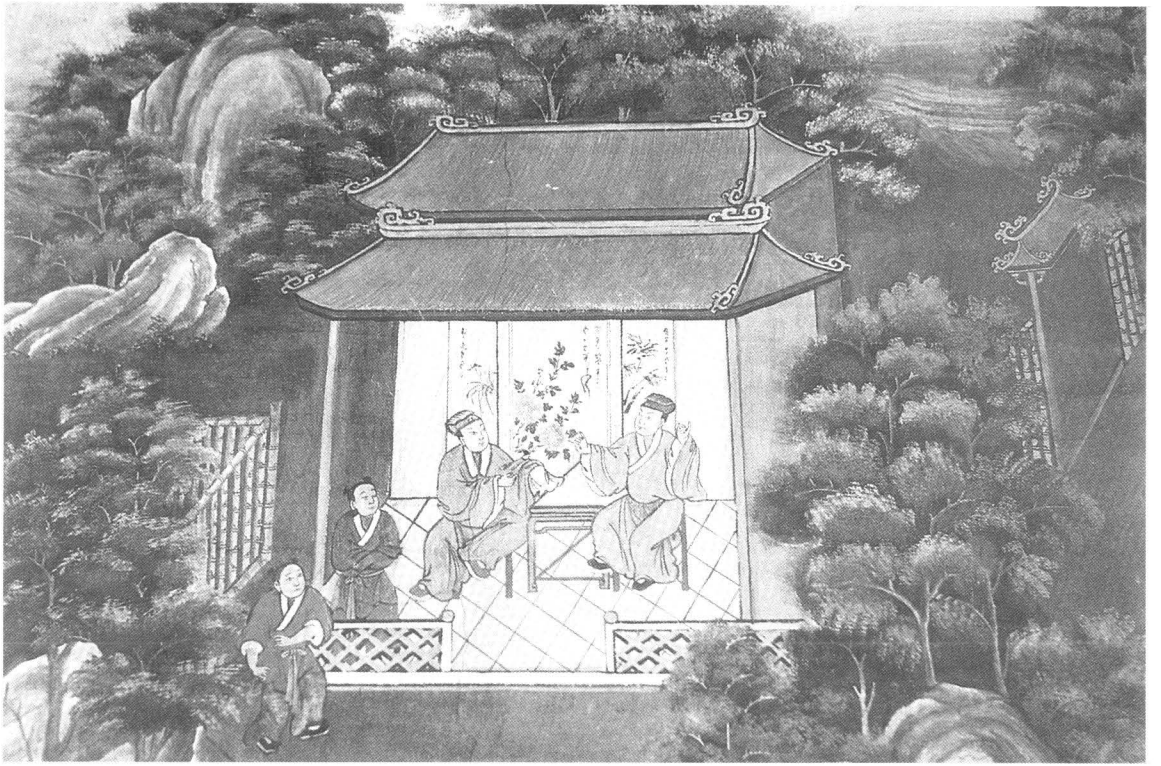
กวนอูให้ทหารปิดทำนบน้ำ ทำให้ทหารฝ่ายโจหยินโจฮองจมน้ำตายเป็นจำนวนมาก

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสามก๊ก ในวิหารเก่ง วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพจาก **ศิลปกรรมวัดบวรนิเวศวิหาร**, 2528)

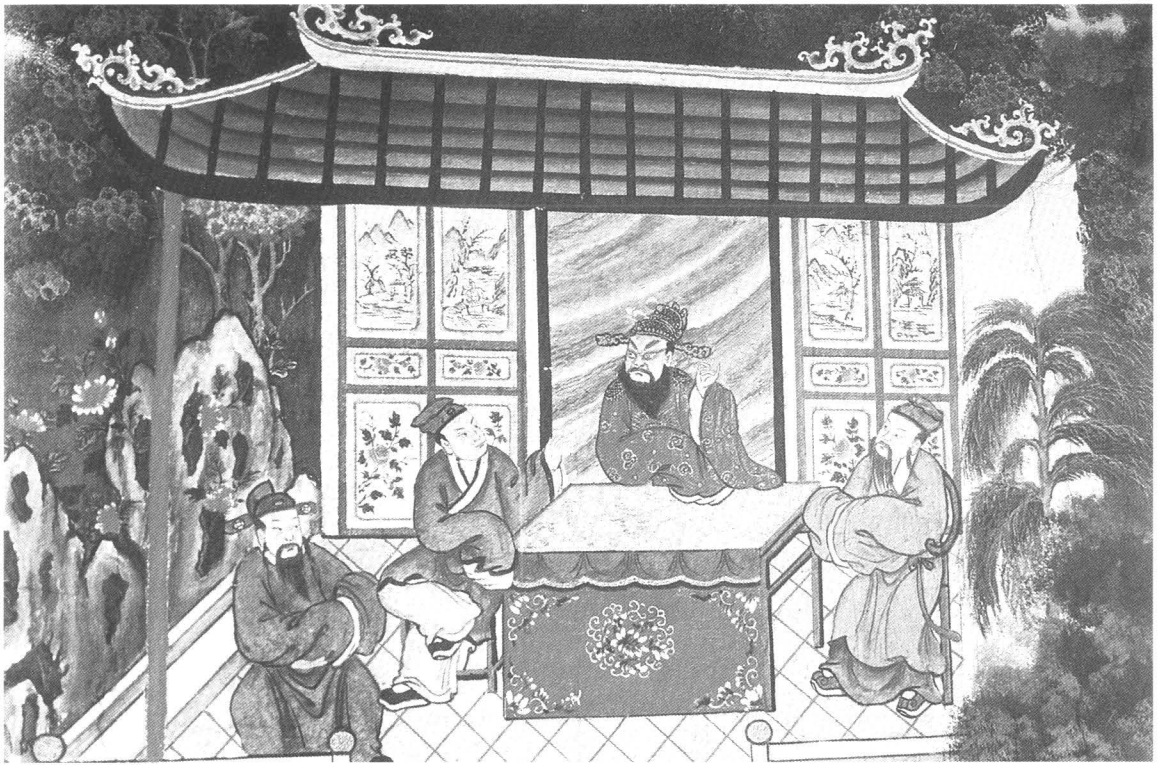
ชีชีแนะนำให้เล่าปี่ไปเชิญขงเบ้งที่เขาโงลังกังให้มาเป็นที่ปรึกษา

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสามก๊ก ในวิหารเก๋ง วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพจาก **ศิลปกรรมวัดบวรนิเวศวิหาร**, 2528)

ชีซีและเล่าปี่บนเขาโงลังกัง

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสามก๊ก ในวิหารเก๋ง วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพจาก ศิลปกรรมวัดบวรนิเวศวิหาร, 2528)

โจโฉเชิญซีซีเข้ามาหาที่เมืองฮูโต๋

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสามก๊ก ในวิหารเก๋ง วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพจาก ศิลปกรรมวัดบวรนิเวศวิหาร, 2528)

เล่าปี่ กวนอู เตียวหุย พี่น้องร่วมสาบาน

(ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสามก๊ก ในวิหารเก่ง วัดบวรนิเวศวิหาร ภาพจาก ศิลปกรรมวัดบวรนิเวศวิหาร, 2528)

สารบาญ

หน้า

คำนำสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (๓)

รายนามคณะกรรมการนโยบายกองทุนสนับสนุนการวิจัย (๕)

คำแถลงมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (๗)

รายนามคณะกรรมการบริหาร

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (๑๐)

คำนำโครงการหนังสือชุด

"ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้" (๑๑)

รายนามคณะกรรมการบริหารโครงการฯ (๒๓)

คำนำ (๔๕)

ประวัติผู้แต่ง (๔๖)

บทคัดย่อ (๔๗)

บทที่

๑ **บทนำ** ๑

๒ **บริบททางสังคม : การแปลราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น** ๕

๓ **ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น : การวิพากษ์หลักฐาน** ๒๙

- ภูมิหลังวรรณกรรมราชาธิราช ๔๔
- ภูมิหลังวรรณกรรมสามก๊ก ๖๐
- ภูมิหลังวรรณกรรมไซ่ฮั่น ๘๒

๔ **ราชาธิราช : ความหมายทางการเมือง** ๘๕

๕ สามก๊ก และไซ่ฮั่น : ความหมายทางการเมือง ๑๔๕
- สามก๊ก ๑๔๕
- ไซ่ฮั่น ๒๒๑
- สรุป ๒๖๔
๖ บทสรุป ๒๘๐
บทส่งท้าย ๒๘๔
บรรณานุกรม ๒๘๕
ภาคผนวก
- ธรรมของผู้ที่เป็นกษัตริย์และธรรมของผู้ที่เป็นขุนนาง ๒๙๒

Contents

Preface from The Thailand Research Fund *(3)*

Board of The Thailand Research Fund *(5)*

Preface from The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Projects *(7)*

Board of The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Projects *(10)*

Preface from the editors *(11)*

Board of the Publication Series "Thailand's Neighbors in Southeast Asia" *(23)*

Preface from the author *(45)*

About the author *(46)*

Abstract *(48)*

Chapter :

1 Introduction **1**

2 Social Context : The Translation of Rajadhiraja, Samkok and Saihan **5**

3 Rajadhiraja, Samkok and Saihan : Source Analysis **29**

- The Background of Rajadhiraja 44
- The Background of Samkok 60
- The Background of Saihan 82

4	**Rajadhiraja : The Political Thought**	**85**
5	**Samkok and Saihan : The Political Thought**	**145**
	- Samkok	145
	- Saihan	221
	- Summary	264
6	**Conclusion**	**280**
Epilogue		**284**
Biblioghaphy		**285**
Appendix		**292**

คำนำ

"ราชาธิราช สามก๊ก และไซฮั่น : โลกทัศน์ชนชั้นนำไทย" เล่มนี้ ผู้เขียนได้ปรับปรุงและดัดแปลงมาจาก "โลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ : ศึกษาจากเรื่อง ราชาธิราช สามก๊ก และไซฮั่น" งานวิทยานิพนธ์เมื่อครั้งศึกษาอยู่ ณ ภาคประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เบื้องหลังความสำเร็จของหนังสือเล่มนี้ อยู่ภายใต้ความช่วยเหลือและกำลังใจของบุคคลสำคัญหลายต่อหลายท่าน บุคคลสำคัญที่สุดในการก่อรูปสร้างร่างงานชิ้นนี้ด้วยความอดทนและเข้าใจ นับตั้งแต่เริ่มต้นจนกลายมาเป็นหนังสือเล่มนี้คือ รศ.ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

นอกจากนี้ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนาถ บุนนาค, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุเนตร ชุตินธรานนท์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มานพ ถาวรวัฒน์สกุล ที่ได้กรุณาให้คำวิพากษ์วิจารณ์และข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่อหนังสือเล่มนี้ด้วยดีเสมอมา

ขอขอบคุณ คุณวีระจักร์ สุเอียนทรเมธี ที่ได้ดูแลและจัดการกับข้อมูลต่าง ๆ อย่างมีน้ำอดน้ำทนจนงานลุล่วงไปด้วยดี

และท้ายที่สุดสำหรับพ่อและแม่ที่ให้ความเข้าใจและเป็นกำลังใจให้กับผู้เขียนมาโดยตลอดจนถึงวันนี้ ซึ่งคงไม่มีคำกล่าวใดที่สามารถถ่ายทอดและทดแทนพระคุณได้ทั้งหมด

ส่วนข้อบกพร่องหรือความไม่สมบูรณ์ที่เกิดขึ้นในหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนขอน้อมรับไว้เพื่อเป็นข้อปรับปรุงในงานครั้งต่อไป

ประวัติผู้แต่ง

กรรณิการ์ สาตรปรุง

ประวัติการศึกษา

อักษรศาสตรบัณฑิต (เอก : ภาษาอังกฤษ / โท : ประวัติศาสตร์) คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531

อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535

ประวัติการทำงาน

อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล

บทคัดย่อ

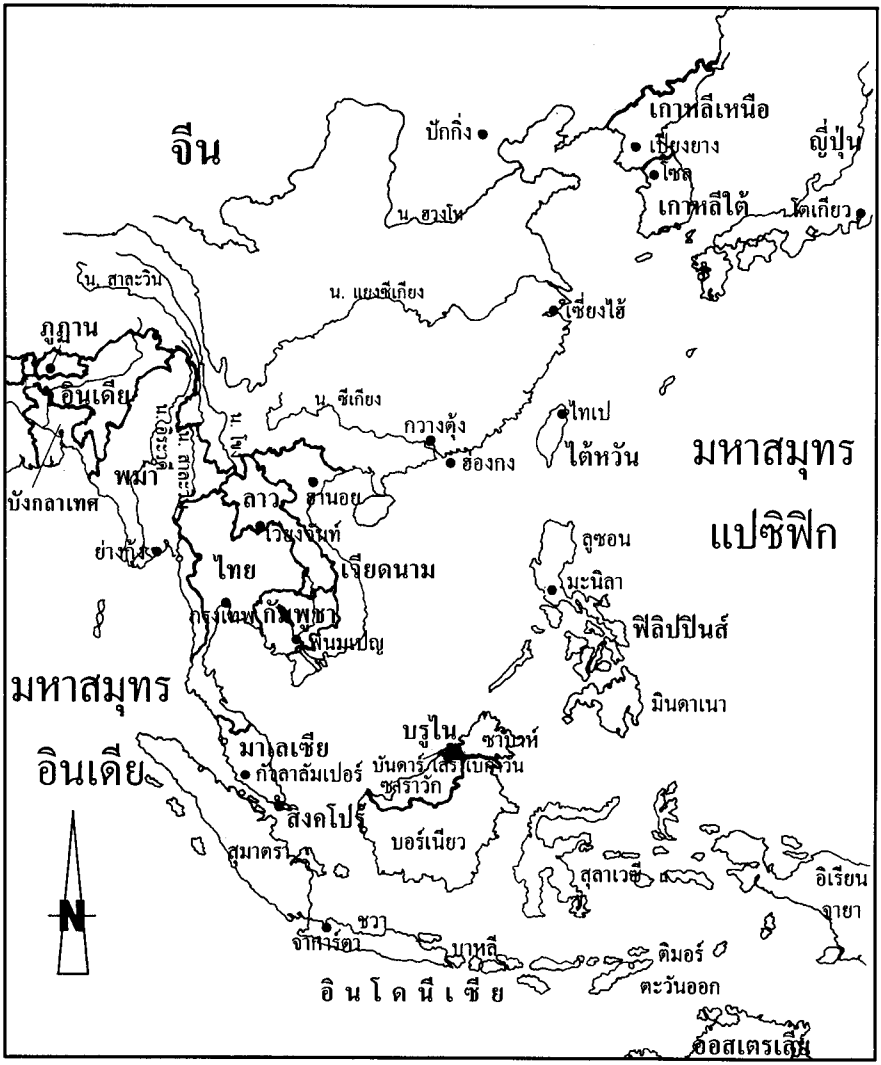
หนังสือเล่มนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความหมายทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ ข้อมูลเอกสารที่ใช้เป็นหลักฐานหลักในการศึกษาคือ งานวรรณกรรม "แปล" ชิ้นเอก ๓ เรื่องของยุคสมัยได้แก่ ราชาธิราช สามก๊ก และไซฮั่น ซึ่งทั้งหมดเป็นวรรณกรรมในแนวใหม่ทั้งในด้านรูปแบบและสารัตถะ

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า นอกจากวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องจะสะท้อนให้เห็นถึงการขึ้นสู่อำนาจของชนชั้นนำโดยการอ้างถึงสิทธิธรรมในรูปลักษณ์ใหม่แล้ว ยังชี้ให้เห็นถึงอุดมคติแบบใหม่ของการเป็นผู้นำ คุณสมบัติ บทบาท และภาระหน้าที่ที่กษัตริย์และขุนนางพึงมี ตลอดจนความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันด้วย โดยเฉพาะใน *ราชาธิราช* ซึ่งมีวัฒนธรรมทางการเมืองใกล้เคียงกับไทยมากกว่า *สามก๊ก* และ *ไซ่ฮั่น*

Abstract

This is a study on the political thought of the elites during the reign of King Rama I. The documents used as the principal texts in the study are the three major "Translation" works of the period, namely *Rajadhiraja*, *Samkok* and *Saihan*, all of which belongs to a "new" class of literature in terms of format and content.

The study reveals that apart from providing the ruling elites with the new aspect of legitimacy, these major works also contain the new ideals of leadership, qualification, roles and duties of kings and nobles as well as relationships. The most interesting piece is, *Rajadhiraja* where the emphasis on the new Buddhist kingship growing out of a new political context is quite evident.

จีน
ปักกิ่ง
เกาหลีเหนือ
เปียงยาง
ญี่ปุ่น
ไซล
เกาหลีใต้
โตเกียว
น. ยางโจ
น. สาละวิน
น. แยงซีเกียง
เซี่ยงไฮ้
ภูฏาน
อินเดีย
น. ซีเกียง
ไทเป
กวางตุ้ง
ฮ่องกง
ไต้หวัน
มหาสมุทร
แปซิฟิก
พม่า
บังกลาเทศ
ลาว
ย่างกุ้ง
เวียงจันท์
ไทย
เวียดนาม
ลูซอน
มะนิลา
กรุงเทพฯ
กัมพูชา
พนมเปญ
ฟิลิปปินส์
มินดาเนา
มหาสมุทร
อินเดีย
บรูไน
ซาบาห์
มาเลเซีย
กัวลาลัมเปอร์
บันดาร์เสรีเบกาวัน
ซาราวัก
สิงคโปร์
บอร์เนียว
สุมาตรา
สุลาเวสี
อิเรียน
จายา
ชวา
จาการ์ตา
บาหลี
ติมอร์
ตะวันออก
อินโดนีเซีย
ออสเตรเลีย
N

ภาพปกหนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง **ราชาธิราช ตอนศึกพระเจ้าฝรั่งมังม้อง**
ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๕๕ (๗,๐๐๐ เล่ม) โดยศึกษาภัณฑ์พาณิชย์ พ.ศ.๒๕๔๐ ราคาเล่มละ ๒๔ บาท
พิมพ์ครั้งแรกเมื่อรัตนโกสินทร์ ศก ๑๒๓ (พ.ศ.๒๔๔๗)

บทที่ ๑
บทนำ

แม้ว่าการมีอยู่และการศึกษางานวรรณกรรมมักจะถูกอธิบายหรือให้ความหมายในแง่ของสุนทรียะ เป็นต้นว่าความบันเทิงสนุกสนานและความงามของภาษา หากสิ่งหนึ่งที่ไม่สามารถปฏิเสธได้คือ **กวีผู้เป็นคนสร้างสรรค์งานวรรณกรรมเป็นสมาชิกหน่วยหนึ่งของคนในสังคม ซึ่งโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้กวีจึงย่อมตกอยู่ภายใต้กรอบความคิดและบริบทต่าง ๆ แห่งยุคสมัยที่แวดล้อมอยู่ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม** MARIO J. VALDES กล่าวถึงปฏิสัมพันธ์นี้ว่า *"สัจจะในงานวรรณกรรมเป็นสัจจะเชิงอัตวิสัยและสัจจะเชิงอัตวิสัยร่วม ดังนั้นกวีจึงไม่สามารถสะท้อนความเป็นจริงที่เกินขอบข่ายนั้นได้"* [๑]

เมื่อเป็นเช่นนั้นจะโดยรู้สึกตัวหรือไม่ก็ตาม วิธีคิดและวิธีมองโลกของกวีในงานเขียนซึ่งสะท้อนภาพทั้งที่เป็นประสบการณ์ตามจริงและจินตนาการจึงตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขของบริบทต่าง ๆ ในสังคมในช่วงเวลานั้น ๆ

ในกรณีของสังคมไทย ความสัมพันธ์ระหว่างงานของกวีและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ซึ่งนับว่าเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อนั้นมีอยู่ด้วยกันหลายช่วง ช่วงเวลาที่น่าสนใจมากช่วงหนึ่ง คือ สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีการเปลี่ยนผ่านอำนาจอย่างรวดเร็วพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชนชั้นนำจาก

---

[๑] Mario j. Valdes, "A Functional View of Criticis". in **What is Criticism ?** Edited by Paul Hernadi, (Bloomington : Indiana University Press, 1981), p. 127, 130.

ปลายกรุงศรีอยุธยา ผ่านแผ่นดินกรุงธนบุรีเรื่อยมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ความสำคัญหนึ่งที่ได้เกิดขึ้นคือ มีงานวรรณกรรมจำนวนมากที่ถูกผลิตขึ้นในช่วงเวลานี้ จนทำให้มีการมองไปว่า ปริมาณของงานเขียนดังกล่าวเป็นเรื่องของการฟื้นฟูตามจารีตของการผลัดแผ่นดิน แต่ถ้าพิเคราะห์จากแง่บริบทของเหตุการณ์ทางการเมือง จะพบว่าการผลิตวรรณกรรมเหล่านี้มีวัตถุประสงค์ทางด้านการเมืองแฝงอยู่ด้วย เพราะเมื่อดูจากเนื้อหาแล้วปรากฏว่าวรรณกรรมเรื่องสำคัญ ๆ ในสมัยนี้ โดยเฉพาะ *ราชาธิราช สามก๊ก* และ *ไซฮั่น* เป็นเรื่องที่มีลักษณะร่วมว่าด้วยการผลัดแผ่นดินและความสำเร็จในการสถาปนาราชวงศ์ใหม่ ตลอดจนการรวบรวมอาณาจักรหลังความแตกแยกวุ่นวายทั่วทุกหัวระแหงให้กลับคืนสู่ศานติสุข

นอกจากนั้นยังพบอีกว่า สารัตถะที่ปรากฏในงานวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่อง มีความสอดประสานกันเป็นอย่างดีกับวรรณกรรมร่วมสมัยเรื่องอื่น เป็นต้นว่า *รามเกียรติ์* หรือ *ลิลิตนิทานอิหร่านราชธรรม* อีกทั้งยังเป็นไปในทำนองเดียวกันกับพระราชพงศาวดารที่โปรดเกล้าฯให้มีการชำระใหม่ด้วย *สมบัติจันทรวงศ์* ได้สรุปความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมและพระราชพงศาวดารในสมัยนั้นว่า

> *...วรรณกรรมชิ้นสำคัญ ๆ ดังกล่าว แม้ว่าจะเป็นเรื่องของต่างประเทศแต่ก็เป็นเรื่องความสำเร็จของราชอาณาจักรใหม่ ที่มีรูปแบบของการเป็นผู้ปกครองที่ไม่ใช่แบบเดิม หรือเป็นเพียง "สมมติเทพ" เพียงอย่างเดียว แนวคิดนี้สอดคล้องกับการชำระพระราชพงศาวดารในสมัยนั้นที่ปฏิเสธ "สิทธิ" โดยกำเนิดของชนชั้นปกครอง*[๒]

---

[๒] สมบัติ จันทรวงศ์, สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) : ความหมายทางการเมือง, หน้า ๑๓, (เอกสารอัดสำเนา)

ความกลมกลืนไปในทำนองเดียวกัน ทำให้น่าคิดว่า **การเลือก "แปล" วรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องนั้นคงมีจุดมุ่งหมายพิเศษ ที่มิใช่มุ่งความบันเทิง หรือเรื่องของพิชัยสงครามแต่เพียงอย่างเดียวอย่างที่เคยเป็นที่เข้าใจมา แต่เป็นการมุ่งที่จะกล่อมเกลาทางการเมือง** โดยการอธิบายภาพแบบอย่างบทบาท ภาระและหน้าที่เชิงอุดมคติของผู้ที่เป็นกษัตริย์ ขุนนาง รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันด้วย

การศึกษาในลักษณะดังกล่าวได้เคยมีผู้ทำการศึกษาไว้บ้างแล้ว คือ งาน *"ความหมายทางการเมืองของสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน)"* ของสมบัติ จันทรวงศ์ ที่มุ่งเสนอภาพความแตกต่างระหว่างสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) และสามก๊กฉบับแปลใหม่ของ วรรณไว พัธโนทัย ซึ่งความแตกต่างนั้นสามารถอธิบายความหมายทางการเมืองในช่วงสมัยนั้นที่แฝงอยู่ได้ ส่วนงานอื่น ๆ ที่ศึกษาถึงวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องนี้ เป็นการศึกษาทางด้านภาษาและวัฒนธรรม ซึ่งจะเน้นในเรื่องภูมิหลังของต้นฉบับ ความคิดทางปรัชญาเทียบเคียงระหว่างต้นฉบับจีนและไทย และความแตกต่างด้านภาษา เช่น งาน *"สามก๊ก : การศึกษาเปรียบเทียบ"* ของประพิณ มโนมัยวิบูลย์ งาน *"การศึกษาเปรียบเทียบความเปรียบในสามก๊กฉบับจีนกับฉบับไทย"* ของจินตนา ธันวาวิวัฒน์ งาน *"ผู้นำกับการบริหารในวรรณคดีเรื่องสามก๊ก"* ของมานิตย์ เสงี่ยมพรพาณิชย์ งาน *"การศึกษาสารของผู้ประพันธ์สามก๊กฉบับต่าง ๆ ในภาษาไทย"* ของสุนันท์ พวงพุ่ม งาน *"การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน)"* และงาน *"Samkok : A Study of Thai Adaptation of a Chinese Novel"* ของมาลินี ดิลกวณิช

สำหรับหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนมีความประสงค์ที่จะขยายภาพความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับความหมายทางการเมืองในสมัยรัชกาลที่ ๑ โดยจะทำการศึกษาเทียบเคียงและขยายขอบเขตข้อมูลหลักฐานเพิ่มเติมจาก

งาน *"สามก๊ก : ความหมายทางการเมือง"* ของ สมบัติ จันทรวงศ์ ซึ่งเป็นผู้เปิดประเด็นการศึกษาในแนวนี้ไว้ ผู้เขียนมีสมมติฐานว่า ในงานวรรณกรรมร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง *ราชาธิราช* และ*ไซฮั่น* ซึ่งจัดว่าเป็นงานเขียนที่มี "รูปแบบ" ในการนำเสนอคล้ายคลึงกับ สามก๊ก นั้น มีวัตถุประสงค์ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับ*สามก๊ก* คือ เป็นงานเขียนที่สัมพันธ์กับการอ้างสิทธิธรรมทางอำนาจ ตลอดจนอุดมคติ คุณสมบัติ บทบาทภาระหน้าที่ รวมถึงการกล่อมเกลาทางการเมืองของผู้นำในรูปลักษณ์ใหม่ของผู้ปกครองที่มิได้สืบสายอำนาจจากกลุ่มอำนาจราชวงศ์เดิม

บทที่ ๒
บริบททางสังคม : การ "แปล" ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น

ราชอาณาจักรรัตนโกสินทร์นั้นสถาปนาขึ้นบนรากฐานแห่งความล่มสลายของอาณาจักรอยุธยา และเป็นอำนาจทางการเมืองที่ขึ้นมาแทนที่ราชอาณาจักรสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ดังนั้นถือได้ว่าราชอาณาจักรรัตนโกสินทร์เป็นราชอาณาจักรใหม่นั้นมิได้สืบช่วงอำนาจจากราชสำนักอยุธยาและธนบุรี แต่กระนั้นก็ตามภารกิจหนึ่งที่ชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ จะต้องเร่งดำเนินการสืบต่อจากสมัยธนบุรีก็คือการฟื้นฟูสภาพบ้านเมือง เพราะแม้ว่าเมื่อเริ่มต้นสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ สังคมโดยทั่วไปจะมีเสถียรภาพมากกว่าสมัยธนบุรี แต่ก็ยังคงมีปัญหาตกค้างอยู่อีกมากโดยเฉพาะในเรื่องการกระจัดกระจายของไพร่พลซึ่งยังคงตกค้างสืบเนื่องมาจากสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ยิ่งไปกว่านั้นในด้านสภาพเศรษฐกิจแม้ว่าจะได้เริ่มฟื้นตัวขึ้นแล้ว แต่ก็ยังมิได้อยู่ในระดับที่เคยรุ่งเรืองดังในปลายสมัยอยุธยา ส่วนในด้านการปกครองการบริหารบ้านเมืองก็ยังมิได้มีระเบียบกฎเกณฑ์ที่แน่นอน นอกจากนั้นการฟื้นฟูสถานะแห่งการเป็นศูนย์อำนาจสำหรับบรรดารัฐต่าง ๆ ในภูมิภาคเช่นเดียวกับที่กรุงศรีอยุธยาเคยเป็น ตลอดจนการตระเตรียมและสร้างกำลังเพื่อคอยรับศึกพม่าในขณะที่สภาวะสงครามระหว่างราชอาณาจักรทั้ง ๒ ยังคงดำรงอยู่ทั้งหมดนี้คือสถานการณ์ที่ชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ ต้องเผชิญหน้าและหาทางแก้ไข ดังนั้นชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ จึงต้องเร่งสถาปนาความมั่นคงทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาว่า สถานการณ์ภายหลัง

การเสียกรุงศรีอยุธยาไม่ได้เอื้อให้กลุ่มชนชั้นนำเดิมได้สืบทอดอำนาจในทางสันตติวงศ์เนื่องจากราชวงศ์ที่ปกครองอยุธยาได้สิ้นพระชนม์และถูกกวาดต้อนไปแทบทั้งหมด ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว กลุ่มชนชั้นนำในยุคกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์จึงมีความจำเป็นที่จะแสดงให้ปรากฏถึงสิทธิธรรมในการปกครองบ้านเมืองและความชอบธรรมในการได้มาซึ่งอำนาจ

ในกรณีของกษัตริย์ผู้สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์และราชวงศ์จักรี สถานการณ์ในช่วงปลายสมัยธนบุรีอันเป็นเหตุสัมพันธ์กับการปราบดาภิเษกขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัตินับเป็นเงื่อนไขสำคัญทางการเมืองภายในของการสืบทอดอำนาจ อีกทั้งการที่ชนชั้นนำในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ไม่ได้สืบสันตติวงศ์โดยตรง ดังนั้นจึงทำให้ชนชั้นนำยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์จำต้องแสดงสิทธิธรรมในการได้มาซึ่งอำนาจโดยการอรรถาธิบายและหลักคำสอนตามคติพุทธศาสนาเป็นบรรทัดฐาน ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่เข้าใจได้

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มชนชั้นนำสมัยรัชกาลที่ ๑ มีรากฐานมาจากกลุ่มที่สืบเชื้อสายขุนนางมาตั้งแต่สมัยอยุธยาภายใต้ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติและอุปถัมภ์ โดยเฉพาะตระกูลของเจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ยังได้เกี่ยวดองกับขุนนางชั้นสูงในปลายแผ่นดินอยุธยา เช่น สายของเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์โดย "แก้ว" สมเด็จพระพี่นางพระองค์เล็กได้สมรสกับเจ้าขรัวเงิน บุตรของจีนแซ่ตันซึ่งเป็นเศรษฐีใหญ่ในอยุธยา และมารดาของเจ้าขรัวเงินนั้นเป็นน้องภรรยาของเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ เสนาบดีที่มีอิทธิพลมากในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ "กุ" น้องสาวต่างพระมารดาได้สมรสกับนายมุก บุตรเจ้าพระยามหาสมบัติ (ผล) ผู้มีเชื้อสายพราหมณ์ ซึ่งมีฐานะเป็นอาของเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ และ "สา" สมเด็จพระพี่นางพระองค์ใหญ่สมรสกับพระอินทรรักษา (เสม) เจ้ากรมตำรวจซ้ายสายของพระยากลาโหม เสนาบดีของพระเจ้าท้ายสระในรัชกาลพระเจ้าเสือ เป็นต้น[๑]

---

[๑] โปรดดูรายละเอียดใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, **การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี**, (กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๓๖), หน้า ๔๕๓-๔๖๗.

ศาสตราจารย์*วัยอาจ* (David K. Wyatt) ได้สรุปสายสัมพันธ์ระหว่างตระกูลของเจ้าพระยาจักรีที่มีต่อตระกูลขุนนางและตระกูลคหบดีก่อนปี ๒๓๒๕ ไว้ว่า

> *สกุลที่จะเป็นราชวงศ์จักรีนั้นได้แต่งงานเข้าไปสัมพันธ์อยู่กับสกุลใหญ่ทุกสกุลที่เคยมีบุคคลในสกุลเจ้าพระยาในอยุธยาหมดแล้ว ยิ่งกว่านี้ยังอาจมีสัมพันธ์เป็นพิเศษกับพวกมอญ...เพราะฉะนั้น สกุลนี้จึงนับได้ว่าเป็นสกุลผู้ดีเก่าอยุธยาที่เด่นที่สุดในสมัยธนบุรี และไม่ประหลาดอย่างใดที่จะดึงดูดให้พวกผู้ดีเก่าซึ่งเป็นญาติและมิตรของสกุลให้เข้ามาฝากเนื้อฝากตัวกับหัวหน้าของตระกูล คือ เจ้าพระยาจักรี*[๒]

ดังนั้น จึงไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใดเมื่อเจ้าพระยาจักรีจะกลายเป็นศูนย์กลางของขุนนางเชื้อสายผู้ดีอยุธยา จนท้ายที่สุดสามารถร่วมกับกลุ่มขุนนางปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ โดยมีเจ้าพระยาสุรสีห์ดำรงฐานะศักดิ์กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ตำแหน่งวังหน้า

หลังจากการปราบดาภิเษกแล้ว ปรากฏว่าได้มีการเฉลิมยศกลุ่มเครือญาติและเลื่อนตำแหน่งขุนนางที่มีความดีความชอบ กล่าวคือ ในกลุ่มเครือญาติของเจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ ผู้ที่มีบทบาทเป็นอย่างมากในการช่วงชิงอำนาจจากกลุ่มผู้ปกครองเก่าและกลายมาเป็นเจ้านายระดับสูงในสมัยรัชกาลที่ ๑ ก็คือ "ทองอิน" บุตรของพระพี่นางของรัชกาลที่ ๑ ซึ่งได้เข้ารับราชการในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นที่หลวงฤทธิ์นายเวร จนถึง พ.ศ.๒๓๒๓ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระยาสุริยอภัยผู้สำเร็จราชการเมืองนครราชสีมา

---

[๒] เพิ่งอ้าง, หน้า ๔๖๖.

และเมื่อเกิดเหตุจลาจลในกรุงธนบุรีเมื่อปลาย พ.ศ.๒๓๒๔ ได้เป็นผู้ที่คุมกำลังมาควบคุมเหตุการณ์เพื่อรอท่าเจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ ซึ่งในขณะนั้นเป็นแม่ทัพไปทำศึกที่เขมร ดังนั้นเมื่อเจ้าพระยาจักรีปราบดาภิเษกแล้ว จึงได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ *"พระราชทานเครื่องสูง ๓ ชั้นคันประดับมุกและเรือดั้งแห่คู่ ๑ เป็นเครื่องประดับพระเกียรติยศ โดยความชอบมีมากยิ่งกว่าพระราชภาคิไนยพระองค์อื่น..."* [๓] และเมื่อเสร็จศึกพม่าทางเหนือในปี พ.ศ.๒๓๒๘ ก็มีพระบรมราชโองการโปรดฯให้เลื่อนขึ้นเป็น *"...กรมพระอนุรักษ์เทเวศร์ ดำรงพระเกียรติยศในที่กรมพระราชวังบวรสถานภิมุขรับพระบัญชาตามแบบกรมพระราชวังหลัง..."* [๔]

ส่วนพระญาติวงศ์องค์อื่น ๆ ที่ได้ช่วยราชการและงานเมืองของเจ้าพระยาจักรีหลังจากการปราบดาภิเษกก็ได้รับการสถาปนาตำแหน่งกันโดยทั่วหน้า คือ นายลา น้องชายสุดท้องได้เป็นกรมหมื่นจักรเจษฎา นายบุญเมืองน้องพระยาสุริยอภัยได้เป็นกรมหลวงนรินทร์ธิเบศบดินทร์ นายทองจีนได้เป็นกรมหลวงนรินทรรณเรศ นายตันได้เป็นกรมหลวงเทพหริรักษ์ เป็นต้น สำหรับนายมุกสามีของพระองค์เจ้ากุ ซึ่งขณะนั้นเป็นนายกวดมหาดเล็กหุ้มแพร ได้เลื่อนเป็นกรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ ในคำปฤกษาตั้งข้าราชการในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ ในปี พ.ศ.๒๓๒๕ ได้กล่าวถึงความดีความชอบไว้ว่า *"อนึ่ง สมเด็จพระเจ้าหลานเธอสามพระองค์ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์หนึ่ง รวมสี่พระองค์นั้น ได้โดยเสด็จ*

---

[๓] เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑**, (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๖), หน้า ๙. (เน้นโดยผู้เขียน)

[๔] เพิ่งอ้าง, หน้า ๗๙.

พระราชดำเนินการพระราชสงครามมาแต่ยังทรงพระเยาว์อยู่ ได้ไปปราบนานาประเทศทุกครั้งมีความชอบมาก...” [๕] ฐานจากเครือญาติเหล่านี้เองที่มีส่วนสำคัญในการช่วยรักษาอำนาจให้กับรัชกาลที่ ๑

นอกเหนือจากพระญาติวงศ์แล้ว ขุนนางเชื้อสายผู้ดีและข้าหลวงเก่าจำนวนมากซึ่งมีส่วนช่วยในการปราบดาภิเษก ต่างก็ได้รับการตอบแทนด้วยตำแหน่งและยศฐาบรรดาศักดิ์เช่นกัน กลุ่มคนเหล่านี้กลายมาเป็นชนชั้นนำที่มีบทบาทสำคัญในสมัยรัชกาลที่ ๑ ด้วย จากหลักฐานได้ชี้ให้เห็นว่ามีการแต่งตั้งขุนนางที่สำคัญ ทั้งที่เป็นข้าหลวงเดิมของรัชกาลที่ ๑ และของสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ ให้ขึ้นดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยเฉพาะในตำแหน่งสำคัญ ๆ เพื่อที่จะเป็นส่วนในการเสริมรากฐานพระราชอำนาจทางการเมืองของพระองค์ให้มั่นคงขึ้น เช่น ขุนนางในวังหลวง โปรดฯให้ พระอักษรสุนทร (สน) เสมียนตราในกรมมหาดไทย ซึ่งเป็นผู้ที่มีความชอบในการโดยเสด็จพระราชดำเนินไปสงครามหลายครั้งเป็นเจ้าพระยารัตนาพิพิธที่สมุหนายก ให้พระยาเพชรบูรณ์ (หม่อมปลี) บุตรพระยากลาโหมสมัยอยุธยา ผู้มีความชอบในการสงครามติดตามพระองค์เป็นพระยามหาเสนาที่สมุหพระกลาโหม ให้หลวงอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ซึ่งทำราชการสงครามหลายครั้งประกอบกับเป็นคนเก่ารู้ขนบธรรมเนียมในกรมพระนครบาลเป็นพระยายมราช ให้หม่อมปิ่นผู้โดยเสด็จพระราชดำเนินการสงครามหลายครั้งและเป็นตัวตั้งตัวตีผู้หนึ่งในการยกทัพมาตีกรุงธนบุรีเป็นเจ้าพระยาพลเทพที่กรมนา ให้พระยาธรรมาธิกรณ์ (บุญรอด) ผู้โดยเสด็จพระราชดำเนินไปการสงครามและสัตย์ซื่อรักใคร่ในพระองค์ อีกทั้งรู้ขนบธรรมเนียมในกรมวังเป็นเจ้าพระยาธรรมาธิกรณ์

---

[๕] “คำปฤกษาตั้งข้าราชการในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑”, **วชิรญาณวิเสศ** เล่ม ๓ ปีกุนนพศก ๑๒๔๙ : ๒๐-๒๓.

ให้พระยาพิพัฒนโกษา (สน) ข้าหลวงเก่ากรุงธนบุรีเป็นเจ้าพระยาพระคลัง เป็นต้น[๖]

นอกจากนั้นแล้วยังมีนายฉลองไนยนาถ (บุนนาค) บุตรพระยาจ่าแสนยากร ซึ่งเป็นน้องเขยของพระมเหสีในรัชกาลที่ ๑ และเป็นข้าหลวงเดิม ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระยาอุทัยธรรม ต่อมาได้เลื่อนเป็นพระยายมราชและเจ้าพระยามหาเสนา ที่สมุทกลาโหมใน พ.ศ.๒๓๓๐ ส่วนหลวงสรวิชิต (หน) นายด่านเมืองอุทัยธานี ผู้มีความดีความชอบนำเอาข้อราชการการจลาจลในกรุงธนบุรีออกไปกราบทูลให้ทราบถึงด่านพระจารึก ได้เป็นพระยาพิพัฒนโกษา[๗] และต่อมาได้เป็นเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ผู้อำนวยการ "แปล" *ราชาธิราช* และ *สามก๊ก*

สำหรับขุนนางในวังหน้าก็ได้รับการตอบแทนด้วยการแต่งตั้งตำแหน่งและยศศักดิ์เช่นกัน โปรดฯให้หม่อมสดทนายข้าหลวงเดิมเป็นพระยามณเฑียรบาล นายทองอินข้าหลวงเดิมเมืองพิษณุโลกเป็นพระยาเสน่หาภูธรจางวางมหาดเล็ก และหม่อมเรืองชาวเมืองชลบุรีข้าหลวงเดิมมีความชอบในพระองค์เป็นอันมาก อีกทั้งทรงรักใคร่เหมือนเป็นเชื้อพระวงศ์นั้นโปรดให้เป็นเจ้าราชนิกูลชื่อเจ้าบำเรอภูธร และในภายหลังโปรดฯให้มีอิสริยยศต่างกรมเป็นกรมขุนสุนทรภูเบศร์[๘]

สำหรับกลุ่มชนชั้นนำในฝ่ายสงฆ์ที่มีบทบาทมากก็คือ พระพิมลธรรม วัดโพธาราม ซึ่งต่อมาได้เลื่อนขึ้นเป็นสมเด็จพระพนรัตน์ เป็นผู้ที่แต่งงานวรรณกรรมสำคัญในสมัยรัชกาลที่ ๑ หลายเรื่อง เช่น *สังคีติยวงศ์ จุลยุทธการวงศ์* อีกทั้งยังปรากฏว่าเป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทในการชำระและเรียบเรียงพระราชพงศาวดาร

---

[๖] เพิ่งอ้าง, หน้า ๑๑-๑๒.

[๗] เพิ่งอ้าง, หน้า ๑๒-๑๓.

[๘] เพิ่งอ้าง, หน้า ๑๖

ในส่วนของการก้าวขึ้นมามีอำนาจของชนชั้นนำนั้นเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า การขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ ๑ เป็นการปราบดาภิเษก ดังนั้นภารกิจสำคัญที่ชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ ต้องตระหนักถึงเป็นอย่างมาก คือ การสร้างความชอบธรรมให้กับการขึ้นมามีอำนาจแทนกลุ่มอำนาจเดิม เห็นได้จากภารกิจประการแรกหลังจากการปราบ "จลาจล" ในเมืองธนบุรี คือการย้ายที่ตั้งของศูนย์อำนาจจากกรุงธนบุรีมาเป็นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งแม้ว่าในการย้ายศูนย์อำนาจครั้งนี้จะมีการอ้างเหตุผลทางยุทธศาสตร์เป็นเหตุผลสำคัญก็ตาม แต่เหตุผลหนึ่งที่ไม่อาจมองข้ามไปได้คือ การย้ายเมืองหลวงก็เท่ากับเป็นการสิ้นสุดบทบาททางการเมืองของกลุ่มอำนาจเก่าโดยสิ้นเชิง และเป็นการเปิดตัวของชนชั้นนำใหม่ (ที่ไม่มีความสืบเนื่องกับกลุ่มเดิม) ซึ่งเหตุผลนี้ก็คงเป็นเหตุผลเดียวกันกับการตัดสินพระทัยที่จะไม่อยู่ที่อยุธยาของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี จะเห็นได้ว่าพระองค์ได้อ้างเหตุผลนานัปการ ไม่ว่าจะเป็นด้านยุทธศาสตร์หรือความปรักหักพังของบ้านเมืองที่ทำลายขวัญและกำลังใจของผู้คน แต่นัยสำคัญที่แฝงอยู่ก็คือเป็นการสิ้นสุดของกลุ่มอำนาจเก่าของอยุธยานั่นเอง

เมื่อมีพระราชดำริที่จะย้ายราชธานี ก็โปรดฯให้ *"ฐาปนาสร้างพระราชนิเวศน์มนเฑียรสถานล้อมด้วยปราการระเนียดไม้ไว้ก่อน..."* [๙] และหลังจากนั้นได้เพียง ๒ เดือน ก็โปรดฯให้ *"ตั้งการปราบดาภิเษก"* [๑๐] ต่อมาโปรดฯให้สร้างพระมหาปราสาทราชมนเฑียรขึ้น คือ พระที่นั่งอัมรินทราภิเษกมหาปราสาทซึ่งในพงศาวดารระบุไว้ว่า *"...โปรดให้ถ่ายขนาดมาสร้างอย่างพระที่นั่งสรรเพ็ชญ์ปราสาทในกรุงเก่า"* [๑๑] สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นพระอารามหลวงในพระบรมมหาราชวัง เช่นเดียวกับกับวัดพระศรีสรรเพ็ชญ์

---

[๙] เพิ่งอ้าง, หน้า ๗-๘.

[๑๐] เพิ่งอ้าง, หน้า ๘.

[๑๑] เพิ่งอ้าง, หน้า ๔๘.

ในอยุธยา รวมถึงการขุดคลองมหานาคเพื่อใช้เป็น *"ที่สำหรับประชาชนชาวพระนครจะได้ลงเรือไปประชุมเล่นเพลงและสักวาในเทศกาลฤดูน้ำเหมือนอย่างครั้งกรุงศรีอยุธยาเก่า..."*[๑๒] การจำลองผังเมืองอยุธยามาไว้ที่กรุงรัตนโกสินทร์นั้นเหตุผลหนึ่งเพราะชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ มุ่งที่จะฟื้นฟูสภาพจิตใจของอาณาประชาราษฎร์ที่ยังอาลัยและรำลึกถึงความงามความอลังการตลอดจนความสุขที่เคยมีก่อนการเสียกรุง สิ่งนี้สะท้อนจากงานพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ความว่า

.....	*ทุกถิ่นฐานบริบูรณ์หนักหนา*
อยู่เย็นเป็นสุขทุกทิวา	*เช้าค่ำอัตราทั้งราตรี*
.....	.....
เสียดายพระนิเวศน์บุรีวัง	*พระที่นั่งทั้งสามงามไสว*
ตั้งเรียบระเบียบชั้นเป็นหลั่นไป	*อำไพวิจิตรรจนา*
มุขโถงมุขเด็จมุขกระสัน	*เป็นเชิงชั้นลอดลายล้วนเลขา*
เพดานในไว้ดวงดารา	*ผนังฝาดาดแก้วดังวิมาน*
ที่ตั้งบัลลังก์แก้วทุกองค์	*ทวารลงอัฒจันทร์หน้าฉาน*
.....	.....
.....	.....
.....	*ดั่งเทวานฤมิตรประดิษฐ์ไว้*[๑๓]

---

[๑๒] เพิ่งอ้าง, หน้า ๔๕.

[๑๓] สมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท, เพลงยาวนิราศเสด็จไปตีพม่า เมื่อ พ.ศ.๒๓๓๖ ใน ประชุมเพลงยาว ฉบับหอสมุดแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๗), หน้า ๓๔-๓๕.

และ

"พม่าจะมาเป็นข้าไท จะได้ใช้สร้างกรุงอยุธยา"[๑๔]

แต่สิ่งที่สำคัญกว่านั้นเป็นเรื่องของ "ความศักดิ์สิทธิ์ของราชธานีและกษัตริย์" เพราะ *"ราชธานีในคติการปกครองของไทย ไม่ใช่เป็นแต่เพียงปราการป้องกันข้าศึก ยังจำเป็นต้องมีอาคารและแผนผังเมืองอีกหลายอย่างที่มีความหมายทางพิธีกรรมและความเชื่อของยุคสมัย"* [๑๕] ซึ่งการสร้างภาพอันศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์จะเป็นสิ่งหนึ่งที่จะช่วยป้องกัน *"อันตรายที่อาจเกิดจากการพิจารณาความเหมาะสมในการเป็นกษัตริย์ จากแง่ของความสามารถในการปฏิบัติภารกิจของพระเจ้าแผ่นดินเพียงประการเดียว..."*[๑๖] ดังนั้นทันทีที่ขึ้นครองราชย์ รัชกาลที่ ๑ จึงโปรดฯให้มีพระราชพิธีปราบดาภิเษกขึ้น และเมื่อก่อสร้างพระนครเรียบร้อยแล้วในปี พ.ศ.๒๓๒๘ ก็โปรดฯให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเต็มตามแบบแผนโบราณราชประเพณี เนื่องจากทรงเห็นว่าพระราชพิธีปราบดาภิเษกในปี พ.ศ.๒๓๒๕ นั้นเป็นแต่เพียงสังเขป สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างความชอบธรรมให้กับกลุ่มชนชั้นนำใหม่ให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนราชประเพณี เพื่อที่จะส่งผลถึงความศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์ในแง่ของสถาบัน

ไม่เพียงเท่านั้น ในการสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบบการเมืองและกลุ่มชนชั้นนำกลุ่มใหม่ที่ได้สถาปนาขึ้น ชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ ได้ให้

---

[๑๔] เพิ่งอ้าง, หน้า ๓๘.

[๑๕] นิธิ เอียวศรีวงศ์, อ้างแล้ว, หน้า ๗๕.

[๑๖] สมบัติ จันทรวงศ์, "ศาสนากับการเมือง : ข้อสังเกตเบื้องต้นว่าด้วยอุดมการณ์และวิเทโศบายของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ" ใน รัฐศาสตร์สาร ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ - ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๓๑-เมษายน ๒๕๓๒).

คำอธิบายแก่การสลายตัวของรัฐและกลุ่มชนชั้นนำเดิม โดยการใช้มาตรฐานทางศีลธรรมและราชธรรมมาเป็นเครื่องมือในการตัดสินความบกพร่องและความไม่เหมาะสมของกลุ่มชนชั้นนำเดิม ซึ่งก็มีผลให้ราชอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาและธนบุรีถูกปิดฉากลง และส่งผลให้ชนชั้นนำกลุ่มใหม่กลายมาเป็นผู้นำของราชอาณาจักรใหม่ได้อย่างถูกต้องและมีความชอบธรรม[๑๗] ในการปิดฉากราชอาณาจักรอยุธยานั้น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาที่แต่งและชำระในสมัยรัชกาลที่ ๑ ได้กล่าวถึงความไม่เหมาะสมของกษัตริย์อยุธยาในลักษณะนานาประการ ไม่ว่าจะเป็น *"...ทรงสร้างแต่อกุศลทุจริตผิดพระราชประเพณีมาอย่างแต่ก่อนแลพระองค์ฆ่าเสียซึ่งหมู่มัจฉาชาติทั้งหลายด้วยเบ็ดแลข่ายล้มตายเป็นอันมาก..."* [๑๘] และ

> *มีพระราชหฤทัยกักขละหยาบช้าทารุณร้ายกาจ ปราศจากกุศลทุจริตทรงประพฤติผิดพระราชประเพณี มิได้มีหิริโอตัปปะแลพระทัยหนาไปด้วยอกุศลลามก มีวิตกในโทสะมูล โมหะมูล เจือไปในจิตสันดานเป็นนิรันดรไม่ได้ขาด แลพระองค์ทรงเสวยน้ำจัณฑ์ขาวอยู่เป็นนิจ แล้วมักยินดีในการอันสังวาสด้วยนางกุมารีอันยังมิได้มีระดู...*[๑๙]

---

[๑๗] สายชล วรรณรัตน์, "พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๕๒)", (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔).

[๑๘] สมเด็จพระพนรัตน์, **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๕๖๔.

[๑๙] เพิ่งอ้าง, หน้า ๕๗๕-๕๗๖.

และ*"...มิได้มีพระวิจารณ์และเชาวนญาณ..."* [๒๐] เช่นเดียวกันกับ "สังคีติยวงศ์" ก็บรรยายภาพความไม่ชอบธรรมของกษัตริย์อยุธยาว่า *"...มีปรีชาน้อยมักหลงใหล ปราศจากความสมบูรณ์ด้วยหิริโอตัปปะ ไม่มีวิจารณ์ในราชกิจทั้งหลาย ไม่มีใคร่ครวญในคุณแลโทษ..."* [๒๑] และจากการที่กษัตริย์ไม่ใช้ "ธรรมะ" ในการปกครอง จึงทำให้ผู้อยู่ใต้ปกครองไม่มี "ธรรมะ" ในการดำเนินชีวิต ด้วย *"...เสนาบดีแลอำมาตย์เปนต้นก็ดี ชาวพระนครก็ดี ชาวชนบทก็ดี ชาวคามนิคมก็ดีพากันตั้งอยู่ในอสัจธรรมต่างก็เปนคนทุจริตเบียดเบียนซึ่งกันและกัน..."* [๒๒] จึงเกิดสภาพวิบัติกันถ้วนหน้า

> *ชาวชนบทแลชาวคามนิคมก็ได้บังเกิดความคับแค้นด้วยเหตุทั้งหลายต่าง ๆ...มหาภูติ ดินน้ำไฟลมทั้ง ๔ ก็วิปริตต่าง ๆ ผลหมากรากไม้ก็มีรศวิปริต...พวกอมุษย์แลปีศาจอันสิงสู่อยู่ในปัจจันตคามนิคมราชธานีทั้งหลายก็กำเริบขึ้นด้วยเหตุต่าง ๆ ...บังเกิดโรคพยาธิต่าง ๆ เบียดเบียนแล...* [๒๓]

การที่บ้านเมืองอยู่ในสภาพ "กลียุค" นี้เป็นผลมาจากกษัตริย์ไม่มีธรรม *"... เปนผู้เพียบพูลอยู่ด้วยโลภะโทสะและโมหะทั้งบุญก็น้อยปัญญาก็น้อย..."* [๒๔]

---

[๒๐] เพิ่งอ้าง, หน้า ๖๓๘.

[๒๑] สมเด็จพระวันรัตน์, สังคีติยวงศ์ (พงศาวดารเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย) แปลโดยพระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาลลักษมณ) พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (กมลเถระ), (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, ๒๕๒๑), หน้า ๔๐๒.

[๒๒] เพิ่งอ้าง, หน้า ๔๐๒.

[๒๓] เพิ่งอ้าง, หน้า ๔๐๒-๔๐๔.

[๒๔] เพิ่งอ้าง, หน้า ๔๑๗.

จึงเป็นผลให้ *"เมื่อปราศจากผู้ปกครองรัฐที่จะทะนุบำรุงธรรมะของพระพุทธศาสนา รัฐนั้นก็ไม่มีเหตุผลในการดำรงอยู่ หรือผู้ปกครองของรัฐนั้นก็มิได้ทำหน้าที่ของตนซึ่งทำให้หมดสิทธิการเป็นผู้ปกครองไปโดยปริยาย..."* [๒๕]

ส่วนในการปิดฉากราชอาณาจักรธนบุรีนั้น ชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ ก็ใช้มาตรการเช่นเดียวกันกับการปิดฉากราชอาณาจักรอยุธยา ใน *สังคีติยวงศ์* ผู้แต่งไม่ได้ให้ความสำคัญกับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในฐานะที่เป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ แต่เป็นแค่เพียง "พระราชาวชิรปาการราช" เหมือนเช่นที่เรียก "พระราชาศรีธรรมราช" "พระราชานครราชสีมา" [๒๖] และเมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีขึ้นครองราชย์แล้ว *สังคีติยวงศ์* ก็บรรยายถึงบาปกรรมที่พระองค์ท่านทรงก่อขึ้น คือ จากการที่ *"มีจิตรฟุ้งซ่านวิปริต"* [๒๗] จึง *"ได้ประหารชนบทแลนิคมทั้งหลายไปตามทางทั้งทางน้ำแลบก..."* [๒๘] เช่นกันกับเอกสารร่วมสมัยที่กล่าวว่า *"พระเจ้าตากสินได้ว่าราชการแผ่นดินครั้งนั้นกอปไปด้วยโมหะ โลภะ มิได้ประพฤติการให้ชอบโดยขนบบุราณ"* [๒๙] และ *"เสวยราชสมบัติมิได้ตั้งอยู่ในยุทติธรัมประพฤทธิการทุจริตผิดราชประเพณีกระสัตราธีราช"* [๓๐] เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงเท่ากับว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงหมดความชอบธรรมในการเป็นกษัตริย์เช่นเดียวกันกับกษัตริย์อยุธยา

---

[๒๕] นิธิ เอียวศรีวงศ์, **ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๓), หน้า ๓๑.

[๒๖] สมเด็จพระวันรัตน์, อ้างแล้ว, หน้า ๔๒๒-๔๑๘.

[๒๗] เพิ่งอ้าง, หน้า ๔๒๓.

[๒๘] เพิ่งอ้าง, หน้า ๔๒๒.

[๒๙] พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชวิจารณ์จดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวีใน **จดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี**, (พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๑๖), หน้า ๑๓๕.

[๓๐] หอสมุดวชิรญาณ หมู่จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ จ.ศ.๑๑๔๔ เลขที่ ๗ก เรื่อง สำเนาศุภอักษรเมืองเวียงจันท์เรื่องข้อราชการเมืองเวียงจันท์.

นอกจากจะปิดฉากราชอาณาจักรอยุธยาและธนบุรีแล้ว ในทันทีที่ยึดอำนาจได้ ชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ ยังได้กำจัดผู้ที่ตนคิดว่าเป็นศัตรูทางการเมืองซึ่งก็คือ *"ผู้ที่นับถือคิดถึงบุญคุณเจ้ากรุงธนบุรีคงมีมาก...ขุนนางจึงต้องตายกว่า ๔๐ คน"* [๓๑] และแม้ว่าจะมีการประหารกลุ่มชนชั้นนำเก่าลงไปแล้ว แต่ก็มิได้ปรากฏว่าปัญหาเรื่องสิทธิธรรมนี้จบสิ้นลงพร้อมกับ ๔๐ ชีวิตที่ถูกประหาร ในทางกลับกันปัญหาดังกล่าวกลับดำรงอยู่อย่างสืบเนื่องตลอดรัชสมัยของรัชกาลที่ ๑

การออก*พระราชกำหนดใหม่* จำนวน ๘ มาตรา ซึ่งตราขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ ได้ตอกย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของปัญหาสิทธิธรรมที่เกิดขึ้น และหนึ่งในพระราชกำหนดได้แสดงให้เห็นถึงความไม่มั่นใจในสถานการณ์ภายหลังการปราบดาภิเษกของรัชกาลที่ ๑ กล่าวคือ ได้ให้อำนาจแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ให้สามารถฆ่าผู้ต้องสงสัยได้ทันที เพื่อใช้ป้องกันการก่อการต่าง ๆ หรือการรักษาความปลอดภัยให้กับพระมหากษัตริย์ในการ *"วางระเบียบจุกช่องล้อมวง"*

> *...ถ้าแลเสดจพระราชดำเนินไปทางชลมาคนั้น กำนันแสงซึ่งลงเรือพระธินั่ง แลมหาดเลกลงท้ายเรือพระธินั่ง ถ้าเหนคนต่ำแลสูงเอากระสุนยิง ถ้ามิฟังให้เอาปืนยิงเสีย ถ้าเรือผู้ใดไปจอดซุ่มอยู่มิร้องบอกออกมาให้กำนันแลผู้ลงเรือพระธินั่งร้องถามไป ถ้ามิขานบอกชื่อออกมา ให้เอาปืนยิงเสีย*[๓๒]

---

[๓๑] พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, อ้างแล้ว, หน้า ๒๐๘.

[๓๒] "พระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๑", กฎหมายตราสามดวง, (พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๖), หน้า ๗๐๓. (เน้นโดยผู้เขียน)

ในขณะที่ "ตามพระราชกำหนดกฎหมายหย่างทำเนียม" แต่ก่อนนั้นกล่าวถึงกรณีนี้ว่า *"...ถ้าผู้ใดตัดหน้าฉาน แลแปลกปลอมล่วงเข้ามาในตาริ้วกระบวนเสดพระราชดำเนิรนั้น ทรงพระกรุณาให้เอาตัวผู้ทำผิดเปนโทษตามบทพระอัยการ..."* [๓๓]

นอกจากนั้นพระราชกำหนดใหม่ในส่วนที่เหลือก็มีความสอดคล้องกับหลักฐานประเภทอื่น ๆ ซึ่ง "ล้วนเป็นเรื่องทางศาสนา" หรือเป็น "การกวดขันศีลธรรมของข้าราชการและราษฎร" แต่ในลักษณะของเนื้อหาของกฎหมายเหล่านี้ *สมบัติ จันทรวงศ์* ได้กล่าวว่า เป็นการยากยิ่งต่อการบังคับให้ได้ผลตามที่บัญญัติ จึงน่าจะมีเหตุผลหรือวัตถุประสงค์อย่างอื่นที่ไม่ใช่การหวังผลในทางบังคับใช้กฎหมายอย่างธรรมดา ๆ หากแท้ที่จริงแล้วพระองค์ต้องการพิสูจน์ว่าพระองค์คือกษัตริย์ผู้รู้ธรรมและใฝ่ในธรรม แม้ว่าการขึ้นครองราชย์ของพระองค์จะเป็นการปราบดาภิเษกก็ตาม[๓๔] อีกทั้งยังมีพระจริยวัตรที่สอดคล้องกับพระราชประสงค์ดังกล่าวด้วย

นอกจากประเด็นดังกล่าวแล้ว *สมบัติ จันทรวงศ์* ยังได้ตั้งข้อสังเกตไว้เป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งถึงพระราชกำหนดใหม่ มาตราที่ ๓๖[๓๕] ว่า มีการกล่าวถึงพระราชปณิธานของพระองค์ในการขึ้นครองราชย์อันเป็นเรื่องทางศาสนาโดยเชื่อมโยงเข้าไว้กับการปราบดาภิเษกอย่างแจ่มชัดเป็นครั้งแรก อีกทั้งในขณะเดียวกัน พระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๓๖ ฉบับนี้ก็ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการชี้ให้เห็นถึงความไม่เหมาะสมของกษัตริย์ผู้มาก่อนพระองค์ด้วย[๓๖]

---

[๓๓] เพิ่งอ้าง. หน้า ๗๐๓. (เน้นโดยผู้เขียน)

[๓๔] สมบัติ จันทรวงศ์, "ศาสนากับการเมือง : ข้อสังเกตเบื้องต้น..." ใน **รัฐศาสตร์สาร** หน้า ๖๐-๖๑.

[๓๕] โปรดดูรายละเอียด ใน "พระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๓๖", **กฎหมายตราสามดวง**, หน้า ๗๕๗-๗๖๒.

[๓๖] โปรดดูรายละเอียดใน สมบัติ จันทรวงศ์, อ้างแล้ว, หน้า ๖๕.

เป็นที่น่าสังเกตว่า หลังปี พ.ศ.๒๓๒๕ เป็นต้นมา ไม่ปรากฏว่ามีพระราชกำหนดฉบับใดที่กล่าวอ้างถึงพระราชปณิธานในการขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ ๑ อีกเลย จึงน่าที่จะเป็นไปได้ว่าพระราชกำหนดมาตราที่ ๓๖ ดังกล่าว เป็นเจตนาของรัชกาลที่ ๑ ในการพยายาม

> *จะชี้ให้ข้าราชการและราษฎรยอมรับว่าการปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์ของพระองค์ และพระราชภารกิจของพระองค์นั้นเป็นเหตุผลในทางธรรม...นอกเหนือจากการพิสูจน์ว่า พระองค์เป็นผู้ที่มีอำนาจทางทหารและการเมืองสูงสุดเพียงอย่างเดียว...จึงใช้ข้ออ้างทางธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง...คือ "การบำเพ็ญเพื่อบรรลุพระพุทธภูมิโพธิญาณ" มาอธิบาย...* [๓๗]

ไม่เฉพาะปัญหากับกลุ่มชนชั้นนำเดิม แต่ชนชั้นนำใหม่ยังต้องเผชิญหน้ากับผู้ที่ตั้งตัวว่าเป็นผู้มีบุญหรือผู้วิเศษ ซึ่งปัญหาดังกล่าวมีมาก่อนหน้าที่ชนชั้นนำกลุ่มใหม่จะสถาปนาระบบการเมืองใหม่ขึ้นมา ดังในกรณีของเจ้าพระฝางหรือมหาดา หลังจากการปราบดาภิเษกได้หนึ่งปีเกิดกรณีกบฏ ๒ คน เข้าวังหน้า

> *อ้ายกบฏให้การซัดพวกเพื่อนที่ร่วมคิดกบฏด้วยกันเป็นอันมาก ถูกข้าราชการทั้งวังหลวงและวังหน้าเป็นหลายนาย พระยาอภัยรณฤทธิ์ เป็นต้นกับทั้งพวกผู้หญิงวิเสทปากบาตรวังหน้า ยังนอกนั้นทั้งนายไพร่อีกหลายคน...และเอี้ยงนายวิเสทปากบาตรให้การว่า หลงเชื่อฟังอ้ายบัณฑิตจนสาบานตัวให้ว่าจะขอพึ่งบุญ*

---

[๓๗] เพิ่งอ้าง, หน้า ๗๓-๗๕.

จะยอมยกบุตรหญิงให้เป็นภรรยา เมื่อสำเร็จการที่คิดไว้แล้วจะได้เป็นมเหสี...[๓๘]

เมื่อดูจากหลักฐานจะพบว่า การท้าทายพระราชอำนาจในครั้งนี้เป็นการทำการที่สำคัญมาก เนื่องจากผู้สมรู้ร่วมคิดเป็นข้าทั้งในวังหลวงและวังหน้า และหนึ่งในผู้ก่อการนั้นมียศเป็นถึงพระยาอภัยรณฤทธิ์ ซึ่งมีหลักฐานว่าพระยาอภัยรณฤทธิ์ผู้นี้เป็น *"...ผู้มีความชอบได้โดยเสด็จพระราชดำเนินไปงานพระราชสงครามต่อรบข้าศึกเป็นหลายครั้งแล้วมีความสัตย์ซื่อมาก..."*[๓๙] การกบฏครั้งนี้น่าที่จะชี้ให้เห็นว่า ที่จริงแล้วในกลุ่มชนชั้นนำกันเองก็มิได้มีเอกภาพเท่าที่ควร เพราะแม้แต่ขุนนางที่เป็นข้าเก่าผู้เคยผ่านประสบการณ์ชีวิตร่วมกันมาก็ยังคิดที่จะท้าทายพระราชอำนาจ

นอกจากกลุ่มขุนนางแล้ว ยังมีการท้าทายพระราชอำนาจโดยพวกที่ตั้งตนเป็นผู้วิเศษ ดังในกรณีของ *"อนึ่งเหตุ ไอ้เมือง ไอ้เกิด ไอ้เหลือ ไอ้มา ผู้พวกประทศร้ายแผ่นดินทั้งนี้แต่พื้นเปนเณรใหญ่..."*[๔๐] และ

...ตั้งตัวว่าผู้มีบุญว่าพบคนวิเลศมีวิชามาแต่ถ้ำแต่เขาคิดจะเอาพวกเพื่อนชิงเอาราชสมบัติทำให้แผ่นดิน และพระสาสนาจุลาจลประดุจหนึ่งไอ้ดา ไอ้รอด ไอ้เมือง ไอ้เกิด ไอ้ภัก โกหกทั้งนี้แต่พื้นเอาผ้าภาษาวะภัดคลุมตัวไว้ในพระสาศนา ชวนกันคิด

---

[๓๘] เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑**, หน้า ๑๑-๑๒.

[๓๙] เพิ่งอ้าง, หน้า ๑๓.

[๔๐] "กฎพระสงฆ มาตรา ๒" **กฎหมายตราสามดวง**, หน้า ๕๔๘.

อุบายกลโกหกอวดอิทธิฤทธิคิดเอาราชสมบัติ แลไอ้อีมีชื่อทั้งปวง ที่มีโทษพยาบาทแลโลภเจตนาหาปัญามิได้ก็มีน้ำใจกล้าขึ้นเข้าเปน พักพวกชวนกันกระทำประทศร้ายแผ่นดินถึงสามาท...[๔๑]

จะเห็นได้ว่า การก่อตัวของผู้มีบุญครั้งนี้เป็นผู้ที่มีพื้นเพจากการเป็นพระสงฆ์ ทำให้รัชกาลที่ ๑ ต้องออกกฎหมายพระสงฆ์ขึ้นมาเพื่อที่จะป้องกันปราบปรามและควบคุมพระหรือเณรที่ตั้งตัวเป็นผู้มีบุญ ดังจะเห็นได้จากความในกฎพระสงฆ์ที่ว่า

...ถ้าสามเณรรูปใดมีอายุศม ควรจะอุประสมบทแล้ว ก็ให้บวดเข้าร่ำเรียนคันฐธุระ วิปัศนาธุระ อย่าให้เที่ยวไปมาเรียนความรู้อิทธิฤทธิ์ให้ผิดทุระทั้งสองไป น้ำใจก็จะกำเริบได้เพื่อนฝูงแล้วจะคบกันทำร้ายแผ่นดินดุจครั้งนี้ ถ้าแลสามเณรรูปใดอายุศมถึงอุประสมบทแล้วมีได้บวดเที่ยวเล่นโว้เว้อยู่ จับได้จะเอาตัวสามเณรแลชีต้นอาจารยญาติโยมเปนโทษจงหนัก[๔๒]

และ

...เพราะเหตุพระสงฆราชาคณะอธิการผู้ใหญ่ผู้น้อย มิได้เอาใจใส่ตักเตือนว่ากล่าวตามพระวินัยบัญญัติ จะให้สงฆศิษยสานุศิษยไปเที่ยวซุ่มซ่อนทำกลโกหกคบค้ากันทำร้ายแผ่นดินแลพระสาศนา...

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า...ถ้าแลพระสงฆแลสามเณรแขวงจังหวัดเมืองเอกโทตรีจัตวา จะมีศรัทธาเที่ยวเข้ามาร่ำเรียน

---

[๔๑] "กฎพระสงฆ มาตรา ๓" กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๕๔๙.

[๔๒] "กฎพระสงฆ มาตรา ๒" กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๕๔๘.

คันฐธุระวิปัศนาธุระแลสมณกิจประการใด ก็ให้เขียนฉายาแลชื่อต้นแลชื่ออุประฌาอาจารยตีตราราชาคณข้าวเมืองนั้น ๆ มาเปนสำคัญ...ถ้าแลราชาคณะอธิการในกรุงเหนหนังสือแลตราสำคัญแล้วจึงให้รับไว้ร่ำเรียนคันฐธุระ วิปัศนาธุระตามกิจ ถ้าแลฝ่ายพระสงฆสามเณรณะกรุงเทพมหานคร...ศรัทธาจะใคร่เที่ยวไปจำพระวสาเล่าเรียน คันฐธุระวิปัศนาธุระณะแขวงจังหวัดหัวเมือง ...ก็ให้มีหนังสือสัญาชื่อตัว แลวส่งชื่ออุประฌาอาจารยแลอาราม ตีตราราชาคณะเจ้าอธิการณะกรุงเปนสำคัญไปแจ้งแก่เจ้าอาราม เจ้าคณะแขวงจังหวัดหัวเมืองเมืองใด แจ้งหนังสือสัญาตราสำคัญแล้ว จึ่งรับตัวไว้ให้เล่าเรียนตามกิจพระวินัย อาการดั่งนี้แม้นจะชั่วแลดีจะไปสืบสาวรู้ง่าย...[๔๓]

ไม่เพียงแต่รัชกาลที่ ๑ จะต้องพิสูจน์ตนในฐานะที่เป็นผู้มีบุญบารมีสูงสุดต่อกลุ่มผู้ท้าทายอำนาจดังที่ได้กล่าวมาแล้ว หากพระองค์จะต้องพิสูจน์ตัวเองว่าพระองค์มีบุญบารมีเหนือกว่าสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯซึ่งมีอำนาจสูงมากในเวลานั้น จากหลักฐานที่มีปรากฏทำให้สันนิษฐานได้ว่า สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯคงจะมีพระราชอำนาจมากมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นที่รับรู้กันในหมู่ชนชั้นนำในสมัยกรุงธนบุรีเท่านั้น แม้แต่พวกพม่าข้าศึกก็ยังทราบถึงพระเดชานุภาพของพระองค์ *"พระเดชานุภาพเลื่องลือจนพวกพม่าข้าศึกเรียกพระนามว่าพระยาเสือในครั้งนั้น"* [๔๔]

---

[๔๓] "กฎพระสงฆ มาตรา ๓" **กฎหมายตราสามดวง**, หน้า ๕๕๐.

[๔๔] เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑**, หน้า ๑๗๙.

เมื่อรัชกาลที่ ๑ ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีหลักฐานทำให้เข้าใจได้ว่า พระราชอำนาจของสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯยิ่งทวีมากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของการทำศึกสงคราม เป็นที่ปรากฏเด่นชัดว่ากองทัพของฝ่ายวังหลวงดูจะด้อยกว่ากองทัพของฝ่ายวังหน้า ไม่ว่าจะเป็นการรบพม่าที่สมรภูมิกาญจนบุรีในปี พ.ศ.๒๓๒๘ ซึ่งในการสงครามครั้งนั้น สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯได้รับพระบรมราชโองการจากรัชกาลที่ ๑ ให้เป็นแม่ทัพหลวง และพระองค์มีรับสั่งให้ขุนนางฝ่ายวังหลวงอันประกอบด้วย พระยาสีหราชเดโช พระยาท้ายน้ำ พระยาเพ็ชรบุรี เป็นนายทัพกองโจร ให้พระยารามกำแหงและพระยาเสนานนท์เป็นปลัดทัพ ปรากฏว่า ขุนนางวังหลวงเหล่านี้คิดย่อท้อต่อการศึก เมื่อความทราบถึงพระองค์ ๆ ก็โปรดให้ชำระความและ *"...ให้ประหารชีวิตเสียตัดศีรษะนำมาถวาย...ให้เอาศีรษะไปเสียบประจานไว้หน้าค่าย..."* [๔๕] หรือการรบกับพม่าที่สมรภูมิราชบุรีเมื่อ พ.ศ.๒๓๒๘ เจ้าพระยาธรรมาและพระยายมราชแม่ทัพฝ่ายวังหลวง *"มีความประมาท...มิได้จัดกองลาดตระเวนไปสืบฟังราชการศึก หารู้ว่ากองทัพพม่ายกเข้ามาตั้งอยู่ที่ใดไม่"* [๔๖] ในขณะที่กองทัพของพระยากลาโหมราชเสนา พระยาจ่าแสนยากร ขุนนางวังหน้า *"...ขับพลทหารเข้าโจมตีหักเอาค่ายพม่า... พลทหารไทยเข้าปีนค่ายแย่งค่าย ได้รบกันถึงตลุมบอน พลพม่าต้านทานมิได้ก็แตกฉานพ่ายหนีไปเป็นอลหม่าน"* [๔๗] หรือการสงครามในปี พ.ศ.๒๓๓๐ ที่รัชกาลที่ ๑ ยกทัพไปตีทวาย แต่ปรากฏว่าพระองค์ทรงกระทำการไม่สำเร็จ การที่ต้องพลาดชัยชนะในการทำสงครามของวังหลวงนั้นเป็นสิ่งที่สมเด็จ

---

[๔๕] เพิ่งอ้าง, หน้า ๖๙-๗๐.

[๔๖] เพิ่งอ้าง, หน้า ๗๓.

[๔๗] เพิ่งอ้าง, หน้า ๗๔.

กรมพระราชวังบวรฯตระหนักถึงเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากบทพระราชนิพนธ์เพลงยาวของพระองค์ในปี พ.ศ.๒๓๓๖ เมื่อพระองค์ยกทัพไปตั้งต่อเรือรบที่ผั่งทะเลตะวันตก ในขณะที่รัชกาลที่ ๑ ยกทัพหลวง ไปตีพม่าทางบก ความว่า

.....	.....
เกรงกริ่งอยู่แต่ข้างทัพบก	*จะไม่ยกหักได้ให้ถึงที่*
.....	.....
เท่านี้ดอกที่วิตกใจ	*จะทำให้เสียการเหมือนทวาย*
เมื่อชนะแล้วกลับแพ้ให้แชไป	.....[๔๘]

ซึ่งก็ปรากฏว่าข้อวิตกกังวลของสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯเป็นความจริง เพราะเมื่อปี พ.ศ.๒๓๓๖ ในศึกทวายครั้งนั้น ทัพหลวงเป็นฝ่ายพ่ายแพ้แก่พม่าและ *"เสียเจ้าพระยามหาเสนาในที่รบศพก็มิได้...เสียไพร่พลครั้งนั้นมาก"*[๔๙]

พระราชอำนาจอันล้นพ้นของสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ และการรับรู้ในพระราชอำนาจดังกล่าวของรัชกาลที่ ๑ คือในสมรภูมิเมืองกาญจนบุรี ซึ่งเป็นการเผชิญหน้ากันระหว่างพม่ากับทัพของสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯก่อนสมรภูมิราชบุรี สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯมีรับสั่งให้ประหารชีวิตขุนนางวังหลวงถึง ๓ คน และขุนนางที่ต้องโทษประหารนั้นก็เป็นขุนนางในระดับสูง เมื่อประหารแล้วจึงให้มีหนังสือทูลข้อราชการไปถวายรัชกาลที่ ๑ ซึ่งเมื่อรัชกาลที่ ๑ ทรงทราบข้อราชการก็รีบเสด็จพระราชดำเนินไปถึงค่ายที่เมืองกาญจนบุรี

---

[๔๘] สมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท, ประชุมเพลงยาว, หน้า ๓๘.

[๔๙] เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑, หน้า ๑๓๗.

การที่รัชกาลที่ ๑ รีบเสด็จเช่นนี้ แม้ว่าจะทรงอ้างว่า *"...ทรงพระวิตกเกรงจะเอาชัยชำนะแก่ข้าศึกมิได้โดยเร็ว"* [๕๐] ก็ตาม แต่ก็ดูเหมือนว่าเหตุผลดังกล่าวจะเป็นข้ออ้าง เนื่องจากในหนังสือทูลเกล้าฯนั้นได้แจ้งข้อราชการว่า *"...ยิงค่ายและหอรบพม่าหักพังลงเป็นหลายตำบลและพลพม่าถูกปืนลูกไม้ล้มตายและลำบากเป็นอันมากมิอาจออกนอกค่าย ได้รักษามั่นอยู่แต่ในค่าย ทั้งขัดเสบียงอาหารถอยกำลังลง..."* [๕๑] น่าที่จะเป็นไปได้ว่า การรีบเสด็จมาในครั้งนั้นมีเหตุผลมาจากการสั่งประหารขุนนางผู้ใหญ่ถึง ๓ คนมากกว่าเหตุผลที่ทรงอ้าง สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯก็คงจะตระหนักถึงเหตุผลเป็นอย่างดี เพราะหลังจากนั้นในสมรภูมิที่ราชบุรี แม้ว่าขุนนางฝ่ายวังหลวง คือ เจ้าพระยาธรรมา พระยายมราช และแม่ทัพนายกองจะทำการผิดพลาด ในครั้งนั้นกลับปรากฏว่าสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯไม่ได้ทรงตัดสินความผิดขุนนางเหล่านั้นเอง แต่ให้จำตัวไว้ แล้ว *"...บอกเข้ามากราบทูล...จะขอพระราชทานประหารชีวิตแม่ทัพทั้ง ๒ เสีย..."* [๕๒]

นอกจากนั้นแล้ว การทำสงครามแต่ละครั้งก็เป็นที่มาอย่างหนึ่งของโภคทรัพย์ เพราะเมื่อมีชัยชนะมักปรากฏว่ามีการกวาดต้อนไพร่พลและทรัพย์สินเงินทอง[๕๓] อีกทั้งการที่สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯต้องไปทำสงครามในเขตหัวเมืองและประเทศราชอยู่เสมอ ทำให้น่าเชื่อได้ว่าพระองค์คงจะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อเจ้าเมืองและเจ้าประเทศราช เห็นได้จากการทูลขอพระราชทานอภัยโทษให้แก่พระเจ้านันทเสนแห่งเวียงจันท์ในปี พ.ศ.๒๓๓๗[๕๔]

---

[๕๐] เพิ่งอ้าง, หน้า ๗๐.

[๕๑] เพิ่งอ้าง, หน้า ๗๐.

[๕๒] เพิ่งอ้าง, หน้า ๗๔.

[๕๓] เพิ่งอ้าง, หน้า ๘๕.

[๕๔] เพิ่งอ้าง, หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

หรือการได้พระญาติพระวงศ์ของเจ้าเมืองและเจ้าประเทศราช ไม่ว่าจะเป็นพระกนิษฐาของพระยากาวิละ หรือนักองอีนักองเภาพระธิดาของสมเด็จพระอุทัยราชา (นักองตน)[๕๕] พระราชอำนาจอันสูงยิ่งของสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯคงจะเป็นที่ยอมรับกันในหมู่ชนชั้นนำ รวมทั้งรัชกาลที่ ๑ ด้วย เนื่องจากในปี พ.ศ.๒๓๓๐ รัชกาลที่ ๑ โปรดให้มีพระราชกำหนดห้ามข้าราชการวังหลวงรับคำสั่งจากจ่าโขลนของสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ

> *...กฎให้ไว้แก่พระสุรัสวดีซ้ายขวาในนอกให้กฎหมายบอกแก่ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือนพระราชวังหลวงทุกหมู่ทุกกรม ด้วยมีพระบันทูลโปรดเกล้าฯสั่งว่า ทุกวันนี้จ่าโขลนพระราชวังบวรสถานมงคล เอาข้อรับสั่งในกรมพระราชวังบวรฯมาขอผู้คนบ่าวไพร่ แลมาสั่งด้วยเนื้อความสิ่งใดต่อข้าราชการวังหลวงนั้น ล่วงเกินหาหย่างไม่ผิด มิชอบนักหนา แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า...อย่าให้ข้าทูลอองฯผู้ใหญ่ผู้น้อยพระราชวังหลวงเชื่อถ้อยฟังคำเปนอันขาดทีเดียว...*[๕๖]

สายชล วรรณรัตน์ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ในสายตาของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯคงจะเป็นผู้ที่มีบุญบารมีไม่น้อยไปกว่า

---

[๕๕] ปิยนาถ บุนนาค และมรรยาท กิจสุวรรณ, **การวิเคราะห์ค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๙๘ : ระบบเครือญาติการแต่งงานและครอบครัว**, (ทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดินของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๒๕๔.

[๕๖] "พระราชกำหนดใหม่ มาตราที่ ๔๑ "กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๗๖๘-๗๖๙.

รัชกาลที่ ๑ และไม่ใช่แต่เพียงชนชั้นนำในทางโลกเท่านั้น แม้แต่ชนชั้นนำในทางธรรมก็ยังเข้าใจในเรื่องนี้เช่นกัน[๕๗] ดังจะเห็นได้จากการกล่าวเปรียบเทียบพระบารมีระหว่างสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯและรัชกาลที่ ๑ ใน *นิพพานวังน่า* พระนิพนธ์ของพระองค์เจ้ากัมพุชฉัตร และ*สังคีติยวงศ์* ซึ่งนิพนธ์โดยพระพิมลธรรม ที่สรรเสริญว่าสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯเป็น "พระปัญญาธิกโพธิสัตว์" และ รัชกาลที่ ๑ เป็น "พระศรัทธาธิกโพธิสัตว์"[๕๘] จะเห็นได้ว่าเมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว ผู้นิพนธ์*สังคีติยวงศ์* ยกย่องสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯมากกว่ารัชกาลที่ ๑ เนื่องจากในการบำเพ็ญพระบารมีนั้น พระปัญญาธิกโพธิสัตว์คือพระโพธิสัตว์ผู้มีความเด่นทางปัญญาใช้เวลาในการบำเพ็ญเพื่อที่จะให้สมบูรณ์นั้นใช้เวลา *"...ได้สี่อสงไขยแสนกัลป์..."* [๕๙] ส่วนพระศรัทธาธิกโพธิสัตว์ ผู้มีความเด่นทางด้านศรัทธา ในการปฏิบัติเพื่อความสมบูรณ์ของพระบารมีนั้นจะใช้เวลาเป็นสองเท่าของพระปัญญาธิกโพธิสัตว์ คือใช้เวลา *"...แปดอสงไขยแสนกัลป์..."* [๖๐]

การที่สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯมีพระบารมีสูงยิ่งในสายตาของชนชั้นนำทางโลกและทางธรรมดังที่ได้กล่าวมาแล้ว น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ทำให้รัชกาลที่ ๑ จำเป็นที่จะต้องพิสูจน์ถึงบุญบารมีที่สูงกว่า

---

[๕๗] โปรดดูรายละเอียดใน สายชล วรรณรัตน์, "พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๕๒)," (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.)

[๕๘] โปรดดูในสมเด็จพระวนรัตน์, **สังคีติยวงศ์**, หน้า ๔๒๔, ๔๓๒ และ ๔๔๘.

[๕๙] "พระมาลัยคำหลวง" ใน **เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ พระประวัติ และบทร้อยกรอง**, หน้า ๒๖๗.

[๖๐] เพิ่งอ้าง, หน้า ๒๖๗.

ของพระองค์ในสายตาของชนชั้นนำในสมัยนั้น นอกเหนือไปจากการพิสูจน์ความชอบธรรมในการขึ้นครองราชสมบัติและมีความเหมาะสมที่จะเป็นผู้นำ หากกระนั้นการพิสูจน์ตนว่าเป็นผู้มีบุญที่อาศัยบุญฤทธิ์เฉกเช่นการกล่าวอ้างในสมัยปลายอยุธยา และการเป็นผู้มีบุญหรือมีความกล้าเก่งในการทำสงคราม หาใช่ผู้มีบุญอย่างแท้จริง ดังนั้น ในการอธิบายถึงความชอบธรรมของพระองค์เองในฐานะที่เป็นกษัตริย์ จึงมิได้ให้ความสำคัญกับการเป็นผู้มีบุญบารมีที่เก่งกล้าในการทำสงคราม หากแต่ผู้ที่จะเป็นกษัตริย์จะต้องเป็นผู้ที่มีความเหมาะสม คือเป็นผู้นำที่มีบุญญาบารมีและปัญญาบารมี อีกทั้งต้องเป็นผู้ที่สามารถประกอบพระราชกรณียกิจทั้งทางราชอาณาจักรและศาสนจักร เพื่อยังประโยชน์สุขให้กับปวงสรรพสัตว์ให้พ้นห้วงสังสารวัฏตามคติกษัตริย์ที่สมบูรณ์ในทางพุทธศาสนา

จะเห็นได้ว่า สภาพการณ์ต่าง ๆ นับตั้งแต่ปลายแผ่นดินกรุงธนบุรีล้วนเป็นเงื่อนไขที่สำคัญสำหรับรัชกาลที่ ๑ ในการอ้างถึงสิทธิธรรมและความชอบธรรมในการได้มาซึ่งอำนาจการปกครองบ้านเมือง ทั้งต่อกลุ่มชนชั้นนำเก่ากลุ่มผู้ตั้งตนเป็นผู้วิเศษที่ต้องการท้าทายพระองค์ และรวมไปถึงในกลุ่มชนชั้นนำด้วยกันเอง โดยเฉพาะในกรณีของสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯซึ่งดูจะมีพระบารมีสูงเทียบเคียงได้กับพระองค์ ความพยายามในการอ้างถึงสิทธิธรรมและความชอบธรรมที่ใช้อรรถาธิบายของคำสอนทางพุทธศาสนาได้ปรากฏให้เห็นในพระราชภารกิจต่าง ๆ เช่น การชำระพระราชพงศาวดารและการตราพระราชกำหนดกฎหมาย เป็นต้น การฟื้นฟูวรรณกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในงาน *ราชาธิราช สามก๊ก* และ *ไซ่ฮั่น* ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่มีรูปลักษณ์ใหม่ก็เป็นพระราชภารกิจหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงนัยเรื่องดังกล่าวด้วยเช่นกัน

บทที่ ๓
ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น : การวิพากษ์หลักฐาน

วรรณกรรมราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น จัดได้ว่าเป็นวรรณกรรมที่มีรูปลักษณ์ใหม่ กล่าวคือ ในเรื่องของแหล่งที่มา ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น ต่างก็เป็นวรรณกรรมที่มีที่มาจากต่างประเทศซึ่งต่างจากลักษณะวรรณกรรมที่มีนิยายของไทยก่อนหน้านี้ เพราะโดยมากของนิยายในวรรณกรรมไทยนั้นมักจะได้มาจากชาดก[๑] ในขณะที่วรรณกรรมชุดนี้เป็นเรื่อง "แปล" ที่มาจากมอญและจีน (ราชาธิราช มาจากมอญ สามก๊กและไซ่ฮั่น มาจากจีน) ซึ่งแม้ว่าก่อนหน้านั้นจะมีวรรณกรรมแปลเกิดขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว เป็นต้นว่า ลิลิตนิทานอิหร่านราชธรรมซึ่งแปลมาจากวรรณกรรมเปอร์เซีย[๒] หากลิลิตนิทานอิหร่านราชธรรมมีลักษณะที่ต่างจากราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่นประการสำคัญ คือสาระของลิลิตนิทานอิหร่านราชธรรมมุ่งเน้นอย่างเด่นชัดในการที่จะสอนคติธรรมให้แก่กษัตริย์

เมื่อพิจารณาถึงความแปลกใหม่ของ "เนื้อเรื่อง" ของวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่อง พบว่าแม้จะมีอภินิหารอยู่บ้างก็น้อยมาก และอภินิหารที่ปรากฏก็ไม่ได้เป็นอภินิหารที่ผูกติดกับตัวละคร เช่น การที่ตัวละครไม่มีฤทธิ์เดชหรือไม่มี

---

[๑] นิธิ เอียวศรีวงศ์, ปากไก่และใบเรือ, หน้า ๖๗.

[๒] มีข้อสันนิษฐานว่า ลิลิตนิทานอิหร่านราชธรรมนั้นแปลขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช.

อาวุธที่ได้มาจากสวรรค์แต่ประการใด[๓] แต่ตัวละครมีลักษณะที่เป็นมนุษย์ที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากขึ้น รวมถึงบทบาทของตัวละครตลอดจนการกระทำต่าง ๆ ก็ดูมีเหตุมีผลที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ สิ่งนี้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนชั้นนำไปสู่ชนชั้นซึ่งนิธิ เอียวศรีวงศ์ เรียกว่า "กระฎุมพี" ที่มีรสนิยม ค่านิยม และโลกทัศน์ใหม่[๔]

ในประเด็นเรื่องหน้าที่ของงาน ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น โดยอาศัยหลักฐานจากจำนวนสมุดไทยที่ตกทอดสืบมาเป็นจำนวนมาก ทำให้เข้าใจได้ว่าวรรณกรรมทั้งสามเล่มดังกล่าวคงจะเป็นเรื่องที่ใช้ในการอ่านมากกว่าการบันเทิงแขนงอื่น ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ร่วมกับเนื้อหาที่ปรากฏพบว่า งานวรรณกรรมทั้งสามเรื่องเป็นเรื่อง "อิงพงศาวดาร" ที่มีบุคคลในประวัติศาสตร์เป็นตัวละคร แต่กระนั้นงานทั้ง 3 เรื่องคงไม่ใช่เรื่องที่ใช้อ่านเพื่อความบันเทิงแต่ถ่ายเดียว เพราะแต่ละเรื่องจะมีการแฝงเนื้อหาสาระที่เป็นตำราหรือหลักในการประพฤติปฏิบัติอยู่ด้วย

ในประเด็นเรื่องดังกล่าว *นิธิ เอียวศรีวงศ์* ให้ชื่อวรรณกรรมประเภทนี้ว่าเป็นวรรณกรรม "การอ่านเพื่อความบันเทิง" โดยได้ให้คำอธิบายในเรื่องนี้ไว้ว่า

> *...แม้ว่าความชอบนิยายจะเริ่มปรากฏมาตั้งแต่ปลายอยุธยาแล้ว แต่ก็ได้ฟื้นฟูอย่างมากในต้นรัตนโกสินทร์นี้ การแสวงหานิยายเพื่อใช้ในการแต่งวรรณกรรมกระทำไปอย่างคึกคัก ชาดกจำนวนมากถูกนำมาใช้เพื่อเป็นพื้นฐานของนิยายในบทละคร ในต้น*

---

[๓] เป็นต้นว่าตัวเอกในอนิรุทธ์คำฉันท์และสมุทรโฆษคำฉันท์.

[๔] โปรดดูรายละเอียดใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, ปากไก่และใบเรือ.

รัตนโกสินทร์ยังมีความพยายามจะหานิยายจากแหล่งอื่น ๆ เพื่อความแปลกใหม่ด้วย ทั้งความพยายามนี้ซึ่งเคยปรากฏให้เห็นในราชสำนักของปลายอยุธยาในกรณีของการรับเรื่องอิเหนาแล้วก็ยังขยายมาสู่ชนชั้นสูงทั่วไป มิได้จำกัดอยู่เพียงราชสำนักเท่านั้น ...เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ก็นับเป็นกวีสำคัญที่ทดลองการหานิยายจากแหล่งที่แปลกใหม่อีกเช่นกัน...ลิลิตเพชรมงกุฎเป็นการทดลองของใหม่ที่ไม่เหมือนกับนิยายใด ๆ[๕]

ในขณะที่ *ดวงมน จิตรจำนงค์* ให้ความเห็นว่า "เรื่องราชาธิราชและสามก๊กนั้นเป็นงานที่นอกจากจะให้ความบันเทิงทางอารมณ์นำหน้าแล้ว ยังให้ความบันเทิงทางความคิดในเรื่องของการชิงไหวชิงพริบในการทำสงคราม การเมือง การชิงอำนาจ และการหยั่งรู้ถึงธรรมชาติมนุษย์ทั้งจุดเด่นและจุดด้อย ซึ่งจะต่างจากรามเกียรติ์และนิยายโบราณอื่น ๆ คือ ในงานราชาธิราชและสามก๊กจะอธิบายเหตุผลด้วยประสบการณ์จริงมากกว่าการใช้อำนาจศักดิ์สิทธิ์"[๖]

นอกจากนั้นแล้วงานทั้ง ๓ เรื่องนี้ยังถูกเสนอในรูปของความเรียงร้อยแก้ว ซึ่งจัดเป็นรูปแบบใหม่ของวรรณกรรมไทยที่ใช้ภาษาความเรียงในการเล่านิยาย โดยอาจกล่าวได้ว่า "งานแปล เหล่านี้เปิดยุคใหม่ของการใช้ภาษาความเรียง"[๗] เพราะในสมัยอยุธยานั้นความเรียงจะถูกใช้ในงานเขียนทางศาสนาและภาษาความเรียงของอยุธยานั้นมีลักษณะเป็นฉันทลักษณ์มากกว่าคือ

---

[๕] เพิ่งอ้าง, หน้า ๖๗.

[๖] ดวงมน จิตรจำนงค์, "คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๙๔)" วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔, หน้า ๘๐, เน้นโดยผู้เขียน.

[๗] นิธิ เอียวศรีวงศ์, อ้างแล้ว, หน้า ๖๙.

การให้ความสำคัญกับการสัมผัสระหว่างประโยค รวมทั้งศัพท์ที่นำมาใช้ก็มักจะเป็นศัพท์จากภาษาบาลีและสันสกฤต เนื่องจากเป็นงานเขียนทางศาสนา[๘] ดังนั้นภาษาความเรียงร้อยแก้วใน ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น จึงไม่ใช่ความเรียงร้อยแก้วเหมือนกับที่ปรากฏในงานสมัยอยุธยา หรืองานร้อยแก้วร่วมสมัย เช่น *มหาวงศ์พงศาวดารลังกา ชินกาลมาลีปกรณ์ มิลินทปัญหา* และ *ไตรภูมิโลกวินิจฉยกถา* เพราะงานส่วนใหญ่นั้นเป็นงานที่แปลหรือนำเอาต้นฉบับมาจากภาษาบาลี (ยกเว้นแต่งานพระราชพงศาวดารที่มีลักษณะเฉพาะและมีความเกี่ยวเนื่องกับราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น ดังจะกล่าวถึงข้างหน้า)

รูปแบบของวรรณกรรมประเภทใหม่นี้ น่าที่จะได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดีในหมู่ชนชั้นนำในสมัยนั้น เห็นได้จากจำนวนสมุดไทยของวรรณกรรมแต่ละเรื่องที่มีเป็นจำนวนมาก ซึ่งน่าจะเป็นเครื่องยืนยันถึงความนิยมได้เป็นอย่างดี ดังนั้นจึงมีการคัดลอกไว้เป็นสมบัติส่วนตัว นอกจากนั้นสิ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความนิยมในวรรณกรรมรูปแบบใหม่นี้ก็คือการกล่าวถึงวรรณกรรมเหล่านี้ในงานอื่น ๆ ทั้งการกล่าวถึงอย่างตรงไปตรงมา เช่น ในบทละครนอกเรื่อง*คาวี* ที่กล่าวถึงสามก๊ก ไว้ว่า

จะเข้าออกยอกย้อนผ่อนปรน เล่ห์กลเรานี้อย่าวิตก
ทั้งพิชัยสงครามสามก๊ก *ได้เรียนไว้ในอกสารพัด*[๙]

---

[๘] เพิ่งอ้าง, หน้า ๖๙.

[๙] พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย "บทละครนอกเรื่องคาวี" ใน **บทละครนอกบทพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิลปบรรณาคาร, ๒๕๑๖), หน้า ๕๘๕. (เน้นโดยผู้เขียน)

และการกล่าวถึงอย่างแอบแฝงไม่ว่าจะเป็นการนำบุคลิกลักษณะของตัวละครจากวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องมาแต่งใหม่ เพราะเดิมทีนั้นการสร้างตัวละครในวรรณกรรมไทยประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ จะไม่มีบุคลิกลักษณะเฉพาะของตัวละครที่เด่นชัด แต่มักจะมีลักษณะร่วมกัน คือ พระเอกจะบอบบาง ใจอ่อน เจ้าชู้ และมีฝีมือในการรบ ส่วนนางเอกก็จะมีลักษณะที่อ่อนหวาน นุ่มนวล มีความงาม และมีคุณสมบัติของการเป็นกุลสตรี ซึ่งอาจจะเป็นเพราะมีความชื่นชอบและประทับใจกับบุคลิกลักษณะของตัวละครนั้น แต่ในวรรณกรรมจีนนั้นจะแสดงให้เห็นบุคลิกลักษณะที่ชัดเจนของตัวละคร เช่น เมื่อเราพูดถึงกวนอูก็จะนึกถึงการเป็นคนที่ซื่อสัตย์ เล่าปี่เป็นคนที่โอบอ้อมอารี ขงเบ้งเป็นปราชญ์ในทุกเรื่อง ม้าเจ็กมุทะลุไม่รอบคอบ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าสุนทรภู่ได้นำเอา *"ลักษณะวรรณกรรมจีนแบบนี้มาใช้ในเรื่องพระอภัยมณีด้วยแม้จะยังไม่เด่นชัดนักแต่ก็ทำให้แตกต่างไปจากวรรณคดีเก่า ๆ..."* [๑๐] นอกจากนั้นตัวละครเอกในพระอภัยมณีก็ได้เลียนหรือถอดแบบมาจากไซ่ฮั่น ไม่ว่าจะเป็นการที่พระอภัยมณีมีความชำนาญในการเป่าปี่ ซึ่งเชื่อกันว่าได้แรงบันดาลใจจากไซ่ฮั่น ซึ่งตัวละครในเรื่องนี้คือเตียวเหลียงก็มีความสามารถในการเป่าปี่และเพลงปี่ของเตียวเหลียงก็มีส่วนสำคัญต่อผลการรบระหว่างฌ้อปาอ๋องและพระเจ้าฮั่นอ๋อง[๑๑] ส่วนศรีสุวรรณพระอนุชาของพระอภัยมณีนั้น สุนทรภู่ก็แต่งให้เป็นผู้ชำนาญกระบี่กระบองเหมือนกับพระเจ้าฌ้อปาอ๋องที่เป็นนักรบที่ชำนาญกระบี่กระบองเช่นกัน[๑๒] เช่นเดียวกันกับเนื้อความของเพลงปี่ของ

---

[๑๐] รื่นฤทัย สัจจพันธ์, **อิทธิพลต่างประเทศในวรรณกรรมไทย**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๐), หน้า ๑๑๒.

[๑๑] เพิ่งอ้าง, หน้า ๑๑๓.

[๑๒] ประจักษ์ ประภาพิทยากร, **วรรณคดีวิเคราะห์ พระอภัยมณี ฉลอง ๒๐๐ ปี สุนทรภู่**, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๔๖.

พระอภัยมณีก็เป็นเนื้อความเดียวกับเพลงปี่ของเตียวเหลียงในเรื่องไซ่ฮั่น[๑๓] การรบทางน้ำระหว่างนางละเวงและพระอภัยมณี โดยเฉพาะตอนที่นางละเวงคิดอุบายเผาเรือพระอภัยมณี เหมือนกับเรื่องสามก๊กตอนโจโฉแตกทัพเรือ ตอนที่สุดสาครเป็นบุตรบุญธรรมของท้าวสุริโยทัยเมืองการะเวก ทั้งท้าวสุริโยทัยและพระอภัยมณีต่างก็ให้เครื่องทรงแก่สุดสาคร แต่สุดสาครแต่งสวมทับหนังเสือที่พระฤาษีให้ โดยให้เหตุผลซึ่งแสดงให้เห็นว่าสุดสาครเป็นคนซื่อสัตย์และกตัญญูซึ่งเหมือนกับกวนอูในสามก๊ก คือเมื่อกวนอูสาบานเป็นพี่น้องกับเล่าปี่และเตียวหุย กวนอูก็กตัญญูต่อเล่าปี่และครอบครัวมาตลอด จนครั้งหนึ่งเมื่อโจโฉจับกวนอูได้ก็พยายามเกลี้ยกล่อมกวนอูไว้เป็นพวกและให้เสื้อผ้าดี ๆ แทนเสื้อผ้าเก่าที่กวนอูใส่ แต่กวนอูก็แต่งชุดเก่าทับชุดใหม่ที่โจโฉให้เพราะความรำลึกถึงพระคุณของเล่าปี่ บาทหลวงปีโปก็มีลักษณะเหมือนขงเบ้งในสามก๊ก ธนูที่พราหมณ์วิเชียรยิงได้ทีละ ๗ ดอกนั้นก็คล้ายกับตำราของขงเบ้งที่มอบให้แก่เกียงอุยก่อนตาย วิธีรักษาแผลที่นางสุวรรณมาลีโดนลูกธนูนั้นก็น่าจะได้เค้าเรื่องมาจากวิธีการรักษาโจโฉของหมอฮัวโต๋ เป็นต้น[๑๔] ไม่เพียงแต่วรรณกรรมสามก๊กและไซ่ฮั่น แต่วรรณกรรมแปลของจีนเล่มอื่นก็คงส่งผลต่อจินตนาการในการแต่งพระอภัยมณีของสุนทรภู่ด้วย คือเรื่องเลียดก๊กในสมัยรัชกาลที่ ๒ เรื่องนางวาลีกับนางจงลี่ฉุนและดินถนันและผลภูสิทธิ์[๑๕]

การที่พระอภัยมณีของสุนทรภู่มีส่วนที่นำมาจากวรรณกรรม "แปล" จีนดังกล่าว จึงน่าที่จะเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ทั้งสามก๊กและไซ่ฮั่นนั้นมี

---

[๑๓] เพิ่งอ้าง, หน้า ๔๔-๔๖.

[๑๔] โปรดดูรายละเอียดใน เพิ่งอ้าง, หน้า ๔๖-๔๗, ๗๐-๗๑ และ ๑๐-๑๐ และรื่นฤทัย สัจจพันธ์, อ้างแล้ว, หน้า ๑๑๑-๑๑๓.

[๑๕] โปรดดูรายละเอียดใน เพิ่งอ้าง, หน้า ๑๑๖-๑๒๑.

ความแพร่หลายมากในหมู่ชนชั้นนำ แม้แต่สุนทรภู่ซึ่งก็ไม่ใช่ขุนนางในระดับสูงนักก็ยังได้มีโอกาสอ่านเรื่องเหล่านี้ และเมื่อได้ตรวจสอบดูแล้วปรากฏว่าสุนทรภู่เป็นข้าในวังหลัง ซึ่งทรงเป็นองค์อำนวยการแปลเรื่องไซ่ฮั่น จึงไม่น่าสงสัยเลยที่สุนทรภู่จะมีโอกาสได้อ่านไซ่ฮั่น และจากการที่สุนทรภู่เป็นข้าในวังหลังนี้เองทำให้ทราบว่าเรื่องสามก๊กก็คงจะเป็นเรื่องที่รู้จักกันเป็นอย่างดีในหมู่ข้าราชบริพารทุกวัง เพราะเจ้าพระยาพระคลังผู้เป็นผู้อำนวยการแปลเรื่องสามก๊กนั้นเป็นข้าในวังหลวง ดังนั้นสิ่งนี้จึงเป็นเครื่องยืนยันที่ดีในการแพร่หลายของสามก๊กและไซ่ฮั่น

ส่วนเรื่องราชาธิราชนั้น ความแพร่หลายและการเป็นที่นิยมนอกจากจะวัดได้จากจำนวนสมุดไทยที่มีจำนวนมากเช่นเดียวกับสามก๊กและไซ่ฮั่นแล้วยังมีหลักฐานปรากฏว่าได้มีการตัดตอนราชาธิราชมาเพื่อใช้เป็นตำราสำหรับผู้ที่มีความประสงค์จะเข้ารับราชการ[๑๖]

นอกจากนั้นแล้วความนิยมและความแพร่หลายของวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องยังปรากฏให้เห็นในงานพระราชพงศาวดารซึ่งถือเป็นสมบัติและ *"เป็นหนังสือที่เป็นที่มาของความรู้ที่สำคัญยิ่งของชนชั้นนำในเวลานั้น"* [๑๗] โดยน่าจะถือว่างานวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องและพระราชพงศาวดารนั้นเป็นภูมิปัญญาร่วมสมัยของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ เนื่องจากพบว่าลีลาการเขียนพระราชพงศาวดารในบางตอนมีความคล้ายคลึงกับวรรณกรรม

---

[๑๖] โปรดดูรายละเอียด "จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ.๑๒๐๕ เล่มที่ ๑๐๐ พระมหาเถระสมมิตรให้โอวาทแก่สามเณรพุทธญาณและคำพากษ์ ต่าง ๆ" ในภาคผนวกของพิพาดา ยังเจริญ และสุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, **การศึกษาและผลกระทบต่อสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๙๔)**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๒๒๖-๒๓๐.

[๑๗] สายชล วรรณรัตน์ "พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมือง...," หน้า ๑๒๒.

ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น[๑๘] กล่าวคือ ตอนที่พระราชพงศาวดารฉบับพระพนรัตน์กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ถอยออกจากเมืองพิษณุโลกอย่างเป็นระเบียบ โดยในการถอยทัพครั้งนั้นได้มีการวางอุบายไว้ คือ *"ครั้นถึง ณ วันศุกรเดือนสี่แรมสิบเอ็ดค่ำ เจ้าพระยาทั้งสองจึงให้เจ้าหน้าที่ระดมปืนใหญ่น้อยหนาขึ้นกว่าทุกวัน เสียงปืนลั่นสนั่นไปมิได้ขาดตั้งแต่เช้าจนค่ำ* ***แล้วให้เอาปี่พาทย์ขึ้นตีบนเชิงเทินรอบเมือง...*** *"* [๑๙] หรือตอนที่โปสุพลาและโปมะยุง่วนยกทัพปล้นค่ายเจ้าพระยาจักรีทางทิศตะวันออกในเวลากลางวัน *"เจ้าพระยาจักรีมิได้ครั่นคร้าม* ***นั่งเล่นหมากรุกอยู่ในค่าย*** *พลางร้องสั่งพลทหารให้วางปืนใหญ่น้อยออกไปจากค่ายยิงพะม่า..."* [๒๐]

---

[๑๘] อ.ดร.สุเนตร ชุตินธรานนท์ ได้ให้ข้อเสนอแนะในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างพระราชพงศาวดารกับวรรณกรรมเรื่องราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น ไว้น่าสนใจว่า วรรณกรรมแปลทั้ง ๓ เรื่องในสมัยรัชกาลที่ ๑ นั้นน่าที่จะมีลักษณะเข้าข่ายการเป็นพงศาวดาร เนื่องจากจารีตของการบันทึกพระราชพงศาวดารในสมัยรัชกาลที่ ๑ นั้นประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญ คือ การมีนิมิตร การทำนาย และการมีบทสนทนา วรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องก็มีจารีตของการแปลเช่นเดียวกันกับจารีตของการบันทึกพระราชพงศาวดาร อีกทั้งถ้าพิจารณาจากตัวเนื้อเรื่องของงานแปลดังกล่าวจะพบว่ามีการกล่าวถึงลำดับรัชกาล ปี พ.ศ. ที่เกิดเหตุการณ์สำคัญ ๆ ขึ้นเช่นเดียวกันกับการปรากฏในพระราชพงศาวดารในสมัยรัชกาลที่ ๑ ดังนั้น ราชาธิราช สามก๊ก และ ไซ่ฮั่น จึงน่าที่จะจัดอยู่ในประเภทของพงศาวดารเช่นกัน โดยจัดอยู่ในประเภทพงศาวดารแปลซึ่งมีหน้าที่พิเศษกว่าพงศาวดารอื่น ๆ ในสมัยนั้น กล่าวคือ ในขณะที่พระราชพงศาวดารเป็นของศักดิ์สิทธิ์ แต่งานพงศาวดารแปลทั้ง ๓ เรื่องนี้กลับสามารถแพร่กระจาย และเป็นที่นิยมในหมู่ชนชั้นนำได้ง่ายกว่าพระราชพงศาวดาร เนื่องจากลักษณะของเนื้อเรื่องและการนำเสนอ

[๑๙] **พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี** แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ (พระเจ้าตากสิน) จุลศักราช ๑๑๒๘ ถึง ๑๑๔๔, (พระนคร : โรงเรียนช่างพิมพ์วัดสังเวช, ๒๔๗๙), หน้า ๑๕๕, เน้นโดยผู้เขียน.

[๒๐] เพิ่งอ้าง, หน้า ๙๙, เน้นโดยผู้เขียน.

เหตุการณ์นี้คล้ายคลึงกับที่ปรากฏในสามก๊ก คือ ตอนที่ขงเบ้งดีดกระจับปี่ลวงให้สุมาอี้ถอยทัพ *"...ขงเบ้งก็แต่งตัวอ่าโถงพาเด็กน้อยสองคนขึ้นไปบนหอรบ ...ก็นั่งดีดกระจับปี่เล่นอยู่...สุมาอี้ก็คิดว่ากองทัพเรายกมาเป็นการจวนตัวถึงเพียงนี้ ขงเบ้งหามีความสะดุ้งใจไม่ กลับดีดกระจับปี่เล่นเสียอีกเล่า ชะรอยจะแต่งกลไว้ลวงเราเป็นมั่นคง..."* [๒๑] หรือในไซ่ฮั่น เมื่อฮั่นสิ้นรบกับพระเจ้าฉ้อปาอ๋อง ฮั่นสิ้นลวงให้พระเจ้าฉ้อปาอ๋องตามตนไปที่ ๆ ตนวางอุบายไว้

> *...พระเจ้าฉ้อปาอ๋องขับม้าพาทหารไล่ตามแล้วร้องว่า เราจะจับตัวฮั่นสิ้น ๆ เห็นฉ้อปาอ๋องไล่ไปในหว่างเขากองบู๊ แล้วเลี้ยวกลับมาตามทางน้อยตั้งค่ายอยู่บนเนิน เข้าประโคมเครื่องเล่นครึกครื้น ...ฝ่ายพระเจ้าฉ้อปาอ๋องหนีไปตามทางน้อย...ชักม้าเข้าไปใกล้จึงเห็นค่ายและตัวฮั่นสิ้นนั่งเสพสุราอยู่หน้าค่าย* ***ให้ทหารทำมโหรีปี่พาทย์รับรองอื้ออึง...*** [๒๒]

แม้ว่าเหตุการณ์การเล่นหมากรุกของเจ้าพระยาจักรีจะไม่ตรงกับเนื้อเรื่องในสามก๊กและไซ่ฮั่น แต่จะเห็นได้ว่าลีลาการเขียนมีความคล้ายคลึงกันมาก นอกจากนั้นแล้วเหตุการณ์การขอดูตัวเจ้าพระยาจักรีของอะแซหวุ่นกี้นั้นก็ไม่เคยมีปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์การทำสงครามของไทย

---

[๒๑] ไซ่ฮั่น, (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๗), ๓ : ๓๓ และ ๓๖, เน้นโดยผู้เขียน.

[๒๒] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก, ๒ : ๖๑๖-๖๑๗.

...อะแซหวุ่นกี้จึงให้ล่ามร้องบอกว่า เพลาพรุ่งนี้เราอย่ารบกันเลย ให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกแม่ทัพออกมาเราจะขอดูตัว...ครั้นรุ่งขึ้นเจ้าพระยาจักรีขี่ม้ากั้นสัปทน ยกพลทหารออกไปยืนม้าให้อะแซหวุ่นกี้ดูตัว...แล้วอะแซหวุ่นกี้พิจารณาดูรูปดูลักษณะเจ้าพระยาจักรีแล้วสรรเสริญว่ารูปก็งาม ฝีมือก็เข้มแข็งสู้รบเราผู้เป็นผู้เฒ่าได้ จงอุตส่าห์รักษาตัวไว้ ภายหน้าจะได้เป็นกษัตริย์เป็นแท้แล้วให้เอาเครื่องม้าทองสำรับหนึ่งกับสักหลาดพับหนึ่งดินสอแก้วสองก้อน น้ำมันดินสองหม้อมาให้เจ้าพระยาจักรี...[๒๓]

แต่สิ่งนี้ปรากฏในวัฒนธรรมการทำสงครามของมอญ ดังจะเห็นได้จากการขอดูตัวเหล่าทหารผู้มีความเก่งกล้าสามารถของฝ่ายตรงกันข้าม เป็นต้นว่าการขอดูตัวสมิงนครอินท์ สมิงพระราม สมิงอังวะมังศรี หรือสมิงอายมนทะยาในราชาธิราช เช่น เมื่อครั้งที่พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องยกทัพมาหวังจะตีเมืองหงสาวดี ทัพพม่าตีรายเมืองเข้ามา หัวเมืองต่าง ๆ ไม่อาจต้านทานรับทัพกษัตริย์ได้ก็พากันหนีเข้าป่าสิ้น เมื่อพม่ายกมาถึงเมืองเสียงซึ่งสมิงอังวะมังศรีรักษาอยู่ สมิงอังวะมังศรีก็ให้ทหารรักษาเมืองไว้ให้มั่น แม้ว่าพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจะเข้าหักเมืองถึงสามครั้งก็ไม่อาจตีเมืองได้ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องชื่นชมในความเก่งกล้าสามารถของสมิงอังวะมังศรีมากที่สามารถรับทัพกษัตริย์ได้ จึงขอดูตัวสมิงอังวะมังศรี

...ถวายพระเจ้ามณเฑียรทอง ๆ ทอดพระเนตร ก็สรรเสริญสมิงอังวะมังศรีลัคณสมบูรณอันงามยิ่งนัก ทั้งปัญาและฝีมือก็

---

[๒๓] พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี..., หน้า ๑๓๗.

กล้าหารนัก สมควรที่จะรับศึกกระษัตรได้ จึ่งให้เอาภานพระศรี เครื่องทองคำสำรับหนึ่ง กับอานม้าเครื่องทองด้วย ใส่เรือน้อย มาพระราชทานสมิงอังวะมังศรี...[๒๔]

การกล่าวว่าการทำสงครามเป็นเรื่องสนุกก็เช่นกัน ทั้งในพระราชพงศาวดารและวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องมีความที่สื่อความหมายใกล้เคียงกัน คือ ใน*พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาสำนวนของพระพนรัตน์* ได้กล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อพระเจ้าหงสาวดีเสด็จมาถึงกรุงศรีอยุธยาได้ ๗ วัน แต่ทางกรุงศรีอยุธยาไม่ได้ส่งกองทัพออกมาสู้รบด้วย พระเจ้าหงสาวดีจึงให้มีพระราชสาส์นถึงสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ความตอนหนึ่งว่า *"...บัดนี้ก็มาเหยียบชานเมืองพระนครถึงเจ็ดวันแล้ว,**ไฉนจึงมิได้ออกมารณรงค์,โดยขัตติยาภิรมย์สำเริงราชหฤทัยบ้างเลย,ให้เร่งยกพยุหโยธาออกมากระทำสงครามกันดูเล่นเป็นขวัญตา,...*"[๒๕] หรือเมื่อคราวที่สมเด็จพระนเรศวรฯ มีพระราชดำริจะไปตีเมืองละแวก แต่เผอิญว่าทัพหงสาวดียกมาถึงเมืองกาญจนบุรี พระองค์จึงตรัสว่า *"...**จำจะยกออกไปเล่นสนุกกับมอญเสียก่อน...*"[๒๖] หรือเหตุการณ์เมื่อพระเจ้าหงสาวดีมีพระราชโองการให้กองทัพมาสืบข่าวราชการของกรุงศรีอยุธยา แต่ได้ห้ามมิให้ล้ำแดนเข้าไปถ้าสมเด็จพระนเรศวรฯยังเป็นกษัตริย์อยู่ ในครั้งนั้นพระเจ้าแปรล่วงละเมิดพระบรมราชโองการเนื่องจากคิดจะเอาความดีความชอบโดยได้ยกล่วงด่านเข้ามา

---

[๒๔] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔ เล่ม ๑๗.

[๒๕] สมเด็จพระพนรัตน์, พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา, หน้า ๗๗, เน้นโดยผู้เขียน.

[๒๖] เพิ่งอ้าง, หน้า ๑๘๑, เน้นโดยผู้เขียน.

เจ้าเมืองกาญจนบุรีจึงบอกเข้ามายังกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรฯและสมเด็จพระเอกาทศรถได้ตรัสว่า *"...จะไปเล่นตรุษเมืองละแวก,สิสงครามชิงมาก่อนเล่า,จำจะยกออกไปเล่นสงครามกับมอญให้สนุกก่อน..."* [๒๗] ในราชาธิราช ก็ปรากฏความดังกล่าวนี้เช่นกัน คือ เมื่อกองทัพของพระเจ้าฝรั่งมังศรีชวายกมาถึงเมืองหงสาวดี พระเจ้าราชาธิราชได้ปรึกษากับเหล่าเสนาบดีและตัดสินพระทัยที่จะชนช้างกับพระเจ้าฝรั่งมังศรีชวา เพื่อมิให้ข้าแผ่นดินเดือดร้อน จึงให้มีพระราชสาส์นไปถึงพระเจ้าฝรั่งมังศรีชวาความตอนหนึ่งว่า

> *...อุสาหะยกพลทวยหารมาปรารถนาจะกระทำยุทธนาการสงครามด้วยเรานั้นเราก็ยินดีดุจหนึ่ง ได้สมบัติ์บรมจักระพัตราธิราชก็บ่มีปานฝ่ายน้าท่านก็เปนใหญ่ในกรุงอังวะ เราก็เปนใหญ่ในเมืองหงษาวะดีครั้นจรบกันด้วยฝีมือทะแกล้วทะหารนั้นดุจหนึ่งศึกโจรหาเปนเกรียดิยศไม่อันซึ่งกระษัตรชนช้างกันโดยธรรมยุทนั้นยากที่ผู้ใดจะได้ภพได้เหนเพลารุ่งพรุ่งนี้ เราทังสองจะชนช้างกันให้เทพยุดาและทะแกล้วทะหารทังสองฝ่าย ดูเล่นให้สะบายเปนขวันตา ให้ปรากฏเกรียดิยศ ไว้ชั่วกัลปาวสาน...* [๒๘]

หรือเมื่อพระเจ้าฝรั่งมังม้องแจ้งว่าพระเจ้าราชาธิราชสวรรคต ก็ทรงมีพระทัยอาลัยถึง พระอัครมเหสีจึงทูลถามว่าเหตุใดเมื่อคู่ศึกสวรรคตลงเช่นนี้พระองค์น่าที่จะยินดี พระเจ้าฝรั่งมังม้องได้ตรัสว่า *"อันธรรมดาชาติกระษัตรแล้วจะมี*

---

[๒๗] เพิ่งอ้าง, หน้า ๒๒๑, เน้นโดยผู้เขียน.

[๒๘] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔ เล่ม ๑๐.

เกียรดิยศ แลการเล่นสบายพระไทย ก็แต่ได้ทำสงครามเล่นเปนขวันตา ด้วยได้เหนทหารฟ้อนรำอาวุธต่าง ๆ สู้กันในสงครามได้ตริตรองแก้ไขกันโดยกระบวนสงคราม จึงมีเดชานุภาพแจ้งไปแก่กระษัตรทั้งปวงเปนอันมาก..." [๒๙]
ในสามก๊กก็ปรากฏความดังกล่าวเช่นกัน ดังความเมื่อขงเบ้งมีหนังสือไปเยาะเย้ยสุมาอี้ สุมาอี้เมื่อทราบความในหนังสือก็โกรธแต่ก็แสร้งหัวเราะ สุมาอี้ถามถึงกิจวัตรประจำวันของขงเบ้งว่าเป็น เช่นไร ผู้ถือหนังสือบอกแก่สุมาอี้ว่าขงเบ้งทานน้อยนอนน้อยแต่ทำงานหนัก สุมาอี้จึงพูดว่า *"...ซึ่งขงเบ้งคิดการศึกดังนี้ก็มีความทุกข์ใหญ่หลวง เห็นอายุขงเบ้งจะสิ้นเสียแล้ว เราคิดวิตกอยู่* ***ถ้าหาขงเบ้งไม่ อันจะทำการสงครามด้วยผู้ใดเห็นจะไม่สู้สนุก...***" [๓๐]

หรือตอนที่กล่าวถึงการทุบทำลายหม้อข้าวแกงหลังจากรับประทานอาหารเรียบร้อย เพื่อต้องการที่จะเข้าไปรับประทานมื้อต่อไปในเมืองข้าศึกในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี สำนวนพระพนรัตน์ได้เขียนถึงตอนที่ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี จะเข้าตีเมืองจันทบุรีว่า *"แล้วจึงตรัสสั่งโยธาหารทั้งปวงให้หุงอาหารรับประทานแล้ว* ***เหลือนั้นสั่งให้สาดเททุบต่อยหม้อข้าวหม้อแกงเสียจนสิ้นในเพลากลางคืนวันนี้ตีเอาเมืองจันทบุรีให้ได้ ไปกินข้าวเช้าเอาในเมือง...***" [๓๑] ซึ่งในไซ่ฮั่นก็ปรากฏความคล้ายคลึงกันกับความในพระราชพงศาวดาร ดังความในตอนที่ฮั่นสิ้นพูดกับเตียวยี่ ห้วนโกย โจฉำ และนายทหารทั้งปวง คราวทำศึกที่เมืองเตียง ว่า *"...เวลาค่ำวันนี้เรากินอาหารแต่พอรองท้องเถิด* ***รุ่งขึ้นจึงค่อยไปกินให้สบายในเมืองเตียว...***" [๓๒] และเมื่อ

---

[๒๙] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔ เล่ม ๑๙.

[๓๐] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก, ๒ : ๗๓๐.

[๓๑] **พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี...**, หน้า ๒๐.

[๓๒] ไซ่ฮั่น, (๒) (พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๗), หน้า ๒๗๖, เน้นโดยผู้เขียน.

พระเจ้าฉ้อปาอ๋องโดนอุบายของฮั่นสิ้น หาทางออกไม่ได้จึงพูดขึ้นว่า *"...แต่เราทำศึกมายังมิได้แพ้แก่ผู้ใดเหมือนครั้งไปช่วยเมืองเตียวรบกับเจียงหำ เมื่อข้ามแม่น้ำอุยโห **เราหมายว่าจะไปกินข้าวในเมืองเตียว จึงให้ทหารต่อยหม้อข้าวเสีย** แล้วเผาเรือไม่ให้ทหารข้ามได้..."* [๓๓]

นอกจากนั้นแล้วลีลาของการเขียนพระราชพงศาวดารที่มีความคล้ายคลึงกับวรรณกรรมทั้ง ๓ เล่มนี้อีกประการหนึ่งก็คือ สำนวนที่ว่าให้ทหารเอามูลดินคนละก้อนถมเมืองข้าศึกก็จะเต็ม ดังความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระพนรัตน์ ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เมื่อพระเจ้าหงสาวดียกทัพมาถึงเมืองพิษณุโลก สมเด็จพระมหาธรรมราชาให้ทหารป้องกันเมืองไว้อย่างสามารถ พระเจ้าหงสาวดีสั่งให้ทหารทำบันไดทกบันไดพาดไว้ที่กำแพงและให้ทหาร *"ขุดดินปั้นก้อนใส่ชะลอมกองไว้ แต่ละกองสูงกว่ากำแพงเมือง แล้วพระเจ้าหงสาวดีก็แต่งเป็นรับสั่งเข้าไปว่า...ถ้าน้องเรามิออกมา **จะให้ทหารถือมูลดินแต่คนละก้อน ถมเมืองเสียให้เต็มในชั่วนาฬิกาเดียว...**"* [๓๔] ในราชาธิราชความตอนที่พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องมีหนังสือมาถึงอำมาตย์ทินมณีกรอดซึ่งรักษาเมืองพะสิม ความตอนหนึ่งว่า *"...อันพลทหารยกมาครั้งนี้มากกว่ามากนัก **ถ้าจะถือดินคลก้อนจะทิ้งเข้าไปในเมืองพะสิมก็จะเต็ม ถ้าจะหักเมื่อใดก็จะได้เมื่อนั้น**"* [๓๕]

ความคล้ายคลึงกันประการสุดท้าย คือ สำนวนที่ให้ตัดรากถอนโคนตระกูลของศัตรูดังความที่ปรากฏในจดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี *"ณ วันพุธ เดือน ๑๐ ขึ้น ๕ ค่ำ **สำเร็จโทษตัดไม้ไม่ไว้หน่อ***

---

[๓๓] เพิ่งอ้าง, ๓ : ๓๕, เน้นโดยผู้เขียน.

[๓๔] สมเด็จพระพนรัตน์, **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา**, หน้า ๗๑, เน้นโดยผู้เขียน.

[๓๕] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๓.

ฆ่าพ่อไม่เลี้ยงลูกสำเร็จโทษเสียด้วยกัน ณ วัดปทุมคงคา" [๓๖] ความตอนนี้ใกล้เคียงกับความที่ปรากฏในราชาธิราช เมื่อพระเจ้าฟ้ารั่วมีรับสั่งให้ประหารชีวิตชังคีและชังแงซึ่งเป็นพระราชนัดดาของพระองค์ที่ประสูติจากพระราชธิดาของพระองค์และพระเจ้าตราพญา พระสหายที่คิดทรยศต่อพระองค์ การประหารพระราชนัดดาทั้ง ๒ นี้ เนื่องมาจากทั้ง ๒ พระองค์คิดที่จะลอบปลงพระชนม์พระเจ้าฟ้ารั่วแต่ไม่สำเร็จ ในครั้งนั้นพระเจ้าฟ้ารั่วได้ตรัสว่า *"แต่นี้สืบไปตัดหวายอย่าให้ไว้หนามหน่อ ฆ่าพ่ออย่าไว้ลูก"* [๓๗]

การถ่ายทอดทางความคิดอันสะท้อนให้เห็นในลักษณะที่พ้องกันระหว่างวรรณกรรมทั้งสามเล่ม กับพระราชพงศาวดารที่ชำระขึ้นร่วมสมัยกับการแปลงานวรรณกรรม แสดงมโนสำนึกในการอ้างสิทธิธรรมทางอำนาจของผู้นำยุคต้นรัตนโกสินทร์ ด้านฐานะภาพ บุญบารมี บทบาทและหน้าที่ของผู้ปกครอง สะท้อนภาวะของการผสมผสานดูดกลืนวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาเป็นบรรทัดฐาน เห็นได้ว่าในมโนสำนึกใหม่นี้คุณสมบัติของผู้ปกครองนั้นต้องมีลักษณะสมจริงเป็นรูปธรรมเชิงประจักษ์สัมผัส รับรู้และให้อรรถาธิบายได้

จึงเท่ากับว่าการปรากฏภาพของความศักดิ์สิทธิ์ เป็นการย้ำทั้งในพระราชพงศาวดารอันเป็นหนังสือศักดิ์สิทธิ์ และวรรณกรรมที่สามารถอ่านกันได้ทั่วไปในหมู่ชนชั้นนำ การถ่ายเททางความคิดเช่นนี้ อาจจะสรุปจากคำพูดของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่ว่า *"การพัฒนาพระราชพงศาวดารไปในทิศทางเช่นนี้ สอดคล้องกับแนวทางของวรรณคดีในยุคต้นรัตนโกสินทร์เช่นกัน"* [๓๘]

---

[๓๖] กรมหลวงนรินทรเทวี, จดหมายเหตุความทรงจำ..., หน้า ๓๘๔.

[๓๗] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราชเลขที่ ๔๙ เล่ม ๒.

[๓๘] นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา, หน้า ๓๗.

ภูมิหลังวรรณกรรมราชาธิราช

ราชาธิราชเป็นวรรณกรรมร้อยแก้วที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แปลและเรียบเรียงขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๓๒๘ การที่ทรงโปรดให้มีการ "แปล" เรื่องราชาธิราชขึ้นนั้น มีหลักฐานกล่าวไว้ในบานแผนกของราชาธิราชฉบับตัวเขียน ว่า

> *...เรื่องราวราชาธิราชซึ่งฝ่าหรั่งมังฆ้องแปรรามัญภาษาเปนสยามภาษาถวายสมเดจ์พระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรแปลกเปลี่ยนกับที่ได้ทรงฟังสังเกษไว้แต่ก่อนจึ่งทรงพระราชดำริเรื่องทรงแปลข้อความราชาธิราชภาษารามัญออกเปนสยามภาษาใหม่*[๓๙]

จากข้อความข้างต้นทำให้ทราบว่า นอกจากราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แล้ว ยังมีราชาธิราชฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ ซึ่งจะต้องมีความแตกต่างกับฉบับเจ้าพระยาพระคลังอย่างแน่นอน และโดยความต่างกันนี้เองเป็นสาเหตุที่ทำให้รัชกาลที่ ๑ ทรงอ้างเพื่อโปรดเกล้าฯให้เจ้าพระยาพระคลังทำหน้าที่อำนวยการแปลและเรียบเรียงขึ้นใหม่ และเมื่อตรวจสอบเอกสารตัวเขียนพงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราชซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากนั้น มีเอกสารตัวเขียนอยู่ ๒ ฉบับ ที่มีเนื้อเรื่องต่างจากเอกสารตัวเขียนฉบับอื่น ๆ คือ พงศาวดารมอญ เรื่องราชาธิราช เล่ม ๑ เลขที่ ๔๙/ฆ[๔๐] และ

---

[๓๙] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑.

[๔๐] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙/ฆ, เล่ม ๑.

เล่ม ๑๗ เลขที่ ๔/ซ[๔๑] และมีความเป็นไปได้ที่ว่าเอกสารทั้ง ๒ ฉบับดังกล่าวนี้จะเป็นส่วนหนึ่งของฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ เนื่องจากเอกสารทั้ง ๒ ฉบับดังกล่าวมิใช่ลักษณะของการคัดลอกขึ้น หากแต่มีลักษณะของการเป็นต้นฉบับ เพราะลักษณะของการเขียนที่ไม่เป็นระเบียบ มีการลบขีด แทรกและเพิ่มเติมข้อความ อีกทั้งการออกเสียงชื่อคนหรือชื่อสถานที่ก็จะมีเสียงที่ใกล้เคียงกับภาษามอญมากกว่าฉบับอื่น ๆ เช่น คำว่ามะกะตู่ กิลอมโปน และกลอมโป่น เป็นต้น และเนื้อเรื่องในเล่ม ๑๗ นั้นก็ไม่ปรากฏอยู่ในราชาธิราชเล่มอื่น ๆ[๔๒] ประกอบกับเอกสารทั้ง ๒ ฉบับ แต่เดิมเป็นของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนเรศวรฤทธิ์ พระองค์ได้ประทานต้นฉบับดังกล่าวให้หอพระสมุดเมื่อวันที่ ๒๑/-/๒๔๖๘[๔๓] จากการสอบพระประวัติพบว่าพระองค์เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและเจ้าจอมมารดากลิ่น ผู้เป็นธิดาของพระยาดำรงค์ราชพลขันธ์ (จุ้ย คชเสนี) และพระยาดำรงค์ราชพลขันธ์ผู้นี้เป็นเชื้อสายของเจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง) ขุนนางในสมัยรัชกาลที่ ๑ ซึ่งอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ตั้งแต่ พ.ศ.๒๓๑๘ และเจ้าพระยามหาโยธาก็มีความสนิทสนมกับสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯมาตั้งแต่แผ่นดินกรุงธนบุรี มีหลักฐานว่าได้เคยร่วมงานกับสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯมาตั้งแต่ครั้งปลายแผ่นดินกรุงธนบุรี

---

[๔๑] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙/ซ, เล่มที่ ๑๗, โปรดดูเนื่องจากเนื้อเรื่องย่อของทั้ง ๒ ฉบับนี้ จากภาคผนวกของบุษบา ตระกูลสัจจาวัตร, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องราชาธิราช, ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน)", (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘).

[๔๒] บุษบา ตระกูลสัจจาวัตร, เพิ่งอ้าง., หน้า ๑๒๓.

[๔๓] โปรดดูใบปะหน้า, ในหอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙/ม. เล่ม ๑ และเลขที่ ๔๙/ซ เล่มที่ ๑๗.

และเมื่อเกิดสงครามเก้าทัพในปี พ.ศ.๒๓๒๘ ก็ปรากฏว่าเจ้าพระยามหาโยธาผู้นี้ได้ร่วมรบในกองทัพของสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ ณ สมรภูมิลาดหญ้าด้วย[๔๔] การที่ผู้เขียนมิได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ราชาธิราชฉบับดังกล่าวเนื่องจากต้นฉบับที่มีอยู่ สภาพของตัวอักษรเลอะเลือน อีกทั้งต้นฉบับที่เหลืออยู่นั้นไม่มีสาระสำคัญในการนำมาใช้วิเคราะห์ความหมายทางการเมืองของชนชั้นนำในรัชกาลที่ ๑

นอกจากราชาธิราช ๒ สำนวนดังที่กล่าวมาแล้ว พบว่ายังมีราชาธิราชฉบับสำนวนของสมเด็จพระวันรัตน์วัดพระเชตุพนฯ ซึ่งเป็นร้อยแก้วภาษาบาลี

> *...มีคำเล่ามาแต่ก่อนว่าหนังสือพงศาวดารไทยนั้น เดิมสมเด็จพระวันรัตนองค์ ๑ แต่งไว้เป็นภาษาบาลี...เรียกว่ามหายุทธการวงศ์ เรื่อง ๑ จุลยุทธการวงศ์เรื่อง ๑ ...เมื่อได้หนังสือมาพิจารณาได้ความว่า หนังสือมหายุทธการวงศ์แลจุลยุทธการวงศ์นี้สมเด็จพระวันรัตนวัดพระเชตุพนองค์ที่เป็นอาจารย์ของสมเด็จกรมพระปรมานุชิตฯเป็นผู้แต่งทั้ง ๒ คัมภีร์ คัมภีร์มหายุทธการวงศ์ว่าด้วยพงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เป็นหนังสือ ๑๐ ผูกจบ มีคาถาข้างท้ายบอกไว้ว่าสมเด็จกรมพระปรมานุชิตฯแต่ยังทรงผนวชเป็นสามเณรได้ทรงอาราธนาให้ท่านแต่ง...*[๔๕]

---

[๔๔] สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ลำดับสกุลคชเสนีกับโบราณคดีมอญ, พิมพ์ในงานฉาปนกิจศพคุณหญิงจำเริญ พิพิธมนตรี (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๐๔), หน้า ๖.

[๔๕] สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "คำนำ" ในสมเด็จพระวันรัตน์, จุลยุทธการวงศ์ ผูก 2 เรื่องพงศาวดารไทย, พิมพ์ครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพลโทพระยาพหลโยธิน รามินทรภักดี (นพ พหลโยธิน) ปีวอก พ.ศ.๒๔๖๓, (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๓), หน้า ๕๔.

แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายว่าราชาธิราชสำนวนนี้ได้สูญหายไปแล้วเมื่อเกิดเพลิงไหม้หอพระสมุดเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๒[๔๖]

อย่างไรก็ดี แม้ว่าจะไม่มีโอกาสได้เห็นราชาธิราชสำนวนนี้ แต่เนื่องจากหนังสือทั้ง ๒ เล่ม คือ มหายุทธการวงศ์และจุลยุทธการวงศ์เป็นหนังสือในชุดเดียวกัน คือ เป็นพงศาวดารภาษาบาลี ดังนั้นจึงเป็นที่เข้าใจได้ว่ามหายุทธการวงศ์ หรือราชาธิราชฉบับภาษาบาลี คงจะมีลีลาการเขียนเหมือนกันกับจุลยุทธการวงศ์

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ราชาธิราชฉบับสำนวนที่มีการแปลและเรียบเรียงขึ้นก่อน พ.ศ.๒๓๕๒ นั้นมีอยู่ ๓ ฉบับ คือ

๑. ราชาธิราช ฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ
๒. ราชาธิราช ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ที่เป็นฉบับตัวเขียน[๔๗]
๓. ราชาธิราช ฉบับสมเด็จพระวันรัตน์วัดพระเชตุพนฯ ซึ่งเป็นภาษาบาลี

การที่มีการแต่ง แปล และชำระเรื่องราชาธิราช อย่างน้อยก็ ๓ ครั้งด้วยกัน ภายในเวลา ๒๗ ปี (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๕๒) นั้นน่าที่จะสะท้อนให้เห็นว่าชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ คงจะตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของราชาธิราชเป็นอย่างดี[๔๘] และคงจะมีความเป็นไปได้อย่างมากที่ราชาธิราชแต่ละฉบับจะมีวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน

---

[๔๖] บุษบา ตระกูลสัจจาวัตร, อ้างแล้ว, หน้า ๑๒๔.

[๔๗] ส่วนราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ที่เป็นตัวพิมพ์และเป็นที่รู้จักแพร่หลายมาจนทุกวันนี้นั้น จากการศึกษาพบว่าเป็นงานที่มีการแก้ไขชำระในสมัยหลัง และมีเนื้อความที่ต่างไปจากฉบับตัวเขียน

[๔๘] การปรากฏเป็นตัวหนังสือของราชาธิราชไม่ได้หมายความว่า การรับรู้ในเรื่องนี้เพิ่งจะมีในสมัยรัชกาลที่ ๑ หากแต่อาจจะมีมานานแล้ว เนื่องจากมีการอพยพของชาวมอญหลายครั้งหลายครา ตั้งแต่ พ.ศ.๒๑๒๗ หลังจากที่สมเด็จพระนเรศวรฯทรงประกาศเอกราช (ก่อนหน้านั้นก็คงจะมีการอพยพเข้ามาบ้าง แต่มีจำนวนไม่มากนักและไม่เป็นทางการ) จนกระทั่งถึงสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ระหว่าง ราชาธิราชฉบับทูลเกล้าสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ และราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) คงจะมีความแตกต่างกันอย่างแน่นอน เพราะข้อความที่ปรากฏบนบานแผนกของราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง(หน) ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนถึงการที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ โปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แปลและเรียบเรียงราชาธิราชขึ้นใหม่ว่า

> *...เรื่องราวราชาธิราชซึ่งฝ่าหรั่งมังฆ้องแปรรามัญภาษาเปนสยามภาษาถวายสมเดจ์พระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรแปลกเปลี่ยนกับที่ได้ทรงฟังสังเกษไว้แต่ก่อน จึ่งทรงพระราชดำริเรื่องทรงแปลงข้อความราชาธิราชภาษารามัญออกเปนสยามภาษาใหม่...*[๔๙]

จากข้อความดังกล่าวทำให้ทราบว่า ราชาธิราชฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ มีขึ้นก่อนฉบับของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่ด้วยความ *"แปลกเปลี่ยนกับที่ได้ทรงสังเกษไว้แต่ก่อน"* จึงทำให้รัชกาลที่ ๑ โปรดฯให้เจ้าพระยาพระคลังแปลและเรียบเรียงขึ้นใหม่ เป็นที่น่าสังเกตว่า *"ความแปลกเปลี่ยน"* ดังกล่าวนั้นคืออะไร จึงมีความสำคัญมากขนาดที่รัชกาลที่ ๑ ต้องให้มีการแปลขึ้นใหม่อย่างรีบเร่งใน พ.ศ.๒๓๒๘ ซึ่งเป็นปีที่ ๓ ของการขึ้นครองราชย์ ภาวการณ์ของสภาพราชอาณาจักรใหม่อย่างราชอาณาจักรรัตนโกสินทร์น่าที่จะมีภารกิจที่จำเป็นอย่างอื่นที่จะต้องกระทำมากกว่าการแก้ไขวรรณกรรม ดังนั้นจึงน่าที่จะเป็นไปได้ว่า ราชาธิราชฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ คงจะมีผลต่อปัญหาทางการเมืองของรัชกาลที่ ๑

---

[๔๙] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑.

พระองค์จึงต้องรีบให้เร่งแต่ง แปลและชำระราชาธิราชขึ้นมาใหม่เพื่อเป็นคำอธิบายต่อปัญหาทางการเมืองเหล่านั้น อีกทั้งใช้ราชาธิราชในฐานะสื่อในการอธิบายอุดมการณ์ของกษัตริย์แห่งรัตนโกสินทร์คือ การเป็นธรรมิกราชา ดังจะกล่าวถึงข้างหน้า

ในส่วนของผู้ที่แปลเรื่องราชาธิราชนั้น มีหลักฐานปรากฏว่าผู้อำนวยการแปล คือ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นหลวงสรวิชิตนายด่านเมืองอุทัยธานี เป็นผู้ที่มีความสนิทสนมกับรัชกาลที่ ๑ มาก ได้ *"ขึ้นม้าออกไปรับเสด็จถึงทุ่งแสนแสบนำทัพเข้ามายังพระนคร..."* [๕๐] และเมื่อรัชกาลที่ ๑ ได้ปราบดาภิเษกแล้ว ความดีความชอบของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ก็ได้รับการตอบแทนโดยรัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯให้หลวงสรวิชิตเป็นพระยาพิพัฒนโกษา และในภายหลังให้เลื่อนขึ้นเป็นเจ้าพระยาพระคลังแทนเจ้าพระยาพระคลังเดิมที่ถึงแก่อนิจกรรม จากหลักฐานดังกล่าวน่าที่จะเป็นไปได้ว่าความสนิทสนมกับรัชกาลที่ ๑ ประกอบกับการเป็นกวีของท่านจึงทำให้รัชกาลที่ ๑ ไว้วางพระทัยที่จะให้เป็นผู้อำนวยการแปลวรรณกรรมราชาธิราชขึ้นในปี พ.ศ.๒๓๒๘ เพื่อตอบสนองต่อปัญหาทางการเมืองที่เร่งด่วนในขณะนั้น[๕๑]

เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาเอกสารทั้ง ๒ สำนวน พบว่าความแตกต่างที่ปรากฏอย่างชัดเจนก็คือความต่างในเรื่องความยาวของเนื้อเรื่อง ในราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เรื่องราวจบลงที่รัชกาลพระเจ้าธรรมเจดีย์

---

[๕๐] **พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี...,** หน้า ๒๐๖.

[๕๑] จากข้อความดังกล่าวเป็นที่น่าสังเกตประการหนึ่งก็คือ ทั้งสมเด็จฯกรมพระราชวังหลังและเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ต่างก็เป็นผู้ที่มีความดีความชอบในภารกิจครั้งนี้ คือได้ร่วมมือกันจัดการยึดอำนาจและดูแลความสงบเรียบร้อยในเมืองธนบุรี และบุคคลทั้ง ๒ นี้ ก็คือผู้ที่รัชกาลที่ ๑ มีพระบรมราชโองการให้แปลวรรณกรรมราชาธิราช สามก๊กและไซ่ฮั่น

"แลขณะเมื่อพระเจ้าธรรมเจดียได้เสวยราชสมบัติ พระชันษาได้ ๔๕ ปี อยู่ในราชสมบัติ ๓๐ ปี ก็สวรรคต เข้ากันเปนพระชนม ๗๕ ปี ลุศักราช ๗ ปี พระราชบุตรได้เสวยราชสมบัติต่อ ๆ กันมา พระองค์สิ้นพระวงษ์แล" [๕๒] ในขณะที่ราชาธิราชฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯในเล่มที่ ๑๗ เป็นเรื่องราวของมังมณีนิลพระราชบุตรของพระเจ้าธรรมเจดีย์ จึงเท่ากับว่าราชาธิราชฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯมีความยาวของเรื่องราวมากกว่าราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน)

ถ้าสันนิษฐานถึงเหตุผลของการตัดทอนเรื่องราวหลังจากสมัยพระเจ้าธรรมเจดีย์ของราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ก็คงอธิบายได้โดยอาศัยเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของมอญ คือ หลังจากสมัยของพระเจ้าธรรมเจดีย์แล้ว โดยส่วนใหญ่เป็นเรื่องของสงครามระหว่างมอญกับพม่า และมักจะปรากฏอยู่เสมอว่ามอญเป็นฝ่ายที่พ่ายแพ้ ดังนั้นราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) จึงตัดทอนให้เรื่องจบลงเพียงแค่รัชกาลของพระเจ้าธรรมเจดีย์ เพื่อที่จะเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ ผู้เคยผ่านประสบการณ์ของการพ่ายแพ้พม่ามาเช่นเดียวกัน

แต่ไม่ว่าราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) จะเพิ่มเติมรายละเอียดหรือราชาธิราชฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯจะตัดทอนรายละเอียด แต่การเพิ่มหรือการตัดทอนนั้นก็คงจะต้องสอดคล้องกับประโยชน์ของแต่ละฝ่าย กล่าวคือ สิ่งใดก็ตามที่กระทบกระเทือนต่อฝ่ายของตนก็จะหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวถึง ในขณะที่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตนยังคงปรากฏอยู่

เป็นที่น่าสังเกตอยู่ประการหนึ่ง คือ ราชาธิราชที่เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แปลและเรียบเรียงขึ้นใหม่นี้ เป็นเวลาเดียวกันกับการเริ่มทำ

---

[๕๒] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๒๑.

สงครามกับพม่าเป็นครั้งแรกของราชอาณาจักรรัตนโกสินทร์ การรับรู้เรื่องพม่าของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ นี้มิได้มีปรากฏอยู่เพียงแค่ในวรรณกรรมราชาธิราชเท่านั้น หากในวรรณกรรมร่วมสมัยอื่น ๆ ก็มีการกล่าวถึงเช่นกัน ทั้งในพระราชพงศาวดารที่แต่งหรือชำระขึ้นไม่ว่าจะเป็น *พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ* ในปี พ.ศ.๒๓๓๘ หรือ *พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับสมเด็จพระพนรัตน์* ในปี พ.ศ.๒๓๔๐ ที่สร้างให้สมเด็จพระนเรศวรฯกลายเป็นวีรบุรุษที่ยิ่งใหญ่ที่สุดซึ่งมากกว่าที่เคยปรากฏในสมัยอยุธยาในฐานะที่ทรงเป็นนักรบที่กล้าหาญ และที่สำคัญคือสามารถเอาชนะพม่าศัตรูสำคัญได้[๕๓] เช่นกันกับ*รามเกียรติ์* วรรณกรรมสำคัญเรื่องหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๑ ซึ่งแต่งขึ้นในปี พ.ศ.๒๓๔๐ หลังจากการแปลราชาธิราชถึง ๑๒ ปี ได้แสดงให้เห็นว่า การรับรู้เรื่องพม่าก็ยังคงไม่จางหายไปจากสำนึกของชนชั้นนำในสมัยนั้น เช่น การกล่าวถึงแม่น้ำสะโตงอันเป็นเขตแดนระหว่างอโยธยากับป่าซึ่งพระรามและคณะจะต้องผจญกับหมู่อาธรรม์[๕๔] เพราะครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ แม่น้ำสะโตงเคยเป็นแม่น้ำที่กั้นกลางระหว่างทัพของพระมหาอุปราชาและทัพของสมเด็จพระนเรศวร และได้ก่อให้เกิดวีรกรรมสำคัญวีรกรรมหนึ่งของสมเด็จพระนเรศวรฯ[๕๕]

นอกจากนั้นแล้วการที่ราชาธิราชฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ มีการออกเสียงชื่อคนและสถานที่ได้ใกล้เคียงกับภาษามอญมากกว่าราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) อาจจะเป็นไปได้ว่าจริง ๆ แล้วเรื่อง

---

[๕๓] นิธิ เอียวศรีวงศ์, **ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา**, หน้า ๓๖-๓๗.

[๕๔] พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, **รามเกียรติ์** (กรุงเทพ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๗) ๒ : ๓๑, ๓๑ และ ๓๗๖ และ **รามเกียรติ์**, ๘ : ๒๑๔.

[๕๕] สมเด็จพระพนรัตน์, **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา**, หน้า ๑๔๓.

ราชาธิราชฉบับทูลเกล้าฯถวายสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯไม่ได้แปลผิดดังที่เจ้าพระยาพระคลัง (หน) กล่าวไว้ในบานแผนกของราชาธิราชฉบับของท่าน หากแต่การกล่าวในบานแผนกเป็นข้ออ้างในการที่จะแปลใหม่ ความสำคัญของการที่รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯให้แปลราชาธิราชขึ้นใหม่นั้นอาจจะไม่ได้ขึ้นอยู่กับการแปลผิดหรือถูก แต่ความสำคัญน่าจะอยู่ตรงที่ว่าการโปรดเกล้าฯให้แปลใหม่นั้น สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามที่จะแสดงให้ชนชั้นนำทั้งในวังหลวงและวังหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พวกมอญที่อยู่ในปกครองของสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯเห็นและเข้าใจว่า พระองค์คือผู้ที่มีอำนาจเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว เพราะมีหลักฐานปรากฏว่าไพร่พลรามัญจะต้องขึ้นอยู่กับกรมพระราชวังบวรฯแต่เพียงกรมเดียว ดังในพระราชกระแสของรัชกาลที่ ๕ ที่พระราชทานแก่พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเสรฐวงษ์ ครั้งที่ทรงพระราชทานบุตรหมู่รามัญมาเป็นไพร่ในสังกัดของพระองค์ ความว่า *"บุตรหมู่รามัญ ห้ามไม่ใช้เป็นข้าเจ้าบ่าวข้าราชการมาแต่โบราณ ยอมให้มีแต่พระราชวังบวรฯแห่งเดียว เพราะฉะนั้นตั้งแต่เคยเห็นมาใครทูลขอไม่เคยเห็นได้สักครั้งหนึ่งว่าเป็นธรรมเนียมมาแต่แผ่นดินตาก..."*[๕๖]

การที่รัชกาลที่ ๑ ทรงปรามเช่นนี้ ก็คงจะเนื่องมาจากการที่สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯทรงมีพระราชอำนาจมากมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีแล้ว และเป็นที่ปรากฏว่าสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯมักจะได้เลื่อนยศสูงกว่ารัชกาลที่ ๑ อีกทั้งยังมีชื่อเสียงเป็นที่น่าเกรงขามแก่พวกข้าศึกศัตรูทั้งหลาย[๕๗] และการที่

---

[๕๖] หนังสือกรมราชเลขานุการทูลไปยังพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเสรฐวงษ์ ใน สุภรณ์ โอเจริญ, "ชาวมอญในประเทศไทย : วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น", (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙).

[๕๗] โปรดดูรายละเอียดในหน้า ๑๖, อ้างแล้ว, หน้า ๑๖.

สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯทรงมีไพร่พลในสังกัดมากมาตั้งแต่ต้นรัชกาล มีหลักฐานปรากฏว่ารัชกาลที่ ๑ เองก็คงจะเกรงในพระราชอำนาจของสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯอยู่เช่นกัน ดังปรากฏว่าในการแต่งตั้งขุนนางของกรมพระราชวังบวรฯนั้น สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯเป็นผู้ตัดสินและพิจารณาเอง

ก่อนที่จะมีวิกฤตการณ์วังหน้าในปี พ.ศ.๒๓๓๙ เข้าใจว่าปัญหาความกินแหนงแคลงใจดังกล่าวคงจะมีตั้งแต่ต้นรัชกาล แต่มิใช่ในลักษณะของการเผชิญหน้ากันระหว่างรัชกาลที่ ๑ กับสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ แต่น่าจะเป็นระหว่างรัชกาลที่ ๑ กับพระโอรส-ขุนนางของสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯมากกว่า เพราะมีหลักฐานซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ารัชกาลที่ ๑ ทรงหวาดระแวงต่อพระราชอำนาจและพระบารมีของสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ ในขณะที่สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯยังคงจงรักภักดีต่อรัชกาลที่ ๑ ดังใน *"นิพพานวังน่า"* ของพระองค์เจ้ากัมพุชฉัตร ได้กล่าวถึงความจงรักภักดีที่สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯมีต่อรัชกาลที่ ๑ แม้กระทั่งเวลาที่ใกล้จะสิ้นพระชนม์ก็ทรงมีรับสั่งแก่เสวกามาตย์ทั้งหลายและพระราชโอรสความว่า

จึงดำรัสสั่งเสวกามาตย์ เคยรองบาทเปนศุขเถิดทุกหน้า
เราจะล่วงทิวงคตครรไลลา จงชีพใต้ฝ่าธุลีลออง
อย่าคิดคดทรยศไม่จงรัก จงตั้งภักดีต่อยุคลสนอง
อาสาอย่าได้คิดชีวิตรปอง ฉลองพระเดชกว่าจะสิ้นชีวินปลง

และ

จึงออกโอษฐเรียกโอ้ปิโยรส ทรงกำสรดซ้ำสั่งอนุสนธิ์
อยู่หลังนะจงเจียมเสงี่ยมตน ฝากชนม์พระปิตุลาอย่าอาวรณ์
อย่าประมาทเกรงราชไภยผิด ระวังจิตรนะจงจำคำสอน
สุจริตคิดพระคุณดังบิดร พ่อจะจรจากแล้วประโลมลา

อันสมเด็จหน่อนารถพระราชบุตร จะเป็นมงกุฎสืบสายไปภายน่า
อย่าบังอาจล่วงพระราชอาญา พ่อจะนิราร้างเจ้าไม่เนานาน[๕๘]

ส่วนราชาธิราชฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ซึ่งเป็นภาษาบาลีนั้น เนื่องจากไม่มีหลักฐานเอกสารปรากฏ จึงไม่สามารถบอกได้ว่าราชาธิราชฉบับนี้ใช้ฉบับใดเป็นต้นฉบับระหว่างฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯและฉบับของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) สันนิษฐานได้แต่เพียงว่าน่าจะเขียนขึ้นในลักษณะของพงศาวดาร เนื่องจากงานของสมเด็จพระพนรัตน์เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการเขียนพงศาวดาร มีงานพงศาวดารฉบับที่สมเด็จพระพนรัตน์เขียนอยู่ถึง ๕ เรื่อง คือ จุลยุทธการวงศ์ มหายุทธการวงศ์ (ราชาธิราชภาษาบาลี) สังคีติยวงศ์ และ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา และกรุงธนบุรี ในจำนวน ๕ เรื่องนั้นมีถึง ๓ เรื่อง ที่แต่งเป็นภาษาบาลี คือ จุลยุทธการวงศ์ มหายุทธการวงศ์ และสังคีติยวงศ์[๕๙] การแต่งพระราชพงศาวดารให้เป็นภาษาบาลีนั้น น่าจะเป็นเพราะเป็นการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับเรื่องที่แต่ง เพราะภาษาบาลีจะใช้เฉพาะกับงานทางศาสนาเท่านั้น การเขียนพงศาวดารเป็นภาษาบาลีคงจะมิได้มุ่งหวังที่จะได้ผู้อ่านจำนวนมาก เพราะในสมัยนั้นคงจะมีผู้ที่รู้ภาษาบาลีแตกฉานจำนวนไม่มากนัก เนื่องจากสงฆ์ในสมัยดังกล่าวส่วนมากก็มาจากชนชั้นไพร่ และพระสงฆ์ระดับพระราชาคณะก็มาจากพระสงฆ์ชั้น

---

[๕๘] พระองค์เจ้ากัมพุชฉัตร, นิพพานวังน่า, นายเล็ก สมิตะสิริ มหาดเล็ก พิมพ์ช่วยกฐินพระราชทานมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาอภัยราชา มหายุติธรรม เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ณ วัดเศวตฉัตร ปีมะเมีย พ.ศ.๒๔๖๑, หน้า ๑ และ ๒๐.

[๕๙] จุลยุทธการวงศ์ และสังคีติยวงศ์ แปลเป็นภาษาไทยในสมัยหลัง คือ จุลยุทธการวงศ์ แปลโดย พระญาณวิจิตร (สิทธิ โลจนานนนท์) ใน พ.ศ.๒๔๖๒ และ สังคีติยวงศ์ แปลโดย พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาลลักษมณ์) เปรียญ.

ผู้น้อยในสมัยปลายอยุธยา[๖๐] ดังนั้น ราชาธิราชฉบับของสมเด็จพระพนรัตน์คงจะเป็นประเภทเดียวกับงานเขียนพงศาวดารเป็นภาษาบาลีเล่มอื่นเช่นกัน และคงจะใช้หลักการของพระพุทธศาสนาเป็นมาตรฐานในการอธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นต้นว่า การเป็นผู้มีบุญญาธิการ และการหมดบุญบารมี ตลอดจนการที่ผู้มีบุญคนใหม่เข้ามาแทนที่โดยการเชื่อมโยงศาสนาให้เข้ากับเรื่องการเมืองนั้นมีปรากฏในงานของสมเด็จพระพนรัตน์ทุกเรื่อง[๖๑]

ในหนังสือเล่มนี้ จะใช้ราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นตัวศึกษาอันเนื่องมาจากความสมบูรณ์ของต้นฉบับ อีกทั้งเป็นฉบับหลวงและเป็นที่รู้จักเผยแพร่ ส่วนฉบับทูลเกล้าฯถวายสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯนั้นมีเอกสารที่เหลือตกทอดมาเพียง ๒ เล่ม ซึ่งความในสองเล่มนั้นเลอะเลือนมาก อีกทั้งความที่ปรากฏไม่มีนัยสำคัญในการตีความวิเคราะห์เนื้อหาจึงไม่เพียงพอที่จะนำมาเป็นหลักฐานได้

นอกจากการสันนิษฐานดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น จากหลักฐานเอกสารตัวเขียนที่มีปรากฏในห้องเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาตินั้น พบว่า "พงศาวดารมอญ" เรื่องราชาธิราชมีต้นฉบับอยู่มากมาย[๖๒] โดยแต่ละชุดจะมีประวัติและปี พ.ศ. ที่หอสมุดได้รับแตกต่างกัน ในจำนวนเอกสารเหล่านี้มีเอกสารอยู่เพียง ๓ ชุด ที่มีเนื้อเรื่องครบสมบูรณ์ตั้งแต่ต้นจนจบ คือ พงศาวดารมอญเลขที่ ๔๙ พงศาวดารมอญเลขที่ ๔๙/ษ และพงศาวดารมอญเลขที่ ๐๐๑.๕/๓๘ก. และในหนังสือนี้จะเลือกใช้ *พงศาวดารมอญเลขที่ ๔๙*

---

[๖๐] สายชล วรรณรัตน์, พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมือง..., หน้า ๖.

[๖๑] โปรดดูรายละเอียด ใน จุลยุทธการวงศ์ และสังคีติยวงศ์.

[๖๒] ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก. ใน กรรณิการ์ สาตรปรุง, "โลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ : ศึกษาจากราชาธิราช สามก๊กและไซฮั่น", (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖).

เพราะเนื้อเรื่องสมบูรณ์ ตัวอักษรอ่านง่ายและมีความชัดเจนกว่าฉบับอื่น ๆ[๖๓]

อนึ่ง แม้ว่าจะมีเอกสารตัวเขียนหลายฉบับ แต่จากการศึกษาพบว่าเอกสารเหล่านั้นไม่มีความต่างกันในการดำเนินเรื่องราว มีแต่เพียงความบกพร่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ตัวสะกด ซึ่งไม่ได้ทำให้มีความแตกต่างจนถึงกับมีผลต่อการวิเคราะห์เนื้อหา

จากการศึกษาและวิเคราะห์ที่มาของราชาธิราชจากเอกสารภาษามอญของ *บุษบา ตระกูลสัจจาวัตร* พบว่าไม่ปรากฏว่ามีเอกสารภาษามอญฉบับใดซึ่งแต่งขึ้นก่อน พ.ศ.๒๓๒๘ ที่มีเนื้อเรื่องครอบคลุมตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าฟ้ารั่วจนถึงรัชกาลพระเจ้าธรรมเจดีย์ โดยมีรายละเอียดเน้นที่บางรัชกาลเหมือนในฉบับของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)[๖๔]

จากลักษณะดังกล่าว บุษบาได้สันนิษฐานถึงที่มาของราชาธิราชฉบับตัวเขียน โดยการแบ่งเนื้อเรื่องราชาธิราชออกเป็น ๕ ตอน โดยสรุปได้ดังนี้ คือ

๑. ความนำ ตั้งแต่พระควัมบดีเล่าถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าเสด็จยังดินแดนเมาะตะมะ จนถึงอะลิมามางก่อกบฏและตั้งตัวเป็นอิสระได้สำเร็จ

เอกสารภาษามอญที่มีเนื้อเรื่องตรงกับตอนนี้ คือ เรื่องราชวงศ์ ของอาจารย์เฟาะซึ่งเป็นพระภิกษุชาวมอญผู้เชี่ยวชาญทางภาษามอญและพม่าและรามัญญุปปัตติ ทีปก

๒. ก่อนพระเจ้าราชาธิราช ตั้งแต่มหายักษ์มาเกิดเป็นมะกะโท จนถึงกำเนิดพญาน้อย

---

[๖๓] ในที่นี้ จะเรียกเอกสารพงศาวดารมอญ เลขที่ ๔๙ นี้ตามบุษบา ตระกูล สัจจาวัตรว่า *ราชาธิราชฉบับตัวเขียน* เนื่องจากคำที่ใช้เรียกดังกล่าวเป็นที่เข้าใจได้ง่ายดีอยู่แล้ว.

[๖๔] โปรดอ่านรายละเอียดใน บุษบา ตระกูลสัจจาวัตร, การศึกษาเชิงวิเคราะห์..., หน้า ๑๗-๒๓.

เอกสารมอญที่มีเนื้อเรื่องตรงกับตอนนี้มี ๓ เล่ม คือ RAZADARIT AYEDAWPON รามัญญุปัตติ ทีปก และเรื่องราชวงศ์ของอาจารย์เฟาะ

๓. สมัยพระเจ้าราชาธิราช ตั้งแต่กำเนิดพญาน้อย จนถึงบั้นปลายชีวิตของพญาน้อยและพระเจ้าอังวะผู้เป็นคู่สงคราม

เอกสารภาษามอญที่มีเนื้อเรื่องตรงกับตอนนี้ คือ RAZADARIT AYEDAWPON

๔. หลังพระเจ้าราชาธิราช ตั้งแต่พระเจ้าราชาธิราชสิ้นพระชนม์จนถึงรัชสมัยของตละนางพญาท้าว

เอกสารภาษามอญที่มีเนื้อเรื่องตรงกับตอนนี้ คือ เรื่องราชวงศ์ของอาจารย์เฟาะ และรามัญญปัตติ ทีปก

๕. สมัยพระเจ้าธรรมเจดีย์ ตั้งแต่ช่วงต้นของรัชกาลพระเจ้าธรรมเจดีย์จนจบ

เอกสารภาษามอญที่มีเนื้อเรื่องตรงกับตอนนี้ คือ นิทานธรรมเจดีย์กถา

ในการสันนิษฐานดังกล่าว บุษบาได้ให้รายละเอียดและจุดเน้นต่าง ๆ ของเอกสารแต่ละเล่มที่คาดว่าจะเป็นที่มาของราชาธิราชฉบับตัวเขียน ดังนี้

1. RAZADARIT AYEDAWPON เป็นเอกสารภาษาร้อยแก้วของพม่าจัดอยู่ในประเภทพงศาวดาร เนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่พระเจ้าฟ้ารั่วจนถึงพระเจ้าราชาธิราช โดยจะเน้นและให้ความสำคัญกับเรื่องราวของพระเจ้าราชาธิราชตลอดรัชสมัย มีการสันนิษฐานว่าแต่เดิมเรื่องราวของพระเจ้าราชาธิราช คงมีการจดไว้เป็นบันทึกหรือเป็นจดหมายเหตุ ต่อมาพระยาทะละได้แปลจากภาษามอญออกเป็นภาษาพม่าในสมัยของพระเจ้าบุเรงนอง และต่อมามีผู้แปล RAZADARIT AYEDAWPON นี้ออกเป็นภาษามอญอีกครั้งหนึ่ง (บุษบาเข้าใจว่าคงเป็นอาจารย์เฟาะ ซึ่งคงจะแปลก่อน พ.ศ.๒๒๘๓) และมีการคัดลอกต่อกันมาอีกหลายชุด จนกระทั่งเกิดความวุ่นวายขึ้นในมอญ

และคงมีชาวมอญที่นำฉบับแปลนี้หนีเข้าสู่ประเทศไทย ส่วนบันทึกหรือจดหมายเหตุเดิมของมอญนั้นคาดว่าสูญหายไปนานแล้ว เพราะไม่มีผู้ใดพบต้นฉบับดังกล่าว

๒. นิทานธรรมเจดีย์กถา เป็นเอกสารมอญแต่ไม่ทราบนามผู้แต่ง มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับราชาธิราชฉบับตัวเขียน กล่าวถึงพระราชประวัติโดยละเอียดของพระเจ้าธรรมเจดีย์ตั้งแต่ผนวชเป็นสามเณรจนถึงขึ้นครองราชย์ตลอดจนพระราชภารกิจต่าง ๆ

๓. เรื่องราชวงศ์หรือพงศาวดารเมืองสะเทิม เป็นเอกสารซึ่งอาจารย์เฟาะเรียบเรียงขึ้นจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ของมอญที่ผู้อื่นเขียนไว้ เมื่อปี ค.ศ.๑๙๐๖ PW. SCHMIDT นำไปพิมพ์เป็นภาษาเยอรมัน และต่อมา C.O. BLAGDEN ได้ชำระและแปลออกเป็นภาษาอังกฤษภายหลัง HALLIDAY ได้พบต้นฉบับภาษามอญนี้ในพม่า และเมื่อเข้ามาเมืองไทยก็พบเอกสารชื่อธาตุวงศ์ (ภาษามอญ) ในหอสมุดแห่งชาติ ซึ่ง HALLIDAY สันนิษฐานว่าเป็นเรื่องเดียวกันจึงได้ชำระและแปลเรื่องราชวงศ์หรือพงศาวดารเมืองสะเทิมออกเป็นภาษาอังกฤษพร้อมด้วยต้นฉบับภาษามอญด้วยใน **Journal of the Burma Research Society** vol. XIII, part I ค.ศ.๑๙๒๓ โดยใช้ชื่อว่า **Slapat Rajawan Datow Smin Ron** (a History of Kings with text, Translation, and Notes)

เนื้อเรื่องนั้นแบ่งออกได้เป็น ๒ ตอน คือ

ตอนแรก เป็นเรื่องพุทธประวัติ และการเสด็จเยือนดินแดนต่าง ๆ ของมอญและกำเนิดกษัตริย์องค์ต่าง ๆ

ตอนที่สอง เป็นพงศาวดารเมืองพะโค ราชวงศ์พระเจ้าฟ้ารั่ว จนถึงราชวงศ์อลองพญาปกครองมอญ (มีเนื้อเรื่องพระเจ้าราชาธิราชเพียง ๓ บรรทัด ในขณะที่ให้ความสำคัญกับพญาวาโรผู้เป็นพระราชนัดดาของพระเจ้าราชาธิราช

มากกว่า)

๔. รามัญญุปปัตติ ทีปก ของ a monk of ZINGYAIK เนื้อเรื่องกล่าวถึงพงศาวดารเมืองสะเทิม ตำนานการสร้างเมืองพะโค ราชวงศ์ของกษัตริย์เมืองพะโคและเมืองเมาะตะมะ ให้รายละเอียดสมัยพระเจ้าฟ้ารั่ว มีเรื่องราวเกี่ยวกับพระเจ้าราชาธิราชน้อย ในขณะที่ให้ความสำคัญแก่พญาแก่นท้าวผู้เป็นราชบุตร[๖๕]

ถ้าจะสรุปจากคำสันนิษฐานดังกล่าว จะพบว่าไม่เคยมีราชาธิราชที่มีเรื่องราวเหมือนในฉบับตัวเขียนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ในภาษามอญและภาษาพม่า นั่นย่อมแสดงว่าเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีสิทธิ์ที่จะเลือกตัดตอน เน้นให้รายละเอียดหรือแม้แต่การแทรกสิ่งใดลงไปเพื่อความเหมาะสม[๖๖] และเนื่องจากเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นขุนนางคนสนิทของรัชกาลที่ ๑ จึงมีความเป็นไปได้ที่ว่าเจ้าพระยาพระคลัง (หน) คงทราบถึงความประสงค์หรือความต้องการของรัชกาลที่ ๑ ดังนั้นในการแปลและเรียบเรียงราชาธิราช จึงน่าที่จะตอบสนองต่อพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๑

เนื่องจากการแปลและเรียบเรียงราชาธิราช เป็นการเลือกตัดตอนจากเอกสารมอญหลายฉบับ และเอกสารดังกล่าวจะต้องเข้าสู่ประเทศไทยก่อน พ.ศ.๒๓๒๘ เพราะราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ผลิตในปี พ.ศ.๒๓๒๘ อีกทั้งก่อนหน้านี้ก็ยังมีราชาธิราชฉบับทูลเกล้าฯถวายสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ

---

[๖๕] โปรดอ่านรายละเอียดใน, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗-๒๓, และ ๒๕-๒๘.

[๖๖] ตามความเป็นจริงแล้ว อาจเป็นไปได้ว่า มีที่มาของราชาธิราชฉบับที่ใช้ในงานนี้ได้หลายช่องทาง แต่ในหนังสือเล่มนี้ที่มาของราชาธิราชตลอดจนสื่อที่ใช้ไม่ว่าจะมองว่าราชาธิราชเป็น "พงศาวดาร" หรือ "วรรณกรรมแปล" หรือ "พงศาวดารแปล" ก็ไม่สำคัญเท่ากับ "สาระ" ของราชาธิราช ที่ผู้แปล (เจ้าพระยาพระคลัง (หน)) ประสงค์จะสื่อ

เมื่อเป็นเช่นนั้น แสดงว่าการรับรู้ต่อเรื่องราชาธิราชมีมาก่อน พ.ศ.๒๓๒๘ ซึ่งก็เป็นไปได้ว่าอาจจะมีมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาแล้ว เพราะว่ามีการอพยพของพวกมอญครั้งใหญ่ ๆ ถึง ๓ ครั้งด้วยกัน แต่ยังไม่พบหลักฐานว่าราชาธิราชถูกแปลขึ้นในสมัยก่อนหน้านี้ ซึ่งก็อาจเป็นไปได้ว่าชนชั้นนำในสมัยอยุธยาไม่ได้ให้ความสนใจกับเรื่องนี้ เพราะราชาธิราชไม่ได้ตอบสนองต่อบริบทในขณะนั้น

ภูมิหลังวรรณกรรมสามก๊ก

สามก๊ก เป็นวรรณกรรมเอกเรื่องหนึ่งที่เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นผู้อำนวยการแปลในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แม้ว่าสามก๊กที่ตกทอดมาในยุคหลังจะไม่มีบานแผนก ซึ่งทำให้ไม่สามารถบอกวันเวลา ตลอดจนวัตถุประสงค์ในการผลิตได้ แต่ถึงกระนั้นก็ตาม จากการสันนิษฐานของ สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในหนังสือ*ตำนานสามก๊ก* น่าที่จะทำให้เชื่อได้ว่าสามก๊กเป็นวรรณกรรมแปลในสมัยรัชกาลที่ ๑ จริง

> *มีคำบอกเล่าสืบต่อกันมาว่าเมื่อในรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีพระราชดำรัสสั่งให้แปลหนังสือพงศาวดารจีนเป็นภาษาไทย ๒ เรื่อง คือ เรื่องไซ่ฮั่นเรื่อง ๑ กับเรื่องสามก๊กเรื่อง ๑ โปรดฯให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอกรมพระราชวังหลังทรงอำนวยการแปลเรื่องไซ่ฮั่น และให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) อำนวยการแปลเรื่องสามก๊ก...*[๖๗]

---

[๖๗] สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ตำนานสามก๊ก" ใน **สามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน)**, หน้า ๑-๑๐.

การสันนิษฐานดังกล่าว สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอ้างหลักฐานจากการที่รัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดฯให้สร้างหนังสือต่าง ๆ ไว้เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับพระนคร ทั้งที่รวบรวมของเก่า แต่งใหม่ และที่แปลจากต่างประเทศ[๖๘] ประกอบกับมีการเอ่ยถึงสามก๊กในบทพระราชนิพนธ์ละครนอกเรื่อง *คาวี* ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ คือ

เมื่อนั้น *ไวยทัตหุนหันไม่ทันตรึก*
อวดรู้อวดหลักฮักฮึก *ข้าเคยพบรบศึกมาหลายยก*
จะเข้าออกยอกย้อนผ่อนปรน *เล่ห์กลเรานี้อย่าวิตก*
ทั้งพิชัยสงครามสามก๊ก *ได้เรียนไว้ในอกสารพัด*[๖๙]

โดยจากหลักฐานที่ศึกษานั้น ไม่พบว่ามีการเอ่ยหรืออ้างถึงสามก๊กในวรรณกรรมก่อนหน้านี้ และนอกจากนั้นในสมัยรัชกาลที่ ๒ ก็ได้มีการสืบต่อประเพณีการแปลวรรณกรรมจีนมาเป็นวรรณกรรมไทยในลักษณะเช่นเดียวกันคือ เรื่อง*เลียดก๊ก* แปลเมื่อ พ.ศ.๒๓๖๒ เรื่อง*ห้องสิน* และเรื่อง*ตั้งฮั่น* (ไม่ปรากฏวันเวลาในการแปล)[๗๐] ทำให้เข้าใจได้ว่าวรรณกรรมจีนที่เคยมีมาก่อนที่จะมีวรรณกรรมทั้งสามเรื่องนี้ คงจะได้รับความนิยมจากชนชั้นนำในสมัยนั้นมากพอที่จะมีการสืบทอดวรรณกรรมแปลประเภทดังกล่าวได้

เนื่องจากไม่สามารถกำหนดวันเวลาที่แน่นอนในการผลิตงานสามก๊กได้

---

[๖๘] เพิ่งอ้าง, หน้า ๑๐.

[๖๙] เพิ่งอ้าง, หน้า ๑๑.

[๗๐] เพิ่งอ้าง, หน้า ๑๓.

สามก๊ก

เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร
และสำนักพิมพ์ดอกหญ้า
ร่วมกันชำระ พ.ศ. ๒๕๓๖

ภาพปกหนังสือ สามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑๗
จำนวนพิมพ์ ๕,๐๐๐ ชุด ๆ ละ ๓ เล่ม ปกอ่อนราคา ๖๕๐ บาท ปกแข็งราคา ๘๐๐ บาท
ตามฉบับพิมพ์ พ.ศ.๒๔๗๑ (๔ เล่มจบ) ในงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า
สุขุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี สามก๊กมีการจัดพิมพ์ครั้งแรกโดย หมอบรัดเลย์ พ.ศ.๒๔๐๘

เพราะต้นฉบับที่ตกทอดมานั้นเป็นฉบับเชลยศักดิ์[๗๑] ซึ่งไม่มีบานแผนก มีแต่เพียงคำสันนิษฐานที่พอจะเชื่อถือได้ว่าการแปลสามก๊กคงจะต้องมีก่อน พ.ศ.๒๓๔๘ เพราะปี พ.ศ. ดังกล่าวเป็นปีที่เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ถึงแก่อสัญกรรม[๗๒]

---

[๗๑] เนื่องจากไม่สามารถตรวจสอบเอกสารต้นฉบับในหอสมุดแห่งชาติได้ เพราะทางหอสมุดฯมีนโยบายที่จะบริการเฉพาะต้นฉบับที่ยังมิได้ตีพิมพ์เท่านั้น (เพื่อประโยชน์ในการรักษาต้นฉบับ) ผู้เขียนจึงตรวจสอบแต่เฉพาะจากบัญชีที่มีอยู่ พบว่า มีสามก๊กอยู่เป็นจำนวนมากพอที่จะจัดเป็นชุดได้ดังนี้

๑. สามก๊กฉบับที่หอสมุดได้รับจากพลเรือจัตวาบุรินทร์ ศรีวรรธนะ เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๐๓ มีทั้งหมด ๙๕ เล่ม เหลืออยู่ ๙๔ เล่ม ขาดเล่มที่ ๑ เพียงเล่มเดียว ลักษณะของสมุดที่ใช้ในการบันทึก คือ สมุดไทยขาว อักษรเส้นหมึก (ตู้ที่ ๑๑๓ ชั้น ๓/๓-๑๔ มัดที่ ๓๒-๔๒)

๒. สามก๊กฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุด เป็นสมุดไทยดำเส้นดินสอ มีทั้งหมด ๖ เล่มขาดหายไปเป็นจำนวนมาก เล่มที่ขาดหายไปคือ เล่มที่ ๙,๑๕,๑๗,๑๙,๒๒,๓๗,๔๗,๕๐, ๕๑,๕๒,๕๓,๕๔,๕๕,๖๑,๖๕,๖๙,๗๐,๗๒,๗๖,๗๗,๘๗,๗๙,๘๑,๘๒,๘๓,๘๔,๘๕,๙๐ และ ๙๕ สามก๊กชุดนี้เป็นสมุดไทยดำ อักษรไทย เส้นชุบรงค์ ยกเว้นเล่มที่ ๒๖,๓๐-๓๖,๔๖-๔๙,๖๔,๖๖-๖๘,๗๑,๗๓-๗๕,๘๐,๘๖-๘๙,๙๑-๙๔ และ ๙๖ เป็นตัวเส้นดินสอ (ตู้ที่ ๑๑๓ มัดที่ ๔๓-๔๙)

๓. สามก๊กฉบับที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุด เป็นสมุดไทยดำเส้นดินสอมีทั้งหมด ๘๕ เล่มและขาดหายไปเป็นจำนวนมากเช่นกันเล่มที่หายไปคือเล่มที่ ๑,๒,๕,๗,๑๓,๑๕,๑๖,๒๒,๒๖, ๓๐,๓๔,๓๕,๓๖,๓๗,๓๙,๔๐,๔๒,๔๖,๔๘,๔๙,๕๐,๕๑,๕๒,๕๓,๕๔,๕๕,๕๖,๕๗,๕๘,๕๙,๖๐,๖๑, ๖๒,๖๓,๖๕,๖๖,๖๗,๖๘,๖๙,๗๑,๗๒,๗๓,๗๔,๗๖,๗๗,๗๘,๗๙,๘๐,๘๑,๘๒,๘๓ และ ๘๔ มีเพียงเล่มที่ ๔ เป็นสมุดไทยขาวเส้นหมึก เล่มที่ ๒ มีประวัติบอกไว้ว่า หอสมุดซื้อไว้เมื่อวันที่ ๖/๓/๒๖ และมีเล่มที่ ๔ และ ๖๔ ที่มีเล่มซ้ำ (ตู้ที่ ๑๑๓ มัด ๕๐-๕๒)

๔. สามก๊ก ที่ไม่สามารถจัดชุดได้ ๕ เล่ม เป็นสมุดไทยดำทั้งหมด เขียนด้วยเส้นดินสอและชำรุดอีก ๑ เล่ม ซึ่งเป็นเส้นชุบรงค์และเป็นสมบัติเดิมของห้องสมุด ในจำนวนที่จัดชุดไม่ได้นั้นมี ๔ เล่ม ที่หม่อมเจ้ารัตโนภาส ประทานให้เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๖๔ ส่วนอีก ๑ เล่มที่เหลือนั้น คุณหญิงปทุมราชพินิจจัยเป็นผู้มอบให้เมื่อวันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๑

[๗๒] สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ตำนานสามก๊ก" ใน สามก๊ก หน้า ๑๒.

แม้ว่าสามก๊กฉบับที่แพร่หลายในปัจจุบันนี้จะเป็นฉบับที่ผ่านการชำระมาแล้ว[๗๓] แต่เข้าใจว่าคงจะไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาหรือสำนวนภาษาใด ๆ อันจะทำให้มีผลต่อการตีความ เพราะในครั้งนั้นสมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงมอบให้ มหาเสวกโทพระยาพจนปรีชา (ม.ร.ว.สำเริง อิศรศักดิ์ ณ อยุธยา) เป็นบรรณาธิการชำระต้นฉบับตลอดจนตรวจฉบับพิมพ์ โดยมีรองอำมาตย์ตรี ขุนวรรณรักษ์วิจิตร (เชย ชุมากร เปรียญ) ผู้เป็นรองบรรณารักษ์ของหอพระสมุดวชิราวุธเป็นผู้ช่วยและในการชำระ หนังสือที่ใช้เป็นต้นฉบับ ใช้สามก๊กฉบับหมอบรัดเลย์ (พิมพ์ครั้งแรก) ซึ่งในหอสมุดมีไม่ครบ จึงจำต้องยืมจากพวกฝ่ายในพระบรมมหาราชวังและฝ่ายหน้าโดยนำฉบับตัวเขียนที่มีอยู่ในหอสมุด และฉบับของกรมหลวงวรเสรฐสุดามาสอบกับฉบับพิมพ์ครั้งแรกของหมอบรัดเลย์ และถ้ามีความบางแห่งที่สงสัยก็จะใช้ฉบับจีนสอบทานอีกครั้งหนึ่ง[๗๔] และที่สำคัญคือ การที่ทรงมีพระดำริว่า *"สิ่งที่ควรจะเพิ่มเติมเข้าในฉบับพิมพ์ใหม่...ไม่ต้องแก้หนังสือฉบับเดิม...เป็นต้นว่าศักราชซึ่งอ้างถึงในฉบับเดิม บอกเป็นปีรัชกาลของพระเจ้าแผ่นดินตามประเพณีนับศักราชแบบจีน...จึงให้คำนวณเป็นพุทธศักราชพิมพ์แทรกลงไว้ให้เข้าใจง่ายขึ้นอย่างหนึ่ง"*[๗๕] และ *"อีกอย่างหนึ่งในฉบับเดิมความบางแห่งกล่าวเข้าใจยากได้ให้ลงอธิบายหมายเลขพอให้เข้าใจความง่ายขึ้น..."* [๗๖] ดังตัวอย่างดังนี้ "ครั้นอยู่มาพระเจ้าเลนเต้เสวยราชสมบัติได้สิบสองปี (พ.ศ.๗๒๒)..." [๗๗]

---

[๗๓] ครั้งสำคัญ ๆ คือ ในปี พ.ศ.๒๔๐๘ โดยหมอบรัดเลย์ และในปี พ.ศ.๒๔๗๑ โดยราชบัณฑิตยสภาเพื่อการพระเมรุสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุขุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี.

[๗๔] สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "คำนำ" ใน สามก๊ก, หน้า ๓-๔.

[๗๕] เพิ่งอ้าง, หน้า ๔.

[๗๖] เพิ่งอ้าง, หน้า ๔-๕.

[๗๗] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก, หน้า ๒.

จะเห็นได้ว่า พ.ศ.๗๒๒ นั้นเป็นการเพิ่มเข้ามาเพื่อจะทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น หรือ "...แลพวกเทาเจียดขันที ซึ่งเป็นผู้ใหญ่นั้นเก้าคน ชื่อเตียวต๋งหนึ่ง เตียวเหยียงหนึ่ง ฮองลีหนึ่ง ต๋วนกุยหนึ่ง เหาลำหนึ่ง เกียนสิดหนึ่ง เห้หุยหนึ่ง ก๊กเสงหนึ่ง เซียกงหนึ่ง...(๑) ในเชิงอรรถได้อธิบายไว้ว่าตามต้นฉบับไทยมีชื่อขันทีเพียง ๙ คนสอบฉบับจีนได้ชื่อ "เซียกง" อีกคนหนึ่งจึงรวมเต็ม ๑๐ คน"[๗๘] หรือ "...ในนิทานครั้งเจ้าสิบแปดองค์ได้ครองราชสมบัติทั้งสิบแปดหัวเมืองนั้น...ในเลียดก๊ก"[๗๙]

เมื่อได้ตรวจสอบกับฉบับภาษาอังกฤษ *"Romance of The Three Kingdoms"* ซึ่งแปลโดย C.H. Brewitt - Taylor ในปี ค.ศ.๑๙๒๕ พบว่าการอธิบายหรือการสอดแทรกนั้นได้ทำตามที่ได้กล่าวไว้ในคำนำจริง เช่น ในคำสนทนาระหว่างเทียเภากับซุนเกี๋ยน

ฉบับภาษาอังกฤษ "He said, This seal has a history. In olden days 0one P'ien Ho saw a phoenix sitting on a certain stone at the foot of Ching Hill".[๘๐]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) กล่าวถึงตอนนี้ว่า

"เทียเภาจึงตอบว่า ตราสำหรับราชสมบัติแลหยกซึ่งแกะตรานี้ ครั้งเบ๊งโหเห็นหงส์จับอยู่บนเขา ครั้นหงส์บินไปแล้ว เบ๊งโหจึงเอาก้อนศิลาที่หงส์จับนั้น..." และลงในเชิงอรรถไว้ว่า "มีในเรื่องเลียดก๊ก"[๘๑]

---

[๗๘] เพิ่งอ้าง, หน้า ๓.

[๗๙] เพิ่งอ้าง, หน้า ๗๐๕.

[๘๐] C.H. Brewitt - Taylor, **Romance of The Three Kingdoms,** 2 volume, (Tokyo, C.E. Tuttle, 1959), P 60.

[๘๑] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, หน้า ๙๘.

เมื่อเปรียบเทียบกับการชำระวรรณคดีเรื่องอื่น เช่น *อิเหนา* บทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงอธิบายวิธีการชำระไว้ดังนี้คือ

> *...ต้นฉบับที่ใช้ในการชำระ ได้ฉบับหลวงในรัชกาลที่ ๕ ฉบับ ๑ ฉบับของพระนางเจ้าฯประทานมาฉบับ ๑ ฉบับเจ้าพระยาพระเสด็จพิมพ์ฉบับ ๑ ฉบับของหอพระสมุดฯ (เป็นหนังสือวังหน้าบ้าง หนังสือของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติฯบ้างผสมกัน) ฉบับ ๑ รวมสอดกัน ๔ ฉบับ...การชำระต้นฉบับพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชากับข้าพเจ้าช่วยกันตรวจชำระแล้วได้กราบทูลขอให้พระนางเจ้าฯ ช่วยกันทรงตรวจด้วยอีกชั้น ๑ ลักษณะการชำระที่ทำนั้นถ้าตัวบทตอนพระราชนิพนธ์ต่างฉบับผิดกัน ถือเอาฉบับหลวงเป็นสำคัญ ถ้าถ้อยคำผิดกันตัดสินเอาตามที่ได้ความสนิทเป็นประมาณ...*[๔๒]

จากตัวอย่างข้างต้นทำให้เข้าใจได้ว่า ในกระบวนการชำระวรรณกรรมของสมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพคงจะมีขั้นตอนเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน ดังนั้นจึงไม่น่าที่จะทำให้เนื้อหาของวรรณกรรมมีความแตกต่างไปจากต้นฉบับ หรือถ้ามีก็คงจะเป็นเพียงเล็กน้อย ซึ่งไม่ก่อให้เกิดความแตกต่างในการตีความระหว่างต้นฉบับกับฉบับที่ชำระแต่ประการใด

---

[๔๒] สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, คำอธิบายว่าด้วยบทละคอนอิเหนาฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ ใน อิเหนาฉบับหอสมุดแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๙.

เมื่อพิจารณาถึงสามก๊กฉบับไทยของเจ้าพระยาพระคลัง(หน)คำสันนิษฐานของ*สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ* ซึ่งถือว่าเป็นงานวิจัยเล่มแรกที่เขียนเกี่ยวกับที่มาของสามก๊ก พระองค์ท่านได้ทรงกล่าวไว้ใน*ตำนานสามก๊ก* ว่า

> *...หนังสือสามก๊กฉบับนี้ไม่ใช่พงศาวดารสามัญ จีนเรียกว่า "สามก๊กจี่" แปลว่าจดหมายเหตุเรื่องสามก๊ก เป็นหนังสือซึ่งนักปราชญ์จีนคนหนึ่งเลือกเอาเรื่องในพงศาวดารตอนหนึ่งมาแต่งขึ้น...ต้นตำนานของหนังสือสามก๊กนั้นทราบว่าเดิมเรื่องสามก๊กเป็นนิทานสำหรับเล่ากันอยู่ก่อน เมื่อถึงราชวงศ์ถัง...เกิดมีการเล่นงิ้วขึ้นในเมืองจีน พวกงิ้วก็ชอบเอาเรื่องสามก๊กไปเล่นด้วย ...ต่อมาถึงสมัยราชวงศ์หงวน...การแต่งหนังสือจีนเฟื่องฟูขึ้น มีผู้ชอบเอาเรื่องพงศาวดารมาแต่งเป็นเรื่องหนังสืออ่าน แต่ก็ยังไม่ได้เอาเรื่องสามก๊กมาแต่งเป็นหนังสือ จนถึงราชวงศ์ไต้เหม็ง...จึงมีนักปราชญ์จีน...ชื่อล่อกวนตง คิดแต่งหนังสือเรื่องสามก๊กขึ้น ...ต่อมามีนักปราชญ์จีนอีก ๒ คน ชื่อเม่าจงกังคิดจะพิมพ์หนังสือสามก๊กจึงแต่งคำอธิบายและพังโพยเพิ่มเข้าไว้ แล้วให้นักปราชญ์จีนอีกคนหนึ่ง ชื่อกิมเสี่ยถ่างอ่านตรวจ กิมเสี่ยถ่าง ...ช่วยแก้ไขคำพังโพยของเม่าจงกังแล้วแต่งคำอธิบายของกิมเสี่ยถ่างออกเป็นทำนองคำนำ มอบให้เม่าจงกังไป...หนังสือสามก๊กจึงได้มีฉบับพิมพ์แพร่หลายในประเทศจีนและได้ฉบับต่อไปถึงประเทศอื่น ๆ*[๘๓]

---

[๘๓] สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ตำนานสามก๊ก...", ใน สามก๊ก, หน้า ๗-๘.

คำสันนิษฐานดังกล่าวตรงกับความคิดเห็นของผู้ที่ศึกษาทางวรรณกรรมจีนหลายท่าน *ยง อิงคเวทย์* ได้กล่าวถึงการแพร่กระจายของสามก๊กฉบับจีนว่า

> *...ส่วนฉบับที่มีพิมพ์ขายในท้องตลาดปัจจุบันเป็นฉบับที่ผ่านการดัดแปลงแก้ไขของคนในต้นสมัยเช็ง (แมนจูเรีย) ชื่อว่าเหมาจงกัง...เขาอ้างว่า นิทานสามก๊กที่เขาปรับปรุงแก้ไขนี้เป็นฉบับโบราณขนานแท้และดั้งเดิม งานปรับปรุงของเขามีหลายด้าน เช่น ตัดทอนเนื้อเรื่องบางตอนและเพิ่มเนื้อหาบางส่วนลงในนิทาน เปลี่ยนแปลงชื่อเรื่องของคนทั้ง ๑๒๐ ตอนใหม่หมดทุกตอนและแต่งหัวข้อชื่อเรื่องใหม่ให้เป็นกลอนคู่ ไพเราะน่าอ่าน แก้ไขสำนวนการบรรยายในบางแห่งตัดบทกลอนประกอบเหตุการณ์ในเรื่องในฉบับเก่าและหากลอนที่ดีกว่ามาบรรจุแทน...นอกจากนี้ยังมีคำวิจารณ์ของกิมเสี่ยถ่างประกอบด้วย...*[๘๔]

มาลินี ดิลกวณิช ได้แสดงความเห็นในเรื่องนี้เช่นเดียวกันว่า สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) นั้นคือสามก๊กฉบับของเม่าจงกัง

> *"As for the addition of content that is found in the Mao version,* ***Samkok appears to include all of Mao's additional passages.*** *For instance, the matching of the opening and ending statements about the cyclical pattern of history is*

---

[๘๔] ยง อิงคเวทย์, "หนังสือพงศาวดารสามก๊ก ๒ ชุด สามก๊กจี่ และสามก๊กจี่เอี้ยนหงี" ใน **วารสารจันทรเกษม ๑๑๗** (มีนาคม-เมษายน ๒๕๑๗), หน้า ๒๑-๒๒.

an important example of evidence to support the view that the Thai author of Samkok was actually working with the Mao Version'[๘๕]

เช่นกันกับ *ถาวร สิกโกศล* ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ใน*วารสารเอเชียตะวันออกศึกษา* ว่า

ดังนั้นนิตยสารสามก๊กซึ่ง "หลอกว้านจง" หรือล่อกวนตงนั้น ไม่ใช่ต้นฉบับที่เราใช้กันอยู่นี้ ต้นฉบับที่เราแปลนั้นผ่านการแก้ไขของ "เม่าจงกัง" ซึ่งคงแก้มากพอสมควร...นิยายสามก๊กที่เราใช้แปลเป็นต้นฉบับในภาษาไทยเป็นฉบับที่เม่าจงกังแก้ไขแล้ว ที่จีนพิมพ์จำหน่ายส่วนมากเป็นฉบับนี้...[๘๖]

ส่วนในประเด็นคำสันนิษฐานที่ว่า หนังสือสามก๊กไม่ใช่เป็นพงศาวดารสามัญ จีนเรียกว่า "สามก๊กจี่" แปลว่า "จดหมายเหตุเรื่องสามก๊ก"[๘๗] เข้าใจว่าคงจะมีความคลาดเคลื่อนเพราะสามก๊กฉบับจีนที่เป็นต้นฉบับให้แก่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังนั้นไม่ได้มาจากสามก๊กจี่ *ยง อิงคเวทย์* ได้อธิบายถึงที่มาของสามก๊กพอสรุปได้ดังนี้ คือ มีหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัยสามก๊กอยู่ ๒ ชุด คือ สามก๊กจี่ และ สามก๊กทงซกเอี้ยนหงี

---

[๘๕] Malinee Dilokwanich, **Samkok : A Study of a Thai Adaptation of a Chinese Novel,** (University of Washington 1983), pp. 38-39.

[๘๖] ถาวร สิกขโกศล, "มองสามก๊กจากต้นฉบับฉบับภาษาจีน", ใน **วารสารเอเชียตะวันออกศึกษา**, ๒, ๒ (ธันวาคม ๒๕๓๒), หน้า ๕-๖.

[๘๗] เพิ่งอ้าง, หน้า ๗.

สามก๊กจี่ หรือจดหมายเหตุประวัติศาสตร์ในยุคสามก๊ก แต่งโดยตันซิ่ว ผู้ซึ่งเป็นข้าราชการในต้นราชวงศ์จิ้น สามก๊กจี่ที่ตันซิ่วเรียบเรียงขึ้นมี ๖๕ เล่มสมุด แบ่งได้เป็น ๓ ภาคได้แก่

๑. วุยจี่ (จดหมายเหตุก๊กวุย) จำนวน ๓๐ เล่ม เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับราชประวัติก๊กวุยรวมไปถึงข้าราชการและบุคคลสำคัญ และประวัติของเผ่าชนต่าง ๆ ที่มีเหตุการณ์สัมพันธ์กับก๊กวุย

๒. จ๊กจี่ (จดหมายเหตุก๊กจ๊ก หรือ พวกฮั่น) จำนวน ๔๕ เล่ม เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชีวประวัติบุคคลต่าง ๆ ในก๊กจ๊ก และบุคคลอื่น ๆ ที่มีความสำคัญ

๓. หงอจี่ (จดหมายเหตุก๊กหงอ) จำนวน ๒๐ เล่ม เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชีวประวัติของบุคคลสำคัญต่าง ๆ ในก๊กหงอ

การเรียบเรียงสามก๊กฉบับนี้ ตันซิวตั้งต้นที่ก๊กวุยก่อน แล้วจึงต่อด้วยก๊กจ๊กและก๊กหงอตามลำดับ เพราะตันซิ่วถือว่าก๊กวุยเป็น "ยุกตประศาสนรัฐ" ซึ่งสืบสันตติวงศ์อย่างถูกต้องตามประเพณีจึงมีอำนาจในการปกครองบ้านเมืองอย่างสมบูรณ์ ในขณะที่ก๊กจ๊กของเล่าปี่และก๊กหงอของซุนกวนเป็นเพียง "ภาคสันติรัฐ" ซึ่งยึดครองดินแดนได้เป็นบางส่วน

หลังจากนั้น พระเจ้าซ่องบุ๋นตี่ทรงดำหนิว่าหนังสือสามก๊กที่ตันซิ่วแต่งนั้นย่อเกินไป จึงทรงให้ผวยซงจือเขียนอรรถาธิบายประกอบ และต่อมาหลอกว้านจงผู้มีชีวิตอยู่ในปลายสมัยหงวนต่อถึงต้นสมัยเหม็งได้นำเนื้อหาจากจดหมายเหตุสามก๊กของตันซิ่วมาเป็นแกนดำเนินเรื่อง โดยใช้บทอรรถาธิบายของผวยซงจือมาประกอบ พร้อมทั้งอาศัยเค้าของตำนานและเรื่องเล่าต่าง ๆ ซึ่งเป็นของผู้เล่านิทานสมัยก่อน นอกจากนั้นแล้วหลอกว้านจงยังใช้จินตนาการของตนทำให้เนื้อเรื่องมีความสนุกน่าติดตาม ทั้งหมดเหล่านี้ทำให้หลอกว้านจงได้แต่งหนังสือ *"สามก๊กจี่ทงซกเอี้ยนหงี"* ซึ่งมีความหมายว่านิทานแสดง

ความหมายของจดหมายเหตุสามก๊กสำหรับสามัญชน และสามก๊กจี่ทงซกเอี้ยนหงี หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า สามก๊กเอี้ยนหงี ซึ่งฉบับนี้ก็คือต้นฉบับในการแปลสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง[๘๘]

คำอธิบายของ *ยง อิงคเวทย์* ดังกล่าวสอดคล้องกับคำอธิบายของ *มาลินี ดิลกวณิช* ซึ่งเชื่อว่าสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แปลมาจาก "San-kuo yen-i" ไม่ใช่ "San-kyo chih"

> *The Chinese work which he is discussing, From his description about the book, it is obvious that Prince Damrong is actually referring to* ***San-kuo yen-i****, not* ***San-kuo chih*** *which is a completely different piece of literature written much earlier, In the third century A.D., by a Chinese historian named Ch'en Shou.... ... With these qualities,* ***Samkok*** *most likely originates from the novel* ***San-kuo yen-i*** *by Lo Kuan-chung. The length of the Thai translation and its general content show closer affinity to the* ***San-kuo yen-i*** *text than any other fictionalized version of the* ***San-kuo*** *story. ..."*[๘๙]

ถาวร สิกขโกศล ก็อธิบายถึงที่มาของสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังเช่นกันกับยงและมาลินีว่า

---

[๘๘] โปรดอ่านรายละเอียดใน ยง อิงคเวทย์, "หนังสือพงศาวดารสามก๊ก" ๒ ชุด..., ในวารสารจันทรเกษม ๑๑๗ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๑๗.)

[๘๙] Malinee Dilokwanich, op. cit., pp. 32-36.

...หนังสือสามก๊ก ในภาษาจีนมีหลายฉบับ แต่ว่าที่แพร่หลายจริง ๆ คือฉบับที่เป็นบันทึกประวัติศาสตร์กับฉบับที่เป็นนิยาย ฉบับที่เป็นบันทึกประวัติศาสตร์นี้ก็ได้แก่สามก๊กจี่...เป็นประวัติศาสตร์ซึ่งไม่ทราบว่าพระเจนจีนอักษรท่านพลาดได้อย่างไรฉะนั้นตำราสามก๊กที่ท่านเขียนให้สมเด็จกรมพระยาดำรงฯ และท่านได้นำมาปรับปรุงบอกว่าสามก๊กแปลมาจากสามก๊กจี่ซึ่งที่จริงมิใช่ เพราะสามก๊กจี่ คือ พงศาวดารสามก๊ก...ไม่ใช่สามก๊กของ "หลอกว้านจง"[๙๐]

นอกจากนั้นในงานของมาลินี ดิลกวนิช ยังปฏิเสธคำสันนิษฐานของสมเด็จฯกรมพระยาดำรงฯ ที่ว่า

...ทราบว่าเดิมเรื่องสามก๊กเป็นแต่นิทานสำหรับเล่ากันอยู่ก่อน ...ต่อมาถึงสมัยราชวงศ์หงวน...การแต่งหนังสือจีนเฟื่องฟูขึ้น มีผู้ชอบเอาเรื่องพงศาวดารมาแต่งเป็นเรื่องหนังสืออ่าน แต่ก็ยังไม่ได้เอาเรื่องสามก๊กมาแต่งเป็นหนังสือจนถึงสมัยราชวงศ์ได้เหม็ง...ซึ่งมีนักปราชญ์จีนชาวเมืองฮั่งจิ๋วคนหนึ่งชื่อล่อกวนตงคิดแต่งหนังสือเรื่องสามก๊กขึ้น...[๙๑]

มาลินีเสนอว่าการแต่งหนังสือลักษณะดังกล่าวมีปรากฏตั้งแต่สมัยราชวงศ์หงวน *"...because a work in the genre of historical narration or*

---

[๙๐] ถาวร สิกขโกศล, "มอง สามก๊ก จากต้นฉบับภาษาจีน", ใน วารสารเยเซียตะวันออกศึกษา, หน้า ๙๕.

[๙๑] สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ตำนานหนังสือสามก๊ก" ใน สามก๊ก, หน้า ๗.

chiang-shih... *known as the* ***San-kuo-chih p'ing-hua...*** *(A P'ing-hua of the History of the Three Kingdoms Period) had already appeared in the Yuan dynasty"* [๙๒]

ในส่วนของลักษณะการแปลหนังสือสามก๊กนั้น มีผู้รู้ได้ให้คำอธิบายไว้หลายท่าน ดังนี้

สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวว่า

> *ลักษณาการแปลหนังสือจีนเป็นภาษาไทยแต่โบราณ (หรือแม้แต่จนชั้นหลังมา) อยู่ข้างลำบาก ด้วยผู้รู้หนังสือจีนไม่มีใครชำนาญภาษาไทย ผู้ชำนาญภาษาไทยก็ไม่ใคร่รู้หนังสือจีน การแปลจึงต้องมีพนักงานเป็นสองฝ่ายช่วยกันทำ ฝ่ายผู้ชำนาญหนังสือจีนแปลความออกให้เสมียนจดลงแล้วผู้ชำนาญภาษาไทยเอาความนั้นเรียบเรียงแต่งเป็นภาษาไทย ให้ถ้อยคำและสำนวนความเรียบร้อยอีกชั้นหนึ่ง เพราะฉะนั้นจึงต้องมีผู้ซึ่งทรงความสามารถเช่นกรมพระราชวังหลังและเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นต้น... แต่สำนวนแปลคงจะไม่สู้ตรงกับสำนวนที่แต่งไว้ในภาษาจีนแต่เดิม เพราะผู้แปลมิได้รู้สันทัดทั้งภาษาจีนและภาษาไทยรวมอยู่ในคนเดียวเหมือนเช่นแปลหนังสือฝรั่งกันทุกวันนี้...อนึ่งการแปลหนังสือจีนเป็นไทยผิดกับแปลภาษาอื่นอีกอย่างหนึ่งด้วยจีนต่างเหล่าอ่านหนังสือจีนสำเนียงผิดกัน...* [๙๓]

---

[๙๒] Malinee Dilokwanich, op. cit., p. 33.

[๙๓] สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ตำนานสามก๊ก" ใน สามก๊ก, หน้า ๒๕-๒๗.

วรรณไว พัธโนทัย กล่าวถึงการแปลเรื่องสามก๊ก ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่สมเด็จฯกรมพระยาดำรงฯทรงนิพนธ์ไว้ว่า *"แต่น่าเสียดายที่การแปลครั้งแรกนั้นมีข้อขาดตกบกพร่องอยู่มาก ทั้งในด้านคำแปลตลอดจนชื่อบุคคล สถานที่ วัฒนธรรม ถ้อยคำ สำนวนและการเดินเรื่อง..."* [๙๔]

เช่นกันกับ *สังข์ พัธโนทัย* ที่กล่าวไว้ใน "พิชัยสงครามสามก๊ก" ว่า

> *...สังเกตได้ว่าจีนฮกเกี้ยนคงจะทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการ เพราะชื่อบุคคลและสถานที่ต่าง ๆ ที่ถอดเสียงจากอักษรจีนออกมานั้นล้วนเป็นเสียงจีนฮกเกี้ยนเป็นส่วนใหญ่จึงได้ไฝ่หาฉบับที่แปลเป็นภาษาอังกฤษโดย เบรวิตต์ เทเลอร์ มาอ่านเทียบเคียงกัน...จึงพบว่ามีความแตกต่างกันมิใช่น้อยระหว่างคำแปลภาษาไทยกับภาษาอังกฤษ หลายตอนที่ข้าพเจ้าอ่านไม่เข้าใจจากคำแปลภาษาไทยก็ได้ความสว่างจากคำแปลภาษาอังกฤษ ยิ่งกว่านั้นความดี ๆ หลายตอนที่ถูกตัดไปเสียจากคำแปลภาษาไทยก็มาพบเข้าในคำแปลภาษาอังกฤษ...ความบกพร่องในการแปลสามก๊กสมัยเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีอยู่มากจนทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกว่าหนังสือเล่มนี้ควรจะได้มีการสังคายนาคำแปลกันเสียใหม่...* [๙๕]

ความแตกต่างระหว่างสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) กับฉบับจีนนั้น *สังข์ พัธโนทัย* แยกออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ คือ

---

[๙๔] วรรณไว พัธโนทัย, "คำนำ" ใน สามก๊กฉบับแปลใหม่ (กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์, ๒๕๒๐).

[๙๕] สังข์ พัธโนทัย, พิชัยสงครามสามก๊ก, (กรุงเทพฯ : ศิลปบรรณาคาร, ๒๓๒๕), หน้า ๓-๔.

ภาพปกหนังสือ สามก๊ก ฉบับแปลใหม่ โดย วรรณไว พัธโนทัย พิมพ์ พ.ศ.๒๕๒๑

๑. ความวิปริตของชื่อบุคคล คือ ออกเสียงไม่ตรงกันทั้ง ๆ ที่เป็นคนเดียวกัน, บุคคลหลายคนแต่ออกชื่อเป็นคน ๆ เดียว, เอาชื่อคนเป็นชื่อเมือง, เอาชื่อตำแหน่งบรรดาศักดิ์เป็นชื่อคน, เอาชื่อผู้ชายเป็นชื่อผู้หญิง และไม่มีชื่อในต้นฉบับแต่ใส่ชื่อเข้าไปเฉย ๆ

๒. ความวิปริตของชื่อสถานที่ คือ ชื่อเดียวกันแต่เรียกต่างกัน, หลายชื่อแต่เรียกเป็นชื่อเดียวกัน, คำสามานยนามแปลผิดเป็นวิสามานยนาม, เอาชื่อคนเป็นชื่อเมืองและเอาชื่อต่าง ๆ เป็นชื่อเมือง

๓. ความวิปริตของคำแปล ในกรณีนี้สังข์ไม่ได้แยกเป็นประเภทย่อย ๆ แต่ใช้วิธียกตัวอย่างคำแปลในฉบับเจ้าพระยาพระคลัง และแปลใหม่ เพื่อให้เห็นว่าที่ถูกแล้วควรจะแปลว่าอะไร[๙๖]

ในความบกพร่องของการแปลสามก๊กดังกล่าว สังข์ได้อ้างอิงถึงคำอธิบายของสมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ว่า "สำนวนแปลคงจะไม่สู้ตรงกับสำนวนที่แต่งไว้ในภาษาจีนแต่เดิม เพราะผู้แปลมิได้รู้สันทัดทั้งภาษาจีนและภาษาไทยรวมอยู่ในคนเดียวกัน..."[๙๗]

ประพิณ มโนมัยวิบูลย์ กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง *"สามก๊ก : การศึกษาเปรียบเทียบ"* โดยใช้เฉพาะตอนโจโฉแตกทัพเรือเท่านั้นความว่า *"ในการอ่านหนังสือเล่มนี้ ถ้าผู้อ่านสามารถอ่านฉบับจีนได้ หรือมีคำแปลฉบับจีนโดยตลอด อ่านอย่างละเอียดแล้ว ก็จะพบแง่ความรู้เพิ่มเติมอีกมาก"* [๙๘]

---

[๙๖] เพิ่งอ้าง, หน้า ๕-๑๕.

[๙๗] สมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานสามก๊ก, อ้างใน สังข์ พัธโนทัย, **พิชัยสงครามสามก๊ก**, หน้า ๔.

[๙๘] ประพิณ มโนมัยวิบูลย์, "สามก๊ก : การศึกษาเปรียบเทียบ", (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๐), หน้า "ค" บทคัดย่อ.

ความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างสามก๊กทั้งสองฉบับ ว่าในฉบับภาษาจีนคงมีบางสิ่งบางอย่างที่ไม่ได้ปรากฏอยู่ในสามก๊กฉบับไทย

ม.ร.ว.สุมนชาติ สวัสดิกุล พูดถึงลักษณะการแปลสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง ว่า

> *...เมื่อได้พิจารณาเปรียบเทียบหนังสือสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) กับฉบับภาษาอังกฤษของ Brewitt Taylor ดูแล้ว ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเจ้าพระยาพระคลัง (หน) หาใช่เพียงแต่เป็นกวีที่แต่งหนังสือมีสำนวนไพเราะเพราะพริ้งเท่านั้นไม่ ยังเห็นด้วยว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถในการแปลหนังสือได้เป็นอย่างดียอดเยี่ยมอีกด้วย เพราะสามก๊กฉบับภาษาไทยที่แปลมาจากฉบับภาษาจีนและสามก๊กฉบับภาษาอังกฤษที่แปลมาจากภาษาจีนต่างมาตรงกันได้อย่างประหลาด คือ ตรงกันบทต่อบทวรรคต่อวรรคและประโยคต่อประโยค เฉพาะประโยคนั้นมีผิดกันก็ตรงการจัดลำดับของประโยคตามลักษณะความสำคัญของภาษาเท่านั้น ทำให้เห็นได้ว่าผู้แปลจากภาษาจีนมาเป็นภาษาทั้งสองภาษานี้เป็นผู้มีความสามารถอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเจ้าพระยาพระคลัง (หน) นั้นแต่งหนังสือสามก๊กฉบับภาษาไทยได้อย่างดีเยี่ยมจนทำให้ผู้อ่านเรื่องสามก๊กซึ่งเป็นเรื่องจีนหมือนกับอ่านเรื่องไทย ๆ เพราะสำนวนเป็นสำนวนไทย การเปรียบเทียบก็เปรียบอย่างไทย ๆ ทั้งสุภาษิตที่ยกมาก็เป็นสุภาษิตไทยที่แปลได้ใกล้เคียงกับของเดิม หนังสือสามก๊กฉบับภาษาไทยนั้นแปลมาอย่างเรียบร้อยหาได้เป็นสำนวนแปลเหมือนอย่างลักษณะการแปลหนังสือที่เป็นภาษาไทย*

ในขณะนี้ไม่ ในการเปรียบเทียบบางตอนแม้จะแปลไม่ตรงกันทีเดียวนักแต่ก็ได้ความชัดเจนดี [๙๙]

และได้ยกตัวอย่างในตอนเปรียบเรือนที่เล่าปี่อยู่

ฉบับภาษาจีนจะว่าอย่างไรข้าพเจ้าไม่มีโอกาสจะทราบได้ แต่ฉบับภาษาอังกฤษกล่าวว่าเรือนของเล่าปี่นั้นที่ริมเรือนมีต้นหม่อนใหญ่ และต้นหม่อนนั้นดูแต่ไกลเห็นเป็นพุ่มเหมือนราชรถ ข้อความตอนเดียวกันนี้ สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง(หน) กล่าวถึงลักษณะของต้นหม่อนไว้ว่า กิ่งนั้นเป็นพุ่มอย่างฉัตร ฝรั่งถือรถเป็นสำคัญเป็นเครื่องหมายของกษัตริย์ แต่เราถือฉัตรเป็นสำคัญเราก็แปลอย่างไทยให้คนไทยเข้าใจ[๑๐๐]

และท้ายที่สุดก็สรุปไว้ว่า *"การแปลเช่นนี้ไม่ใช่การแปลผิดแต่เป็นการใช้ปฏิภาณในการแปลเพื่อให้เข้ากับขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยเรา..."* [๑๐๑]

แม้ว่าในตอนแรกคำอธิบายดังกล่าวดูเหมือนว่าจะไม่มีความแตกต่างกันระหว่างสามก๊กทั้งสองฉบับ แต่เมื่ออ่านในรายละเอียดดูแล้ว พบว่ามีความแตกต่างในการแปลอย่างแน่นอน เพียงแต่ความแตกต่างนั้น ม.ร.ว.สุมนชาติ

---

[๙๙] ม.ร.ว.สุมนชาติ สวัสดิกุล, "การแปลงหนังสือสามก๊กของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)" ใน **ชุมนุมนิพนธ์เพื่อถวายพระเกียรติ แด่พลตรีพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์**, (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์), หน้า ๕-๕ .

[๑๐๐] เพิ่งอ้าง, หน้า ๕ .

[๑๐๑] เพิ่งอ้าง, หน้า ๕ .

อธิบายว่าเป็นเรื่องของปฏิภาณไหวพริบอันชาญฉลาดของผู้แต่งคือเจ้าพระยาพระคลัง (หน) นั่นเอง

เช่นกันกับงานของ*มาลินี ดิลกวณิช* ที่ว่า

> *บทบาทที่สำคัญของสามก๊ก ไม่ได้อยู่ที่เป็นวรรณกรรมแปลจากเรื่องจีน เพราะเป็นการแปลที่ไม่ได้ถ่ายทอดออกมาอย่างซื่อสัตย์ครบถ้วนตามต้นฉบับ...จากการศึกษาเปรียบเทียบหนังสือสามก๊กฉบับไทยกับต้นฉบับจีน พบว่าโดยส่วนใหญ่ฉบับไทยจะแปลถอดความ รักษาไว้เพียงแต่โครงเรื่องและลำดับของเนื้อเรื่อง ส่วนรายละเอียดในเนื้อหาสาระเมื่อเปรียบเทียบตามตัวอักษรแล้วปรากฏว่ามีความแตกต่างกันมาก*[๑๐๒]

ในเรื่องของความแตกต่างระหว่างสองฉบับนั้น มาลินี ดิลกวนิช ได้กล่าวไว้โดยละเอียดพอจะสรุปคือดังนี้

ด้านไวยากรณ์ ในส่วนของรูปแบบคำประพันธ์ที่มีความแตกต่างกัน การจัดรูปเล่มและการแบ่งบทซึ่งจะรวมถึงเรื่องของภาษา คือ เทคนิคในการเล่าเรื่อง กลวิธีแนะนำตัวละคร และคำศัพท์เฉพาะ เป็นต้น

เนื้อหา คือ ความผิดพลาดในเรื่องการแปล การเปลี่ยนแปลงข้อความหรือคำ และประการสุดท้าย คือ การเพิ่มเติม เช่น การเพิ่มเติมเหตุการณ์ทาง

---

[๑๐๒] มาลินี ดิลกวณิช, "สามก๊ก : จุดเริ่มสำคัญของการรับวรรณกรรมจีนสู่วรรณกรรมไทย", การสัมมนาวิชาการเรื่อง "อิทธิพลของวรรณกรรมจีนต่อวรรณกรรมไทย" เนื่องในโอกาสงานฉลองครบรอบ ๑๐ ปี ความสัมพันธ์ไทย-จีน จัดโดยโครงการจีนศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า ๑,๓.

ประวัติศาสตร์จีน การให้รายละเอียดในแต่ละฉากและบทสนทนา และการเพิ่มเรื่องที่อยู่นอกเหนือจากต้นฉบับจีน เช่น ความคิดทางศาสนา[๑๐๓]

จะเห็นได้ว่า สิ่งหนึ่งที่สำคัญที่ผู้รู้และผู้ที่ทำการศึกษาสามก๊กโดยมากให้ความเห็นตรงกันคือความคลาดเคลื่อนระหว่างต้นฉบับภาษาจีนกับสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) โดยความคลาดเคลื่อนดังกล่าวถูกอธิบายด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน เหตุผลสำคัญเหตุผลหนึ่งซึ่งเป็นประเด็นหลักของงานชิ้นนี้ก็คือ ความคลาดเคลื่อนในบางลักษณะนั้นน่าที่จะกล่าวได้ว่าเป็นความจงใจของผู้แปล เพื่อที่จะให้วรรณกรรมเรื่องสามก๊ก (รวมทั้งราชาธิราช และไซ่ฮั่น) เป็นส่วนหนึ่งที่สอดคล้องต่อบริบททางการเมืองของชนชั้นนำไทย *สมบัติ จันทรวงศ์* ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

> *...ข้อคลาดเคลื่อนที่พบว่ามีอยู่ในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) กับต้นฉบับภาษาจีนที่ได้มีการแปลออกมาเป็นภาษาไทยใหม่นั้น หากมิได้เกิดจากความคลาดเคลื่อนของต้นฉบับที่ใช้แปลและข้อผิดพลาดที่มี ถ้ามิได้เกิดจากความผิดพลาดทางภาษาหรือความรู้ด้านอื่น ๆ ของผู้แปลด้วยแล้ว ข้อคลาดเคลื่อนในการแปลที่เข้าใจกันว่าหาเหตุผลอธิบายไม่ได้นั้น ก็น่าจะเป็นไปได้ว่าเป็นการจงใจในส่วนของผู้แปลด้วยเหตุผลอันเป็นการเมือง กล่าวคือการที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงโปรดให้มีการแปลสามก๊กออกเป็นภาษาไทยก็ดี การอำนวยการแปลของ*

---

[๑๐๓] โปรดดูรายละเอียดใน Malinee Dilokwanich, **Samkok : A Study of a Thai Adaptation of a Chinese Novel.**

เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ก็ดี ล้วนแต่มีข้อพิจารณาทางการเมืองเป็นเหตุผลสำคัญกำกับอยู่ด้วยทั้งสิ้น เพราะสถานการณ์พิเศษอันแวดล้อมเหตุการณ์ที่ปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีทรงปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์และความจำเป็นที่จะต้องกล่อมเกลาสำนึกทางการเมืองของข้าราชบริพารตลอดจนอาณาประชาราษฎร์เสียใหม่นั่นเอง[๑๐๔]

ในการวิเคราะห์เรื่องสามก๊กนี้ ผู้เขียนได้เปรียบเทียบความระหว่างสามก๊ก ๓ ฉบับ คือ

๑. สามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน)

๒. สามก๊ก ฉบับแปลใหม่ของ วรรณไว พัธโนทัย

๓. สามก๊ก ฉบับภาษาอังกฤษที่ใช้ชื่อว่า "Romance of The Three Kingdoms" ของ C.H. Brewitt Taylor

ถึงแม้ว่าจะมีความต่างในเรื่องของต้นฉบับ กล่าวคือบางฉบับก็แปลมาจากสามก๊กฉบับของหลอกว้านจง และบางฉบับแปลมาจากสามก๊กฉบับที่เม่าจงกังชำระ แต่จากการที่ทั้ง ๒ คนต่างเป็นคนจีนด้วยกันทั้งคู่ ดังนั้นจึงน่าสันนิษฐานได้ว่าในส่วนของความคิดทางการเมืองจึงไม่น่าที่จะแตกต่างกันมากจนมีผลต่อการวิเคราะห์ อาจเป็นไปได้สำหรับการเพิ่มเติมรายละเอียดของฉบับที่ชำระใหม่ แต่ส่วนของความคิดทางการเมืองไม่น่าจะมีการเปลี่ยนแปลง[๑๐๕]

---

[๑๐๔] สมบัติ จันทรวงศ์, : ความหมายทางการเมือง : สามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน), หน้า 32-33, เน้นโดยผู้เขียน

[๑๐๕] โปรดดูรายละเอียดเรื่องความแตกต่างระหว่างสามก๊กฉบับของหลอกว้านจง และสามก๊กของเม่าจงกัง Malinee Dilokwanich, op. cit.

จากการศึกษาพบว่า สามก๊กทั้ง ๓ ฉบับต่างก็มีการลำดับเรื่องเหตุการณ์เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน แต่ในส่วนรายละเอียดของเนื้อเรื่องนั้น พบว่าสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ต่างจากสามก๊กฉบับแปลใหม่ของวรรณไว ในขณะที่ฉบับของวรรณไวนั้นมีความคล้ายคลึงกันมากกับฉบับของ Brewitt มีบางครั้งที่ฉบับของวรรณไวต่างจากฉบับของ Brewitt แต่ความต่างนั้นไม่ได้มีผลต่อการวิเคราะห์หรือการตีความ เป็นต้นว่า ความต่างในการแปลคำศัพท์บางคำ หากความต่างที่ปรากฏระหว่างสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) และสามก๊กฉบับแปลใหม่ของวรรณไว นั้นไม่ใช่ความต่างทางด้านภาษาหรือทางด้านวัฒนธรรม แต่เป็นความต่างที่สามารถอธิบายได้ด้วยความคิดทางการเมืองดังจะกล่าวโดยละเอียดในบทต่อไป

ภูมิหลังวรรณกรรมไซ่ฮั่น

ไซ่ฮั่น เป็นวรรณกรรมแปลร่วมสมัยเรื่องหนึ่งซึ่งอำนวยการแปลโดยสมเด็จพระเจ้าหลานเธอฯกรมพระราชวังหลังตามพระบรมราชโองการของรัชกาลที่ ๑ อีกทั้งมีการสันนิษฐานว่าเรื่องไซ่ฮั่นนั้นน่าที่จะแปลขึ้นก่อน พ.ศ.๒๓๔๙ เพราะปีดังกล่าวเป็นปีที่สมเด็จพระเจ้าหลานเธอฯกรมพระราชวังหลังทิวงคต เมื่อตรวจสอบคำนำของหนังสือไซ่ฮั่นที่องค์การค้าคุรุสภาจัดพิมพ์ พบว่าในคำนำไม่ได้บอกรายละเอียดมากนัก นอกจากการอ้างถึงในหนังสือถึงการแปลเรื่องไซ่ฮั่น เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาหนังสือ "ตำนานสามก๊ก" ปรากฏว่าไซ่ฮั่นที่ตกทอดมาสู่ยุคหลังนั้นมีลักษณะเดียวกับสามก๊ก คือไม่มีบานแผนกให้ตรวจสอบเนื่องจากเป็นฉบับเชลยศักดิ์ แต่ถึงกระนั้นก็ตาม มีหลักฐานประการหนึ่งที่ทำให้เชื่อได้ว่าเรื่องไซ่ฮั่นเป็นเรื่องที่เรียบเรียงในสมัยรัชกาลที่ ๑ คือ สังเกตได้จากเรื่องพระอภัยมณีที่สุนทรภู่แต่ง ซึ่งสมมุติให้พระอภัยมณี

มีวิชาชำนาญการเป่าปี่ ก็คือเอามาจากเตียวเหลียงในเรื่องไซ่ฮั่น ซึ่งเมื่อพิจารณาดูคำเพลงปี่ของเตียวเหลียงโดยเทียบกับคำเพลงปี่ของพระอภัยมณี ยิ่งเห็นได้ชัดว่าเป็นการเลียนแบบกัน ซึ่งก็คงมีความเป็นไปได้สูง เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ ๑ สุนทรภู่เป็นข้าอยู่ในกรมพระราชวังหลัง

การที่ไซ่ฮั่นไม่มีบานแผนก จึงเป็นการยากต่อการสันนิษฐานถึงวัตถุประสงค์ในการแปล อีกทั้งเรื่องไซ่ฮั่นมีข้อจำกัดคือไม่มีต้นฉบับที่จะนำมาเปรียบเทียบ ดังนั้นความที่ปรากฏในไซ่ฮั่นจึงไม่อาจทราบได้ว่าเป็นความจากต้นฉบับเดิมหรือเป็นความอธิบายจากผู้แปล แต่ถึงกระนั้นความต่าง ๆ ที่ปรากฏในเนื้อเรื่องไซ่ฮั่น ก็น่าที่จะถือได้ว่าเป็นสาระที่ผู้แปลต้องการเสนอ

เป็นที่น่าสังเกตว่าเรื่องไซ่ฮั่นอาจจะถูกแปลขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับสามก๊ก เนื่องจากในเนื้อเรื่องของสามก๊กมีการกล่าวอ้างถึงบุคคลและประวัติศาสตร์ในไซ่ฮั่นบ่อยครั้ง ดังนั้นเพื่อให้ผู้อ่านมีความเข้าใจมากยิ่งขึ้นจึงได้มีการแปลไซ่ฮั่นขึ้น อีกทั้งในเนื้อเรื่องของไซ่ฮั่นที่มีการแปลเป็นไทยแล้วนั้นปรากฏว่ามีภาพที่สามารถอธิบายความหมายทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ ได้เช่นเดียวกับสามก๊ก ซึ่งตอบสนองต่อการเมืองไทยในขณะนั้น

ในส่วนของผู้แปลนั้น ปรากฏว่าผู้ที่เป็นองค์อำนวยการแปลคือสมเด็จฯกรมพระราชวังหลัง เจ้าฟ้ากรมพระอนุรักษ์เทเวศร์ มีพระนามเดิมว่าทองอิน พระองค์ทรงเป็นพระราชโอรสของพระอินทรรักษา (เดิมชื่อหม่อมเสม บุตรของพระยากลาโหมราชเสนาในแผ่นดินพระเจ้าเสือ) และสมเด็จพระพี่นางเธอพระองค์ใหญ่ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุดาวดี ในรัชกาลที่ ๑ ในปลายรัชกาลของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งพระยาสุริยอภัย เจ้าเมืองนครราชสีมา และมีบทบาทสำคัญในการนำกองทัพ “ไทยลาว

ประมาณ ๑,๐๐๐ เศษ"[๑๐๖] เข้ามายึดอำนาจในเมืองธนบุรี และสามารถจับตัวกรมขุนอนุรักษ์สงครามและพรรคพวกได้ จากความดีความชอบนี้เอง เมื่อรัชกาลที่ ๑ ขึ้นครองราชย์และโปรดให้มีการประดิษฐานพระราชวงศ์ พระองค์ได้รับการสถาปนาให้เป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ และพระราชทาน "เครื่องสูง ๓ ชั้น คันประดับมุกและเรือดั้งแห่คู่ ๑ เป็นเครื่องประดับพระเกียรติยศ โดยความชอบมีมากยิ่งกว่าพระราชภาคิไนยพระองค์อื่น"[๑๐๗] และเมื่อเสร็จศึกกับพม่าที่เมืองเหนือแล้ว รัชกาลที่ ๑ โปรดเลื่อนจาก "กรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์" เป็น "กรมพระอนุรักษ์เทเวศร์ดำรงพระเกียรติยศในที่กรมพระราชวังบวรสถานภิมุขรับพระบัญชาตามแบบพระราชวังหลัง..."[๑๐๘] พระองค์ทิวงคตเมื่อ พ.ศ.๒๓๔๙ และมีผลงานวรรณกรรมปรากฏเพียงเรื่องเดียวคือเรื่องไซ่ฮั่น

---

[๑๐๖] ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๔๐ ภาค ๖๕-๖๖ เรื่องพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๘), หน้า ๗๗-๘.

[๑๐๗] เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑, หน้า ๓.

[๑๐๘] เพิ่งอ้าง, หน้า ๗.

บทที่ ๔
ราชาธิราช : ความหมายทางการเมือง

การเกิดขึ้นของงานราชาธิราช เป็นไปได้ว่าอาจจะมีเหตุผลมาจากความต้องการที่จะตอบสนองต่อภูมิหลังของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ กล่าวคือ การที่ชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสายตระกูลของรัชกาลที่ ๑ มีเชื้อสายมอญ ดังนั้นวัฒนธรรมต่าง ๆ ของมอญคงจะเป็นสิ่งที่คุ้นเคยอยู่แล้วในชีวิตประจำวัน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมมาเป็นชนชั้นนำ ความคุ้นเคยและประสบการณ์จึงถูกถ่ายทอดออกมาในรูปของค่านิยมและรสนิยมในด้านต่าง ๆ

นอกจากนั้น เรื่องราชาธิราชยังตอบสนองต่อสำนึกเรื่องความโหดร้ายทารุณของพม่าที่ยังคงฝังอยู่ในความทรงจำของกลุ่มชนชั้นนำเหล่านี้ เนื่องจากกลุ่มชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ ส่วนใหญ่ใช้ชีวิตอยู่ในปลายแผ่นดินอยุธยา ดังนั้นภาพของศึกสงคราม การพ่ายแพ้ ตลอดจนความโหดร้ายทารุณของผู้ชนะสงครามจึงน่าจะเป็นประสบการณ์ร่วมกันของชนชั้นนำที่ไม่อาจลืมเลือนได้ จากการที่วรรณกรรมราชาธิราชเป็นเนื้อเรื่องของการทำศึกสงครามระหว่างมอญกับพม่า โดยในการทำสงครามกันนั้นต่างฝ่ายก็ต่างใช้กลอุบายและยุทธวิธีต่าง ๆ เพื่อแย่งชิงชัยชนะ และผลของสงครามที่ปรากฏในราชาธิราช พบว่ามอญมักจะเป็นฝ่ายมีชัยชนะต่อพม่าแทบทุกครั้ง ชัยชนะของมอญนี้น่าที่จะเป็นความปีติยินดีของฝ่ายไทยที่มีพม่าเป็นศัตรูเช่นกัน อีกทั้งคงจะเป็นสิ่งที่น่าภูมิใจ เพราะในยามที่มอญอ่อนแอมอญก็มักจะอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของกษัตริย์ไทยอยู่เนือง ๆ จึงเท่ากับว่าในท้ายที่สุดไทยก็คือผู้นำที่แท้จริงของดินแดนในแถบนี้

นอกจากเหตุผลทั้ง ๒ ประการแล้ว ถ้าดูจากเนื้อเรื่องพบว่ามีเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ยังไม่มีผู้ใดให้ความสำคัญ ทั้งที่น่าจะเป็นเหตุผลที่สำคัญต่อการเกิดขึ้นของราชาธิราช กล่าวคือ การที่ราชาธิราชสนองตอบต่อปัญหาการอ้างสิทธิธรรม อันเป็นปัญหาที่สำคัญปัญหาหนึ่งในช่วงต้น ๆ รัชกาล ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เวลาที่ราชาธิราช แต่ง แปลและชำระนั้น เป็นปีที่ ๓ ของการขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ ๑ และเนื่องจากการขึ้นครองราชย์ของพระองค์เป็นการปราบดาภิเษก ดังนั้นจึงเป็นช่วงที่ "ราชวงศ์จักรี" ในขณะนั้นน่าที่จะยังไม่มีเสถียรภาพเพียงพอ โดยเฉพาะปัญหาในการสร้างความชอบธรรมให้กับกลุ่มผู้ปกครองกลุ่มใหม่[๑] เมื่อเป็นเช่นนั้นในขณะที่ภาวะต่าง ๆ ยังไม่เรียบร้อย พระราชภารกิจในช่วงต้น ๆ รัชกาลคงจะไม่ได้เป็นพระราชภารกิจที่ปราศจากจุดมุ่งหมาย หากพระราชภารกิจต่าง ๆ คงจะมีส่วนในการช่วยแก้ไขและจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ด้วย ไม่เว้นแม้กระทั่งการสร้างสรรค์งานทางวรรณกรรม โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของ*ราชาธิราชฉบับหลวง* คือ ฉบับของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) (ที่เรียกราชาธิราชฉบับนี้ว่าเป็นฉบับหลวงนั้น เนื่องมาจากเป็นวรรณกรรมที่เกิดขึ้นภายใต้พระบรมราชโองการของกษัตริย์) ซึ่งน่าที่จะตอบปัญหาของการเป็นผู้ทรงอำนาจและบารมีแต่เพียงพระองค์เดียวในพระราชอาณาจักร ดังได้วิเคราะห์ถึงการที่โปรดฯให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แปลและเรียบเรียงขึ้นใหม่ เพราะความผิดแผกของ*ราชาธิราชฉบับทูลเกล้าถวายสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ* จากที่เคยทรงได้ยินได้ฟังมา[๒] และน่าที่จะเป็นไปได้ว่า ราชาธิราชฉบับนี้ตอบสนองต่อปัญหาของการสร้างความชอบธรรมให้กับกลุ่มผู้ปกครองใหม่ด้วย

---

[๑] โปรดดูรายละเอียดในบทที่ ๒

[๒] อ่านรายละเอียดในบทที่ ๓

เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาพบว่า ราชาธิราชฉบับหลวงให้ความสำคัญกับรัชกาลของกษัตริย์ ๓ พระองค์ คือ พระเจ้าฟ้ารั่ว พระเจ้าราชาธิราช และพระเจ้าธรรมเจดีย์ ส่วนรัชกาลของกษัตริย์พระองค์อื่นนั้นกล่าวไว้เพียงย่นย่อ คือกล่าวถึงกษัตริย์ ๗ พระองค์ ใน ๑๓ บรรทัด กล่าวคือ หลังจากพระเจ้าราชาธิราชสวรรคตจนถึงรัชกาลของตะละนางพญาท้าวซึ่งเป็นกษัตริย์ก่อนพระเจ้าธรรมเจดีย์

...พระเจ้าสุโทธรรมราชาธิราชเสวยราชสมบัติได้ ๑๓ ปีก็สวรรคตจุลศักราช ๘๐๓ ปี พระราชบุตรพระเจ้าสุโทธรรมราชาธิราชทรงพระนามชื่อว่าพญาพะโรได้เสวยราชสมบัติ ๒๕ ปี ก็สวรรคตจุลศักราช ๘๒๘ ปี แลราชบุตรพญาเจ้าพะโร ชื่อ พญาสการัตฎีได้เสวยราชสมบัติ ๑๕ ปีก็สวรรคต จุลศักราช ๘๔๓ ปี ราชบุตรพญาสการัตฎีชื่อพญาเกียนได้เสวยราชสมบัติ ๑๐ ปีก็สวรรคตศักราชได้ ๘๕๓ ปี ราชบุตรพญาเกียนชื่อพญาล้าว เสวยราชสมบัติได้ ๒๐ ปี ก็สวรรคต ศักราชได้ ๘๗๓ ปี ราชบุตรพญาล้าวชื่อมังจิโลได้ ๑๙ เสวยราชสมบัติก็สวรรคต ศักราช ๘๙๒ ปี แลมังจิโลไม่มีพระราชบุตรมีแต่พระธิดาชื่อ ตะละเจ้าท้าว ครั้นพระราชบิดาสวรรคตแล้วเสนาบดีจึ่งอัญเชิญตะละเจ้าท้าวให้ครองราชสมบัติในเมืองหงสาวดีแลกระษัตรได้เสวยราชสมบัติตั้งแต่พระเจ้าราชาธิราช มาจนถึงตะละท้าวกระสัตรีได้ถึง ๘ พระองค์[๓]

หรือมิเช่นนั้นการกล่าวถึงรัชกาลกษัตริย์พระองค์อื่นก็เป็นเพราะว่ามีความเกี่ยวพันหรือมีผลที่เอื้อต่อรัชกาลกษัตริย์ที่ต้องการเน้น เป็นต้นว่าการ

[๓] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๙

กล่าวถึงรัชกาลของตะละนางพญาท้าวมาก ก็เพราะว่าพระนางได้ "บวดเจ้าเณร" คือพระเจ้าธรรมเจดีย์ อีกทั้งต้องการแสดงให้เห็นถึงพระปัญญาของพระเจ้าธรรมเจดีย์ในขณะที่เป็นพระซึ่งสามารถช่วยตะละนางพญาท้าวให้หนีจากเมืองอังวะกลับมายังเมืองหงสาวดีได้ นอกจากนั้นแล้วบทเจรจาโต้ตอบระหว่างพระนางกับเหล่าขุนนางยังแสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของพระนางต่อการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าธรรมเจดีย์อีกด้วย

เมื่อเป็นเช่นนั้น การเน้นถึงรัชกาลกษัตริย์ ๓ พระองค์คงจะไม่ใช่เรื่องปรกติ หากแต่น่าที่จะมีความหมายหรือนัยที่แฝงอยู่ และเมื่อพิจารณาดูจากชื่อเรื่อง "ราชาธิราช" แล้ว เราอาจจะตีความได้เป็น ๒ นัย คือ

๑. คำว่า "ราชาธิราช" มีความหมายถึงพระนามเฉพาะของกษัตริย์พระองค์หนึ่งของมอญ คือ พระเจ้าราชาธิราช และพระองค์ก็คือกษัตริย์ ๑ ใน ๓ พระองค์ที่ถูกกล่าวถึงมากในเรื่องราชาธิราช

๒. คำว่า "ราชาธิราช" ไม่ได้มีความหมายแต่เพียงแค่เป็นพระนามเฉพาะของกษัตริย์พระองค์หนึ่งเท่านั้น หากแต่เป็นคำที่ใช้เรียกกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่พระองค์ใดก็ได้ โดยในเรื่อง "ราชาธิราช" นี้คงจะหมายถึงกษัตริย์ที่ถูกกล่าวเน้นทั้ง ๓ พระองค์ คือ พระเจ้าฟ้ารั่ว พระเจ้าราชาธิราช และพระเจ้าธรรมเจดีย์

ผู้เขียนเข้าใจว่า "ราชาธิราช" น่าที่จะมีความหมายตามนัยที่ ๒ กล่าวคือเป็นการหมายถึงกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ เนื่องจากถ้าจะมีความหมายแค่เพียงพระเจ้าราชาธิราชพระองค์เดียว คงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเน้นถึงกษัตริย์พระองค์อื่น โดยการกล่าวถึงตำนานและให้ความสำคัญกับองค์ปฐมวงศ์ คือ พระเจ้าฟ้ารั่ว และการกล่าวเน้นถึงรัชกาลของพระเจ้าธรรมเจดีย์ซึ่งเป็นรัชกาลที่ห่างไกลจากรัชกาลของพระเจ้าราชาธิราชมาก อีกทั้งถ้าจะพูดว่าเป็นการดำเนินเรื่องตั้งแต่ต้นราชวงศ์จนถึงปลายราชวงศ์ ในราชาธิราชก็น่าที่จะกล่าว

ถึงรัชกาลหลังพระเจ้าธรรมเจดีย์จนกระทั่งถึงการที่มอญต้องพ่ายแพ้แก่พม่า อันเป็นการจบเรื่องความรุ่งเรืองของอาณาจักรมอญมากกว่าจะจบเรื่องไว้เพียงแค่ *"แลขณะเมื่อพระเจ้าธรรมเจดียได้เสวยราชสมบัติ พระชันษาได้ ๔๕ ปี อยู่ในราชสมบัติ ๓๐ ปี ก็สวรรคต เข้ากันเป็นพระชนม ๗๕ ปี ลุศักราช ๙๗๙ ปี พระราชบุตรได้เสวยราชสมบัติต่อ ๆ กันมา ๙ พระองค์สิ้นพระวงษแล"* [๔]

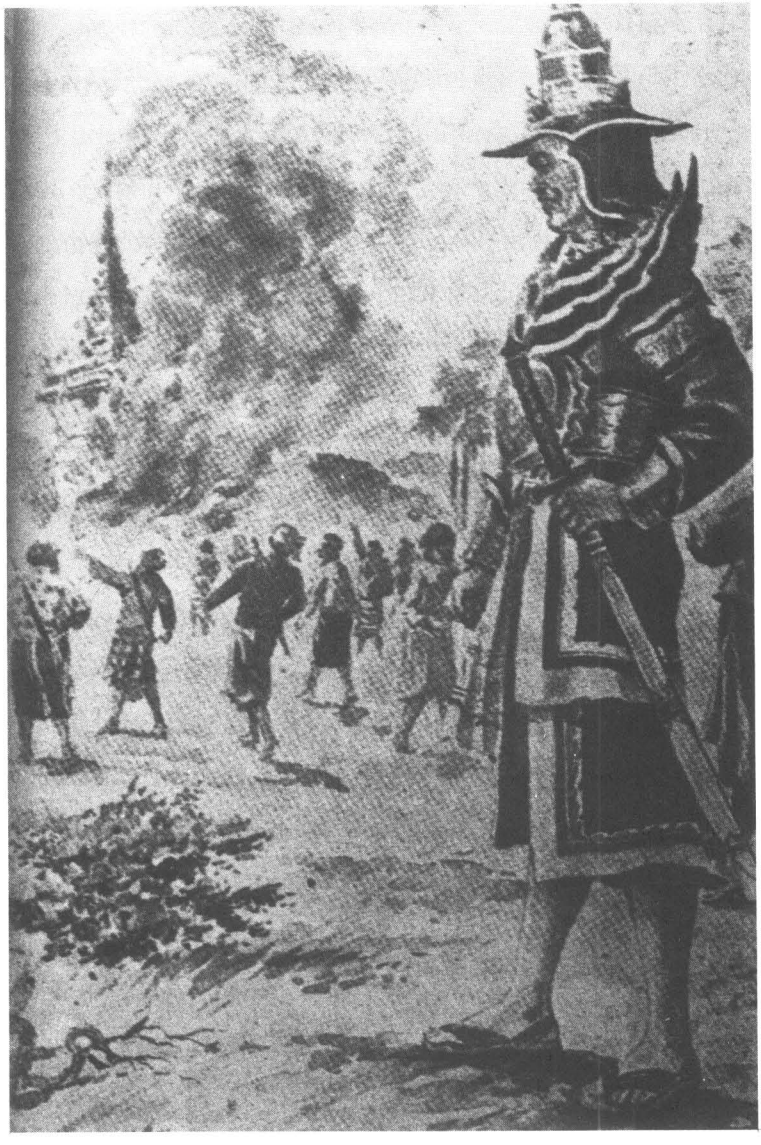
นอกจากปัญหาด้านสิทธิธรรมและความชอบธรรมของการขึ้นครองราชย์อันเป็นปัจจัยในการกำหนดบทบาทภาระหน้าที่และพันธกิจเชิงอุดมคติที่กษัตริย์พึงมีต่อรัฐแล้ว ราชาธิราช ยังได้เสนอสาระของบทบาทหน้าที่เชิงอุดมคติของขุนนางรวมไปถึงการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันของกลุ่มคนในกลุ่มชนชั้นนำ ซึ่งโดยที่แท้จริงแล้วภาพต่าง ๆ เหล่านี้มิได้แยกกันอย่างเป็นอิสระ ในทางตรงกันข้ามภาพเชิงอุดมคติเหล่านี้ต่างมีปฏิสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้ง

การกล่าวเน้นรัชกาลกษัตริย์ทั้งสามพระองค์ คือ พระเจ้าฟ้ารั่ว (มะกะโท) พระเจ้าราชาธิราช (พระยาน้อย) และพระเจ้าธรรมเจดีย์ (พระมหาปิฎกธร) นั้น เป็นที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ กษัตริย์ทั้งสามพระองค์ต่างก็ไม่มีสิทธิธรรมทางสายโลหิตในการครองราชย์ กล่าวคือ ในกรณีของพระเจ้าฟ้ารั่วนั้น พระองค์ไม่ได้สืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์กษัตริย์แต่อย่างใด หากทรงเป็นเพียงแค่สามัญชนซึ่งมีอาชีพเป็นพ่อค้าในเมืองเมาะตะมะ ดังนั้นในการขึ้นครองราชย์ของพระองค์จึงต้องมีคำอธิบายเพื่อรองรับการเปลี่ยนสถานภาพจากสามัญชนสู่กษัตริย์

เช่นกันกับการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าธรรมเจดีย์ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าฟ้ารั่ว คือ การที่พระองค์เป็นสามัญชนเป็นเพียงแค่เณรที่ตะละเจ้าท้าวนางกษัตริย์โปรดปราน และแม้ว่าภายหลังจะ

---

[๔] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๒๑.

เมื่อพระเจ้าราชาธิราชเลิกกองทัพไปแล้ว พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็ให้ทหารออกไปเอาเพลิงเผาหอพระเสีย

(ภาพและคำอธิบายจากหนังสือราชาธิราช พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๒๓ พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ พ.ศ.๒๕๑๕ โดย แพร่พิทยา)

ได้รับการสถาปนาเป็นพระราชบุตรบุญธรรม หากกระนั้นก็ตามพระองค์ก็ยังไม่สามารถอ้างได้ว่าพระองค์สืบเชื้อสายมาจากวงศ์กษัตริย์ดังนั้นในราชาธิราชตอนนี้จึงจำเป็นต้องมีคำอธิบายเพื่อเป็นการยืนยันความชอบธรรมและสิทธิธรรมสำหรับกษัตริย์สามัญชนเฉกเช่นพระองค์ ดังปรากฏในคำโต้ตอบระหว่างตะละเจ้าท้าวนางกษัตริย์กับเหล่าขุนนางเสนาบดีทั้งหลายในเรื่องความเหมาะสม แต่เหล่าขุนนางทั้งหลายไม่ยอมรับเนื่องจาก

> *...แลพระองค์จะละราชสมบัติ์เสีย จะให้พระมะหาปิดกกะธร ครองราชสมบัติ แทนพระองค์นั้น เสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยและหัวเมืองขึ้นทั้งปวง ก็จะถือธิถิมาณะเปนอันมากเหนมิพร้อมมูลกัน แผ่นดินก็จะเกิดจุลาจลขึ้น*[๕]

การที่ขุนนางไม่ยอมรับเนื่องจากพระมหาปิฎกธรไม่ใช่เชื้อวงศ์กษัตริย์นั้นทำให้ตะละเจ้าท้าวนางกษัตริย์คิดแผนการที่จะทรมานขุนนางเหล่านั้น โดยการให้คนไปตัดไม้เสาสะพานมาสลักเป็นพระพุทธรูป แล้วให้อัญเชิญมาที่ท้องพระโรง และตรัสถามเหล่าขุนนางว่า ทราบหรือไม่ว่าพระพุทธรูปทำมาจากไม้อะไร พวกขุนนางก็ทูลตอบว่าเป็นไม้จากเสาสะพาน พระนางตรัสถามต่อว่าการที่พวกขุนนางทั้งหลายทราบว่าเป็นไม้จากเสาสะพานแล้วทำไมยังนมัสการอยู่ ขุนนางทูลตอบว่าจะเป็นไม้อะไรก็ตาม ถ้านำมาสร้างเป็นพระพุทธรูปแล้วก็นมัสการได้ทั้งสิ้น พระนางจึงตรัสว่า

> *...พระมหาปิดกกะธร บุตรเราประดุจดั่งไม้เสาตะพานก็เหมือนกัน เมื่อเราจะยกขึ้นให้เปนพระมะหากระษัตแล้ว ดั่งฤๅ*

---

[๕] เพิ่งอ้าง.

จะไหว้มิได้เล่า อันจะเปนพระมะหากระษัตร แม้นมิได้มีบุญา สมภารอันแก่กล้า สร้างมาแต่ก่อรก็หาเปนกระษัตรไม่ ย่อมจะมีอันณะรายแก่ชีวิตรต่าง ๆ เสียแต่หากลางยังมิได้ราชสมบัติ์นั้น ถ้ามีบุญสมภารได้สร้างมาแล้วถึงจะฆ่าเสียก็มิตาย...[๖]

คำตอบดังกล่าวของตะละเจ้าท้าวนางกษัตริย์ ได้สร้างคำอธิบายให้แก่ผู้ที่ขึ้นครองราชย์โดยที่ไม่ได้สืบเชื้อสายจากวงศ์กษัตริย์ เพราะสิ่งที่สำคัญไปกว่า "วงศ์" ก็คือ การที่กษัตริย์พระองค์นั้นมีบุญบารมีซึ่งได้บำเพ็ญมาแต่ชาติก่อน เพราะหากไม่มีบุญญาบารมีแล้ว ผู้นั้นก็คงจะ "...มีอัณะรายแก่ชีวิตรต่าง ๆ เสียแต่หากลางยังมิได้ราชสมบัตินั้น..."[๗] และเมื่อพระเจ้าธรรมเจดีย์ขึ้นครองราชย์แล้ว พระองค์ก็ยังคงต้องอธิบายถึงความสำคัญของ "วงศ์" ให้กษัตริย์เมืองอื่น ๆ เพื่อให้พระองค์เป็นที่ยอมรับ ดังในพระราชสาส์นที่พระองค์ตอบถวาย "พระเจ้าเชียงใหม่ พระเจ้าล้านช้าง พระเจ้าศรีอะยุทยา แลกระษัตรทั้งปวง..."[๘] ที่ตรัสถามมาว่า พระองค์เป็น "พระวงษ์ใด"[๙] ความว่า

ในพัทกัปนี้ทรงพระเจ้าห้าพระองค์ คฤๅ พระกุกกุสนโทได้ตรัสเปนพระพุทธิเจ้า โปรดสัตว์ก่อรแล้วเสดจ์เข้านิภารไปนั้นเปนเชื้อพระวงษ์ใด พระโกนาคมได้ตรัสแก่สมโพธิญาณนั้น เปนเชื้อพระวงษ์แห่งพระกุกกุสนโท นั้นหฤๅ พระโกนาคมเสดจ์

---

๖ เพิ่งอ้าง.

๗ เพิ่งอ้าง.

๘ เพิ่งอ้าง.

๙ เพิ่งอ้าง.

เข้านิภารไปแล้ว พระพุทธกัดสพได้ตรัสเปนพระพุทธิเจ้า พระพุทธกัดสบเปนเชื้อชาติพระวงษ์แห่งพระโกนาคมนั้นหฤๅ พระพุทธกัดสบเสดจ์เข้านิภารไปแล้ว พระศรีสากะยะมุณีได้ตรัสเปน พระพุทธิเจ้าและพระศรีสากะยะมุนณี ปนเชื้อชาติพระวงษ์แห่งพระกัษสพ นั้นหฤๅ จึ่งเรียกเอาพระพุทธวงษ์เดียวกัน อันบุคลผู้ใดมิได้บาระมีสื่อสงไขยแปตอสงไขยกำไรแสนมะหากับก็หาได้ตรัสเปนพระไม่แลพระเจ้าแห่งเราได้นั่งเหนือรัตณะบันลังภายใต้ควงไม้พระมะหาโพธิ เปนเสวตระฉัตร ในเมื่อเพลาอัศดงคฎ พระองค์ก็กำจัดเสีย ทังพญามาราธิราชกับทังเสนามารก่ายแพ้อัปราไชยไปแล้วพระมะหาสมมุติวงษ์ บรมกระษัตรก็ยังมิได้ขาดในเมื่อประถมยาม พระองค์พิจาระณาซึ่งบุพเพพิวาตสะณะญาร ระฤกถึงผู้แต่ก่อรพระมะหาสมมุติวงษ์ก็ยังมิได้ขาดในเมื่อมัชชิมยามพระองค์ ได้ทิพะจักษุ ทิพะโสตแลพระมะหาสมมุติวงษ์ ก็ยังมิได้ขาด ในเมื่อประฉิมยาม พระองค์พิจาระนาพระปิติสะมุบาทเปนอะนุโลมปะติโลม เมื่อเพลาประจุสะไหมจะใกล้รุ่ง พระองค์ก็ตรัสแก่ปะระมาพิเศกสมโพทธิญาณเปนพระพุทธิจ้าว และมะหาสมมุติวงษ์ก็ขาดตั้งอยู่ในพุทธวงษ์แต่วันนั้นไป เรานี้กระษัตรทังหลาย จะสำมุติว่าพระวงษ์ใดก็ตามเถิด[๑๐]

จากที่ยกมากล่าวข้างต้นพบว่า การที่จะมาจาก "วงษ์" ใดนั้นไม่ใช่สิ่งสำคัญสำหรับการเป็นกษัตริย์ เพราะสิ่งที่สำคัญมากไปกว่านั้นก็คือ การมุ่งที่จะบำเพ็ญบารมี "สื่อสงไขยแปต อสงไขย กำไรยแสนมะหากับ"[๑๑] เพื่อที่จะ

---

[๑๐] เพิ่งอ้าง.

[๑๑] เพิ่งอ้าง.

เข้าสู่พุทธวงษ์ซึ่งเป็น "วงษ์" ที่มีความสำคัญกว่ามหาสมมติวงษ์ เพราะแม้แต่พระพุทธเจ้าก็ยังเพียรบำเพ็ญพระบารมีเพื่อที่จะให้ขาดจาก"มะหาสมมติวงษ์"[๑๒] เพื่อเข้าสู่ "พุทธวงษ์"[๑๓]

ส่วนในกรณีของพระเจ้าราชาธิราชนั้น แม้ว่าพระเจ้าราชาธิราชจะสืบเชื้อสายจากวงศ์กษัตริย์ แต่ทว่าการขึ้นครองราชย์ของพระองค์ไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมนัก เพราะพระองค์ไม่ใช่ผู้ที่พระราชบิดา (พระยาอู่) ประสงค์จะให้ขึ้นครองราชสมบัติ โดยพระยาอู่มักจะตรัสเสมอว่า *"อ้ายพญาน้อยนี่มันลูกของกูจริง แต่ทว่ารูปร่างมันหาเหมือนกูไม่ผมก็หยีกน่องทู่ตาพองลักขะณะคนสำหาวหยาบช้าใจฉะกัน..."*[๑๔] หรือ

> *... ถ้าข้านี้หาบุญไม่พะญาน้อยนี้ลักขะณะผมหยิกตาพองน่องทู่ข้าเหนใจจะฉะกันนักเมื่อและพะญาน้อยจะได้ราชสมบัดิ์เปนพระเจ้าแผ่นดีน ท่านผู้เปนพี่ข้ากับนางนักสนม สมมะณะพราหมณาจารย์อะนาประชาราษฎรทังปวงก็จะได้ความเดือดร้อนนัก แลจะมีผู้ใดรักษใคร่พะญาน้อยนั้นหามิได้ใจนั้นจะปราศจากศรัทธาในพระสาศนา*[๑๕]

ส่วนผู้ที่พระยาอู่ต้องการให้ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระองค์นั้นคือพ่อขุนเมือง เพราะ *"รูปร่างงาม พระเจ้าช้างเผือกชอบพระไทย์มีความเสน่หะรักษ์ใคร่มากนัก"*[๑๖] และ

---

[๑๒] เพิ่งอ้าง.

[๑๓] เพิ่งอ้าง.

[๑๔] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๓.

[๑๕] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๔.

[๑๖] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๓.

...ฝ่ายพ่อขุนเมืองรูปก็งามเจรจาก็เพราะ เปนมะธุรศวาจาถ้อยคำอ่อนหวาน มีใจมากไปด้วยความกรุณาแม้นข้าหาบุญไม่ปลงให้พ่อขุนเมืองผู้เดียวนี้ครองราชสมบัติ์เถิด สมณะพราหมณาจารย์อะนาประชาราษฎรจะได้อาไศรยเปนสุข ท่านก็จะได้เปนศุขดุจหนึ่งปัญจะมะหานัดที เปนที่อาไศรยแห่งสัตว์[๑๗]

ดังนั้นการที่พระยาน้อยหนีจากเมืองและไปซ่องสุมกำลังที่เมืองตะเกิง โดยเฉพาะการฆ่านายประตูเมื่อจะออกจากเมืองพะโค จากทัศนะของพระยาอู่คงมองได้ประการเดียวว่าพฤติกรรมเช่นนี้ก็คือการกบฏต่อพระราชบิดาซึ่งเป็นกษัตริย์อยู่ในขณะนั้น

คำอธิบายที่จะมาพิสูจน์ว่าตนเป็นผู้มีความชอบธรรมและสิทธิธรรมในการก้าวขึ้นเป็นกษัตริย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสามรัชกาลที่ย้ำเน้นให้ความสำคัญกับเรื่องของบุญญาบารมีโดยมี "ปัญญาบารมี" เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างชุดคำอธิบาย เพราะผู้ที่มีบุญญาบารมีเท่านั้นที่จะสามารถตั้งตนเป็นกษัตริย์ได้ ดังคำอธิบายที่ปรากฏในการขึ้นครองราชย์ของ*พระเจ้าฟ้ารั่ว* จะเห็นได้ว่าการมีปัญญาของพระเจ้าฟ้ารั่วไม่ได้เกิดขึ้นหลังจากการครองราชย์ หากภาพของการมีปัญญาบารมีอันเป็นคุณสมบัติที่สำคัญสำหรับผู้ที่จะก้าวเป็นกษัตริย์ได้ถูกปูทางไว้ตั้งแต่พระองค์ยังทรงเป็นพ่อค้า ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ที่พระองค์ต้องตั้งเครื่องสักการะบูชาให้ผู้รู้ที่ทำนายนิมิตรโดยการนำเงินมากองให้สูงเท่าศีรษะทั้ง ๆ ที่ในขณะนั้นพระองค์มีเงินเพียงแค่ ๓๐ บาท ในเหตุการณ์ครั้งนั้นพระองค์ได้แสดงปฏิภาณให้เป็นที่ปรากฏ คือ การที่สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ *"เมื่อขะนะคิดอยู่นั้นภอมะกะโทแลเหนจอมปลวกอันหนึ่งอยู่ที่*

---

[๑๗] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๔.

นั้นสูงเพียงศีรสะ มะกะโทจึ่งเอาเงินสามสิบบาทวางลงเหนือจอมปลวกทำสะการะบูชา" [๑๘]

การกระทำของพระองค์ทำให้ผู้ทำนายนิมิตรทราบว่า *"บุรุษผู้นี้ฉลาดในอุบายยิ่งนักควรที่จะมีบุญอยู่แล้ว..."* [๑๙] หรือเมื่อพระองค์สามารถเข้าไปอยู่ในวังได้แล้ว ภาพของการมีปัญญาได้ปรากฏอีกครั้งหนึ่งเมื่อสมเด็จพระร่วงเจ้าพระราชทานเบี้ยให้ มะกะโทนำเบี้ยที่ได้นั้นไปซื้อเมล็ดพันธุ์ผักกาดเพื่อมาปลูก แต่เพียงเบี้ยเดียวนั้นเจ้าของร้านไม่สามารถตวงเมล็ดพันธุ์ได้ พระองค์จึงบอกกับคนขายว่า *"..เบี้ยของเราเบี้ยเดียวจะขอแต่ติดนิ้วมือนิ้วเดียว"* [๒๐] ว่าแล้วมะกะโทก็ *"...เอานิ้วมือชุบเขละแล้วก็จิ้มลงในกระทายพรรผักกายจึ่งรูดเอาเมลดพรรผักกายนั้น"* [๒๑] การกระทำของพระองค์เช่นนี้ทำให้เจ้าของร้านคิดในใจว่า *"บุตรรามัญผู้นี้มีปัญานักจะได้เปนดีมั่นคง"* [๒๒]

และเมื่อพระองค์ขึ้นเป็นกษัตริย์แล้วภาพของการมีปัญญาบารมีก็ยังคงเป็นสิ่งสำคัญ ดังจะเห็นได้จากในการดำเนินนโยบายระหว่างเมืองเมาะตะมะและเมืองอื่น ๆ นอกจากจะใช้ความเป็นเครือญาติในการมีความสัมพันธ์ด้วยแล้ว ยังปรากฏว่าเมื่อจะเข้ายึดครองเมืองอื่น พระองค์หลีกเลี่ยงที่จะใช้การเผชิญหน้าโดยการใช้กำลังทหาร หากจะใช้ปัญญาในการวางอุบาย เห็นได้จากการเข้ายึดครองเมืองกามะลานี พระองค์อาศัยโอกาสที่พระเจ้ากามะลานีเสด็จประพาสป่าส่งกำลังทหารเข้าจู่โจมและยึดเมืองทันที พร้อมกับนำพระราชธิดาของพระเจ้ากามะลานีกลับมาเมืองเมาะตะมะ เมื่อพระเจ้า

---

[๑๘] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑.

[๑๙] เพิ่งอ้าง.

[๒๐] เพิ่งอ้าง.

[๒๑] เพิ่งอ้าง.

[๒๒] เพิ่งอ้าง.

กามะลานีทราบข่าวก็ทรงยกกองทัพมาล้อมเมืองเมาะตะมะไว้ จากเนื้อเรื่องแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการประเมินสถานการณ์ที่ดีของพระเจ้าฟ้ารั่ว จากพระราชดำริที่ว่า *"เราจะยกพลออกหักหารรบพุ่งด้วยกองทับพระเจ้ากามะลานีบัดนี้เล่าประดุจดั่งสาดน้ำรดกันก็จะเสียรี้พลทั้งสองฝ่ายล้มตายเปนอันมาก อย่าเลยจะคิดเปนกลอุบายอ่อนน้อมเอาไชยชำณะจงได้..."* [๒๓] ดังนั้น พระองค์จึงมีพระราชสาส์นถึงพระเจ้ากามะลานีว่าการที่ทรงส่งกองทัพไปยึดเมืองนั้นใช่ประสงค์ที่จะรุกรานไม่ หากเป็นเพราะความรักที่มีต่อพระราชธิดาของพระเจ้ากามะลานีจึงได้ทำการที่ขัดต่อพระราชประเพณี เพราะพระองค์ทรงเกรงว่าพระเจ้ากามะลานีจะไม่ยอมยกพระราชธิดาให้ เมื่อพระเจ้ากามะลานีทราบดังนั้นก็หมดความสงสัย พระเจ้าฟ้ารั่วจึงให้แต่งเครื่องเสวยที่เจือด้วยยาพิษส่งไปให้พระเจ้ากามะลานีและกองทัพ ปรากฏว่าทั้งพระเจ้ากามะลานีและกองทัพที่ยกมาถูกยาพิษถึงแก่ความตาย ในที่สุดพระเจ้าฟ้ารั่วก็ได้เมืองกามะลานีสมความตั้งใจไว้โดยที่ไม่เสียกำลังไพร่พล

เช่นกันกับ*พระเจ้าธรรมเจดีย์* ซึ่งไม่ได้มีชาติกำเนิดมาจากกษัตริย์ ดังนั้นคำอธิบายในเรื่องของสิทธิธรรมและความชอบธรรมในการดำรงสถานภาพกษัตริย์จึงมิใช่เรื่องของสิทธิโดยกำเนิด หากให้ความสำคัญกับเรื่องของปัญญาบารมีซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญสำหรับผู้ที่จะเป็นกษัตริย์มากกว่าเรื่องของการสืบสันตติวงศ์ เห็นได้ชัดเจนจากคำวิสัชชนาของพระเจ้าธรรมเจดีย์ที่มีไปยังเจ้าเมืองต่าง ๆ ในเรื่องของวงศ์กษัตริย์[๒๔] ซึ่งทำให้เรื่องของสิทธิธรรมเปลี่ยนความหมายไป ผู้ที่มีความชอบธรรมในการเป็นกษัตริย์นั้นจะไม่ใช่ผู้มีบุญที่มาจากการสืบสันตติวงศ์ หากแต่เป็นผู้มีบุญที่มีสติปัญญาหรือมีปัญญาบารมี

---

[๒๓] เพิ่งอ้าง.

[๒๔] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๒๑.

เป็นคุณสมบัติสำคัญ[๒๕]

ภาพของการมีปัญญาบารมีของพระเจ้าธรรมเจดีย์มีปรากฏตั้งแต่ครั้งที่ยังเป็นเพียงพระมหาปิฎกธร ในครั้งที่พระองค์ได้ทำอุบายในการพาตะละเจ้าท้าวนางกษัตริย์หนีจากเมืองอังวะกลับมายังเมืองหงสาวดีได้อย่างปลอดภัย โดยประกอบยาให้พระนางเสวยเพื่อให้ดูเหมือนพระอาการหนัก และให้นางกษัตริย์ขอพระราชานุญาตพระเจ้าอังวะให้พระมหาปิฎกธรเข้ามาเทศน์ให้พระนางฟัง เมื่อเข้ามาแล้วก็ให้นักบวช ๔ คน ซึ่งเป็นผู้ติดตามเอาหีบใหญ่เข้ามาด้วย และนำพระนางออกจากวังโดยใช้ผ้ากาสาวพัสตร์ปิดทับลงหลายชั้น จึงสามารถผ่านการตรวจของนายประตูได้ เมื่อพ้นประตูเมืองก็เดินทางโดยเรือที่ให้นักบวชทั้ง ๔ คนต่อไว้เพื่อจะกลับมายังเมืองหงสาวดี และในการเดินทางจะเดินทางเฉพาะในยามกลางคืนเท่านั้นและพักผ่อนตอนกลางวัน จนสามารถถึงเมืองหงสาวดีได้โดยสวัสดิภาพ[๒๖] จากการใช้ปัญญาในการช่วยพระนางนี้เองเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้พระองค์ได้รับการเลือกจากตะละเจ้าท้าวนางกษัตริย์ให้ขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระนาง

และเมื่อได้ขึ้นครองราชย์แล้ว ภาพของการมีปัญญาก็ยิ่งมีปรากฏให้เห็น

---

[๒๕] คงจะเป็นไปได้ว่าเหตุผลหนึ่งในการเลือกเรื่องราชาธิราชมาแปลและเรียบเรียงใหม่ในปี พ.ศ.๒๓๒๘ อันเป็นปีที่ ๓ ของการขึ้นครองราชย์ เป็นการสร้างความชอบธรรมในสิทธิธรรม ซึ่งยังเป็นสิ่งที่จำเป็นอยู่มาก เนื่องจากคงเป็นที่ตระหนักดีว่า ร.๑ ไม่ได้ขึ้นครองราชย์โดยการสืบสันตติวงศ์ หากแต่ทรงปราบดาภิเษก และภูมิหลังของพระองค์ก็ไม่ได้มีเชื้อวงศ์กษัตริย์ แต่อย่างใดเป็นเพียงสามัญชนธรรมดาซึ่งในราชาธิราชเองก็กล่าวเน้นถึงกษัตริย์ที่มาจากสามัญชนเช่นกัน และดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ผู้ที่แปลและเรียบเรียงคือ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) นั้นก็มีบทบาทสูงในการที่จะแปลและเรียบเรียง จากการที่ท่านเป็นขุนนางผู้ใกล้ชิด จึงทำให้เข้าใจได้ว่าท่านคงจะไม่คิดหรือกระทำสิ่งใดที่ขัดต่อพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๑

[๒๖] เพิ่งอ้าง.

มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญญาในการเข้าใจในธรรมชาติ หรือปัญญาในการตัดสินคดีความต่าง ๆ เช่นเมื่อพระองค์รับสั่งให้นายช่างบูรณะพระเจดีย์ขึ้น แต่เมื่อบูรณะเสร็จแล้วปรากฏว่าพระเจดีย์เอียงและนายช่างก็ไม่สามารถที่จะทำให้ตรงได้ พระองค์จึงแสดงปัญญาทางช่างโดย *"...ให้ขุดสระลงข้างทิศภายับ ไกลพระมุเตาเจดีย์ออกไป ๓ วา สำเร็จแล้ว ๕ วัน พระมะหาเจดีย์ก็ตรงขึ้น"* [๒๗] ส่วนปัญญาที่ใช้ในการตัดสินคดีความต่าง ๆ นั้นมีลักษณะที่ต่างกัน เช่นปัญญาที่ใช้ตัดสินโดยอาศัยความแม่นยำและรอบรู้ในตัวบทกฎหมายต่าง ๆ เมื่อเกิดเหตุการณ์หรือคดีความขึ้นเฉพาะหน้า ทำให้พระองค์สามารถที่จะพิพากษาได้ทันที ดังปรากฏในการพิพากษาคดีแข่งเรือซึ่งภรรยาของสมิงเพิดคะราชเข้ามากราบทูลกับพระองค์ว่า เรือของสมิงเพิดกำกองมาชนเรือของสามีนางจนเรือล่ม และสามีของนางก็เสียชีวิตลง ในการนี้พระองค์ตัดสินโดยตรัสว่า *"การตีคลีก็ดี ชกมวยตะคุมบะก็ดี แข่งเรือก็ดีแลการเล่น ๓ ประการนี้ถึงตายก็หาโทษมิได้"* [๒๘]

หรือในกรณีที่อยู่นอกเหนือจากขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งก็ปรากฏว่า ปัญญาของพระเจ้าธรรมเจดีย์แสดงให้เห็นว่า กษัตริย์มีปัญญาที่กว้างไกลเกินกว่าขอบเขตกฎหมาย คือ เมื่อไม่มีบทพระอัยการที่ตรงกับคดีที่เกิดขึ้น พระองค์ก็ใช้ปัญญาในการหาบทพระอัยการอื่นมาเทียบเคียงได้ ในขณะที่ตุลาการพยายามตัดสินคดีโดยใช้กฎหมายเท่าที่มีอยู่ตีความ ดังในคดีชิงมรดกของพี่น้อง ๓ คน ซึ่ง *"กระลาการพิจรณาปฤกษามิลง พระอายการซึ่งจะใส่ด้วยความข้อนี้มิได้มีจึ่งหมีสำเรธ"* [๒๙] พระเจ้าธรรมเจดีย์ได้ตัดสินคดีนี้ไว้ว่า

---

[๒๗] เพิ่งอ้าง.

[๒๘] เพิ่งอ้าง.

[๒๙] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๒๑.

*...พระธรรมเจดีย์ **จึงตำเนียรความมาเปรียบ** ผู้ใดผู้หนึ่งรักษใคร่กันให้ของกันแล้วจะคืนเล่านั้น ถ้าผู้ใดได้ของนั้นแล้วแลยากแค้นไปเอาของซึ่งให้นั้นไปจำหน่ายจ่ายกินเสียและจะเอาคืนนั้นมิได้ จะว่าประการใดก็มีได้ถ้าของซึ่งให้นั้นยังคงอยู่ ถึงว่าลูกตัวจะรับเอาทุกขยากของพ่อแม่นั้นก็ดี ให้มิได้...ครั้นลูกทั้งนั้นมีผัวมีทรัพยสิ่งของผู้คลอันใด พ่อแม่ก็แต่งให้แล้ว ดาบนี้พ่อแม่เอาแต่ยังมิตายจะได้ว่ากล่าวแก่กัน **แลดาบนี้ควรเอาเปนทรัพยมรดกโดยพระอายการได้ ด้วยเปนรูปกระพรรณนั้นคงอยู่...***[๓๐]

หรือคดีของโลกพร้าและเพิดงายที่แย่งชิงผู้หญิงคนเดียวกัน เมื่อฝ่ายหนึ่งตายลง อีกฝ่ายหนึ่งก็เข้าไปฟันศพจนขาดเป็น ๓ ท่อน ญาติพี่น้องของผู้ตายจึงมาฟ้องตุลาการแต่ *"...ตุลาการพิจรณาดูข้อซึ่งอาศภนั้นพระอายการบทนี้มิได้จะปรับไหมมิได้เนื้อความช้าอยู่..."* [๓๑] ในคดีนี้พระเจ้าธรรมเจดีย์ได้ตัดสินโดยใช้ปัญญาในทางพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์กับกฎหมายที่มีอยู่ ส่งผลให้พระปัญญาบารมีของกษัตริย์เด่นขึ้น ทั้งในมุมมองของผู้รอบรู้ทางธรรมและตุลาการทางโลก

...มันผูกษาเหตุอยู่ มันคอยอยู่ทุกแห่งหนมิได้พบ...แลบัดนี้เปนอาศภแต่ร่างเปล่าแล้ว มันมาพันเสียถึงสามท่อนด้วยษาเหตุฉนี้ก็เปนอันฟันเมื่อมีชีวิตรอยู่นั้นดุจเดียว มันผู้ทำผิดในโลกยนี้ควรพิจรนาดูมันทำการสองครั้ง...ให้กระลาการทัง ๔ ดูอายการ และ

---

[๓๐] เพิ่งอ้าง, เน้นโดยผู้เขียน.

[๓๑] เพิ่งอ้าง.

ให้ปรับเปนสองชั้นกระลาการทัง ๔ รับพระราชโองการ แล้วดูอายการต้องด้วยบทปรับทวีคูณ...[๓๒]

หรือในคดีของมรอดกับมสังซึ่งทำไร่ถั่วอยู่ติดกัน และได้วิวาทกันจนฝ่ายมสังตีมรอดหัวแตก คิ้วขาด หน้าผากแตก หูวิ่น ลิ้นขาด ตาบอดทั้ง ๒ ข้าง มือเท้าทั้งซ้ายและขวาหักเป็นแผลรวม ๑๑ แห่ง ตุลาการตัดสินให้ *"...ปรับเปนข้า ๔ คน ให้เปนสินไหมแก่มะรอด..."* [๓๓] ซึ่งในคดีของมรอดกับมสังเมื่อพระองค์ทราบความแล้ว ทรงตัดสินความโดยใช้ความรู้ทางศาสนามาปรับในการพิพากษาตัดสินคดี โดยในการพิจารณาค่าปรับนั้น ได้โยงใยความสำคัญของอวัยวะในร่างกายเข้ากับหลักธรรมทางศาสนาพุทธ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระเจ้าธรรมเจดีย์ทรงมีปัญญาทางศาสนาอย่างลึกซึ้ง ดังความตอนหนึ่งว่า

...มะรอดมีแผลถึง ๑๑ แห่ง ให้รูปขันธอันมีกรรม ๓๒ เปนเหตุด้วยกัน ต้องอายการเหตุแต่ลแห่ง ๆ ทุกแห่ง แห่งสัตวนั้น มีอายการไว้ว่าแวกผมค่าสองคนเหตุอันใดจึ่งว่าค่าสองคนเหตุว่าเมื่อประสูตนั้น ผมนี้เปนที่ยิ่งกว่ารูปทังปวง แลได้เอาเครื่องจะตกแต่งทังปวงนั้นขึ้นตั้งไว้ อนึ่งเมื่อจะประสูตนั้นเล่า ญาติทังปวงได้เหนก็ยินดีนักแลเหตุดั่งนั้นจึ่งว่าค่า ๒ คน แลหน้าผากแตกค่า ๔ คลดุจเดียว เหตุใดจึ่งว่าค่า ๔ คล สัตวทังปวงเมื่อประสูตรแล้วนั้น ครั้นชำระสระสรงสำเรธแล้ว เทพยุดามาเขียนหน้าผากหมายไว้ เหตุดังนั้นจึ่งว่าค่า ๔ คน...[๓๔]

---

[๓๒] เพิ่งอ้าง.

[๓๓] เพิ่งอ้าง.

[๓๔] เพิ่งอ้าง.

จากตัวอย่างทั้งหมดที่กล่าวมา สะท้อนให้เห็นว่าพระเจ้าธรรมเจดีย์ตัดสินคดีความ โดยใช้สติปัญญาในหลายลักษณะดังนี้ คือ ความแม่นยำในตัวบทกฎหมาย การใช้ธรรมประยุกต์ และการใช้ปฏิภาณไหวพริบ

นอกจากนั้นยังปรากฏอีกว่า ปัญญาของกษัตริย์ที่ใช้ในการพิพากษาคดีความต่าง ๆ เป็นปัญญาที่เกิดจากการสังเกตสิ่งที่เป็นเรื่องของธรรมชาติ ดังในคดีของมังราชาพ่อค้าผู้มีภรรยาชื่อเม้ยไกย เมื่อมังราชาไปค้าขายที่เมืองเมาะตะมะ มังละคอรลูกชาวบ้านมะกาว ซึ่งมาค้าขายในเมืองอะพูลที่มังราชาและเม้ยไกยอาศัยอยู่ ลอบเป็นชู้กับเม้ยไกยและคิดพาเม้ยไกยหนี และทำอุบายโดยนำศพของผู้หญิงคนหนึ่งมาไว้ในเรือนเม้ยไกย แล้วบอกเม้ยไกยให้แกล้งไม่สบายก่อไฟนั่งผิง แล้วก็ลอบพาเม้ยไกยไปพร้อมกับเอาไฟเผาเรือน และกลับไปอยู่ที่เมืองมะกาว มังราชาก็เข้าใจว่าภรรยาของตนตายจริง ๆ อยู่มาวันหนึ่งมังราชาไปค้าขายที่เมืองมะกาวเห็นเม้ยไกยกับมังละคอรเดินไปด้วยกันก็จำได้จึงไปฟ้องเจ้าเมืองมะกาวเจ้าเมืองเรียกมังละคอรและเม้ยไกยมาสอบสวน เม้ยไกยก็ให้การเท็จจนกระทั่งเจ้าเมืองเชื่อ ก็ตัดสินให้มังราชาแพ้ความ มังราชาจึงยื่นฎีกา พระเจ้าธรรมเจดีย์ก็สั่งให้ไต่สวนใหม่โดยแยกถาม มังละคอรและเม้ยไกยก็ให้การอย่างเคย จึงมีพระบรมราชโองการให้ทาสชายหญิงของทั้งมังละคอรและมังราชาเข้าเฝ้า ปรากฏว่ามีสุนัขตัวหนึ่งซึ่งเม้ยไกยเลี้ยงไว้ตามเข้ามาด้วย เมื่อสุนัขเห็นเม้ยไกยก็เข้าไปหาพร้อมแสดงอาการยินดีและจำได้ เม้ยไกยพยายามไล่สุนัขแต่ก็ไม่เป็นผล พระเจ้าธรรมเจดีย์จึงให้เม้ยไกยเล่าความจริงทั้งหมด เม้ยไกยกลัวความผิดจึงเล่าให้ฟังตั้งแต่ต้นจนจบ และในที่สุดพระองค์ก็ตัดสินให้

...แต่สัตว์เดียรัจฉานยังรู้จักเข้าอันจากกันไปช้านาน แลมาถึงเหนเจ้า ก็ดีใจ กระดิกหางหูเข้าไปหาเลียตีนมือ แล้วก็นอนอยู่

ใกล้จ้าว แล้วได้กลิ่นผู้อื่นเปนศัตรูก็เห่าให้ไกลไป...เม้ยไกยขับก็มิไป แลเม้ยไกยคนนี้เมียมังราชาจริง แลว่าเม้ยไกยตายในไฟนั้นเปนเมียมังราชา แลผู้มีชื่อสามคนนี้ ให้ดูอายการ ๔ ประการ เผาเรือนท่านเสียนั้นประการหนึ่ง เผาเมียท่านเสียประการหนึ่ง ลักภาเมียท่านไปประการหนึ่ง ล่วงประเวนีย์เมียท่านประการหนึ่ง ทัง ๔ ประการปรับตามอายการ...ถ้าว่าสินไหมมากมังลคอรผู้เดียวจะใช้มิได้ มีบทอายการว่า ลูกทำผิด โทษอยู่กับบิดามารดา ข้าทำผิดโทษอยู่แก่จ้าว สานุสิศยทำผิดโทษอยู่แก่อาจารยแลบิดามารดาตายายญาติพี่น้องซึ่งสนิจก็ช่วยใช้ได้...[๓๕]

จะเห็นได้ว่าปัญญาที่ใช้ในการตัดสินคดีความนั้น ไม่ใช่ปัญญาที่อาศัยคำตัดสินจากตัวบทกฎหมายทั้งหมด เพราะในบางคดีนั้นตามบทพระอัยการไม่เคยมีคดีเหล่านี้เกิดขึ้น จึงไม่มีบทปรับไหมแสดงโทษ ซึ่งในส่วนนี้พระเจ้าธรรมเจดีย์ใช้ปัญญาทางธรรมเสมือนเป็นบัญญัติของกฎหมาย

ไม่เพียงพระเจ้าธรรมเจดีย์จะใช้ "ปัญญา" ในการตัดสินคดีความแต่ยังปรากฏอีกว่าปัญญาของพระองค์ถูกใช้ในพระราชภารกิจของกษัตริย์อีกอย่างหนึ่งก็คือ การใช้ปัญญาในการวิสัชนาปัญหาทางธรรมที่กษัตริย์เมืองต่าง ๆ ปุจฉามา เช่น ปัญหาเกี่ยวกับที่มาของ "วงษ์" ของพระเจ้าธรรมเจดีย์ดังที่เสนอไปแล้ว หรือปัญหาธรรมของพระเจ้าศรีอยุทยาเจ้าเมืองอังวะ[๓๖]

---

[๓๕] เพิ่งอ้าง.

[๓๖] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๒๐.

เจ้าสมิงนครอินทร์กราบถวายบังคม แล้วจึงเอาดาบโพรงแก้วมาฟันเผนียง ๆ ก็ขาดออกเป็นสองท่อน

(ภาพและคำอธิบายจากหนังสือราชาธิราช พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๒๓ พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ พ.ศ.๒๕๑๕ โดย แพร่พิทยา)

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในคำวิสัชนาของพระเจ้าธรรมเจดีย์ต่อคำถามของพระเจ้าลังกาทวีป ซึ่งมีปรากฏอยู่เพียงในราชาธิราชฉบับตัวเขียนเท่านั้น การปรากฏของบทดังกล่าวนั้นอาจจะอธิบายได้ว่า ภาพกษัตริย์ในอุดมคติของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ คือภาพของกษัตริย์ที่จะต้องเป็นผู้ที่มีปัญญารอบรู้ลึกซึ้งในพุทธศาสนาเป็นอย่างดี จนสามารถแจกแจงรายละเอียดเพื่อใช้สั่งสอนมุขมนตรีอำมาตย์เสนาบดี ตลอดจนประชาอาณาราษฎรในพระราชอาณาจักรได้ ดังความตอนหนึ่งเช่น

แลเลข ๔ นั้น ได้แก่พระจัตุราริย์สัจจ์ ๔ คือ ทุกขสัจ สมุทยสัจจ์ นิโรธสัจจ์ มรรคสัจจ์เปน ๔ ส่วนดังนี้

ทุกขสัจนั้นได้แก่ความจริงของพระอริย์เจ้าหากเห็นแจ้งว่า ทวายา ศทุกข ๑๒ สิ่งมีชาติชะราเปนประธาน ย่อมบันดาลให้สัตวได้เสวยทุกข เทวทไม่เว้นตัว ทั่วทังไตรโลกย์เหลือลำบากจริง ๆ จึ่งชื่อว่าทุกขสัจ

สมุทยสัจนั้น ได้แก่ความจริงของพระอริยเจ้า หากเหนแจ้งว่าเหตุ์ จะให้เกิดกองทุกข์ทังสิ้นนั้น ใช่อื่นอีกตัวตัณหาเปนเหตุ์เดิมทุกขจึ่งเพิ่มภูญเพียงอยู่ทั่วภพ พระอริยะเจ้าเหนแจ้งจบประจักจริงจึ่งขัดตัวตัณหา มาเปนสมุทยสัจ

นิโรธสัจนั้น ได้แก่ ความจริงของพระอริยเจ้า หากเหนแจ้งว่าธรรมเปนที่ดับแห่งกองทุกข์นั้น คือ นฤภานสิ่งเดียวย่อมดับได้ให้สิ้นเชื้อ เหตุฉนี้พระนฤภานนั้น จึ่งชื่อว่าทุกขนิโรธนั้น

มรรค์สัจนั้นได้แก่ความจริงของพระอริยเจ้าหากเหนว่าพระอัษฎางคกะธรรมทัง ๘ มีปัญาอันเห็นชอบแลดำหริชอบเปนต้น เปนสถลวิถี ที่จะกรงสู่กรุงสิวาไลยโลกยอุดร เหตุฉนั้น

พระอัษฎางคิกะมรรค์นั้นจึงชื่อว่ามรรค์สัจ...[๓๗]

---

[๓๗] เรื่องเดียวกัน, โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก ญ. ใน กรรณิการ์ สาตรปรุง, "โลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ : ศึกษาจากเรื่อง ราชาธิราช สามก๊กและไซฮั่น"

มีข้อน่าสังเกตประการหนึ่งคือในหลักฐานร่วมสมัย ได้กล่าวถึงเรื่องศีลและธรรมไว้ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพระปัญญาบารมีของกษัตริย์ในฐานะที่เป็นผู้ทรงภูมิรอบรู้และเชี่ยวชาญในหลักธรรมพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง

> *...สอนสัตวด้วยพระธรรมสามบท ๆ หนึ่ง คือกริยามิได้กระทำซึ่งบาปลามกทังปวง หนึ่งคือให้บริบูรรณด้วยกุศลธรรมอันปราศจากโทษ หนึ่งคืออุสาหะหมั่นทรมานจิตรอันร้ายชั่วนั้นให้ดีขึ้น...ให้ตั้งอยู่ในทศกุศลกำมบทวิไนยทังสิบประการ คือกายกำมสาม วะจีกำมสี่ มโนกำมสาม เปนสิบปรการ แลกายกำมสามนั้น คือห้ามมิให้ฆ่าสัตวอันมีชีวิตรให้ตายโดย ต่ำไป แต่ไข่เรือดไข่เล็นก็อย่าฆ่าหนึ่ง ห้ามมิให้ลักสวิญาณกะทรัพอวิญาณกะทรัพยอันมนุษยหวงแหนมิได้ให้โดยต่ำไป ...ห้ามมิให้เสพเมถุนธรรมอันเปนที่นักปราชญติเตียน...วะจีกำม ๔ นั้น คือห้ามมิให้เจรจามุสาวาษสะปรับคำพรางหนึ่ง ห้ามมิให้เจรจาส่อเสียดหนึ่ง ห้ามมิให้เจรจาหยาบช้าหนึ่ง ห้ามมิให้เจรจาตลกคนองเปนวาจาอันมิเปนประโยชนหนึ่ง แลมะโนกำม ๓ นั้น คือห้ามมิให้จิตรโลภ...ห้ามมิให้จิตรคิดพะยาบาท...ห้ามมิให้จิตรคิดเหนผิดว่า บุทคลจะทำกริยาฆ่าสัตวลักทรัพย์ ล่วงประเวนีเปนต้น...*

(โปรดอ่านรายละเอียดใน "พระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๓๓" **กฎหมายตราสามดวง**, หน้า ๗๕๑-๗๕๓) แลใน "พระราชกำหนดใหม่ มาตราที่ ๓๖" ที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับศีล ๕ ศีล ๘ และศีล ๑๐ ทั้งในภาษาไทยและภาษาบาลี (โปรดอ่านรายละเอียดใน "พระราชกำหนดใหม่มาตรา ๓๖" **กฎหมายตราสามดวง**, หน้า ๗๕๖-๗๖๒.)

นอกจากนั้นแล้ว ยังมีพระราชกำหนดใหม่ที่ตราขึ้นในปี พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๒๘ อีก ๔ มาตรา ที่แม้ว่า จะไม่ได้แจกแจงรายละเอียดโดยตรง แต่ส่วนหนึ่งของกฎหมายเหล่านั้นก็เป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงการมีพระปัญญาบารมีของกษัตริย์ในการเป็นผู้แตกฉานในพระพุทธศาสนาเช่นกัน (โปรดอ่านรายละเอียดใน "พระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๒ ๗ ๓๕ และ ๓๗" **กฎหมายตราสามดวง**, หน้า ๗๐๔, ๗๑๐-๗๑๒, ๗๕๔-๗๕๖ แล ๗๖๓-๗๖๔) ไม่เพียงแต่พระราชกำหนดใหม่ทั้ง ๔ ฉบับ ในการตรากฎพระสงฆ์ก็เช่นกันแม้ว่าในแง่หนึ่งกฎพระสงฆ์จะเป็นสิ่งที่ควบคุมความประพฤติของสงฆ์เพื่อให้ดำรงศีลบริสุทธิ์ แต่นัยที่แฝงอยู่ก็คือกฎพระสงฆ์ทำหน้าที่สะท้อนภาพกษัตริย์ผู้รู้ธรรมอย่างแตกฉาน จึงทำให้สามารถออกกฎเพื่อควบคุมการประพฤติปฏิบัติของสงฆ์ได้ (โปรดอ่านรายละเอียดใน "กฎพระสงฆ์" **กฎหมายตราสามดวง**, หน้า ๕๔๔-๕๖๙.)

นอกจากการวิสัชนาปัญหาหรือปริศนาธรรมต่าง ๆ แล้ว "ปัญญา" ของพระเจ้าธรรมเจดีย์นั้นยังปรากฏในการที่ทรงรู้เท่าทันในอุบายของพระเจ้ากรุงจีนที่ทำกลลวงไว้ และพระองค์ก็สามารถแก้ปริศนากลโดยใช้ไหวพริบและปฏิภาณ คือ ในการลองปัญญาของพระเจ้าธรรมเจดีย์นั้นพระเจ้ากรุงจีนให้ช่างต่อหีบแล้วใส่ยาพิษลงในหีบ และให้จารึกว่า *"หีบนี้เผยได้แต่พระมะหากระษัตรแล้วเขียนอักษรไว้ที่ฝาหีบนั้น ๗ ตัว ว่ากว้าวบวกรักบต่างเสิ่มมะเปนอักษรเจตตัว"* [๓๘] นอกจากนั้นก็ยังทำรูปหุ่นให้เดินและพูดจาได้มาด้วย และสั่งกับราชทูตอุปทูตว่า ถ้าพระเจ้าหงสาวดีไม่สามารถแก้ปริศนากลได้ ก็ให้เอาตัวพระเจ้าหงสาวดีลงเสีย แล้วให้พวกทูตและอุปทูตขึ้นปกครองแทน เมื่อพระเจ้าหงษาวะดีเห็น "หีบอักษรเจดตัว"[๓๙] ก็ทรงทราบว่าต้องเป็นหีบกลแน่นอน จึงทรงสั่งให้ขุนนาง

> *เอาหีบนั้นออกไปนอกพระราชวังให้ธรรมเรือกสูงพ้นศีศะเอากระดันบังชั้นในทรง ๔ ด้าน ดีนเรือกนั้นให้ชีดดีนบังตัวไว้ แล้วให้เอาไม้ญาวทำกระเดื่องแล้วให้เอาขวานใส่ปลายกระเดื่อง... ก็เสดจ์ไปด้วยพระบาท กระเดื่องนั้นก็สั่นลงถูกหีบแตกออกแลทะนูซึ่งอยู่ในหีบนั้นก็ลั่นออก ทะนูก็ ยิงขึ้นไปสูงกว่าลำตานจะได้ถูกต้องพระองคหามีได้"*[๔๐]

เมื่อจัดการกับเรื่องหีบกลได้แล้ว เรื่องหุ่นก็ทรงสั่งให้ *"ปลูกโรงแขกเมืองอยู่แล้วให้แต่ถนนหนทางด้วยพระราชวังออกไปถึงโรง แลหน้าโรงนั้นให้เอาเชือกขึงไว้..."* [๔๑] เมื่อหุ่นเดินมาถึงเชือกที่ขึงไว้ก็ล้มลง

---

[๓๘] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๙.
[๓๙] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๒๐
[๔๐] เพิ่งอ้าง.
[๔๑] เพิ่งอ้าง.

จะเห็นว่าปัญหาหรือปริศนาที่พระองค์วิสัชนาหรือการแก้กลอุบายของเจ้าเมืองอื่นนั้น พระเจ้าหงสาวดีกระทำโดยพระปัญญา ซึ่งไม่ใช่พระปัญญาทางธรรมะเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นการใช้ไหวพริบปฏิภาณด้วย

การที่ทรงมีพระปัญญาเฉลียวฉลาดเช่นนี้ ทำให้พวกเจ้าเมืองต่าง ๆ พากันถวายพระนามให้คือพระนาม "ปัญาราชา"[๔๒] ของพระเจ้ากรุงจีน พระนาม "พระมหาราชาธิบดี"[๔๓] ของพระเจ้ากรุงศรีอยุทธยา พระนาม "พระเจ้าราชาธิบดี"[๔๔] ของพระเจ้าอังวะ และพระนาม "พระศรีสากะยะวงษธรรมเจดีย์"[๔๕] ของพระเจ้าลังกา การถวายพระนามให้แก่พระเจ้าธรรมเจดีย์ของเจ้าเมืองต่าง ๆ นั้นน่าจะสะท้อนภาพให้เห็นว่า พระเจ้าหงสาวดีได้ครองราชย์โดยได้รับการยินยอมจากเหล่าขุนนางเสนาบดีและเจ้าเมืองต่าง ๆ ซึ่งเท่ากับว่าในสายตาของเจ้าเมืองต่าง ๆ พระองค์เป็นผู้ที่มีความชอบธรรมในการขึ้นครองราชย์ กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีปัญญาบารมีซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้ที่จะเป็นกษัตริย์

และในรัชกาลของพระเจ้าราชาธิราช ซึ่งมักจะเป็นที่เข้าใจว่า พระเจ้าราชาธิราชเป็นกษัตริย์นักรบที่มีความสามารถ แต่ถ้าพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่าพระเจ้าราชาธิราชทรงเป็นกษัตริย์นักปกครองที่ฉลาดเฉลียวมากกว่าการเป็นกษัตริย์นักรบที่เก่งกล้า อย่างน้อยที่สุดเห็นได้จากการที่พระองค์สามารถปกครองเหล่านักรบได้

ในการทำสงคราม มีน้อยครั้งที่พระเจ้าราชาธิราชจะออกรบด้วยพระองค์เอง ส่วนมากจะเป็นการรบในลักษณะที่พระองค์ส่งทหารไปรบแทน หรือ

---

[๔๒] เพิ่งอ้าง.

[๔๓] เพิ่งอ้าง.

[๔๔] เพิ่งอ้าง.

[๔๕] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๒๑

มิเช่นนั้นก็เป็นการอาสาออกรบของเหล่าทหารของพระองค์ เป็นที่น่าสังเกตว่าการออกรบด้วยพระองค์เองของพระเจ้าราชาธิราชนั้นมักจะเป็นสงครามครั้งใหญ่ เช่น การชนช้างกับมังรายกะยอชวา หรือมิเช่นนั้นก็เป็นการออกรบในช่วงที่ยังไม่ได้ขึ้นครองราชย์ และช่วงที่เพิ่งขึ้นครองราชย์ใหม่ ๆ เท่านั้น คงจะเป็นไปได้ว่าการออกรบในช่วงดังกล่าวนั้น เนื่องมาจากความพยายามในการสร้างการยอมรับในตัวพระองค์ เพราะการที่พระองค์มิใช่ผู้ที่กษัตริย์พระองค์เก่าประสงค์ที่จะให้ขึ้นครองราชย์ ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นที่พระองค์จะต้องพิสูจน์ว่าพระองค์มีความสามารถที่จะเป็นผู้นำได้ ในการทำสงครามมักพบว่าพระเจ้าราชาธิราชจะทรงใช้สมองในการพินิจพิจารณาสถานการณ์ในการรบและจะทรงวางอุบายเพื่อเอาชนะซึ่งเป็นการหลีกเลี่ยงการใช้กำลังทหารเข้าปะทะกับศัตรู เช่น ในการยึดเมืองณะครเพน พระเจ้าราชาธิราชสั่งให้ทหารล้อมเมืองไว้ และเมื่อพระองค์

> *เสดจ์เลียบเมือง ณะครเพนทอดพระเนตรเหนโรงช้างแห่งหนึ่ง ปลูกไว้ริมเมือง จึ่งให้เอาไฟจุดโรงช้างเข้า ลมพัดหอบเปลวไฟเข้าไปติดไหม้เรือน พ่อกองลูกสมิงอายพะบูลซึ่งรักษาเมือง ช้างม้าผู้คนตื่นวุ่นวาย ฝ่ายพ่อกองจึ่งวิ่งออกมาดับไฟ ช้างตื่นมาเบียดพ่อกองเข้ากับเพลิงเรือนตัวบี้ไป พ่อกองตายในขะณะนั้น พระเจ้าราชาธิราชรู้ก็ให้ทะหารยกเข้าตี ได้เมืองโดยง่าย*[๕๖]

หรือในคราวที่พระเจ้าราชาธิราชเผชิญกับทัพกระหนาบของทัพเมืองพะสิมและทัพเมืองมองมะละ ฝ่ายทัพเมืองพะสิมจัดแจงที่จะมาช่วยเมืองมองมะละ

---

[๕๖] เพิ่งอ้าง.

โดยทางเรือ แต่พระเจ้าราชาธิราช *"...แต่งทับเรือ ๒๐ ลำ ให้สมิงณะครอินเปนแม่ทับ แล้วให้ปักขวากน้ำไว้ ถ้าน้ำขึ้นอย่าให้เหนขวากให้กองทับสมิงณะครอินซุ่มอยู่บ้างให้เหนบ้างว่าคนน้อยแล้วจึ่งแต่งเรือเรวสามสิบลำให้ออกไปล่อกองทับถ้ากองทับเมืองพะลิมไล่ทำหนีมา ถ้าไม่รออยู่..."* [๔๗] โดยในศึกครั้งนั้นปรากฏว่าฝ่ายทัพพะสิมเสียหายยับเยิน

> *...ฝ่ายกองทับเมืองพะสิม เหนกองทับพระเจ้าราชาธิราชคนน้อย ทับเมืองพะสิมก็ไล่ตีกระโจมลงมาภอเพลาน้ำขึ้นหาเหนขวากไม่ กองทับเมืองพะสิมติดขวากอยู่ ฝ่ายกองทับสมิงณะครอินซึ่งซุ่มอยู่นั้นเหนกองทับเมืองพะสิมติดขวากอยู่ แล้วก็ตีทับเข้าตีกองทับเรือเมืองพะสิม ๆ แตก ได้เรือรบเปนอันมาก*[๔๘]

หรือในคราวที่พระเจ้าราชาธิราชทำกลลวงพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องในการทำสัตย์สาบานว่าจะไม่รุกรานกัน พระองค์ *"ก็สั่งเสนาบดีให้ปลูกโรงพิทธีจะกระทำสัจ ณ หาดทรายริมแม่น้ำ แล้วให้เอาเครื่องสัตราอาวุทธไปฝังส้อนไว้ ถ้าแลพม่ามาถึงพร้อมกันแล้วก็ให้เอาอาวุทธซึ่งไปฝังไว้นั้นขึ้นฟันพะม่าเสียให้สิ้น..."*[๔๙] เป็นต้น

ในรัชกาลของพระเจ้าราชาธิราชซึ่งเป็นสมัยที่มอญทำสงครามมากที่สุด การรบหรือการเอาชนะข้าศึกของพระองค์ก็เป็นการใช้สติปัญญาในการวางอุบาย และแม้ในคราวที่พระองค์ไม่ได้ออกรบด้วยพระองค์เอง ข้าทหารของพระองค์ก็ใช้สติปัญญาในการวางอุบายเช่นกัน คือ ในการรบทั้งหมด ๔๑ ครั้ง

---

[๔๗] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๙.

[๔๘] เพิ่งอ้าง.

[๔๙] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๓.

พระเจ้าราชาธิราชวางอุบาย ๘ ครั้ง
ขุนนางของพระเจ้าราชาธิราชวางอุบาย ๑๕ ครั้ง[๕๐]
พระเจ้าราชาธิราชและขุนนางวางอุบายร่วมกัน ๑ ครั้ง
กษัตริย์ฝ่ายอังวะวางอุบาย ๒ ครั้ง
ขุนนางของกษัตริย์อังวะวางอุบาย ๒ ครั้ง
กระทำยุทธหัตถี ๒ ครั้ง
ไม่มีการวางอุบาย ๗ ครั้ง
จัดประเภทไม่ได้ ๔ ครั้ง

ปรากฏว่าในการทำสงครามมีการวางอุบาย ๒๘ ครั้ง และไม่มีการวางอุบาย ๑๓ ครั้ง

เป็นที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ ในเรื่องราชาธิราชเน้นการเป็นกษัตริย์ที่มีสติปัญญามากกว่าการเป็นกษัตริย์นักรบ เพราะแม้แต่เมื่อครั้งแผ่นดินพระเจ้าฟ้ารั่วพบว่าในการขึ้นครองราชย์และการทำสงคราม พระองค์ทรงใช้สติปัญญาในการวางอุบายมากกว่าการเผชิญหน้า[๕๑] และในสมัยของพระเจ้าธรรมเจดีย์ เนื่องจากเป็นช่วงที่มอญไม่มีการทำศึกสงคราม บ้านเมืองอยู่ใน

---

[๕๐] มีการรบ ๒ ครั้ง ที่ขุนนางวางอุบาย ๒ อุบายในการรบแต่ละครั้ง.

[๕๑] นับตั้งแต่ก่อนขึ้นครองราชย์เมื่อพระเจ้าฟ้ารั่วหนีมาจากเมืองสุโขทัยและกลับมาตั้งตนเป็นใหญ่ที่เมืองวาน พระองค์วางอุบายโดยใช้นางอุ่นเรือนผู้เป็นน้องสาวในการสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับอลิมามางเจ้าเมืองเมาะตะมะ และหลังจากนั้นเมื่อพระองค์ทรงทราบว่าอลิมามางคิดจะกำจัดพระองค์โดยจะลวงไปกินเลี้ยงแล้วฆ่าเสีย พระองค์จึงทำอุบายซ้ออุบายอลิมามางโดยให้ทหารซ่อนมีดไว้คนละ ๒ เล่ม เมื่อไปถึงงานเลี้ยง ถ้าอลิมามางเลี้ยงสุราก็ให้กินแต่น้อยให้ลอบบ้วนทิ้งแต่ให้พวกอลิมามางกินสุราให้เมา เมื่อพระองค์ให้สัญญาณว่า "มัดฉะ" ก็ให้งดอยู่เมื่อให้สัญญาณว่า "มุงซุง" ก็ให้กินข้าว และถ้าให้สัญญาณว่า "มอบชอบ" ก็ให้ฆ่าพวกอลิมามางเสีย ในการทำอุบายซ้ออุบายทำให้พระองค์ก็สามารถฆ่าอลิมามางและตั้งตัวเป็นใหญ่แทนได้

ภาวะสงบสุข ดังนั้นเรื่องราวส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องของการปกครองบ้านเมือง และการเจริญสัมพันธไมตรีทางการทูต ซึ่งก็ปรากฏว่าในพระราชภารกิจทั้ง ๒ ประเภทนี้ พระเจ้าธรรมเจดีย์ทรงใช้สติปัญญาในการดำเนินการทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการตอบปริศนาธรรมของเจ้าเมืองต่าง ๆ การทำอุบายแก้ไขเหตุการณ์หรือการตัดสินคดีความ (อ้างแล้วข้างต้น)

จะเห็นได้ว่าเรื่องราชาธิราชจะให้การยกย่องแก่กษัตริย์ที่ปกครองบ้านเมืองให้มีความสงบสุขมากกว่ากษัตริย์ที่นิยมทำสงคราม ดังปรากฏว่าความเก่งกล้าสามารถของพระเจ้าราชาธิราชในการสงครามแม้ว่าจะใช้สติปัญญาในการรบก็ตาม มิอาจเทียบได้กับพระปัญญาบารมีของพระเจ้าธรรมเจดีย์ในการปฏิบัติพระราชภารกิจต่าง ๆ เพื่อการจรรโลงธรรม[๕๒] เพราะในท้ายที่สุดเนื้อเรื่องก็

---

[๕๒] อาจเป็นไปได้ว่าเหตุผลหนึ่งที่เรื่องราชาธิราชให้ความสำคัญกับการเป็นกษัตริย์ที่มีปัญญาบารมีมากกว่าการเป็นกษัตริย์นักรบนั้น คงจะเนื่องมาจากการที่สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ ทรงมีพระราชอำนาจมาก อันจะเห็นได้จากการที่พระองค์มีพระราชอำนาจในการแต่งตั้งข้าราชการในสังกัดวังหน้าได้ด้วยพระองค์เอง หรือพระราชอำนาจที่มาจากการมีไพร่พลในสังกัดมากมาตั้งแต่ต้นรัชกาล เห็นได้จากคราวที่พระองค์เสด็จไปหัวเมืองมลายูโดยทางทะเลในปี พ.ศ.๒๓๒๘ เพราะ "พลรบพลแจว ๒๐,๐๐๐ เศษ ล้วนแต่ข้าราชการฝ่ายพระราชวังบวรฯ ทั้งสิ้น" (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่๑**, หน้า ๗๕) อีกทั้งความสามารถในการทำสงครามอันเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาชนชั้นนำในสมัยนั้นมาตั้งแต่ครั้งแผ่นดินธนบุรี ไม่ใช่เพียงแต่ชนชั้นนำไทยที่ทราบถึงความสามารถของพระองค์ แม้แต่พวกพม่าเองก็คงจะตระหนักถึงเรื่องนี้เป็นอย่างดีด้วย (โปรดดูรายละเอียดในบทที่ ๒). เหตุการณ์สำคัญเหตุการณ์หนึ่งที่น่าจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าวังหน้าทรงมีพระราชอำนาจมากก็คือเหตุการณ์กบฏในปี พ.ศ.๒๓๒๖ ของ "อ้ายบัณฑิต ๒ คน" ไม่ว่าพวกที่คิดก่อการกบฏจะเป็นพวกผีบุญหรือจะเป็นกลุ่มชนชั้นนำด้วยกันเองหรืออาจจะเป็นพวกกลุ่มอำนาจเก่า (เพราะกบฏครั้งนี้เกิดหลังจากการปราบดาภิเษกเพียงปีเดียว จึงเป็นไปได้ที่กลุ่มอำนาจเก่ายังหลงเหลืออยู่) เรื่องนั้นไม่ได้สำคัญไปกว่าการที่พวกกบฏตัดสินใจที่จะลอบปลงพระชนม์วังหน้าหาใช่รัชกาลที่ ๑

กล่าวถึงการสวรรคตที่น่าสลดใจของกษัตริย์ที่มีพระทัยฝักใฝ่ในการสงครามว่า

> *...พระเจ้าราชาธิราชขับพลายสีงณะราย ไล่ช้างเถื่อนทันเข้าแล้ว ทรงคล้องด้วยบาดชรัดลงทีเดียวต้องเท้าช้างเถื่อนก็วิ่งไปด้วยกำลัง หมีทันจะเบาะหลักกองเชือก ตกลงควานแก้ท้ายช้างพระธีนั่ง หมีทัน ยกต้นเชือกกระทบต้องพระเพลาเข้า...พระเจ้าราชาธิราช ทรงพระประชวน แล้วเสดจกลับเข้าเมืองหงษาวะดีอยู่เจดวัน พระเจ้าราชาธิราชก็สวรรคต*[๕๓]

ในขณะที่เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระเจ้าธรรมเจดีย์ว่า

---

๕๒ (ต่อ) ไม่ ซึ่งตามจริงแล้วถ้าพวกกบฏลอบปลงพระชนม์รัชกาลที่ ๑ ได้สำเร็จ พวกตนก็มีสิทธิ์ที่จะอ้างตนว่าเป็นผู้มีบุญและขึ้นครองราชย์ได้ แต่การที่ไม่ทำเช่นนั้นอีกทั้งทำในสิ่งตรงข้ามกัน คือการลอบปลงพระชนม์วังหน้า น่าจะมีเหตุผล (เพียงประการเดียว) คือ การลงมือสังหารผู้ที่มีอำนาจและบารมีมากกว่าก็เพื่อที่จะเป็นการข่มขวัญคนที่เหลือซึ่งก็คงไม่มีความหมายอะไรและง่ายต่อการกำจัด แต่ถ้ากำจัดผู้ที่มีอำนาจและบารมีน้อยกว่าก็จะเป็นการทำให้เกิดการไหวตัวและจะยิ่งทำให้การทำงานของพวกกบฏยากขึ้น

และเมื่อพิจารณาประกอบกับภูมิหลังของเจ้าพระยาพระคลัง ซึ่งเป็นผู้แปลและผู้เรียบเรียง พบว่าท่านเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับรัชกาลที่ ๑ มากคนหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงมีความเป็นไปได้ที่ท่านคงจะทราบและเข้าใจถึงพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๑ ได้เป็นอย่างดี และคงจะไม่ทำสิ่งใดที่แสลงใจรัชกาลที่ ๑ ดังนั้นการที่ให้ความสำคัญกับกษัตริย์นักปกครองผู้มีสติปัญญามากกว่านักรบจึงเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ ประกอบกับเรื่องราชาธิราชเป็นเรื่องทำนองนี้อยู่แล้ว จึงทำให้เจ้าพระยาพระคลังอาศัยราชาธิราชเป็นเครื่องชี้นำและกล่อมเกลาทางการเมืองให้กับข้าราชการทั้ง ๒ ฝ่าย โดยเฉพาะฝ่ายวังหน้า เพื่อที่จะให้เข้าใจถึงบทบาทที่เหมาะสมของกษัตริย์ในอุดมคติว่าควรมีลักษณะเช่นไร

๕๓ หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๘.

... แต่นั้นไปพระเจ้าธรรมเจดีย ก็ปกครองเมืองเปนยุติธรรม พระพุทธสาศนาก็รุ่งเรืองยิ่งนัก เสนาพฤทธามาตย ราชปโรหิต ไพร่ฟ้าประชากรทังปวง ก็อยู่เยนเปนศุขสืบมา แลขณะเมื่อพระเจ้าธรรมเจดียได้เสวยราชสมบัติ พระชันษาได้ ๔๕ ปี อยู่ในราชสมบัติ ๓๐ ปี ก็สวรรคต เข้ากันเป็นพระชนม ๗๕ ปี ลุศักราช ๙๗๙ ปี พระราชบุตรได้เสวยราชสมบัติต่อ ๆ กันมา ๙ พระองค์สิ้นพระวงษแล[๕๔]

ไม่เพียงแต่กษัตริย์ที่ฝักใฝ่ในการสงครามจะต้องได้รับชะตากรรมเช่นนั้น แม้แต่ข้าทหารที่เก่งกล้าในการสงครามก็ดูเหมือนว่าจะต้องเผชิญกับชะตากรรมเช่นเดียวกัน ดังในการตายของสมิงพระราม

ฝ่ายสมิงพระราม...ขี่ม้ามาเฝ้าพระเจ้าสุโทธรรมราชาธิราช ณะเมืองหงษาวะดีเนื่อง ๆ...อยู่มาวันหนึ่งเกิดโจรขึ้นที่บ้านมะอิภาย ชาวบ้านจับโจรได้ผ่าอกตัดศีศะเสียบในวันนั้น สมิงพระรามไปเฝ้าแล้วก็กลับมาเมื่อเพลาเย็นมาถึงเขาเสียบศีศะโจรนั้น ผีนั้นหลอนร้องเรียกว่าสมิงพระรามเอ๋ย กูขี่ม้าด้วย สมิงพระรามขัดใจจึงขับม้าเข้าไปดูศภโจร ...จึ่งตัดเอาศีศะแล้วก็ผูกเอาข้างม้าขวบมา ศีศะผีนั้นแกว่งมากระทบน่องเข้าแล้วก็กัดเอาสมิงพระราม ๆ จะทำประการใด ๆ ผีนั้นก็มิวาง จึ่งเอาดาบต่อยผีแตกตกลงฟัน ลุดติจน่องอยู่สมิงพระรามไปถึงเมืองวานแล้วอยู่ได้สามวัน ก็ถึงแก่อนิจกำม...[๕๕]

---

[๕๔] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๒๑.

[๕๕] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๙.

นอกจากปัญญาบารมีจะเป็นเครื่องมือในการสะท้อนภาวะการเป็นผู้มีบุญญาบารมีแล้ว ศุภนิมิตรต่าง ๆ ยังช่วยรองรับภาพดังกล่าวด้วยเช่นกัน เพราะในขณะที่ปัญญาบารมีสามารถช่วยอธิบายสิทธิธรรมอย่างเป็นรูปธรรม ศุภนิมิตรต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจะจรรโลงสิทธิธรรมให้ดูมีความขลังและศักดิ์สิทธิ์เพิ่มมากขึ้น ซึ่งความขลังและศักดิ์สิทธิ์จะช่วยทำให้ความเหมาะสมในการเป็นกษัตริย์ลดความเคร่งเครียดจากการประเมินเรื่องบทบาทหน้าที่ลง

ศุภนิมิตรที่เกิดขึ้นมักจะปรากฏให้เห็นตั้งแต่ก่อนการขึ้นครองราชย์ เพราะเป็นประจักษ์พยานที่ควบคู่ไปกับภาพของการมีปัญญาบารมี[๕๖] อันจะทำให้ผู้นั้นเป็นผู้ที่มีบุญญาบารมีซึ่งเหมาะสมต่อการก้าวขึ้นเป็นกษัตริย์ ดังในสมัยพระเจ้าฟ้ารั่ว ในขณะที่เป็นพ่อค้าเดินทางไปค้าขายยังต่างเมือง

> *เมื่อขึ้นไปถึงยอดเขานั้น มิใช่ระดูฝนก็บังเกิดเปนพะยุใหญ่แล้ว ฝนตกฟ้าร้องอะสุนีผ่าลงมาถูกคานมะกะโทหาบหักลงจากบ่ามะกะโท ๆ ทำคานผลัดถึงสามครั้ง อะสุนีก็บันดารผ่าลงถูกคานถึงสามหน...มะกะโทตกใจยืนตะลึงอยู่ในที่นั้น แลไปในบูรรพทิษ*

---

[๕๖] มีข้อน่าสนใจประการหนึ่งคือ การเกิดศุภนิมิตรก่อนการขึ้นเป็นกษัตริย์ของกษัตริย์ทั้ง ๓ พระองค์นั้นคล้ายคลึงกับศุภนิมิตรของรัชกาลที่ ๑ เมื่อทราบข่าวจลาจลและเลิกทัพกลับธนบุรี ในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีฉบับพระพนรัตน์ได้บันทึกเหตุการณ์ตอนนี้ว่า

> *ในเพลาวันนั้นบังเกิดศุภนิมิตติเป็นมหัศจรรย์ปรากฏแก่ตาโลก เพื่อพระราชกฤดาเดชานุภาพพระบารมีจะถึงมหาเศวตราชาฉัตร บันดาลให้รัสมีโชติช่วงแผ่ออกจากพระกายโดยรอบเห็นประจักษ์ทั่วทั้งกองทัพ บรรดารี้พลนายไพรทั้งปวงผู้ใหญ่ผู้น้อยชวนกันยกมือขึ้นถวายบังคมพร้อมกัน แล้วเจรจากันว่าเจ้านายเราคงมีบุญเป็นแท้ กลับเข้าไปครั้งนี้จะได้ผ่านพิภพเป็นมั่นคง... (พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี, หน้า ๒๐๕.)*

เหนแสงอรุณสว่างขึ้น ครั้นแลมาฝ่ายข้างประจิมทิษฟ้าแลบขึ้น เหนเปนวิมานแลประสาทราชมณเฑียรปรากฏแก่ตามะกะโท มะกะโทจึ่งคิดแต่ในใจว่า เหตุใหญ่เหนมะหัศจรรถึงเพียงนี้ ฝ่ายลูกค้าทังปวงก็มิได้เปนอันราย จึ่งคิดว่าตัวกูนี้จะมีวาศนาไปภายหน้า...[๕๗]

และเมื่อตั้งตัวเป็นกษัตริย์แล้วศุภนิมิตรก็บังเกิดขึ้นอีกครั้งเมื่อแผ้วถางแผ่นดินเพื่อที่จะสร้างเมือง

แลเมื่อแผ้วแผ่นดินนั้นได้เสือตัวหนึ่งโหรจึ่งทำนายว่า เมืองเรานี้จะมีอำนาจมากดุจเสือ แต่ทะว่าจะเกิดยุทธนาการสงคราม แล้วได้งูเหลือมตัวหนึ่ง โหรทำนายว่าเปนนิมิตร เมืองนี้จะเปนถ้าสำเภาประกอปไปด้วยเสษฐีกะดุมภีภานิจพ่อค้าไปมาค้าขายเปนอันมาก แล้วได้ไข่นกยูงใบหนึ่งแม่ฟักอยู่ โหรทำนายว่านิมิตรนี้นานไปจะ ได้ช้างเผือกผู้ตัวหนึ่ง...[๕๘]

เช่นกันกับยามเกิดศึกสงคราม ศุภนิมิตรต่าง ๆ ก็จะมาบังเกิดแก่ผู้มีบุญเพื่อที่จะบอกเหตุและแก้ไขสถานการณ์

...จึ่งเทพยุเจ้าเข้าฝันพระเจ้าฟ้ารั่วว่าซึ่งข้าศึกมาล้อมพระนะครไว้ครั้งนี้ พระองค์จะทรงพระวิตกไปไย พญาช้างเผือกภู่ของพระองค์เปนไชยมงคลอยู่เองแล้ว และให้เร่งแต่งที่ณะยอดเขา

---

[๕๗] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๙.

[๕๘] เพิ่งอ้าง.

เมืองเมาะตะหมะประดับประดาด้วยราชวัตฉัตร์ธงแล้ว เอาอ่างทองคำใส่น้ำตั้งพิทธีแล้วจงประดับประดาพญาช้างเชิญขึ้นไปณะยอดเขา ซึ่งตั้งพิทธีนั้นพญาช้างก็สูบน้ำในอ่างทองพ่นไปทิศใดประจามิตร์ก็จะภ่ายแพ้อัปะราไชยไปทุกทิศ...[๕๙]

ในทำนองเดียวกันกับพระเจ้าฟ้ารั่ว การขึ้นเป็นกษัตริย์ของพระยาน้อยนั้นถูกอธิบายตั้งแต่ประสูติแล้วว่าเป็นผู้มีบุญ *"...พระสนมเอกชื่อนางศิริมายามีพระราชบุตร์ต่อพระเจ้าช้างเผือกองค์หนึ่ง ลิ้นนั้นเปนรอยจักร..."* [๖๐] ซึ่งการเป็นผู้มีบุญนั้นจะมีศุภนิมิตรบอกลางก่อนล่วงหน้าเสมอไป ไม่ว่าจะเป็นการออกจากเมืองพะโคเพื่อซ่องสุมกำลัง ในขณะที่ปรึกษากันว่าจะไปตั้งหลักที่เมืองไหนก็ได้ *"สุภนิมิตรชิมลางถามเทพยะดา"* [๖๑] เช่น

ที่ประดูมูเกรียเทพยุดาดนใจให้หญิงคนหนึ่งทำเพลงกล่อมลูก ...แปรออกเปนคำไทว่า ต้นมะยมใหย่ได้อ้อมหนึ่ง ที่ประจุพระธาตุพระเจ้าไว้ทังสี่พระองค์แม้นไปเรวจะได้เปนพญา... มังกันจีจึ่ง...ว่าซึ่งหญิงกล่อมลูกว่า ต้นมะยมใหญ่อ้อมหนึ่งนั้นได้แก่พญาน้อยว่าต้นมะยมพลิผลมากรากใบก็ฎกนั้น พญาน้อยจะได้เปนกระษัตร์มีเดชเดชานุภาพแลพลมาก แลที่พระธาตุเจ้าพระองค์ประดิษฐานไว้นั้น คฤาเมืองตะเกิงให้พญาน้อยไปคีดการ ณะเมืองตะเกิงเถีดจะได้ไชยะชำณะ...แปรเปนคำไทว่า

---

[๕๙] เพิ่งอ้าง.

[๖๐] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๓.

[๖๑] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๕.

สมเด็จพระราชาธิราชก็เสด็จขึ้นสู่เกย ทรงเหยียบเหนือฆ้องไชยมหาฤกษ์ ล้างพระบาทลงไป

(ภาพและคำอธิบายจากหนังสือราชาธิราช พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๒๓ พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ พ.ศ.๒๕๑๕ โดย แพร่พิทยา)

หลวงชีคนจนขี้คร้านเดียรซื้อลูกช้างขี่ลูกช้างกินหญ้าอยู่รีมหนอง ที่พระธาตุพ่อเร่งไปจะได้เปนพญา มังกันจีจึ่งแก้ว่า หลวงชีเกียจคร้านเดีร ซื้อลูกช้างขี่นั้นเหตุว่าหลวงชีมีศิลบริสุทแท้แลจะกอปด้วยราชภาหะนะ ซึ่งว่าช้างกินหญ้าอยู่รีมหนองนั้นประเพนีย์ช้างจะกินหญ้าถ้าลงกลางหนองไม่ภอกิน เลียบกินริมหนองจึ่งอิ่ม ได้แก่พญาน้อย ถ้าพญาน้อย จะอยู่ในเมืองพะโคเหนจะไม่สำเรจ์ ให้เร่งไปเมืองตะเกิงจะได้เปนพญา...[๖๒]

หรือการไปสืบข่าวตามด่านเมืองพะโค ก็เกิดศุภนิมิตรต่าง ๆ เช่นกัน

...ได้ยินทารกทำเพลง...จึ่งถามมังกันจี ๆ กราบทูลว่าเข้าม่อหนู นั้นได้แก่พระองค์ ถาดทองได้แก่เมืองหงษาวะดี คดเข้าลงในถาดทองนั้นพระองค์จะได้เปนพญาในเมืองหงษาวะดีซึ่งว่าปูฟูกหมอนนอนเพลาค่ำก็นอนนั้นได้แก่ข้าทะหารทังปวงนานไปจะได้เปนศุขหนองจมในท้องนานั้น ได้แก่มหาเทวีจะฟังเอาถ้อยคำนั้นมิได้ แลคนศีศะหยิกเกิดวันศุกร์เปนมงคล พระองค์จะได้เสวยราชสมบัติ์ในเมืองหงษาวะดี...[๖๓]

แม้ในยามที่ยกทัพไปตีเมืองพะโค เมื่อเข้าที่บรรทมก็ทรงพระสุบินว่า *"พระจันทรส่องโลกย์อยู่นั้น ตกลงสูนหายไป มีพระจันทรดวงหนึ่งผุดขึ้นมาส่องโลกย์สว่างดั่งเก่า แล้วเหนดาวสองดาวหนีพระจันทรไปข้างทิศอุดร ฝ่ายรัศมีดาวนั้น*

---

[๖๒] เพิ่งอ้าง.

[๖๓] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๖.

ก็น้อยลง" [๖๔] เมื่อพระยาน้อยตื่นขึ้นและให้มังกันจีงทำนายฝัน มังกันจีก็ทำนายว่า

> *...ข้อซึ่งพระจันทร์ส่องโลกย์แล้วสูนหายไปนั้น ได้แก่สมเดจ์พระราชบิดาของพระองค์จะสวรรคตในวันนี้ ซึ่งสุบินนิมิตรว่าพระจันทรดวงหนึ่ง ผุดขึ้นมาส่องโลกย์สว่างดั่งเก่านั้นจะได้แก่พระองค์ ๆ จะได้ผ่านสมบัดิ์ในเมืองพะโค เปนใหญ่แก่รามัญประเทศทังปวง อันดาวสองดาว ซึ่งหนีพระจันทรไปทิศอุดดรรัศมิอับน้อยลงนั้นได้แก่มะหาเทวีสมิงมะราหูจะสู้รบพระองค์มิได้พ่ายแพ้หนีไป...*[๖๕]

และเมื่อตัดสินพระทัยที่จะยกทัพเข้าตีเมืองให้ได้ก็เกิดศุภนิมิตร *"...ได้ยินเสียงดุริยางดนตรีอื้ออึงบนอากาศ ทังพระอาทิตย์ก็ทรงกรต แต่บันดาไพร่พลในกองทับก็ได้ยีนเหนประจักแก่ตาสิ้น..."* [๖๖]

และเมื่อครั้งครองราชย์แล้ว ศุภนิมิตรยังคงเป็นคุณสมบัติที่สำคัญในการอธิบายถึงภาวะของผู้มีบุญ เช่นเมื่อครั้งที่พระเจ้าราชาธิราชทรงชนช้างกับเปิดน้อย เมื่อเปิดน้อยได้ทีก็ชักดาบโพรงแก้วออกจากฝักเพื่อที่จะฟันพระเจ้าราชาธิราชแต่ *"ดาบโพรงแก้วหมีได้ออกจากฝัก"* [๖๗] เปิดน้อยได้ทูลให้พระเจ้าราชาธิราชทราบว่า

---

[๖๔] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๘.

[๖๕] เพิ่งอ้าง.

[๖๖] เพิ่งอ้าง.

[๖๗] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๙.

*เมื่อแรกข้าพเจ้าหาแจ้งว่า พระองค์กอบไปด้วยโพทธิสมภาร บาระมีใหญ่หลวงถึงเพียงนี้ไม่ จึ่งออกมาชนช้างด้วยพระองค์ และบัดนี้**ข้าพเจ้าเหนพระเดชเดชานุภาพของพระองค์เปนมหัศจรรยิ่งนัก** ขณะเมื่อพระองค์เสียทีข้าพเจ้าจะฟันพระองค์ชักดาบหมีออกจากฝัก อันดาบโพรงแก้วเล่มนี้ ถ้าข้าพเจ้าชักออกได้ อย่าว่าแต่พระองค์เลย ถึงคอช้างพระธินั่งก็จะขาดเปนสินออกด้วยกัน...**พระองค์ทรงพระกฤษฎาธิการมากนักจึ่งหมีได้อันตราย ข้าพเจ้าบุญน้อยหมีอาจต่อด้วยพระองค์ได้...***[๖๘]

ศุภนิมิตรต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับพระยาน้อยเหมือนจะเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าการเป็นผู้มีบุญนั้นไม่มีผู้ใดสามารถหยุดยั้งได้ แม้ว่าจะไม่ใช่ผู้ที่พระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนประสงค์จะให้ขึ้นครองราชย์ แต่ด้วยบุญญาบารมีที่ได้สั่งสมไว้จึงทำให้ได้ครองราชย์ในที่สุด

เช่นกันกับพระเจ้าธรรมเจดีย์ครั้งเมื่อยังทรงเป็นพระมหาปิฎกธร ในขณะที่พระองค์ลงไปสรงน้ำและผลัดผ้าสบงกองไว้ *"ให้บังเกิดนิมิตรลมพะยุใหญ่พัดหอบเอาผ้าสะบงซึ่งกองไว้นั้น ปลิวไปบนอากาศ ตกคลุมยอดปรางค์ประสาทอยู่"* [๖๙] และเมื่อพระองค์ได้ช่วยเหลือให้ตะละเจ้าท้าวกษัตริย์หนีจากอังวะกลับมาถึงหงสาวดีได้อย่างปลอดภัย อยู่มาวันหนึ่ง

บังเกิดนิมิตร มีแร้งสองตัว บินมาแต่ทิศอสารทำทักกสินกุฎีสามรอบแล้วบินเข้ามาตรงหน้าต่างมอบอยู่ในกุฎี ตรงหน้ามะหาปิดกกะธรข้างทิดอิสาร มะหาปิดกกะธรเหนดั่งนั้นจึ่งให้โยม

---

[๖๘] เพิ่งอ้าง, เน้นโดยผู้เขียน.

[๖๙] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๙.

ไปซื้อเนื้อมาให้แร้งกิน แร้งกินแล้วร้องเปนภาษาบาฬีว่า มะหา ปิดกกะธรได้ยินแร้งร้องดั่งนั้น ก็รู้ตัวจะได้เปนกระษัตรมั่นคง[๗๐]

ไม่เพียงแต่การให้ความสำคัญกับเรื่องของบุญญาบารมีและปัญญาบารมี ราชาธิราชเป็นเรื่องของการปฏิบัติพระราชภารกิจต่าง ๆ ของกษัตริย์ทั้งทางโลกและทางธรรม[๗๑] โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยพระเจ้าธรรมเจดีย์ซึ่งมีการกล่าวถึงพระราชกรณียกิจอย่างละเอียด ในพระราชภารกิจฝ่ายพุทธจักรนั้น เมื่อพระเจ้าธรรมเจดีย์ขึ้นครองราชย์โปรดให้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทั้งในการทำนุบำรุงพระพุทธรูป[๗๒] โดยโปรดให้ *"หล่อรูปพระพุทธกุกกุสนโทพระองค์*

---

[๗๐] เพิ่งอ้าง.

[๗๑] สายชล วรรณรัตน์ได้พูดถึงคติธรรมิกราชาธิราชไว้ว่า "เป็นพัฒนาการของความคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่เกิดขึ้นในระยะหลัง เพื่อจะเน้นความเป็น "อธิราช" คือความเป็นใหญ่เหนือราชาอื่น ๆ ทั้งหลายในโลก" และหน้าที่ของธรรมิกราชาธิราชที่สำคัญก็คือการจรรโลงธรรม เพื่อยังให้เหล่าสรรพสัตว์พ้นทุกข์ โดยในการจรรโลงธรรมนั้นธรรมิกราชาธิราช "ทรงทำหน้าที่ดูแลทั้งฝ่ายพุทธจักรและการฝ่ายราชอาณาจักรซึ่งการทั้งสองฝ่ายนี้จะเกื้อกูลซึ่งกันและกัน กล่าวคือ เป็นไปเพื่อจรรโลงพุทธธรรมให้บริสุทธิ์ ให้คนทั้งหลายได้เข้าใจโดยถูกต้องแล้วกระทำแต่สิ่งที่ชอบธรรมเพื่อจะบรรลุนิพพาน" (สายชล วรรณรัตน์, "พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๕๒)," หน้า ๑๙๕ และ ๒๐๙)

ถ้าเป็นไปตามที่สายชลพูดจริง ก็เป็นที่น่าประหลาดใจว่าพระราชภารกิจของรัชกาลที่ ๑ และพระเจ้าธรรมเจดีย์มีความคล้ายคลึงกันมาก

[๗๒] มีหลักฐานปรากฏว่าในการทำนุบำรุงพระพุทธรูปหลังจากการปราบดาภิเษก รัชกาลที่ ๑ โปรดให้ "เชิญพระเทพบิดร คือ พระรูปสมเด็จพระรามาธิบดี (อู่ทอง)...มาแปลงเป็นพระพุทธรูปหุ้มเงินปิดทอง...โปรดเชิญพระพุทธปฏิมากรแก้วมรกตจากโรงในพระราชวังเดิมฟากตะวันตก ลงเรือพระที่นั่งกิ่งให้มีเรือแห่เป็นกระบวนข้ามมายังพระอารามที่สร้างใหม่..."(อ้างในเจ้าพระยาทิพากรวงศ์, **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑**, หน้า ๔๘-๔๙.

หนึ่ง พระพุทธโกนาคมองค์หนึ่ง แลพุทธกัดสบองค์หนึ่ง แลสมณะโคดมองค์หนึ่ง ทัง ๔ พระองค์เสรจ์แล้วให้อังเชิญขึ้นไว้บนปรางคประสาท..." [๗๓] และ *"พระพุทธไสยาตซึ่งอยู่ทิศทักสินนั้นก็ให้บุนณะขึ้นด้วย"* [๗๔]

ในการทำนุบำรุงและบูรณะปฏิสังขรณ์พุทธศาสนสถาน[๗๕] นั้น พระองค์โปรดให้พระสงฆ์เมืองหงสาวดีเดินทางไปลังกาเพื่อที่จะ *"...เขียนหย่างไพรชลมหาประสาทพุทธทวะสนชวนหย่างพระวิหานทังสิบหกเข้าไปถวายได้ล้างไว้ในเมืองหงษาวะดี..."* [๗๖] และเมื่อคณะสงฆ์ เดินทางจากลังกากลับมายังเมืองหงสาวดี ก็โปรดให้ *"ทำถาปะนาที่พระเจดีย์การทัง ๑๖ แห่ง ...แล้วสั่งให้ทำประสาท...แล้วก็ให้ก่อพระมะหาวิหารทัง ๑๖ พระวิหาร..."* [๗๗] นอกจากนั้นยังโปรดให้ช่างบูรณะปฏิสังขรณ์พระมุเตาซึ่งปรักหักพังเพื่อที่จะบรรจุพระธรรมธาตุ[๗๘]

ในการรักษาพระธรรม[๗๙] นั้นเพื่อให้พระธรรมบริสุทธิ์ พระองค์ไม่เพียง

---

[๗๓] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญ เรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๙.

[๗๔] เพิ่งอ้าง.

[๗๕] มีหลักฐานปรากฏว่าในการทำนุบำรุงพุทธศาสนาสถานนั้น รัชกาลที่ ๑ โปรดให้สร้างกุฏิเสนาสนะสงฆ์ให้กับวัดแจ้งและวัดท้ายตลาด ให้สร้างพระอาราม โดยสร้างทั้งพระอุโบสถ พระเจดีย์วิหารและศาลารายขึ้นในพระราชวัง เพื่อใช้เป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต นอกจากนั้นยังให้ขุดสระน้ำทำหอไตรกลางสระน้ำ ชื่อหอมณเฑียรธรรม เพื่อเป็นที่ไว้พระไตรปิฎก อีกทั้ง "...ให้ข้าทูลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่น้อยไปปัดสังขรณพระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์วัดวาอาราม บ้าง..." อ้างในพระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๑๓, กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๗๒๒).

[๗๖] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๙.

[๗๗] เพิ่งอ้าง.

[๗๘] เพิ่งอ้าง.

[๗๙] มีหลักฐานปรากฏว่ารัชกาลที่ ๑ โปรดให้พระยาธรรมปรีชา (แก้ว) แต่งไตรภูมิกถาขึ้นในปีแรกที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ นอกจากนั้นแล้วยังทรงรักษาพระธรรมโดยการมีพระราชปุจฉาแก่พระราชาคณะเพื่อให้ "พระราชาคณะ...เอาใจใส่ในการอ่านพระไตรปิฎก" (บานแพนก ใน **พระราชปุจฉาชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๑** (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๓), หน้า ๓) และ "ให้ราชบัณฑิตทั้งปวงบรรดาที่เป็นอาจารย์มาบอกพระปริยัติธรรมแก่ภิกษุสามเณรที่หอพระมณเฑียรธรรมนั้น" (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ : **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑**, หน้า ๔๘).

แต่โปรดให้ *"นิมลพระอันทรงไตรปิฎกให้ครองอยู่ทุกอาราม"* [๘๐] พระองค์เองในฐานะที่เป็นผู้นำของราชอาณาจักรก็ทรงมีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกอีกด้วย *"...พระเจ้าหงษาวะดี กอบไปด้วยปัญญา แลรู้หลักทรงพระไตรปิฎก บอกพระธรรมแก่พระสงฆ์ทั้งปวงซึ่งอยู่ในแว่นแคว้นเมืองหงษาวะดี..."* [๘๑]

ในการรักษาพระสงฆ์นั้น[๘๒] พระเจ้าธรรมเจดีย์คงจะตระหนักถึงเป็นอย่างดีว่าพระสงฆ์เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการคงอยู่ของพุทธศาสนา เพราะนอกจากจะ *"นิมลพระอันทรงพระไตรปิดกให้อยู่ทุกอาราม"* [๘๓] ดังที่กล่าวมาแล้ว พระองค์ก็ยังทรงมีพระราชศรัทธาจนถึงกับโปรดให้ *"ปลูกโรงธรรมในพระราชวัง เสดจ์พระราชดำเนินออกมาบอกพระไตรปิดกแก่พระสงฆ์ละ ๑๐๐ รูปมิได้ขาด"* [๘๔]

ส่วนพระราชภารกิจในการฝ่ายอาณาจักรที่สำคัญของพระเจ้าธรรมเจดีย์ คือ การปกครองบ้านเมืองให้มีความสงบสุขเรียบร้อย โดยการอบรมให้เหล่า

---

[๘๐] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๙.

[๘๑] เพิ่งอ้าง.

[๘๒] มีหลักฐานปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯทรงรักษาพระสงฆ์โดยการตรากฎหมายสำหรับพระสงฆ์ขึ้นเพื่อให้มีศีลบริสุทธิ์ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่มีกฎหมายใช้บังคับและลงโทษสงฆ์พระองค์ทรง "พระราชศรัทธาบริจาคพระราชทรัพยเปนอันมาก เปนจัตุปัจจัยทานถวายพระสงฆแลมีพระราชโอวาทนุสาศนตักเตือน เพื่อจะให้พระสงฆ์ทังปวงในกรุงนอกกรุงเทพมหานครแลนานาประเทษให้ทรงพระปาติโมกขลังวรคีลบริสุทธิ์..." ("กฎพระสงฆ มาตรา ๒" **กฎหมายตราสามดวง** (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากรจัดพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า๕๔๖) พบว่ากฎพระสงฆ์ทั้งหมด ๑๐ มาตรา มี ๑ มาตราที่ตราขึ้นใน พ.ศ.๒๓๒๕

นอกจากนั้นแล้วพระองค์ยังทรงโปรดให้"พระสงฆ์วัดบางว้าใหญ่และวัดโพธารามเข้ามารับบิณฑบาตรในพระราชวังทั้ง ๒ พระอาราม" (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑**,หน้า ๑๗).

[๘๓] เพิ่งอ้าง, หน้า.๑๗๓

[๘๔] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๙.

ข้าราชบริพารเสนาบดีรวมทั้งอาณาประชาราษฎรทั้งปวงประกอบแต่กุศลกรรม พระราชภารกิจหนึ่งในพระราชภารกิจการฝ่ายอาณาจักรที่ถูกกล่าวถึงในเรื่องราชาธิราช ก็คือการที่พระเจ้าธรรมเจดีย์ทรงทำหน้าที่เสมือนเป็นตุลาการในการตัดสินคดีความต่าง ๆ เพื่อยังความสงบสุขและความยุติธรรมให้แก่ไพร่ฟ้าอาณาราษฎรในพระราชอาณาจักร[๘๕] ดังที่ปรากฏในการพิพากษาคดีของสมิงเพิดคะราช คดีมรดกของพี่น้องสามคน คดีของโลกพร้าและเพ็ดงาย คดี

---

[๘๕] เป็นที่น่าสังเกตว่าในสมัยรัชกาลที่ ๑ ช่วงปี พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๒๘ ซึ่งเป็นเวลาก่อนและร่วมสมัยกับที่งานราชาธิราชถูกผลิตขึ้นนั้น มีหลักฐานว่ารัชกาลที่ ๑ ทำหน้าที่พิพากษาตัดสินคดีเช่นกัน ดังปรากฏในพระราชบัญญัติมาตรา ๑ ซึ่งตราขึ้นในปี พ.ศ.๒๓๒๗ เป็นคดีชิงมรดกของหลวงสุนธรพิมาน ในคดีนี้พระองค์ทรงพิพากษาว่า "ผู้ตายเปนเจ้าทรัพยเจตนาทำบุญให้ทานเปนกองกุศลนั้นเร่งให้เอาทำบุญส่งไปจงได้อย่าให้ตามไนยกัน จะภากันตกนรกเสีย แต่ทรัพยสิ่งของนอกจากผู้ตายเจตรนาอุทิษไว้นั้น จึงให้ปฤกษาแบ่งปันตามพระราชกำหนดกฎหมายทำเนียมสืบไป" (โปรดดูใน "พระราชบัญญัติ มาตรา ๑ กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๕๘๒) และในมาตราที่ ๒ ซึ่งตราขึ้นในปี พ.ศ.๒๓๒๖ เป็นคดีที่สามีไปราชการขนอิฐ ณ กรุงเก่า ภรรยามีชู้ แต่ในคดีนี้เป็นที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ ไม่มีบทพระไอยการลงโทษและปรับหากทรงมีพระบรมราชโองการกำหนดว่าเมืองใดเป็นต่างเมืองและเมืองใดเป็นเมืองเดียวกัน และให้ตราเป็นพระราชบัญญัติไว้ใช้ประกอบพระไอยการ (โปรดดูรายละเอียดใน "พระราชบัญญัติ มาตรา ๒" กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๕๘๒-๕๘๔) นอกจากนั้นยังทรงโปรดฯให้มีการตราพระราชกำหนดใหม่ซึ่งก็คือการตัดสินคดีความทางอ้อมพบว่าพระราชกำหนดใหม่ที่ตราขึ้นในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๒๘ มีดังต่อไปนี้

ปี ๒๓๒๕ มี ๘ มาตรา ได้แก่ มาตราที่ ๑ ๒ ๓ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ และ ๓๗

ปี ๒๓๒๖ มี ๑ มาตรา ได้แก่ มาตราที่ ๔

ปี ๒๓๒๗ มี ๗ มาตรา ได้แก่ มาตราที่ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๓๘ และ ๓๙

ปี ๒๓๒๘ มี ๕ มาตรา ได้แก่ มาตราที่ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ และ ๔๐

(โปรดดูรายละเอียดใน "พระราชกำหนดใหม่" กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๗๐๒-๗๐๓ ๗๐๕-๗๕๗ และ ๗๖๓-๗๖๘).

ชายสองคนแย่งหญิงงามเมือง คดีมะรอดและมะสัง และคดีที่มังราชาเป็นชู้กับเม้ยไทยและสมรู้ร่วมคิดกันลวงมังละคอรสามีของเม้ยไทย[๘๖] เป็นข้อควรพิจารณาว่าการพิพากษาคดีต่าง ๆ ดังกล่าวนั้นคือภาพสะท้อนปัญญาบารมีของพระเจ้าธรรมเจดีย์ เพราะคดีต่าง ๆ นั้นล้วนแต่เป็นคดีที่ตุลาการไม่สามารถตัดสินเองได้ *"...กระลาการปฤกษามิลง เนื้อความนั้นมิสำเรธค้างอยู่ถึง ๓ ปี..."* [๘๗] หรือเป็นเพราะ *"...พระอัยการบทนี้มิได้จะปรับไหมมิได้ เนื้อความจึงช้าอยู่..."* [๘๘] หรือ *"...จึ่งมีพระราชโองการว่ากระลาการทั้ง ๔ นี้ดุจหนึ่งผู้จารนังสือ อันมิได้รู้บาลี แลจะได้รอบคอบนั้นหามิได้..."* [๘๙] ดังนั้นการตัดสินพิพากษาคดีต่าง ๆ ดังกล่าวจึงต้องอาศัยพระราชวินิจฉัยอันกอปรด้วยปัญญาบารมีของพระเจ้าธรรมเจดีย์ จึงทำให้คดีต่าง ๆ ลุล่วงไปได้ด้วยดี และทำให้เหล่าขุนนางข้าราชบริพารและอาณาประชาราษฎรทั้งหลายตระหนักและยอมรับในพระราชปัญญาบารมีของพระองค์ *"...ครั้นพระเจ้าธรรมเจดีย์ตรัสภีภาษาดั่งนั้น อำมาตยเสนามนตรีและพระสงฆ์ ๓๐๐ พระองค์ซึ่งเรียนพระธรรมนั้นก็ให้สาธุการ พี่น้องทั้ง ๓ คลนั้นก็เหนชอบโดยธรรมมีความโสมนัศ ยินดีก็ถวายอนุโมทนาด้วย..."* [๙๐]

แต่กระนั้น ในขณะที่ราชาธิราชเสนอภาพของพระมหากษัตริย์ที่ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อมุ่งให้สรรพสัตว์พ้นทุกข์ดังในกรณีของพระเจ้าธรรมเจดีย์แล้ว ราชาธิราชยังเสนอภาพของกษัตริย์ในอีกลักษณะหนึ่ง ดังความเมื่อเจรจาความเมืองกันระหว่างพระเจ้าราชาธิราชและ

---

[๘๖] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๙.

[๘๗] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๒๑.

[๘๘] เพิ่งอ้าง.

[๘๙] เพิ่งอ้าง.

[๙๐] เพิ่งอ้าง.

พระสังฆราชาภังยะสะกะโร โดยเหตุผลที่ใช้โต้ตอบกันนั้นเป็นเหตุผลที่เกิดจากการประยุกต์พุทธโอวาทมาเป็นเหตุผลในการเจรจาความเมือง

อันพระพุทธโอวาท ซึ่งพระองคตรัสไว้ ในพระไตรยปิฎกทังสาม นั้นอยู่ในขันตีธรรมบทเดียว ถ้าบพิตร พระองคได้ปรนนิบัติตามพระขันตีบทเดียวนี้ไซ้ ได้ชื่อว่าบพิตรพระองคนั้นปรนนิบัติตามพระพุทธโอวาท อันตรัสไว้ในพระไตรยปิฎกทังสาม นั้นสิ้นพระสาศนาแล้ว อะนาประชาราษฎรทังปวงนั้นก็จะวัธนาการจำเริญสืบไปเพราะสมเดจ์ พระมะหากระษัตรทรงปรนนิบัติ

พระเจ้าราชาธิราชจึงตรัส แก่พระสังฆราชาภังยะสะกะโร ว่า...

ในบทตัปปังนั้น ให้พระมหากระษัตรมีวิริยะภาพอุสาหะปราบปรามข้าศึก อันเปนเสี้ยนหนามให้ราบคาบ แลพระเจ้าฝรั่งมังยีชะวา มาเบียดเบียนขอบขันทะเสมา เมืองหงษาวะดีก่อน เปนเสี้ยนหนามชะนี้แลพระชีต้น จะให้โยมตั้งอยู่ในขันตีราชธรรมฝ่ายเดียวนั้น เหนว่าหาเปนสัจทันไม่

พระสังฆราชาภังยะสะกะโร ก็ถวายพระพรว่า ซึ่งมหาบพิตรตรัสว่าราชธรรมมีถึง ๑๐ ประการก็จริง แต่สมเดจ์พระสรรเพชพุทธิเจ้า ตรัสสรรเสริญขันตีราชธรรมอันเดียวนี้มีคุณานุภาพอะนิสงล้ำเลิศ ประเสริฐกว่าราชธรรม์ ทั้งเก้าประการนั้นอีก แลบพิตรมาปรนนิบัติตามตัปปังราชธรรมอันเพียรภาพยังข้าศึกเสี้ยนหนามให้เดือดร้อนราบคาบ จะแผ่ขอบขันทะเสมาให้กว้างขวางออกไปนั้น มีได้กอบด้วยคุณฝ่าย เดียวดุจขันตีราชธรรมยังเจือไปด้วยโทษอยู่...[๙๑]

---

[๙๑] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๑-๑๒.

จากความที่ได้กล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ในขณะที่พระสังฆราชาภังยะสะกะโรกล่าวถึงราชธรรมว่ามีทั้งคุณและโทษปะปนกันนั้น ความดังกล่าวน่าจะจัดเป็นลักษณะของโลกทัศน์แบบปรมัตถ์ กล่าวคือ ความจริงเป็นสิ่งที่ไม่มีแก่นสาร ไม่เหมือนกับโลกทัศน์แบบโลกีย์ซึ่งเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ดังนั้นจึงปรากฏว่า กษัตริย์คือพระเจ้าราชาธิราชไม่สามารถรับความคิดแบบปรมัตถ์ได้ พระองค์จึงเลือกที่จะปฏิบัติโลกทัศน์แบบโลกีย์ นั่นคือเลือกที่จะประพฤติตามราชธรรมซึ่งประกอบไปด้วยคุณและโทษ เพราะการประพฤติปฏิบัติดังกล่าวนั้นคือประเพณีของผู้ที่เป็นกษัตริย์

นอกจากปัญญาบารมีและศุภนิมิตรต่าง ๆ การได้มาซึ่งข้าทหารที่เก่งกล้าสามารถมีสติปัญญา ก็เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการเป็นผู้มีบุญเช่นกัน เพราะผู้มีบุญญาบารมีเท่านั้นจึงจะสามารถปกครองขุนนางข้าทหารที่เก่งกล้าสามารถอันกอปรด้วยสติปัญญาได้ ดังนั้นการมีสติปัญญาจึงเป็นคุณสมบัติที่สำคัญมากประการหนึ่งสำหรับขุนนางข้าทหาร ดังเห็นได้จากกรณีของ*มังกันจี* ซึ่ง "ตาปะขาว" คนหนึ่งแนะนำให้พระยาน้อยตามหามาเป็นที่ปรึกษา เนื่องจากเป็นผู้ที่มีปัญญาในสรรพวิทยาการทั้งหลายซึ่งเหมาะสมต่อการเป็นที่ปรึกษาของผู้ที่เป็นกษัตริย์ เป็นที่น่าสังเกตว่ามังกันจีไม่ได้เป็นผู้ที่มีความสามารถในเรื่องการรบทัพจับศึก หากคุณลักษณะที่เด่นของมังกันจีคือการเป็นเสมือนที่ปรึกษาของพระยาน้อย แต่เป็นเรื่องที่น่าแปลกมาก เพราะเมื่อพระยาน้อยขึ้นครองราชย์แล้ว บทบาทของมังกันจีในฐานะที่ปรึกษาก็ลดน้อยลงจนแทบจะไม่มีบทบาทซึ่งต่างจากขุนนางผู้อื่น แม้แต่ในการเป็นที่ปรึกษาเรื่องการศึกซึ่งส่วนใหญ่จะตกเป็นหน้าที่ของสมิงพ่อเพชร์และอำมาตย์ทินมณีกรอด แต่ถึงกระนั้นก็ตามการได้มาซึ่งมังกันจีของพระยาน้อยดูเหมือนว่าในเนื้อเรื่องจะให้ความสำคัญมากกว่าขุนนางคนอื่น เห็นได้ชัดเจนจากความพยายามของพระยาน้อยในการส่งคนไปสืบเสาะหาที่อยู่ของมังกันจี หรือการ

ตอบปริศนา ๓ ข้อ หรือแม้แต่การรู้จักมังกันจีเป็นครั้งแรกนั้น ก็มิใช่เป็นกรณีธรรมดาเหมือนกับขุนนางผู้อื่นที่กษัตริย์เห็นได้ชัดจากความสามารถและความกล้าหาญ แต่สำหรับมังกันจีนั้นเป็นเพราะตาปะขาวคนหนึ่งได้มาที่ลานมุเตาที่พระยาน้อยเล่นตีคลี และตาปะขาวก็บอกแก่พระยาน้อยว่า

> *จะปราถนาเอาราชสมบัติ์ในเมืองพะโค ก็ให้อุตสาหะปันจางคิกศีล และจงไปข้างทิศตะวันตกจะได้ภบกัลยานิมิตรบุรุษกะดุมภีผู้หนึ่งอยู่ ณะ บ้านพะลาคา เปนข้าพระเกษธาตุ ณะเมืองตะเกิง ผู้นั้นมีปัญญาสุกขุมภาบจะได้เปนครูท้าวครูพะญาผู้จบไตรเภท แลบุรุษผู้นั้นเกิดในวันอังคารบัดนี้อายุศมได้สบหกปีแล้ว ผู้นั้นจะกล่าวปฤษนาสามบท ถ้าบพิตรแก้ปฤษนาสามบทได้ ผู้นั้นจะเป็นคู่คิดแก่พระองค์ ๆ จะได้เปนใหญ่แก่รามัญประเทษจะได้ยกย่องพระสาศนานั้น ว่าเท่าดั่งนั้น แล้วก็อันตรธานหายไป...*[๙๒]

และเมื่อมังกันจีจะมาทำราชการกับพระยาน้อยนั้น พระยาน้อยมีนิมิตรว่า *"มีบุรุษผู้หนึ่งนำเอาแก้วมะนีอันวิเสศมาแต่ประจีมทิศ มาวางลงในฝ่าพระหัฐ ตื่นขึ้นตำริทำนายนิมิตรของพระองค์เอง ว่าบุรุษซึ่งนำเอาแก้วมะนีมาใส่ฝ่ามือนั้นเหนจะได้แก่มะสอด อันดวงแก้วมะณีอันวิเสศเหนจะได้แก่เจ้าเนร..."* [๙๓] จากเนื้อเรื่องดังกล่าวเสมือนกับเป็นนิมิตรที่ชี้ให้เห็นว่าผู้มีปัญญาเท่านั้นที่เหมาะสมจะเป็นที่ปรึกษาคนสนิทของกษัตริย์ เพราะเมื่อพระเจ้าราชาธิราชขึ้นครองราชย์แล้ว มังกันจีหรือในภายหลังได้เลื่อนเป็นราชมนู ก็ต้องไปเป็น

---

[๙๒] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๔.

[๙๓] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๕.

ที่ปรึกษาของพระราชบุตรพระเจ้าราชาธิราช *"...ให้พระยาเกียรราชบุตรไปอยู่เมืองมองมะละให้ราชามะนูไปดูแลตกแต่งที่ทางเฉลิมพระราชมณเฑียรแล้วให้ประคับประคองด้วยอยู่"* [๙๔] และ *"...ครั้นเสดจมาถึงเมืองหงษาวะดีแล้วจึ่งเวนราชสมบัติ์ให้แก่ราชบุตรให้ราชามะนูอยู่ช่วยประคับประคองการ"* [๙๕] และเมื่อพระราชบุตรของพระเจ้าราชาธิราชได้ขึ้นครองราชย์ ก็ทรงตั้งให้ราชมนูเป็นเสนาบดีผู้ใหญ่ *"สมิงมหาทัชะบำรุงกระษัตรขึ้นครองราชสมบัติ์ได้ถึงสองพระองค์..."* [๙๖]

เป็นที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ ในราชาธิราชไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของ "ชาติตระกูล" สำหรับผู้ที่จะเข้าถวายตัวเป็นขุนนางหรือข้าทหาร แต่มักจะพบว่า เข้ามาถวายตัวเป็นเพียงสามัญชนที่มีสติปัญญาและความสามารถอันเป็นคุณลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งไม่สามารถถ่ายทอดได้โดยสายเลือด[๙๗] ไม่ว่าจะเป็นลูกชาวบ้านกองมุ ในแผ่นดินพระเจ้าฟ้ารั่วที่ช่วยรบในสงครามกับพระเจ้าตราพญา โดยเมื่อเสร็จศึกแล้ว พระเจ้าฟ้ารั่วก็

---

[๙๔] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๕.

[๙๕] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๖.

[๙๖] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๙.

[๙๗] อนึ่งในพระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๓๘ ซึ่งตราขึ้นในปี พ.ศ.๒๓๒๗ ได้พูดถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะถวายเป็นมหาดเล็ก แปรเปลี่ยนไปจากคุณสมบัติที่เคยกำหนดมาก่อนหน้านั้น ...มีกฎหมายทำเนียมแต่ก่อนว่าผู้ซึ่งจะสมัครเข้ามาทำราชการเปนมหาดเลก...กอบด้วยวุทธิแลอธิบดี ๔ ประการ คุณนาณุรูปสมควร...ถ้าเปนทิณชาติหากระกูลมิได้ จมาเปนมหาเลกขอเฝ้าที่อย่าให้รับเอามาบังคมทูลถวายเลยเปนอันขาดทีเดียว...แต่นี้สืบไปเมื่อหน้าให้พินิจพิเคราะห์ดูคุนานุรูปผู้ซึ่งจะเข้ามาทำราชการนั้น ถ้ามีบิดามานดายาติพี่น้องที่อาไศรยกินอยู่มีเย่าเรือนเหนหลักแหล่งแล้ว ก็เปนคนสัจซื่อมีสะติปัญาอัชฌาไศรยความละอายอดสู รู้ผิดชอบมีคุณวุทธิสมควร จึ่งให้รับทูลเกล้าฯถวายไว้ใช้ราชการ... (อ้างใน "พระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๓๘" กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๗๖๔-๗๖๕).

ปูนบำเหน็จให้อยู่กับเมืองพะโค..แล้วให้พระราชทานเงินทอง เสื้อผ้าเปนอันมาก จึ่งใช้ให้เอากลองไปตีไปในบ้านกองมุนั้น สุดเสียงกลองเพียงใดก็ให้เปนหลักประโคนปักกำหนดไว้ทั้ง ๔ ทิศ พระราชทานบ้านสวยให้ขึ้นแก่บิดามารดา ลักคีอำมาตนั้นก็ยกเข้าไปเมืองเมาตะมะ[๙๘]

หรือมังกันจีในแผ่นดินพระเจ้าราชาธิราชซึ่งเป็นเพียงสามเณร มีมารดาที่ยากจนเพราะ "เปนมะงาวรอดนายบ้านอยู่เปนดีบุกเจดสีบชั่ง"[๙๙] แต่ด้วยความที่มังกันจีเป็นคนมีสติปัญญาจึงทำให้พระยาน้อยรับมังกันจีมาเป็นที่ปรึกษา หรือ*สมิงนครอินท์* แต่เดิมก็คือ *มะสะลุม* มีตำแหน่งเป็นแค่เพียงทหาร *"ถือดาบอยู่รีมพระเจ้าราชาธิราช"*[๑๐๐] แต่เพราะมีฝีมือกล้าหาญและมีสติปัญญาสามารถลวงตัดศีรษะมะกราน เจ้าเมืองเกาะขะเมงได้ ดังความตอนหนึ่งว่า

...มะสะลุมก็หยิบได้ฉะลอมใบหนึ่ง แล้วเอาหม่อเขาใส่ลงที่ชลอม มือหนึ่งถือดาบมือหนึ่งถือชะลอมวิ่งปลอมร้องออกไป ว่าข้าพะเจ้าตัดศีศะทะหารพระเจ้าราชาธิราชได้ จะเอามาถวายฝ่ายทหารมะกรานหาสงไส ไม่คิดว่าพวกของตัว จึ่งให้มะสะลุมถือชะลอมไปถึงมะกราน ๆ ได้ยินดั่งนั้นก็ดีใจ คิดว่าทหารได้ศีศะมาจริง มะกรานก็ฉะโงกลงมาดู มะสะลุมเหนได้ที โดดขึ้นฟังตัดเอาศีศะมะกรานแม่ทัพได้...[๑๐๑]

---

[๙๘] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑.

[๙๙] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๖ เล่ม ๔.

[๑๐๐] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๘.

[๑๐๑] เพิ่งอ้าง.

หรือ*สมิงอุบากอง* ซึ่งเดิมชื่อ *"มะกล่อมเป็นที่นายขนานเรือพระที่นั่ง"* แต่ด้วยสติปัญญาที่เฉลียวฉลาดซึ่งสามารถทำอุบายลวงมังรายกะยอชวาเพื่อให้พระเจ้าราชาธิราชสามารถล่าทัพได้สำเร็จ เพราะในเวลาขณะนั้นพระเจ้าราชาธิราชทรงวิตกกังวลถึงคำที่โหรหลวงทำนายว่าพระเคราะห์ของพระองค์ไม่ดี ต้องเวนราชสมบัติให้พระราชบุตรเป็นการแก้เคล็ด พระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสปรึกษาขุนนางทั้งปวง แต่ก็ไม่มีผู้ใดทูลความเห็น การที่พระองค์ทรงวิตกกังวลทำให้บรรทมไม่หลับ จึงได้ยินที่มะกล่อมแกล้งวิดน้ำเรือและขอดเรือให้มีเสียงดัง พระองค์จึงตรัสถามมะกล่อมว่าทำไมถึงมาวิดน้ำตอนกลางคืน มะกล่อมทูลว่า เป็นเพราะกลางคืนน้ำใส กลางวันน้ำขุ่น แต่ยามกลางคืนไพร่พลสงบน้ำจึงใส พระเจ้าราชาธิราชเห็นว่ามะกล่อมเป็นคนมีสติปัญญาจึงปรึกษาการล่าทัพว่าควรทำเช่นไร ซึ่งมะกล่อมก็ทูลตอบอย่างฉลาดเฉลียวและรอบคอบ

> *...อันทำมะดาตั้งประชิดกันอยู่ฉะนี้ จะไปไหนมิได้โดยสะดวก จำจะคิดกลอุบายทำลวงพะม่า ให้รู้ไปว่าพระองค์เสดจ์ไปทางบก มีไปทางเรือ พะม่าจะระวังทับบกอยู่ ไหนจะตามทัน แต่ทะว่าข้าพเจ้าเกรงอยู่ข้างท้ายน้ำเกลือกพะม่าจะลอบลงรอสกัดไว้ จะขอให้ไปชัณสูตก่อน*[๑๐๒]

และเมื่อพระเจ้าราชาธิราชส่งทหารไปพิสูจน์ ก็พบว่าพวกพม่าปักรอดักไว้ตามที่มะกล่อมทูล พระเจ้าราชาธิราชจึงถามความคิดมะกล่อมในการที่จะกำจัดรอเหล่านั้น และจากสติปัญญาของมะกล่อมในครั้งนี้ จึงทำให้พระเจ้า

---

[๑๐๒] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๕-๑๖.

ราชาธิราชโปรดให้มะกล่อมเป็นสมิงอุบากอง หรือสมิงอายมนทะยา ซึ่งสามารถใช้สติปัญญาในการทำอุบายลวงพม่าจนสามารถนำข่าวจากพระเจ้าราชาธิราชที่เมืองเสี่ยงไปแจ้งแก่ราชบุตรที่เมืองหงสาวดีได้ และสามารถนำคำตอบจากเมืองหงสาวดีกลับมาทูลพระเจ้าราชาธิราชได้[๑๐๓]

ไม่เพียงแต่ข้าทหารฝ่ายมอญ ข้าทหารฝ่ายพม่าก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องชาติตระกูลของผู้ที่จะมารับใช้กษัตริย์เช่นกัน แต่จะเน้นถึงความสามารถในการทำสงครามและสติปัญญา ดังในกรณีของ*มังมหาราชา* ที่เดิมเป็นเพียงมหาดเล็กเชิญพระแสงของพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง แต่เนื่องจากได้ทูลเตือนพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องว่าไม่ควรให้มังกำมุนีพระราชบุตรเขยกับตะละแม่เจ้าเปนังฟ้าผู้เป็นพระราชธิดาไปรักษาเมืองตะแคง เนื่องจากเมืองตะแคงยังไม่สงบเรียบร้อยซึ่งก็ปรากฏว่าเป็นจริงตามที่ทูลเสนอ เพราะในขณะนั้นมีหนังสือแจ้งข่าวเมืองตะแคงมาว่ามอญยกทัพตีเมืองตะแคงได้ และได้พาพระราชบุตรและพระราชธิดาไปด้วย[๑๐๔] หรือกรณีที่เป็นขุนนางเก่า ในราชาธิราชก็ไม่ได้เอ่ยถึงสาแหรกของตระกูลแต่กลับเน้นที่ความซื่อสัตย์จงรักภักดี

การมีพระราชประสงค์ดังกล่าวนี้อาจจะเนื่องมาจากการที่พระเจ้าราชาธิราชเพิ่งทรงขึ้นครองราชย์ ดังนั้นปัญหาเรื่องความซื่อสัตย์และจงรักภักดีของขุนนางจึงถือเป็นคุณสมบัติสำคัญที่จะเป็นหลักประกันถึงความมั่นคงหรือเสถียรภาพของกษัตริย์ เห็นได้ชัดจากกรณีของอำมาตย์ทิน คือ เมื่อพระยาน้อยยกทัพเข้าเมืองพะโคและได้ลงโทษผู้กระทำผิดแล้ว พระยาน้อยตรัสว่า *"...ผงเข้าตาเราสองอัน เอาออกเสียได้อันหนึ่งแล้ว แต่อันหนึ่งยังเคืองตาเราอยู่นักไม่สะบายเลย"* [๑๐๕] การที่พระยาน้อยกล่าวเช่นนั้น เป็นเพราะว่าเมื่อ

---

[๑๐๓] โปรดอ่านรายละเอียดข้างต้น

[๑๐๔] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๑.

[๑๐๕] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๘.

รูปหุ่นมีกลไกข้างใน ถ้าไขกลให้เดินให้นั่ง ก็นั่งได้เดินได้เหมือนคน ครั้นมาถึงเชือกขึงเข้า
จะกระโดดเดินข้ามไปนั้นมิได้ ได้แต่เดินโดยตรงและถูกเชือกล้มลง

(ภาพและคำอธิบายจากหนังสือ**ราชาธิราช** พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๒๓ พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ พ.ศ.๒๕๑๕ โดย แพร่พิทยา)

พระองค์จะเข้าประตูเมือง อำมาตย์ทินสั่งให้ทหารเปิดประตูเมืองรับแต่เพียงบานเดียว และนอกจากนั้นอำมาตย์ทินก็เป็นผู้เดียวในเมืองที่ไม่ได้มีหนังสือไปถวายเป็นข้าสวามิภักดิ์พระยาน้อยเหมือนกับขุนนางผู้อื่น เมื่ออำมาตย์ทินได้ยินพระยาน้อยตรัสเช่นนั้น ก็ทราบว่าพระยาน้อยแคลงใจตน จึงอธิบายถึงเหตุผลเพื่อให้พระยาน้อยเข้าพระทัยว่าเป็นเพราะ

> *แต่ข้าเฒ่าผู้เดียวมิได้ทำใจเปนสองให้นำราชบรรณาการออกไปทูลพระบาทนั้นเพราะเหตุกลัวจะเสียขะนบทำเนียมในเสนาบดีวัฏประเวณีสู้เสียชีวิตรหวังจะรักษาแผ่นดินมิให้แปรปรวนได้ และเมื่อพระองค์เสดจ์พระราชดำเนินจะเข้าสู่พระณะครนั้น พระราชบิดาชีวงคตแล้วข้าเฒ่าเหนพระองค์เปนพระราชบุตรควรที่จะได้สมบัดิ์สืบประเวณีย์ ข้าเฒ่าก็มีความยินดีก็ออกไปเปิดประตูรับเสดจ์แต่บานหนึ่งแลซึ่งปิดไว้บานหนึ่งนั้นเพราะเหตุว่าพระศภยังมิได้ถวายพระเพลิงข้าเฒ่ารักษาพระศภไว้อยู่จึ่งมิได้เปิดรับเสดจ์ทังสองบาน ถ้าสมเดจ์พระราชบิดาพระองค์ยังคงอยู่ในเสวตระฉัตระข้าเฒ่าก็คงจะปิดประตูให้มั่นคง จัดแจงพลทะหารพร้อมด้วยเครื่องสาตราอาวุทธรักษาหน้าที่เชิงเทินรบสู้พระองค์ไปให้สิ้นชีวิตรข้าเฒ่าก่อนจะไว้ชื่อให้เปนเกียรดิยศสืบไปในแผ่นดีน ถ้าพระองค์จะเอาโทษข้าเฒ่าดั่งนี้แล้ว นานไปภายหน้าไหนเลยจะมีเสนาบดีที่จงรักษภักดีซื่อสัจต่อพระมะหากระษัตรซึ่งคงอยู่ในเสวตระฉัตรหามิได้* [๑๐๖]

---

[๑๐๖] เพิ่งอ้าง, เน้นโดยผู้เขียน.

จะเห็นได้ว่าคุณสมบัติต่าง ๆ ของขุนนางข้าทหารไม่ว่าจะเป็น การมีสติปัญญา ความซื่อสัตย์จงรักภักดี หรือความเก่งกล้าในการทำสงคราม นอกจากจะเป็นคุณสมบัติเฉพาะของตัวละครแต่ละตัวแล้ว คุณสมบัติเหล่านี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงการมีบุญญาบารมีของกษัตริย์ เพราะทหารเอกซึ่งมีความสามารถและมีสติปัญญาเช่นนี้คือสิ่งประกอบบุญญาบารมีของกษัตริย์เช่นกัน คุณสมบัติเหล่านี้ถูกสื่อให้เห็นผ่านตัวละครต่าง ๆ กันมิใช่เฉพาะคนใดคนหนึ่ง โดยมิอาจจะเน้นได้ว่าใครจะเป็นผู้มีคุณสมบัติเด่นในทางใด เพราะฉะนั้นเหล่าทหารเอกจึงเป็นสื่อในการแสดงออกถึงคุณสมบัติที่ทหารควรจะมีและควรจะเป็น และเมื่อทหารเอกผู้ใดผู้หนึ่งตายลง ก็จะมีทหารเอกคนใหม่ทดแทนไม่มีวันหมด

แม้ว่าโดยตลอดของเรื่องราชาธิราช จะให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาทั้งของกษัตริย์และขุนนาง ซึ่งนอกจากจะปรากฏในบทบาทของตัวละครแต่ละตัวแล้ว ความสำคัญของสติปัญญายังมีปรากฏเป็นตำราคำสอน[๑๐๗] ที่แทรกลง

---

[๑๐๗] (โปรดอ่านรายละเอียดในภาคผนวก) ตำราคำสอนในเรื่องบทบาทหน้าที่เช่นนี้เคยมีปรากฏในวรรณกรรมของไทยมาก่อนสมัยรัชกาลที่ ๑ อย่างน้อยที่สุดในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ดังจะเห็นได้จาก "ราโชวาทชาฎก" (โปรดดูรายละเอียดใน มานพ ถาวร-วัฒนสกุล, "ราโชวาทชาฎก" : บทนำ, **รวมบทความประวัติศาสตร์**, ฉบับที่ ๑๔ (๒๕๓๕), หน้า ๑-๓๐) หรือจาก "ราชนีติ" และ "พิไชยเสนา" ที่ไม่สามารถระบุวันเวลาที่แน่นอนในการผลิตได้ ทราบแต่เพียงว่ามีปรากฏในสมัยอยุธยาเป็นอย่างน้อย (โปรดดูรายละเอียดใน **สมบัติ จันทรวงศ์** และชัยอนันต์ สมุทวณิช, **ความคิดทางการเมืองไทย**, หน้า ๑๒๕-๑๖๓) แต่คำสอนดังกล่าวปรากฏในลักษณะของการเป็นตำราโดยตรง หากการมีอยู่ของคำสอนนี้ในราชาธิราชโดยมิได้ผสานให้เกิดความกลมกลืนคงจะเป็นวัฒนธรรมของการเสพย์งานแบบใหม่ที่รับเข้ามาพร้อมกับ "วัฒนธรรมกระฎุมพี" (โปรดอ่านรายละเอียดใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, **ปากไก่ใบเรือ**.) ลักษณะดังกล่าวนี้มิได้ปรากฏให้เห็นแต่เพียงในราชาธิราช ในสามก๊ก หรือไซ่ฮั่น ซึ่งเป็นวรรณกรรม "แปล" ประเภทเดียวกัน ก็ปรากฏคำสอนในรูปแบบของตำราเช่นกัน ทำให้คิดไปได้ว่า "งานแปล" ทั้งสามเรื่องคงจะมิใช่งานวรรณกรรมที่ใช้อ่านเพื่อความบันเทิงแต่เพียงถ่ายเดียวอย่างที่เคยมีผู้คิดกัน หากหน้าที่ของงานแปลทั้งสามคงจะมีความมุ่งหมายพิเศษในการกล่อมเกลาทางการเมืองประกอบควบคู่ไปด้วย

ในเรื่องราชาธิราชอีกด้วย เห็นได้ชัดเจนจากคำสอนในลักษณะของตำราที่พระอาจารย์ของมังกันจีสอนมังกันจีก่อนที่จะถวายมังกันจีให้เป็นข้ารับใช้ของพระยาน้อย ในตอนนี้ได้พูดถึง "ธรรม" ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็นสองลักษณะ คือ ธรรมในฐานะที่เป็นปัญญา และธรรมในฐานะที่เป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นธรรมในลักษณะที่สองก็ต้องอาศัยปัญญาเป็นเครื่องตัดสินเช่นกัน

เมื่อพิจารณาเรื่องธรรมในฐานะที่เป็นสติปัญญา พบว่าปัญญาในส่วนนี้ทั้งของกษัตริย์และขุนนางมีอยู่ ๒ ลักษณะใหญ่ คือ วิชาปัญญา ซึ่งเป็นปัญญาที่มีลักษณะเป็นตำราในการกำหนดความรู้ที่มีความแน่นอนและมีกฎเกณฑ์ตายตัว และอุบายปัญญา ซึ่งหมายถึงปัญญาที่มีลักษณะไม่คงที่ แปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับบริบทและสถานการณ์ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นกลับปรากฏว่า "ปัญญา" ที่กษัตริย์มี และ "ปัญญา" ที่ขุนนางมีในทั้ง ๒ ลักษณะเป็นปัญญาคนละชุดกัน กล่าวอย่างกว้าง ๆ คือ ปัญญาที่แสดงใน "ธรรม" ของกษัตริย์จะยิ่งใหญ่กว่าเป็นปัญญาแห่งการรอบรู้เพื่อที่จะใช้ปกครองบ้านเมืองและขุนนาง ในขณะที่ปัญญาของขุนนางเป็นปัญญาที่มีไว้เพื่อรับใช้กษัตริย์

ความต่างกันระหว่างวิชาปัญญาของกษัตริย์และขุนนางที่สำคัญคือ วิชาปัญญาของกษัตริย์อันได้แก่ปัญญาในหมวดวิชา ๕ เป็นความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เป็นความรู้ที่กว้างไม่เฉพาะเจาะจงวิชาปัญญาเหล่านั้น คือ ความรู้ที่กษัตริย์ใช้ปกครอง เช่น ความรู้ในธรรมศาสตร์ ราชศาสตร์ เพื่อใช้ตัดสินคดีความ หรือการรู้นิมิตรเพื่อบอกสภาพเหตุการณ์บ้านเมือง แต่วิชาปัญญาของขุนนางอันได้แก่ปัญญาในหมวดคุณ ๗ ในข้อ ๓ สุตตะทินัง และข้อ ๖ ทันตะเนตติ เป็นความรู้เฉพาะด้าน ซึ่งทำหน้าที่ตอบสนองต่อความต้องการของกษัตริย์ เช่นเดียวกันกับอุบายปัญญา กล่าวคือ อุบายปัญญาของกษัตริย์ดังในหมวดอุบาย ๔ ไม่ได้เจาะจงเฉพาะเรื่อง แต่จะใช้อย่างกว้าง ๆ ขึ้นอยู่

กับสถานการณ์ ในขณะที่อุบายของขุนนางในหมวดวุฒิ ๖ อันได้แก่ วุฒิข้อ ๒ คือประพฤติดั่งนกยาง หมวดคติ ๓ หมวดมุสา ๙[๑๐๘] ส่วนวิชาปัญญานั้นอยู่ในคุณ ๗ คือ ข้อ ๓ สุตตะทินัง และข้อ ๖ ทันตะเนตติ มีวัตถุประสงค์ที่แคบกว่า คือ เป็นแค่เพียงอุบายที่รับใช้กษัตริย์หรือนำชัยชนะมาสู่กษัตริย์ของตน หรืออาจกล่าวได้ว่าอุบายปัญญาของกษัตริย์นั้นเป็นการหาคนมาเป็นเครื่องมือในการการวางอุบาย แต่อุบายของขุนนางนั้นเป็นตัวเครื่องมือที่จะทำให้บรรลุผล

ในประเด็นของธรรมในฐานะที่เป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัตินั้นก็เป็นเช่นเดียวกันกับธรรมในลักษณะที่เป็นอุบายปัญญาและวิชาปัญญา คือมีความแตกต่างกัน และในความแตกต่างกันนั้นก็สอดคล้องกับปัญญาใน ๒ ลักษณะที่กล่าวในข้างต้น คือแนวทางการประพฤติปฏิบัติของกษัตริย์ เป็นแนวทางของผู้ที่จะเป็นผู้ปกครอง ดังที่ได้แสดงไว้ในหมวดคุณ ๘[๑๐๙] และในหมวดวุฒิเจ็ดประการ แนวทางการประพฤติปฏิบัติของขุนนางก็เป็นการปฏิบัติเพื่อที่จะรับใช้กษัตริย์และเชิดชูพระเกียรติยศของกษัตริย์ อันได้แก่ ธรรมในหมวดโทษ ๘ หมวด คุณ ๗[๑๑๐] หมวดวุฒิ ๖ และหมวดซื่อ ๖ เมื่อเทียบเคียงเนื้อเรื่องในส่วนของธรรมของกษัตริย์กับการกระทำของกษัตริย์ทั้ง ๓ พระองค์ พบว่ามีความสอดคล้องกัน คือการกระทำของกษัตริย์นั้นจัดอยู่ในธรรมของกษัตริย์ ซึ่งปรากฏตั้งแต่ก่อนการขึ้นครองราชย์ เป็นต้นว่า เหตุการณ์เมื่อพระยาน้อยจำเป็นต้องออกไปไล่เนื้อกับสมิงมราหูเพื่อจะอำพรางว่าตนไม่ทราบในเรื่องที่มหาเทวีและสมิงมราหูคิดร้ายต่อตน แต่พระยาน้อยสั่งตะละแม่ท้าว

---

[๑๐๘] ส่วนคุณ ๗ ข้อที่ว่า สุระสัมปันนัง คือมีปัญญากล้าหาญนั้นน่าจะจัดอยู่ในอุบายปัญญา.

[๑๐๙] ๑ ข้อในหมวดนี้ คืออะโรคยานั้น ผู้เขียนจัดอยู่ในวิชาปัญญาของกษัตริย์.

[๑๑๐] มี ๓ ข้อในหมวดนี้ จัดอยู่ในอุบายปัญญา และวิชาปัญญาของขุนนาง.

ว่าให้ส่งคนไปบอกทำเป็นว่าพ่อลาวแก่นท้าวป่วย เหตุการณ์ครั้งนี้จัดอยู่ในธรรมของกษัตริย์อุบาย ๔ คือ รู้เล่ห์อุบาย หรือการที่พระยาน้อยสามารถตอบปริศนาของมังกันจีทั้ง ๓ ข้อได้ จัดอยู่ในวิชา ๕ คือ รู้ทำนายนิมิตร์ทั้งปวง หรือเมื่อพระยาน้อยสามารถยึดเมืองพะโคได้แล้วก็สั่งให้ลงโทษสมิงมราหู มหาเทวี และตะละแม่ศรี จัดอยู่ในวุฒิ ๗ คือให้ประพฤฒิดังยมราช ในกรณีของพระมหาปิฎกธรก็เช่นกัน ปัญญาที่ปรากฏก็คือปัญญาที่จัดอยู่ในธรรมของกษัตริย์ เป็นต้นว่า นิมิตรต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจัดอยู่ใน วิชา ๕ คือ รู้ทำนายนิมิตรทั้งปวง หรือเมื่อครั้งที่พระมหาปิฎกธรจะพานางกษัตริย์หนีจากอังวะก็สั่งให้ "โยม ๔ คนให้เอาไม้ไผ่มาสานเปนเรือ..."[๑๑๑] จัดอยู่ในวิชา ๕ คือรู้สารพัดช่าง และ "ประกอบโอสฏ...เอาลูกสลอดลดปนน้ำครั่ง"[๑๑๒] เพื่อให้ดูเหมือนว่านางกษัตริย์ประชวรหนัก จัดอยู่ในคุณ ๘ คือรู้คัมภีร์บำบัดโรคเป็นต้น มีเพียงกรณีของมะกะโทที่อาจจะก้ำกึ่งอยู่บ้าง เช่น เมื่อมะกะโทเข้าไปอยู่กับนายช้าง หรือเมื่อพระร่วงเจ้าโปรดให้เป็นขุนวัง พฤติกรรมที่แสดงออกคือการมีความเพียรและมีความอุตสาหะ ซึ่งน่าจะจัดอยู่ใน คุณ ๗ ในธรรมของขุนนางแต่ก็มีพฤติกรรมที่จัดอยู่ในธรรมของกษัตริย์เช่นกัน เป็นต้นว่า การรู้นิมิตรของตนจัดอยู่ในวิชา ๕ การที่พฤติกรรมบางอย่างจัดอยู่ในธรรมของขุนนางนั้น เป็นสิ่งที่อธิบายได้จากสถานภาพของมะกะโทในขณะนั้นซึ่งเป็นเพียงขุนนาง แต่เมื่อมะกะโทเริ่มตั้งตัวที่เมืองวานแล้วพฤติกรรมของมะกะโทก็เปลี่ยนไปจัดอยู่ในธรรมของกษัตริย์ นับตั้งแต่การที่คิดยกน้องสาวให้อลิมามาง จัดอยู่ในอุบาย ๔ คือ รู้อุบายขวนขวายถ่ายเททรัพย์

และเมื่อได้เทียบเคียงพฤติกรรมของขุนนางกับธรรมของขุนนางพบว่า

---

[๑๑๑] หอสมุดวชิรญาณ, พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑๙.

[๑๑๒] เพิ่งอ้าง.

มีความสอดคล้องกันมาก ไม่ปรากฏว่ามีพฤติกรรมของขุนนางผู้ใดที่สามารถจัดอยู่ในธรรมของกษัตริย์ได้ เป็นต้นว่า ในสมัยของพระเจ้าราชาธิราช เมื่อพระยาน้อยสามารถยึดเมืองพะโคและตัดสินลงโทษผู้ทำผิดแล้ว ในขณะนั้นพระยาน้อยยังแคลงใจอำมาตย์ทินอยู่ เนื่องจากเปิดประตูรับพระองค์เพียงบานเดียว อำมาตย์ทินจึงอธิบายถึงความจงรักภักดีและความกตัญญูที่มีต่อกษัตริย์ พฤติกรรมของอำมาตย์ทินจัดอยู่ในซื่อ ๖ ประการ คือ มีความกตัญญูกตเวที หรือเมื่อครั้งที่อำมาตย์ทินมณีกรอดอาสาพระเจ้าราชาธิราชตีเมืองเตวมุเล่งและเตวปะส้วยในการศึกครั้งนั้น อำมาตย์ทินมณีกรอดวางอุบายลวงข้าศึกด้วย พฤติกรรมของอำมาตย์ทินมณีกรอดจัดอยู่ใน คุณ ๗ คือมี ปัญญากล้าหาญ ซื่อ ๖ คือมีความกตัญญูกตเวทีต่อกษัตริย์ วุฒิ ๖ คือประพฤติดั่งนกยาง มีอุบายในการลวงข้าศึกเพื่อเอาชัยชนะ มุษา ๙ คือ เอาชัยชนะจึงมุษาและคติ ๓ คือในการทำสงครามกันกล่าวคดได้ เป็นต้น

เป็นที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ ในขณะที่ราชาธิราชสะท้อนภาพโลกทัศน์ทางการเมืองในส่วนของบทบาทภาระหน้าที่รวมไปถึงปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อกันในเชิงบวกอันเป็นสิ่งที่ชนชั้นนำพึงประพฤติปฏิบัติ ไม่ว่าสื่อที่ผ่านทางบุคลิกภาพหรือวิธีประพฤติปฏิบัติของตัวละคร และโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากคำสอนในรูปลักษณะของตำรา หากในราชาธิราชก็ปรากฏความสัมพันธ์ที่ดูจะเป็นปฏิปักษ์กับสิ่งที่ควรจะเป็นในคำสอนถึง ๓ ครั้ง คือ ในกรณีของฉางกายซึ่งเป็นนายกองของพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง กรณีของเปิดน้อยที่ทูลลาตายจากพระเจ้าราชาธิราช และกรณีนายช้างของพระยาอู่

จากเหตุการณ์ทั้ง ๓ เหตุการณ์ ต่างก็สะท้อนให้เห็นถึงพระราชอำนาจของกษัตริย์ ซึ่งถ้าไม่พอพระทัยผู้ใด แม้ว่าจะเคยเป็นผู้ที่มีบุญคุณมาก่อน พระองค์ก็สามารถที่จะใช้พระราชอำนาจของพระองค์นำความตายมาสู่ผู้นั้นได้ การที่เรื่องราชาธิราชมีเหตุการณ์ในลักษณะเช่นนี้ปรากฏขึ้นถึง ๓ ซึ่งลักษณะที่

ปรากฏคือภาพตรงกันข้ามของธรรมของกษัตริย์ที่มีในวุฒิ ๗ ประการ เพราะในวุฒิ ๗ ประการนั้นชี้ให้เห็นถึงการใช้อำนาจของกษัตริย์ในด้านต่าง ๆ ทั้งการใช้พระราชอำนาจในเชิงบังคับ ดังในวุฒิข้อที่ให้ประพฤติดังพระอาทิตย์และพระยายมราช และการใช้พระราชอำนาจในเชิงบวก คือ การมีเมตตาต่ออาณาประชาราษฎรโดยเสมอภาคกัน ประพฤติดังพระจันทร์ พระพาย และมหาสมุทร แต่กรณีที่ปรากฏทั้ง ๓ กรณีนั้นกลับเป็นการชี้ให้เห็นถึงความล้มเหลวของการใช้พระราชอำนาจของกษัตริย์ สิ่งนี้น่าจะเป็นการสอนให้กษัตริย์ใช้พระราชอำนาจอย่างระมัดระวังเป็นพิเศษ นอกจากนั้นแล้วยังเป็นการสอนขุนนางผู้ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการปฏิบัติไปในตัวอีกด้วยว่า ขุนนางควรจะต้องยอมรับในพระราชอำนาจของกษัตริย์โดยไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ และแม้ว่าพระราชอำนาจนั้นจะเป็นความผิดพลาดของกษัตริย์หรือไม่ก็ตาม ขุนนางก็จะต้องยอมรับในพระราชอำนาจในการวินิจฉัยนั้น

การมีกรณีทั้ง ๓ ในราชาธิราชฉบับเดิมหรือไม่นั้นไม่สำคัญมากไปกว่าการปรากฏอยู่ของราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง เพราะถึงแม้ว่ากรณีดังกล่าวมีปรากฏในฉบับเดิมย่อมแสดงให้เห็นว่าผู้เป็นเจ้าของฉบับเดิมนั้นให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เช่นกันจึงบันทึกหรือเขียนไว้ และเมื่อถึงมือเจ้าพระยาพระคลังผู้มีหน้าที่เป็นประธานในการแปลและเรียบเรียง ท่านก็ยังคงให้ความสำคัญ จึงทำให้กรณีเช่นนี้ยังปรากฏอยู่เช่นในฉบับเดิม ในทางตรงข้ามถ้ากรณีดังกล่าวไม่มีบันทึกไว้ในฉบับเดิมย่อมแสดงให้เห็นว่าเจ้าพระยาพระคลังคงจะตระหนักถึงความสำคัญของปัญหานี้เป็นอย่างดีจึงปรากฏกรณีทั้ง ๓ เช่นนี้ในฉบับของตน

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าแม้ในนัยหนึ่ง วรรณกรรมเรื่องราชาธิราชจะเป็นวรรณกรรมที่มุ่งสื่อความบันเทิงและสื่อเรื่องพิชัยสงคราม แต่สิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้คือวรรณกรรมราชาธิราชแฝงไว้ด้วยความหมายทางการเมือง

ของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ คือในเรื่องของการสร้างความชอบธรรมให้กับสิทธิธรรมของกษัตริย์ โดยการปรับเปลี่ยนคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นกษัตริย์ ทำให้การสืบสันตติวงศ์เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการขึ้นเป็นกษัตริย์อีกต่อไป หากผู้ที่เป็นกษัตริย์จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติของการเป็นผู้มีบุญและการมีปัญญา อีกทั้งมีพระราชภารกิจทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อยังสรรพสัตว์ให้พ้นจากห้วงสังสารวัฏ

ในสมัยอยุธยา ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์และขุนนางวางอยู่บนความเชื่อเรื่องบุญญาบารมี ซึ่งเน้นในเรื่องของชาติกำเนิด ในขณะที่ปัญญาบารมีไม่ได้ถูกเน้นมากเท่าไรนัก ในสมัยธนบุรีและต้นรัตนโกสินทร์ ความเชื่อในเรื่องบุญญาบารมีที่มาจากชาติกำเนิดถูกสั่นคลอน ซึ่งเป็นผลมาจากการเสียกรุงในปี พ.ศ.๒๓๑๐ ทำให้บุญญาบารมีในลักษณะใหม่ที่เน้นปัญญาบารมีพัฒนาขึ้น แต่การอ้างถึงบุญญาบารมีและปัญญาบารมีนั้นไม่เพียงพอ เนื่องจากในการอ้างดังกล่าวโดยในตัวของมันเองเป็นอันตราย เพราะจะมีผลให้ผู้อื่นอ้างถึงสิ่งนี้เพื่อสร้างความชอบธรรมเช่นกัน ดังนั้นในการอ้างถึงความชอบธรรมในการเป็นกษัตริย์ในสมัยรัชกาลที่ ๑ จึงมิใช่เป็นเพียงการอ้างเฉพาะคุณสมบัติของการเป็นผู้มีบุญญาบารมีและปัญญาบารมี ซึ่งถ้ามองจากพื้นฐานของปรมัตถ์สัจจะจะพบว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีความหมายอะไรเลย เพราะแม้จะเป็นผู้ที่มีบุญญาบารมีและปัญญาบารมีก็ยังคงต้องวนเวียนอยู่ในวัฏสงสาร หากผู้ที่มีความเหมาะสมในการเป็นกษัตริย์จะต้องมีหน้าที่ในฐานะที่เป็นพระโพธิสัตว์เพื่อที่จะนำอาณาประชาราษฎรและเหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากห้วงสังสารวัฏซึ่งถือเป็นปรมัตถ์สัจจะ

ภาพกษัตริย์ในอุดมคติในสมัยรัชกาลที่ ๑ ก็คือ การทำให้สมมติสัจจะและปรมัตถ์สัจจะขึ้นมาอยู่บนระนาบเดียวกันและมีความสอดคล้องกันมากขึ้น หน้าที่ใหม่ของกษัตริย์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความต้องการของกษัตริย์ ดังนั้น

กษัตริย์จึงมิใช่เป็นแต่เพียงผู้รู้ธรรมดังแต่ก่อน หากผู้ที่เป็นกษัตริย์จะต้องเป็นผู้นำในทางธรรมที่จะนำสรรพสัตว์ทั้งหลายข้ามโอฆสงสารไป ซึ่งภาพดังกล่าวมีปรากฏในราชาธิราชในรัชกาลของพระเจ้าธรรมเจดีย์ คือ พระเจ้าธรรมเจดีย์พยายามที่จะชี้ให้อาณาประชาราษฎรไปสู่นิพพาน ซึ่งชี้ให้เห็นว่ากษัตริย์เป็นเครื่องมือในการสั่งสอนอบรม เช่นการออกกฎหมายบังคับ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อยังประโยชน์สุขให้อาณาประชาราษฎร ในขณะที่ในรัชกาลของพระเจ้าฟ้ารั่วนั้น แทบจะไม่มีความตอนใดเลยที่กล่าวถึงสิ่งที่อยู่สูงกว่าสมมติสัจจะ คือ เมื่อพูดถึงเรื่องของอำนาจก็กล่าวแต่เพียงว่า พระองค์ทำทุกอย่างเพื่อที่จะมีอำนาจ แต่ไม่ได้กล่าวต่อไปว่าพระองค์ต้องการอำนาจเพื่ออะไร ส่วนในรัชกาลพระเจ้าราชาธิราชนั้น จากความที่โต้ตอบกับพระสังฆราชาภังยะสะกะโร ทำให้ทราบว่าพระเจ้าราชาธิราชยอมรับว่ามีปรมัตถ์สัจจะซึ่งอยู่สูงกว่าสมมติสัจจะ แต่การยอมรับดังกล่าวนั้นไม่ได้หมายความว่า พระองค์ยินดีที่จะปฏิบัติตามปรมัตถ์สัจจะ พระองค์ยังคงเลือกที่จะปฏิบัติตามแนวทางการประพฤติปฏิบัติแบบสมมติสัจจะอยู่

นอกจากนั้นแล้ว ในเรื่องราชาธิราชยังบรรจุตำราที่เป็นคำสอนเชิงอุดมคติอันว่าด้วยบทบาทและหน้าที่ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างกันในหมู่ชนชั้นนำ และในบทต่อไปจะพบว่าไม่เพียงแต่ราชาธิราชเท่านั้นที่สะท้อนภาพความหมายทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ แม้แต่สามก๊กและไซ่ฮั่น ซึ่งเป็นวรรณกรรม “แปล” มาจากจีน ก็สะท้อนภาพโลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ ในลักษณะนี้เช่นกัน

๑. นางตังกุยฮุย ๒. พระเจ้าเหี้ยนเต้ ๓. นางฮกเฮา

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๑)

บทที่ ๕
สามก๊ก และไซ่ฮั่น : ความหมายทางการเมือง

สามก๊ก

จากการวิเคราะห์เรื่องราชาธิราช ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่มีที่มาจากต่างประเทศ พบว่าเรื่อง ราชาธิราชไม่ได้เป็นเพียงแค่เรื่องที่เกี่ยวกับพิชัยสงครามอย่างที่เคยเป็นที่เข้าใจกันแต่เพียงประการเดียว หากเรื่องราชาธิราชสามารถที่จะสะท้อนภาพความหมายทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ ได้ ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ที่สามก๊ก ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่มีที่มาจากต่างประเทศเช่นเดียวกันกับราชาธิราช คงจะมิใช่เป็นเพียงการมุ่งเสนอเรื่องพิชัยสงครามแต่เพียงถ่ายเดียวตามที่เคยเป็นที่เข้าใจกันมา[๑] หากเรื่องสามก๊กสามารถที่จะ

---

[๑] มีข้อน่าสังเกตว่า การที่รัชกาลที่ ๑ โปรดให้มีการแปลเรื่องสามก๊กขึ้นมานั้นคงจะมิได้มีพระราชประสงค์ที่จะใช้สามก๊กในการสื่อความหมายเรื่องพิชัยสงครามเป็นหลัก ซึ่งก็หมายความว่าสาระทางด้านพิชัยสงครามไม่น่าที่จะมากเท่าที่มีการประเมินคุณค่ากันไว้ เพราะเมื่อดูเปรียบเทียบกับสามก๊กฉบับแปลใหม่แล้วพบว่า สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มักจะมีการตัดทอน (หรือละเลย) เนื้อความเป็นต้นว่า เมื่อโจโฉวางกลอุบายในการเอาชนะม้าเฉียว เหล่าทหารก็สรรเสริญโจโฉว่า

ฉบับแปลใหม่ *"ท่านสมุหนายกชำนาญใน พิชัยสงคราม หาผู้ใดเสมอเหมือนมิได้เลย"* (วรรณไว พัธโนทัย, สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๒๑ : ๒๐๓๖.)

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง *"มหาอุปราชนี้มี สติปัญญาอันสุขุม ประกอบไปด้วยอานุภาพประดุจหนึ่งเทพดา..."* (เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก, ๒ : ๓๒.)

หรือเมื่อโจโฉปรึกษากับบรรดาที่ปรึกษาเพื่อที่จะหาลู่ทางในการทำศึกกับอ้วนเสี้ยว เทียหยกได้แนะนำโจโฉ ว่า

สะท้อนความหมายทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยนั้นได้เช่นเดียวกัน

เนื่องจากเรื่องราชาธิราช มีบานแผนกที่บอกอย่างชัดเจนว่ามีการ "แปล" ขึ้นในปี พ.ศ.๒๓๒๘ ซึ่งเป็นช่วงต้นรัชกาลมาก คือ หลังจากการปราบดาภิเษกได้เพียง ๓ ปี ดังนั้นตามที่ได้วิเคราะห์มาแล้วในข้างต้นว่า เรื่องราชาธิราชให้ความสำคัญกับเรื่องของการสร้างความชอบธรรมให้แก่สิทธิธรรมของกษัตริย์ ภาพของกษัตริย์ในอุดมคติ ตลอดจนความสัมพันธ์เชิงอุดมคติของชนชั้นนำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์และขุนนาง หากเรื่องสามก๊กนั้นเนื่องจากไม่มีบานแผนกในการบอกวันเวลาที่แน่นอนของการแปลและเรียบเรียง มีแต่เพียงข้อสันนิษฐานว่าเรื่องสามก๊กน่าที่จะถูกแปลขึ้นก่อน พ.ศ.๒๓๔๘ ซึ่งเป็นปีที่เจ้าพระยาพระคลัง ผู้อำนวยการแปลถึงแก่อสัญกรรม ถึงกระนั้นก็ตามแม้ว่าเรื่องสามก๊กจะไม่มีบานแผนกที่จะเป็นหลักฐานในการบอกวันเวลาที่แน่ชัด เมื่อพิจารณาจากตัวผู้อำนวยการแปลของงานทั้ง ๒ เรื่อง ประกอบกับการที่รัชกาลที่ ๑ เป็นองค์อุปถัมภ์งานทั้ง ๒ เรื่อง จึงน่าที่จะมีความเป็นไปได้อย่างมากว่า สาระที่ปรากฏในสามก๊กคงจะเป็นไปใน

---

๑ (ต่อ) ฉบับแปลใหม่ *"เทียหยกแนะนำให้ใช้ แผนซุ่มตีสิบด้าน แลชี้แจงว่า "เราถอยทัพเข้าไปริมฝั่งน้ำ ซุ่มทหารไว้ข้างทางสิบกองแล้วล่อให้อ้วนเสี้ยวไล่ตีทัพเราไปถึงริมฝั่ง เมื่อทหารของเราไม่มีทางจะถอยต่อไปได้อีกทุกคนจักต้องสู้ตายเราก็เอาชนะอ้วนเสี้ยวได้เป็นแน่"* (วรรณไว พัธโนทัย, สามก๊ก ฉบับแปลใหม่, ๑๒ : ๑๑๒๕.)

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง *"...เทียหยกจึงว่า ขอให้ท่านจัดทหารออกเป็นสิบเอ็ดกอง ให้ซุ่มรายกันอยู่สองข้างทางสิบกองกองหนึ่งนั้นให้ล่อมา ถ้าได้ที่มั่นแล้วก็ให้จุดประทัดสัญญาขึ้น จึงให้กองล่อนั้นหยุดยืนประจัญรบพุ่ง แม้กองทัพอ้วนเสี้ยวถอยระส่ำระสายไป ฝ่ายกองทัพซึ่งซุ่มอยู่สองข้างทางทั้งสิบกองนั้นจึงยกออกโจมตีตัดเอาทหารอ้วนเสี้ยวก็จะได้ชัยชนะโดยง่าย"* (สามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน), ๑ : ๕๖๕.) (โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก ช. ในกรรณิการ์ สาตรปรุง, "โลกทัศน์การเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ : ศึกษาจากเรื่องราชาธิราช สามก๊ก และไซฮั่น"

ทิศทางเดียวกันกับ ราชาธิราชหรือถ้าจะมีสาระที่ต่างกัน สาระดังกล่าวก็ไม่น่าที่จะขัดแย้งกับสาระหลักที่ปรากฏในเรื่องราชาธิราช

เมื่อพิจารณาจากสาระในเรื่องสามก๊ก โดยการเปรียบเทียบสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง กับสามก๊กฉบับที่แปลใหม่ พบว่าสาระสำคัญประการหนึ่งที่มีปรากฏเช่นกันกับเรื่องราชาธิราช คือ การให้ความสำคัญกับเรื่องของการมีสติปัญญาทั้งในส่วนของกษัตริย์และขุนนาง โดยภาพของการมีสติปัญญานั้นจะถูกให้ความสำคัญมากทั้งในลักษณะของการขยายภาพที่มีอยู่แล้ว (ให้ดูสมบูรณ์ยิ่งขึ้น) เป็นต้นว่า เมื่อก่อนที่ซีซีหรือตันฮกจะจากเล่าปี่ไปอยู่กับโจโฉ (เนื่องจากกลอุบายของโจโฉ) ซีซีได้พูดถึงขงเบ้งให้เล่าปี่ฟัง

ฉบับแปลใหม่

บุคคลผู้นี้สามารถหยั่งรู้ฟ้าดิน เป็นยอดมนุษย์ได้ฟ้าจริง ๆ[๒]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...อันคน ๆ นี้มีปัญญาลึกซึ้งกว้างขวางนัก อาจสามารถที่จะหยั่งรู้การในแผ่นดินแลอากาศเป็นเอกอยู่แต่เพียงผู้เดียว ซึ่งจะหาผู้ใดเปรียบเสมอถึงสองนั้นมิได้...[๓]

และการสร้างภาพของการมีสติปัญญาขึ้นใหม่ในขณะที่สามก๊กฉบับแปลใหม่ไม่มี เป็นต้นว่าเมื่อซีสิวพูดกับอ้วนเสี้ยวถึงการทำสงครามกับโจโฉ

---

[๒] วรรณไว พัธโนทัย, สามก๊กฉบับแปลใหม่, ๑๔ : ๑๓๐๐.

[๓] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก. ๑ : ๖๖๙, เน้นโดยผู้เขียน.

๑. ตังสิน ๒. อ้องอุ้น ๓. ฮกอ๋วน

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๑)

ฉบับแปลใหม่

*อันการศึกสงครามใช่จะมีชัยชนะด้วยกำลังทหารอย่างเดียวก็หาไม่ **ทัพโจโฉมีระเบียบวินัยเคร่งครัดคำสั่งของโจโฉเด็ดขาด ไม่มีใครกล้าขัดขืน ทหารโจโฉก็ชำนาญการรบ** จะนำไปเทียบกับทหารกองซุนจ้านซึ่งนั่งให้ล้อมเฉย ๆ นั้นไม่ได้...*[๔]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

*...**ธรรมดาการสงครามใช่จะมีชัยชนะด้วยทหารมากหามิได้ ย่อมจะชนะเพราะมีสติปัญญาคิดกลอุบายต่าง ๆ** อันโจโฉนั้นถึงมาตรว่าจะมีทหารน้อยกว่าเราก็จริงแต่ **ความคิดโจโฉชำนาญในการสงครามลึกซึ้งนัก** ที่ปรึกษาก็หลักแหลม ซึ่งจะทำได้โดยง่ายเหมือนกองซุนจ้านนั้นหาไม่...*[๕]

หรือเมื่อเตียวเจียวโต้คารมกับขงเบ้งก่อนที่ขงเบ้งจะเข้าพบซุนกวนเพื่อเกลี้ยกล่อม/ทำอุบายให้ซุนกวนรบกับโจโฉ ในการโต้คารมกันนั้น เตียวเจียวถามว่าขงเบ้งมีปัญญาเสมอด้วยปราชญ์คนเก่าใช่หรือไม่ ขงเบ้งจึงตอบเตียวเจียวว่า

ฉบับแปลใหม่

จริง บางเวลาข้าพเจ้าก็พูดเล่น ๆ เหมือนกัน[๖]

---

[๔] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๙ : ๘๐๐, เน้นโดยผู้เขียน.

[๕] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๓๙๔, เน้นโดยผู้เขียน.

[๖] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑๖ : ๑๕๐๕, เน้นโดยผู้เขียน.

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...อันเขาสรรเสริญข้าพเจ้านั้นเป็นแต่ปัญญาภายนอกซึ่งได้ทำการมาทั้งนั้นก็เหมือนความคิดคนทั้งปวงไม่ยากนัก ถึงผู้ใดจะทำก็ได้อันปัญญาภายในนั้นใครยังหาล่วงรู้เห็นปรากฏไม่...[๗]

หรือเมื่อสุมาเต็กโชพูดกับเล่าปี่ในครั้งแรกที่ได้พบกัน และเล่าปี่ได้บอกสุมาเต็กโชว่า ตนไม่สามารถหาคนมีสติปัญญามาช่วยทำนุบำรุงได้ สุมาเต็กโชจึงพูดว่า

ฉบับแปลใหม่

ท่านจำคำของขงจื๊อที่ว่า สิบครอบครัวจะต้องมีคนซื่อสักคนได้ไหม แล้วไฉนท่านจึงว่าหาคนดีมีสติปัญญาไม่ได้เลยสักคน[๘]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...โบราณท่านว่าไว้แต่ก่อนว่า สิบคนจะหาผู้กล้าหาญได้คนหนึ่ง ร้อยคนจะหาผู้มีสติปัญญาได้คนหนึ่งแล คนทั้งปวงก็มีอยู่เป็นอันมาก แม้ท่านจะประสงค์หาผู้มีสติปัญญานั้นก็จะได้สมความปรารถนา...[๙]

โดยในเรื่องของการมีสติปัญญานี้ เราสามารถจำแนกออกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

---

[๗] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว,๑ : ๗๖๖, เน้นโดยผู้เขียน.

[๘] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑๔ : ๑๒๕๘, เน้นโดยผู้เขียน.

[๙] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๖๔๗, เน้นโดยผู้เขียน.

(๑) การมีสติปัญญาของผู้ที่เป็นผู้นำ

ในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังนั้นจะให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาของผู้นำมาก สิ่งนี้ก็คือความแตกต่างซึ่งค่อนข้างเห็นได้ชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับความในตอนเดียวกันที่ปรากฏในสามก๊กฉบับแปลใหม่ กล่าวคือ ในขณะที่สามก๊กฉบับแปลใหม่ไม่ได้เน้นคุณลักษณะเช่นนี้ แต่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังกลับให้ความสำคัญกับการอธิบายถึงความจำเป็นสำหรับผู้ที่จะตั้งตัวเป็นใหญ่จะต้องเป็นผู้ที่มีสติปัญญา[๑๐] ดังในตอนที่เตงงายจะยกทหารเข้าเมืองเสฉวน ขุนนางทั้งปวงทูลให้พระเจ้าเล่าเสี้ยนหนีไปทางใต้โดยไปคำนับเมืองกังตั๋งเพื่อที่จะขอความช่วยเหลือ แต่เจียวจิ๋วได้ทูลทัดทานว่า

---

[๑๐] ไม่เพียงแต่ในเรื่องสามก๊ก ภาพของผู้นำที่มีสติปัญญายังปรากฏอยู่ในวรรณกรรมร่วมสมัย ไม่ว่าจะเป็น ราชาธิราช (โปรดดูในการวิเคราะห์เรื่อง ราชาธิราช) ไซ่ฮั่น (โปรดดูในการวิเคราะห์เรื่อง ไซฮั่น) ส่วน ไตรภูมิโลกวินิจฉยกถา ได้อธิบายผู้ที่จะมาเป็นผู้นำว่า "*...สมมุติสัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งที่ประกอบด้วย สติปัญญา...ให้ตั้งอยู่ในที่พระยารักษากระบิลเมือง...จึงชักชวนกันไปสืบเสาะเที่ยวแสวงหาบุคคลที่ประกอบด้วยสติปัญญาที่ควรจะตั้งไว้ในที่เป็นพระยาครอบครองไพร่ฟ้าประชากรทั้งปวงนั้น*" (พระยาธรรมปรีชา (แก้ว), ไตรภูมิโลกวินิจฉยกถา ฉบับที่ ๒, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๐, ๑ : ๖๙๒, เน้นโดยผู้เขียน) หรือใน *พระราชนิติ* ยกศัพท์ที่แปลจากฉบับบาลีพุกามได้กล่าวถึงการแต่งตั้งอำมาตย์เสนาบดีแต่ละตำแหน่งต้องการผู้ที่มีคุณสมบัติอย่างไร (ดูรายละเอียดในภาคผนวกใน กรรณิการ์ สาตรปรุง, โลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ : ศึกษาจากเรื่อง ราชาธิราช สามก๊ก และไซฮั่น) การที่กษัตริย์สามารถเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับตำแหน่งได้ ถือว่าเป็นภาพสะท้อนถึงการมีปัญญาของกษัตริย์ (หอสมุดวชิรญาณ, หมวดธรรมคดี หมู่แปลเรื่องต่าง ๆ เลขที่ ๙ ชื่อพระราชนิติ ยกศัพท์แปล)

๑. ลิโป้ ๒. ตั๋งโต๊ะ ๓. นางเตียวเสียน

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๑)

ฉบับแปลใหม่

นับตั้งแต่โบราณกาลมายังไม่เคยปรากฏว่าฮ่องเต้ต้องเสด็จไปพึ่งผู้อื่นเลย ข้าพเจ้าคิดว่า อันเมืองวุยนั้นสามารถกลืนเมืองง่อได้...[๑๑]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

อันธรรมเนียมโบราณซึ่งจะตั้งตัวเป็นเจ้าแผ่นดินนั้น จะได้อาศัยกำลังผู้อื่นหามิได้ย่อมเพียรพยายามได้เป็นดีด้วยปัญญาความคิดแลกำลังของตัว เมื่อแลต่อด้วยข้าศึกมิได้เข้าไปนบนอบเมืองกังตั๋งนั้นใช่ว่าเมืองกังตั๋งจะตั้งมั่นเป็นเอกโทอยู่ก็หาไม่ ก็จะเสียแก่วุยก๊กเป็นมั่นคง...[๑๒]

สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของผู้ที่มีสติปัญญาว่ามีลักษณะพิเศษที่เหนือกว่าบุคคลธรรมดา ดังในตอนที่โจโฉมาเสพสุราที่บ้านเล่าปี่ และในขณะนั้นเกิดพายุฝนฟ้าคะนอง โจโฉพูดกับเล่าปี่ว่า

ฉบับแปลใหม่

*...มังกรชอบจำแลงแปลงกาย **เหมือนคนที่มีจิตคิดกำเริบจะครอบครองทั้งสี่สมุทร** มังกรมีฤทธานุภาพเหนือสัตว์ทั้งปวง **เหมือนคนบางคนเป็นวีรชนเหนือคนอื่น** ๆ ท่านเล่าปี่เห็นคนมามาก คงจะต้องรู้ดีว่าทุกวันนี้ใครเป็นวีรชนบ้าง...*[๑๓]

---

[๑๑] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๓๑ : ๓๓๐๙. เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๒] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๒ : ๙๒๖. เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๓] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๙ : ๗๖๘. เน้นโดยผู้เขียน.

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...มังกรจึงสำแดงฤทธิ์ฉะนี้อุปมาเหมือนคนมีสติปัญญากว้างขวาง ถ้าจะทำการสิ่งใดคะเนการตามสมควรแม้เห็นว่าการใหญ่ก็ทำให้ใหญ่ ประมาณการน้อยก็ทำแต่น้อย ทุกวันนี้ผู้ใดมีสติปัญญากว้างขวางเหมือนมังกรสำแดงฤทธิ์ฉะนี้บ้าง...[๑๔]

และเมื่อเล่าปี่แกล้งตอบรายชื่อเจ้าเมืองต่าง ๆ ให้โจโฉฟัง อาทิ อ้วนเสี้ยว เล่าเปียว ซุนเซ็ก และเล่าเจี้ยง โจโฉก็ปฏิเสธว่าคนเหล่านั้นหาใช่ผู้มีสติปัญญาไม่ โจโฉจึงพูดกับเล่าปี่ ต่อไปว่า

ฉบับแปลใหม่

คนที่จะเป็นวีรบุรุษได้นั้น ต้องเป็นคนใจใหญ่ มีกลอุบายเยี่ยมยอดอยู่เต็มอก มีสติปัญญาครอบจักรวาล สามารถกลืนหรือคายฟ้าและดินได้ดังใจนึก[๑๕]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...อันผู้มีสติปัญญานั้น ถ้าจะคิดสิ่งใดก็กว้างขวางโอบอ้อมอารีอุปมาเหมือนบุคคลกลืนแก้วอันเป็นทิพย์ไว้ในท้อง ถ้าไปสถานที่ใด ถึงเวลาค่ำมืดก็เล็ดลอดสว่างไปด้วยรัศมีแก้ว ถ้าคิดการสิ่งใดก็รู้จักที่หนักที่เบาที่เสียที่ได้ ยักย้ายถ่ายเทมิให้ผู้ใดล่วงรู้ถึง จึงจะนับได้ว่ามีสติปัญญาลึกซึ้ง...[๑๖]

---

[๑๔] เจ้าพระยาพระคลัง (หน) อ้างแล้ว, ๑ : ๓๗๕. เน้นโดยผู้เขียน

[๑๕] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๙ : ๗๗๒. เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๖] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๓๗๖, เป็นที่น่าสังเกตความในตอนนี้ใกล้เคียงกับปัญญาของกษัตริย์ที่กล่าวไว้ในเรื่องราชาธิราชในหมวดอุบาย ๔ "รู้จักถ่ายเททรัพย์", เน้นโดยผู้เขียน.

หรือการโต้คารมกันระหว่างขงเบ้งกับเหล่าที่ปรึกษาของซุนกวน ก่อนที่ขงเบ้งจะเข้าไปพบซุนกวนเพื่อเกลี้ยกล่อมให้ซุนกวนทำสงครามกับโจโฉ หนึ่งในเหล่าที่ปรึกษาของซุนกวน คือ เตียวเจียว เยาะเย้ยขงเบ้งว่าที่ผู้คนลือกันว่าขงเบ้งเป็นคนมีสติปัญญาคงไม่จริง เพราะตอนที่เล่าปี่ยังไม่ได้ขงเบ้งมาเป็นที่ปรึกษาก็ปรากฏว่าเล่าปี่มีเมืองอยู่ แต่พอได้ขงเบ้งมาเป็นที่ปรึกษากลับปรากฏว่าต้องหนีโจโฉอย่างหัวซุกหัวซุนแม้แผ่นดินก็ไม่มีจะอยู่ ขงเบ้งได้ฟังดังนั้น ก็ตอบว่า

ฉบับแปลใหม่

อันนกอินทรีมีกำลังบินได้ถึงหมื่นลี้ แล้วไฉนนกอื่น ๆ จะสามารถบินสู้ได้...[๑๗]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...ธรรมดาผู้มีปัญญาอันพิสดาร แม้จะคิดการสิ่งใดก็ลึกซึ้งผู้มีปัญญาน้อยหาหยั่งรู้ถึงตลอดไม่ *อุปมาเหมือนพระยาครุฑแม้จะไปทิศใดก็ย่อมบินโดยอากาศอันสูงสุดสายเมฆ มิได้บินต่ำเหมือนสกุณชาติซึ่งมีกำลังอันน้อย อันผู้มีสติปัญญาน้อยนั่นก็เหมือนนกทั้งปวงที่มีกำลังอันน้อยมิอาจบินสูงเสมอพระยาครุฑได้ อนึ่งซึ่งคิดทำการใหญ่หลวง และจะรีบรัดให้สำเร็จโดยเร็วนั้นจะได้หรือ...*[๑๘]

---

[๑๗] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑๖ : ๑๕๐๙.

[๑๘] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๗๖๘.

๑. อ้วนสุด ๒. บุนทิว ๓. อ้วนเสี้ยว ๔. งันเหลียง

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๑)

เพราะการมีสติปัญญาจะเป็นคำอธิบายที่มีความชอบธรรมในการอ้างถึงสิทธิธรรมของตนให้ผู้อื่นทราบว่าตนเป็นผู้มีบุญ เนื่องจากผู้มีบุญอันกอปรด้วยสติปัญญาเท่านั้นที่จะมีความเหมาะสมในการก้าวขึ้นเป็นผู้นำ ดังความที่อ้องอุ้นแกล้งกล่าวเพื่อลวงตั๋งโต๊ะ

ฉบับแปลใหม่

โบราณว่าไว้ว่า ***ผู้เดินถูกทางย่อมชนะผู้เดินไม่ถูกทาง ผู้ไร้ธรรมย่อมแพ้แก่ผู้มีธรรม*** *ใครจะหนีชะตากรรมของตนเองไปได้เล่า*[๑๙]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...อันอย่างธรรมเนียมโบราณ ***ถ้าผู้ใดทำบุญแลสติปัญญามิได้ก็ย่อมแพ้แก่ผู้มีบุญแลปัญญาความคิด...***[๒๐]

หากไม่มีบุญ ผู้นั้นก็ไม่อาจขึ้นเป็นใหญ่ได้ ดังความเมื่อขงเบ้งจะให้เล่าปี่ตั้งตัวเป็นกษัตริย์ เมื่อทราบว่าพระเจ้าเหี้ยนเต้หมดบุญแล้ว เล่าปี่ปฏิเสธเพราะเกรงว่าจะเป็นการก่อกบฏ ขงเบ้งให้เหตุผลแก่เล่าปี่ว่า

ฉบับแปลใหม่

ปราชญ์ว่าไว้ว่า ชื่อไม่ดี จะพูดจะทำอะไรย่อมไม่สะดวก ชื่อของพระองค์ดีพูดจาสะดวก จะมีใครติฉินนินทาได้เล่า พระองค์เคยได้ยินหรือว่า เมื่อฟ้ายกให้พระองค์ พระองค์ปฏิเสธเสีย ความผิดย่อมตกอยู่ที่พระองค์ผู้เดียว[๒๑]

---

[๑๙] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๔ : ๒๖๕

[๒๐] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๑๓๒.

[๒๑] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๒๔ : ๒๗๑๗

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...ถ้าคนหาสติปัญญาไม่ มิได้เป็นที่พึ่งราษฎรเลยราษฎรก็ไม่รักใคร่แลยกตัวเองให้เป็นใหญ่คนทั้งปวงจะนินทา นี่ท่านเป็นชาติเชื้อกษัตริย์สืบมาประกอบด้วยสติปัญญา ได้เป็นพึ่งแก่ราษฎร ควรแล้วที่ท่านจะยกตัวขึ้นเป็นใหญ่ ข้าพเจ้าเห็นว่าหามีผู้ติเตียนนินทาไม่ เห็นว่าจะเป็นที่ชอบใจไพร่ฟ้าเทพดาทั้งปวง[๒๒]

ดังนั้นผู้ที่มีบุญเท่านั้นที่มีสิทธิ์ที่จะตั้งตัวเป็นใหญ่ ดังความเมื่อโจโฉต่อว่าลิโป้ที่ยกทัพมาตีเมืองของตน ลิโป้ตอบโจโฉว่า

ฉบับแปลใหม่

เมืองเหล่านี้เป็นของราชวงศ์หั้นทั้งนั้น ทุกคนย่อมเป็นเจ้าของ เจ้าจะอ้างเอาเป็นเจ้าของคนเดียวได้อย่างไร[๒๓]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...เมืองเหล่านี้เป็นของพระเจ้าเหี้ยนเต้ ก็เหมือนหนึ่งของคนทั้งปวง ซึ่งอยู่ในแผ่นดิน ถ้าผู้ใดมีบุญและเข้มแข็งก็จะครอบครองเมืองได้เหมือนกัน เหตุใดท่านจึงว่าบ้านเมืองทั้งนี้เป็นของท่าน...[๒๔]

---

[๒๒] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๒ : ๓๘๗, เน้นโดยผู้เขียน.

[๒๓] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๕ : ๓๘๖.

[๒๔] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๑๙๐, เน้นโดยผู้เขียน.

หรือเมื่อออองลองที่ปรึกษาการทัพของโจจิ๋นโต้ตอบกับขงเบ้ง เมื่อขงเบ้งกล่าวแก่ออองลองว่าเล่าปี่เป็นเชื้อพระวงศ์ และสั่งให้ขงเบ้งกำจัดพวกศัตรูราชสมบัติ ออองลองได้ตอบขงเบ้งไปว่า

ฉบับแปลใหม่

อันฟ้าย่อมเปลี่ยนแปลงได้ และย่อมจะเปลี่ยนไปอยู่มิได้ขาด แต่ศักดิ์ศรีสูงสุดนั้นในที่สุดก็ตกอยู่กับผู้ที่มีคุณธรรม นี่เป็นกฎธรรมดาอันหาเปลี่ยนแปลงมิได้...[๒๕]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...ออองลองจึงว่าอันประเพณีการแผ่นดินจะยึดเอาเป็นเที่ยงนั้นไม่ได้ ผู้ใดมีวาสนามากได้สมบัติเรียกว่าเป็นกษัตริย์...[๒๖]

โดยผู้มีบุญและมีสติปัญญาที่จะตั้งตัวเป็นใหญ่นั้นจะต้องรีบทำการมิรั้งรอ ดังความที่บังทองพูดกับเล่าปี่ว่า เมื่อเล่าเจี้ยงส่งหวดเจ้งให้เป็นทูตมาเชิญเล่าปี่ บังทองได้กล่าวกับเล่าปี่ว่า

ฉบับแปลใหม่

ท่านต้องตัดสินใจให้เด็ดขาดลงไป จะเฉยอยู่ไม่ทำอะไรนั้นไม่ได้ ท่านเป็นผู้ทรงสติปัญญาอันสูง ไฉนจะต้องรอช้าอยู่อีก[๒๗]

---

[๒๕] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๒๖ : ๓๑๒๗.

[๒๖] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๒ : ๕๘๑, เน้นโดยผู้เขียน.

[๒๗] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๒๑ : ๒๐๘๑.

๑. กวนอู ๒. เล่าปี่ ๓. เตียวหุย

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๑)

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...อันธรรมดาผู้มีสติปัญญานั้น ถ้าจะคิดอ่านทำการสิ่งใด ถึงจะเต็มใจก็ดีมิเต็มใจก็ดีก็ย่อมว่ากล่าวให้แตกฉานปรากฏออก และจะนิ่งรำพึงรวนเรอยู่ก็เหมือนคนหาปัญญามิได้[๒๘]

เพราะการที่รั้งรอไม่ฉกฉวยโอกาสจะทำให้ผู้ที่จะตั้งตัวเป็นใหญ่พลาดโอกาส ดังความที่ปรากฏเมื่อเตียวสงพูดกับเล่าปี่ไปถึงการที่ตนจะให้เล่าปี่ตีเมืองเสฉวนของเล่าเจี้ยงว่า

ฉบับแปลใหม่

ธรรมดาเป็นชายก็ต้องเผชิญโชคไปตามหน้าที่อย่างดีที่สุด[๒๙] *ตายเป็นอย่างไรก็จะต้องบากบั่นไปให้จงได้เมื่อมีโอกาสแล้วก็ต้องทำ ถ้าท่านไม่ทำในตอนนี้ คนอื่นก็จะทำ และท่านจะต้องเสียใจ เมื่อเวลาสายเกินไปแล้ว*

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...เตียวสงจึงว่า อันธรรมดาเกิดมาเป็นชาย เมื่อปรารถนาจะเป็นใหญ่ แม้ได้ทีที่ไหนก็จะทำการที่นั้น อันจะคิดรั้งรออยู่กลัวแต่ความนินทาฉะนี้ นานไปเมื่อหน้าเป็นของผู้อื่นแล้ว จะคิดอ่านทำการต่อภายหลัง ก็จะมิได้ความเดือดร้อนเสียใจอยู่หรือ...[๓๐]

---

[๒๘] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๒ : ๕๒, เน้นโดยผู้เขียน.

[๒๙] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๒๑ : ๒๐๖๘, เน้นโดยผู้เขียน.

[๓๐] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๒ : ๔๖, เน้นโดยผู้เขียน.

แม้ว่าในสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) จะเปิดทางให้กับผู้ที่จะตั้งตัวเป็นใหญ่หรืออาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่จะเป็นผู้นำนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีบุญวาสนาเท่านั้น หากแต่การเปิดทางเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่าใครที่ไหนก็ได้ที่จะสามารถอ้างตัวว่าเป็นผู้มีบุญ และคิดทำการเพื่อที่จะตั้งตัวเป็นใหญ่ จากความตอนที่ซุนฮกกล่าวเตือนโจโฉให้รักษาเมือง ไม่ให้ยกมาตีเล่าปี่ซึ่งเพิ่งจะได้เป็นเจ้าเมืองต่อจากโตเกี๋ยมนั้น ทำให้เห็นได้ว่า มีการจำกัดความปรารถนาของผู้ที่ตั้งตัวเป็นใหญ่ว่ามิใช่เป็นสิ่งที่กระทำได้ง่าย[๓๑] ซึ่งไม่พบความที่ให้ความหมายเช่นนี้ใน สามก๊กฉบับแปลใหม่

---

[๓๑] มีข้อควรแก่การพิจารณาประการหนึ่งคือ การขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ ๑ ก็อยู่ภายใต้กรอบความคิดของการเป็นผู้มีบุญเช่นกัน น่าที่จะเป็นไปได้ว่าขุนนางที่ใกล้ชิดคงจะไม่ปรารถนาที่จะเห็นผู้อื่นอ้างความชอบธรรมว่าตนเป็นผู้มีบุญเพื่อแข่งขันบุญญาบารมีกับรัชกาลที่๑ สะท้อนได้จากการเกิดท้าทายพระราชอำนาจตลอดรัชกาลนับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๓๒๖ เป็นต้นมา โดยเฉพาะกรณีของ "ไอ้เมืองไอ้เกิดไอ้เหลือไอ้มา" และ "ไอ้ดาไอ้รอดไอ้เมืองไอ้เกิดไอ้อี่"

น่าที่จะเป็นไปได้ทั้ง ๒ กรณีที่พวกกบฏสามารถเข้ามาก่อการในเขตพระราชฐานได้ สะท้อนให้เห็นว่า มาตรการรักษาความปลอดภัยในเขตพระราชฐานหละหลวม และ ข้าราชการในวังหลวงสมรู้ร่วมคิดกับพวกที่ก่อกบฏ เนื่องจากมีเหตุการณ์ที่เกิดใกล้เคียงกัน คือ กบฏ ๒ คน เข้าวังหน้านั้น พวกกบฏก็ได้ชัดทอดถึงข้าราชการทั้งวังหลวงและวังหน้า ดังนั้นในการสันนิษฐานกรณีที่ ๒ จึงมีความเป็นไปได้เช่นกัน และถ้าการสันนิษฐานในกรณีที่ ๒ เป็นจริง ย่อมแสดงให้เห็นว่าในปี พ.ศ.๒๓๒๖ นั้น ยังมีผู้ที่ไม่เชื่อในบุญญาบารมีของทั้งรัชกาลที่ ๑ และสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ จึงเกิดการท้าทายพระราชอำนาจขึ้น

การก่อตัวของผู้มีบุญซึ่งมีพื้นเพมาจากการเป็นพระสงฆ์ เป็นผลทำให้รัชกาลที่ ๑ ต้องออกกฎหมายพระสงฆ์ขึ้นมาเพื่อที่จะป้องกันและปราบปรามพระหรือเณรที่ตั้งตัวเป็นผู้มีบุญ (โปรดดูรายละเอียดใน "กฎพระสงฆ มาตรา ๒, ๓ และ ๔" กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๕๔๘-๕๕๓) และประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นคือ บุญญาบารมีระหว่างรัชกาลที่ ๑ และ สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

เป็นที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ สังคีติยวงศ์ซึ่งแต่งโดยสมเด็จพระพนรัตน์ ในปี พ.ศ.๒๓๓๒ สะท้อนให้เห็นว่าผู้แต่งยกย่องสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯอย่างมาก เมื่อ

ฉบับแปลใหม่

เมื่อครั้งพระเจ้าฮั่นโกโจได้เมืองกวนจงเป็นที่มั่นและพระเจ้าหั้นกองบู๊ก็ได้เมืองเหอเน่ยเป็นที่มั่นแล้ว...[๓๒]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...ซุนฮกจึงห้ามโจโฉว่า ซึ่งท่านจะยกไปตีเมืองชีจิ๋วนั้น ข้าพเจ้ายังไม่เห็นด้วย ธรรมดาผู้คิดการใหญ่ซึ่งจะตั้งตัวได้นั้นยากนัก ร้อยคนจึงคิดการตลอดได้คนหนึ่งเหมือนครั้งพระเจ้าฮั่นโกโจ...[๓๓]

[๓๑ (ต่อ)] เปรียบเทียบกับความในหนังสือเล่มเดียวกันที่ผู้แต่งเขียนสรรเสริญรัชกาลที่ ๑ กล่าวคือให้ความสำคัญกับพระราชภารกิจที่สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ ดังนี้

...พระบรมธรรมิกมหาปราชญ์ ผู้ทรงฤทธิ์มหิมา ทรงบุญญาธิการมาก เปนหน่อพระปัญญาธิกฉลาดในการสงคราม มีพระกมลหฤไทยรื่นรมย์ แล้วในพระมหากุศล ทรงเคารพในพระรัตนไตรย์เจ้าก็โปรดเกล้าให้พิจารณางานพระนคร ได้รื้อขนเครื่องปราสาทนั้นถึง ๗ ปี แล้วขนเอาทัพพสัมภารนั้นมาปลูกเปนพระมหาวิหารแลธรรมศาลา ในวัดพระศรีสรรเพชดาราม แล้วทรงอุทิศถวายพระรัตนไตรย์ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลกรรมต่าง ๆ ได้ทรงอุปฐากภิกษุสงฆ์ด้วยจตุปัจจัยทั้งหลายมากมาย... (สมเด็จพระวันรัตน, **สังคีติยวงศ์**, หน้า ๔๓๒-๔๓๔)

นอกจากจะบรรยายภาพที่สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯทรงสร้างวัดพระศรีสรรเพชญ์โดยละเอียดแล้ว ในตอนท้ายยังกล่าวเน้นอีกว่า *"...ด้วยพระกำลังศรัทธา พระกำลังวิริย พระกำลังปัญญา เปนพระคุณวิเศษกว่าพระราชาทั้งหลายอื่น..."* (เพิ่งอ้าง, หน้า ๔๔๔)

จะเห็นได้ว่าในสายตาของชนชั้นนำทั้งทางโลกและทางธรรมนั้น ค่อนข้างที่จะชัดเจนว่าให้ความยกย่องสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯมากกว่า สิ่งนี้คงจะเป็นสิ่งที่รัชกาลที่ ๑ และกลุ่มขุนนางใกล้ชิดตระหนักถึงเป็นอย่างดี

[๓๒] วรรณไว พัธโณทัย, อ้างแล้ว, ๕ : ๔๐๗.

[๓๓] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๒๐๒, เน้นโดยผู้เขียน.

๑. บังทอง ๒. ชีซี ๓. ขงเบ้ง

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๑)

และการจำกัดความปราถนาในการตั้งตัวเป็นใหญ่นั้นน่าที่จะให้ความระมัดระวังกับผู้ที่เป็น "แม่ทัพ" เป็นกรณีพิเศษ เนื่องจากผู้ที่เป็นแม่ทัพเป็นผู้ที่มีอำนาจและกำลังพลมากรองจากกษัตริย์ในทางทฤษฎี แต่ในทางปฏิบัตินั้นเป็นไปได้ว่าผู้ที่เป็นแม่ทัพนั้นอาจจะมีอำนาจเท่าหรือมากกว่ากษัตริย์ เพราะเป็นผู้ที่มีอำนาจในการสั่งการควบคุมลงโทษมีกำลังไพร่พลอยู่ในสังกัดตลอดจนมีความใกล้ชิดกับไพร่พลโดยตรง ดังนั้นการจำกัดความปรารถนาในการตั้งตัวเป็นใหญ่จึงมุ่งเน้นและเพ่งเล็งไปยังผู้ที่เป็นแม่ทัพ[๓๔] ดังความตอนที่กุยแกพูดกับโจโฉให้เรียกเล่าปี่ ซึ่งอาสาทัพไปสกัดทัพของอ้วนสุดกลับมา

---

[๓๔] เป็นที่น่าสังเกตในเรื่องของการจำกัดความปรารถนาในการตั้งตัวเป็นใหญ่ของแม่ทัพในความของสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง ๒ ประการ คือ

ประการแรกนั้น รัชกาลที่ ๑ เคยดำรงตำแหน่ง "สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก" ซึ่งเป็นแม่ทัพในแผ่นดินของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และพระองค์ในยศและตำแหน่งขณะนั้นก็ได้ทำการล้มล้างสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ จากเหตุการณ์นี้น่าที่จะเป็นไปได้ว่า การที่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังพูดถึงเรื่องนี้นั้น อาจจะเป็นการเตือนให้ผู้ที่เคยเป็นแม่ทัพตระหนักถึงอำนาจผู้ที่เป็นแม่ทัพ

และประการที่ ๒ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับข้อสันนิษฐานประการแรก กล่าวคือ ตามหลักฐานเท่าที่มีปรากฏ เราพบว่าพระราชอำนาจของแม่ทัพเอกในสมัยรัชกาลที่ ๑ คือ สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯนั้นมีมาก ไม่ว่าจะเป็นความสามารถในการทำศึกสงครามซึ่งก็เป็นที่ประจักษ์กันดีในหมู่ชนชั้นนำและไพร่พลในสมัยรัชกาลที่ ๑ ทั้งนี้รวมไปถึงพวกข้าศึกด้วย หรือความสัมพันธ์กับเมืองประเทศราชต่าง ๆ เพราะพระองค์เป็นผู้ที่คุมกองทัพไปทำสงครามปรากฏว่าพระองค์มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับเมืองประเทศราชเหล่านั้น คือ ล้านนา และกัมพูชา อีกทั้งการทำสงครามคงเป็นทางหนึ่งซึ่งเป็นที่มาของโภคทรัพย์ต่าง ๆ เพราะเมื่อตีเมืองใดได้ก็ได้ "ทรัพย์สินสิ่งของเงินทอง" พระราชอำนาจอันล้นพ้นของสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ คงจะนำมาซึ่งพระราชกำหนดใหม่ที่ห้ามข้าราชการวังหลวงรับคำสั่งจากจ่าโขลนของสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯในปี พ.ศ.๒๓๓๐

ฉบับแปลใหม่

...คำโบราณว่าไว้ว่า ปล่อยศัตรูไว้วันหนึ่งเหมือนหาภัยใส่ตัวชั่วตาปี...[๓๕]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

*...อันโบราณกล่าวไว้ว่า **ถ้าผู้ใดเป็นแม่ทัพถืออาชญาสิทธิ์ครั้งหนึ่งก็มีน้ำใจกว้างขวางคิดการกำเริบได้ถึงพันครั้ง...***[๓๖]

นอกจากผู้ที่เป็นกษัตริย์จะต้องเป็นผู้ที่มีบุญและมีสติปัญญาแล้ว พบว่าสติปัญญาของผู้ที่เป็นกษัตริย์นั้นผูกพันกับเรื่องของหน้าที่ในการทำให้บ้านเมืองและอาณาประชาราษฎร์ร่มเย็นเป็นสุข ดังความเมื่อซุนเซ็กตายแล้ว จิวยี่รีบกลับมาเมืองกังตั๋งและให้คำแนะนำกับซุนกวนว่า

ฉบับแปลใหม่

*โบราณว่าไว้มีคนดีไว้ใช้ ย่อมรุ่งเรือง เสียคนดีย่อมมีแต่พินาศ ภาษิตนี้ยังใช้ได้ในปัจจุบัน**ขอท่านจงสรรหาคนดีมีสติปัญญามาช่วยเป็นกำลังให้มาก ๆ รากฐานของท่านจึงจะมั่นคง***[๓๗]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

*...คำโบราณกล่าวไว้แต่ก่อนว่า **ถ้าผู้ใดจะเป็นเจ้าบ้านผ่านเมืองให้เกลี้ยกล่อมซ่องสุมผู้คนซึ่งมีสติปัญญาแลทหารที่มีฝีมือไว้***

---

[๓๕] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๙ : ๗๘๑-๗๘๒.

[๓๖] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๓๔๓, เน้นโดยผู้เขียน.

[๓๗] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑๒ : ๑๐๖๕, เน้นโดยผู้เขียน.

จงมาก บ้านเมืองจึงจะปรกติสืบไปถ้าผู้ใดทิ้งคำโบราณดังนี้ เสียเมืองนั้นก็จะเกิดอันตรายซึ่งท่านได้เป็นเจ้าเมืองครั้งนี้ จงคิดอ่านทำตามคำโบราณ บ้านเมืองจึงจะอยู่เป็นสุข[๓๘]

จะเห็นได้ว่า สามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลังจะให้ความสำคัญกับหน้าที่ของผู้ที่จะเป็น "เจ้าบ้านผ่านเมือง"[๓๙] การเกลี้ยกล่อมผู้คนที่มีปัญญาและข้าทหารที่มีฝีมือนั้นก็ล้วนแล้วแต่เพื่อประโยชน์สุขของอาณาประชาราษฎร์ทั้งสิ้น ดังความในตอนที่ทหารทั้งปวงทิ้งครัวเรือนของราษฎรไปก่อน เพราะทหารโจโฉตามมาจะทันอยู่แล้ว เล่าปี่พูดว่า

ฉบับแปลใหม่

อันผู้คิดการใหญ่จะต้องอาศัยคนเป็นที่ยึดมั่นเวลานี้ใคร ๆ ก็ตามเรามา จะให้ทิ้งเขาไปได้อย่างไร[๔๐]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

เล่าปี่ร้องไห้พลางจึงตอบว่า ประเพณีผู้มีปัญญาปรารถนาจะคิดทำการใหญ่หลวงนั้นก็ย่อมปกป้องอาณาประชาราษฎรทั้งปวงเป็นเค้ามูลจึงจะสำเร็จประโยชน์...[๔๑]

---

[๓๘] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๕๒๙, เน้นโดยผู้เขียน.

[๓๙] เพิ่งอ้าง.

[๔๐] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑๖ : ๑๔๔๕, เน้นโดยผู้เขียน.

[๔๑] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๗๓๘, เน้นโดยผู้เขียน.

๑. จิวฉอง ๒. ม้าเฉียว ๓. จูล่ง ๔. ฮองตง ๕. กวนเป้ง

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๑)

หรือตอนที่เล่าปี่พูดกับบังทองเมื่อบังทองแนะนำให้เล่าปี่ทำอุบายยึดเมืองเสฉวนของเล่าเจี้ยง

ฉบับแปลใหม่

ในโลกเวลานี้มีคนอยู่สองคนซึ่งนิสัยใจคอเข้ากันไม่ได้เหมือนน้ำกับไฟฝ่ายหนึ่งนั้นคือโจโฉ เขาเป็นคนหุนหันพลันแล่น อีกฝ่ายหนึ่งคือข้าพเจ้า ข้าพเจ้าอดทนแสนสาหัส เขาเป็นคนโหดร้ายทารุณ ข้าพเจ้ามีแต่เมตตากรุณา เขาปลิ้นปล้อนหลอกลวงคน ข้าพเจ้าซื่อต่อคนทุกคนไม่ว่าเรื่องอะไรทั้งหมด ข้าพเจ้าเป็นต้องเห็นตรงกันข้ามกับเขาไปทั้งนั้น ข้าพเจ้าไม่ยอมเสี่ยงต่อความเสียหายในชื่อเสียง และความเคารพนับถือของชาวโลก เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างเด็ดขาด[๔๒]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

เล่าปี่จึงว่า ข้าพเจ้ามีความวิตกทั้งนี้ด้วยเห็นว่าโจโฉกับข้าพเจ้าทำการทุกวันนี้เหมือนน้ำกับเพลิง ***อันโจโฉนั้นดังไฟ มักทำให้อาณาประชาราษฎร์ได้รับความเดือดร้อนเพราะใจกำเริบหยาบช้าใหญ่หลวง แลตัวข้าพเจ้าอุปมาเหมือนน้ำจะทำการสิ่งใดก็ตั้งใจแต่จะให้เป็นประโยชน์ปรารถนาจะรักษาอาณาประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเป็นสุข*** *เดชะผลความสัตย์ของเราจึงได้มาตั้งตัวอยู่ถึงเพียงนี้ และจะละความสัตย์เพราะเห็นแก่ทรัพย์สมบัติทำให้ผิดธรรมเนียมนั้นเราทำมิได้*[๔๓]

---

[๔๒] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๒๑ : ๒๐๘๑-๒๐๘๒.

[๔๓] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๒ : ๕๒-๕๓, เน้นโดยผู้เขียน.

สรุปได้ว่า ในสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลังให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาของผู้ที่จะเป็นผู้นำเนื่องจากการมีสติปัญญาเป็นคุณสมบัติหนึ่งที่บ่งบอกถึงภาวะแห่งการเป็นผู้มีบุญและผู้มีบุญที่กอปรด้วยสติปัญญาเท่านั้นที่สามารถจะตั้งตัวเป็นผู้นำได้

(๒) การมีสติปัญญาของผู้ที่เป็นขุนนาง

เช่นกันกับการมีสติปัญญาของผู้ที่เป็นกษัตรย์ สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มากกว่าที่ปรากฏในสามก๊กฉบับแปลใหม่ เป็นต้นว่าคราวที่ลิโป้ส่งโกซุ่นกับเตียวเลี้ยวไปตีเมืองเสียวพ่ายของเล่าปี่ เมื่อทราบว่าโจโฉกับเล่าปี่คิดจะเป็นไมตรีกันเพื่อจะกำจัดตน ในการครั้งนั้นเตียวเลี้ยวเจอเตียวหุยก็ตกใจกลัว พาทหารถอย เตียวหุยจะตามไปสู้กับเตียวเลี้ยว แต่กวนอูห้ามเตียวหุยไว้แล้วพูดกับเตียวหุยว่า

ฉบับแปลใหม่

อันเตียวเลี้ยวผู้นี้ ถ้าพูดถึงฝีมือรบก็ไม่ด้อยกว่าเราทั้งสองเลย ที่พูดกับเขาตรงไปตรงมา รู้สึกเขาเกิดความละอายใจ จึงไม่คิดจะรบพุ่งกับเราอยู่แล้ว เตียวหุยได้ฟังดังนั้น ก็เข้าใจเรื่องราว จึงสั่งให้ทหารรักษาเมืองมั่น ไม่ออกรบด้วย[๔๔]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

*ฝีมือเจ้ากับเตียวเลี้ยวนั้น ถ้าจะรบพุ่งกันเห็นจะพอก้ำกึ่งกัน แต่พี่คิดว่าเตียวเลี้ยวนั้น**มีสติปัญญาทั้งมีความละอาย** จึงพาทหาร*

---

[๔๔] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๘ : ๖๗๔.

ถอยออกไปทั้งสองครั้งนั้น พี่เห็นเตียวเสี้ยวคิดจะเอาใจออกห่าง ลิโป้พี่จึงห้ามเพราะเหตุฉะนี้ เตียวหุยจึงสรรเสริญว่า ***พี่มีปัญญาประมาณน้ำใจคนถูก...***[๔๕]

หรือจากข้อความในเสื้อพระราชทานของพระเจ้าเหี้ยนเต้ที่ทรงมอบให้แก่ตังสิน ความว่า

ฉบับแปลใหม่

...จงรวบรวมกำลังไพร่พล ***ผู้จงรักภักดีและเสียสละ*** *ทั้งปวง ดำเนินการกวาดล้างพวกกบฏให้สิ้นซาก ป้องกันราชบัลลังก์ เพื่อบรรพบุรุษของเราจะได้อยู่เย็นเป็นสุข...*[๔๖]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...แม้ตังสินเห็นขุนนางผู้ใดมี ***สติปัญญาซื่อสัตย์ต่อแผ่นดิน*** *ก็ให้ชักชวนกันทำการกำจัดโจโฉเสียให้จงได้ตัวเราแลขุนนางกับราษฎรทั้งปวงจะได้อยู่เย็นเป็นสุขสืบไป*[๔๗]

หรือเตียวกิ๋นทูลพระเจ้าเลนเต้ให้ตัดหัวขันทีทั้ง ๑๐ และให้พระเจ้าเลนเต้หาคนเข้าทำราชการ ความว่า

---

[๔๕] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๓๓๑, เน้นโดยผู้เขียน.

[๔๖] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๙ : ๗๔๙-๗๕๐, เน้นโดยผู้เขียน.

[๔๗] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๓๖๗, เน้นโดยผู้เขียน.

๑. เตียวสง ๒. เล่าเจี้ยง ๓. หวดเจ้ง

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๑)

ฉบับแปลใหม่

...และให้รื้อพื้นปูนบำเหน็จแก่ผู้ทำความชอบแก่ราชการเช่นนี้ ท้องทะเลจึงจะสงบสันติสุขสืบไป[๔๘]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...ใครมีสติปัญญาเป็นยุติธรรมมีความชอบก็ตั้งให้เป็นขุนนาง โดยยศถาศักดิ์ตามสมควร...[๔๙]

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น เห็นได้ว่า สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาของขุนนางมากกว่าสามก๊กฉบับแปลใหม่ที่เป็นเช่นนั้นน่าจะเนื่องมาจากความคิดที่ว่าการที่ขุนนางมีสติปัญญานั้นเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าเป็นบุญบารมีอย่างหนึ่งของกษัตริย์ ซึ่งความคิดนี้ก็มีปรากฏเฉพาะในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เท่านั้น[๕๐] ดังความเมื่อจูล่งตามหาเล่าปี่เพื่อที่จะเป็นข้ารับใช้จนกระทั่งพบกัน

---

[๔๘] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑ : ๔๕.

[๔๙] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๒๓, เน้นโดยผู้เขียน.

[๕๐] เป็นที่น่าสังเกตว่าไม่ใช่แต่เพียงสามก๊กเท่านั้นที่ให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาของผู้ที่เป็นขุนนาง แต่ในวรรณกรรมร่วมสมัยไม่ว่าจะเป็นราชาธิราช รามเกียรติ์ ไซ่ฮั่น หรือแม้แต่พระราชนิธิซึ่งเป็นการแปลยกศัพท์จากฉบับบาลีพุกามในปี พ.ศ.๒๓๔๘ ก็ให้ภาพของขุนนางผู้ที่กษัตริย์จะตั้งไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ นั้นจะต้องเป็นผู้มีปัญญาดังความตอนหนึ่งว่า

...อันว่าเจ้าแผ่นดิน พึงตั้งไว้ ซึ่งอำมาตย อันมีปัญญาคุณ... พึงมละเสียซึ่งคนมีปัญญาคุณอันต่ำช้า อันว่าพญา พึงตั้ง ไว้ ซึ่งชน อันกอปไปด้วยกระกูลแลศีลคุณ อันมีคำสัจ์มิได้ไปตามอะคะติสี่เปนสภาวะ มีปัญญาอันพิจารณาด้วยดี กล่าวถ้อยคำอันเปนที่รัก อันฉลาดในธรรมสาตรราชสาตร์ ในที่ผู้พิภากษาใหญ่... อันว่าพญาพึงตั้งไว้ ซึ่งชนนั้นอันมีปัญญา อันรู้เจรจา อันแกล้วกล้า อันกำหนดซึ่งจิตแห่งผู้อื่นอันมีใจละเอียดอาจ์รู้ซึ่งคำมี ประการอันดนกล่าว ในที่เปนราชทูต...อันว่าพญาพึงตั้งไว้ซึ่งชนอันมีปัญญาในกิริยาอันย่ำยีเสียซึ่งเสนาแห่งพญา อันเปนปัจามิตร อันมีปรกติ รู้ซึ่งที่ไชยภูม อันหมีได้ละเสียซึ่งหมู่เสนา ควรที่จะเปนเสนาบดีผู้ใหญ่

(หอสมุดวชิรญาณ หมวดธรรมคดี หมู่แปลเรื่องต่าง ๆ เลขที่ ๙ ชื่อพระราชนิธิ ยกศัพท์แปล)

ฉบับแปลใหม่

แรกเริ่มที่ข้าพเจ้าได้รู้จักคุ้นเคยกับท่านนั้น ข้าพเจ้ามีจิตใจรักท่านเป็นอย่างยิ่ง ***ซึ่งได้มาพบกันอีกโดยไม่คาดหมายเช่นนี้นับเป็นบุญแท้*** *ๆ จูล่งจึงว่า "ข้าพเจ้าระหกระเหินเลือกหาเจ้านายไปทั่วสารทิศ ไม่เห็นใครคนไหนสักคนจะมีคุณธรรมเสมอเหมือนท่าน บัดนี้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสมาติดตามรับใช้ท่านอีก นับเป็นความผาสุกที่สุดในชีวิตของข้าพเจ้า มาตรว่าจะทุกข์ยากลำบากประการใดก็ตาม ข้าพเจ้าก็จะขอรับใช้ท่านไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่"* [๕๑]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...แล้วเล่าปี่จึงว่า เราได้พบท่านเมื่ออยู่กับกองซุนจ้านนั้น เราก็มีความรักท่านอยู่เป็นอันมาก ***ยังหาบุญไม่จึงมิได้มาอยู่ร่วมคิดร่วมกัน บัดนี้บุญเรามาถึงแล้ว*** *จึงเผอิญมาพบกัน จูล่งจึงว่า แต่ข้าพเจ้าเที่ยวมาทุกเมือง จะหาที่ซึ่งมีน้ำใจโอบอ้อมอารีเหมือนท่านนี้ก็ไม่มี* ***บัดนี้บุญของข้าพเจ้าได้กลับมาพบท่าน*** *ข้าพเจ้าจะขออยู่เป็นบ่าวท่าน ถึงมาตรว่าจะได้ยากลำบากเป็นประการใด ข้าพเจ้าจะขออาสาไปกว่าจะสิ้นชีวิต*[๕๒]

ในสามก๊กฉบับแปลใหม่กล่าวถึงบุญในความหมายของการได้พบกัน ซึ่งคล้ายคลึงกับฉบับเจ้าพระยาพระคลัง แต่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังให้ความหมายมากกว่านั้น กล่าวคือ การที่จูล่งจะมาอยู่กับเล่าปี่นั้นเล่าปี่ถือว่า "บุญเรามาถึงแล้ว"[๕๓]

---

[๕๑] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑๑ : ๑๐๓๖, เน้นโดยผู้เขียน.

[๕๒] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๕๑๕, เน้นโดยผู้เขียน.

[๕๓] เพิ่งอ้าง.

หรือเมื่อโจโฉพบเคาทู โจโฉพูดกับเคาทูว่า

ฉบับแปลใหม่

ข้าพเจ้าได้ยินกิตติศัพท์ของท่านมาช้านานแล้ว ท่านจะไปทำราชการกับข้าพเจ้าได้หรือไม่[๕๔]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

*โจโฉฟังดังนั้นจึงตอบว่า เราได้ยินกิตติศัพท์เล่าลืออยู่ซึ่งเรามาพบ **ท่านทั้งนี้ก็เป็นบุญของเรา** เราจะเลี้ยงท่านไว้เป็นทหารท่านจะยอมทำราชการด้วยเราหรือประการใด*[๕๕]

หรือเมื่อเตียวหุยทำอุบายจับตัวเล่าต้ายได้ เล่าปี่พูดกับกวนอูว่า

ฉบับแปลใหม่

แต่ไหนแต่ไรมา เตียวหุยเป็นคนบุ่มบ่ามห้าวหาญนัก มาคราวนี้กลับมีสติปัญญา ใช้ไหวพริบทำการได้สำเร็จ พี่ค่อยเบาใจหายห่วงขึ้นมากทีเดียว[๕๖]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

*เตียวหุยเป็นคนใจเร็วดื้อดึง ครั้งนี้คิดเป็นกลอุบายจับตัวเล่าต้ายได้ **ซึ่งเตียวหุยมีสติปัญญาขึ้นดังนี้ เห็นจะประกอบบุญเราขึ้น** เราค่อยมีความสบายนัก*[๕๗]

---

[๕๔] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๕ : ๔๑๕.

[๕๕] เจ้าพระยาพระคลัง (หน) อ้างแล้ว, ๑ : ๒๐๖, เน้นโดยผู้เขียน.

[๕๖] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๕ : ๔๑๕.

[๕๗] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๔๐๕, เน้นโดยผู้เขียน.

๑. เตียวเป๋า ๒. เบ้งเฮ็ก ๓. เลียวฮัว ๔. กวนหิน

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๑)

หรือเมื่อเตียวหุยอาสาไปทำศึกกับเตียวคับ เตียวหุยทำอุบายลวงเตียวคับขงเบ้งส่งสุราชั้นดีไปให้เตียวหุยในระหว่างทำศึก เล่าปี่ทัดทานขงเบ้งว่าเตียวหุยเมื่อดื่มสุราแล้วโมโหร้ายวู่วามเกรงจะเสียการศึก ขงเบ้งพูดกับเล่าปี่ว่า

ฉบับแปลใหม่

ท่านเป็นพี่น้องกับเตียวหุยก็นานปีแล้ว ยังไม่รู้จักน้ำใจของเตียวหุยอีกหรือ แต่ก่อนนั้นเตียวหุยเป็นคนเจ้าอารมณ์ทำอะไรวู่วาม พอมาตีเมืองเสฉวนคราวนี้ ก็ปล่อยตัวเงียมหงันไปด้วยความเมตตา ***นี่เป็นลักษณะของคนมีสติปัญญาและฝีมือยอดเยี่ยมโดยแท้...***[๕๘]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

*...ท่านเป็นพี่น้องกันมาช้านานแล้ว มิได้รู้จักน้ำใจเตียวหุย แต่ก่อนนั้นเตียวหุยเป็นคนวู่วาม ครั้นยกมาตีเมืองเสฉวนนี้ ข้าพเจ้าเห็น****เตียวหุยละพยศอันร้ายเสียคิดจับเงียมหงันได้ด้วยปัญญาก็เป็นนิมิตประกอบบุญท่านอยู่แล้ว*** *ซึ่งเตียวหุยแกล้งพาทหารออกไปด่าเตียวคับนั้น เพราะจะทำกลอุบาย*[๕๙]

เป็นที่น่าสังเกตว่า สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังให้ความสำคัญกับการได้มาซึ่งขุนนางฝ่ายบุ๋นหรือฝ่ายที่ปรึกษา กล่าวคือผู้ที่จะตั้งตัวเป็นใหญ่นั้นจะต้องใช้ความเพียรเพื่อที่จะได้ผู้นั้นมาเป็นที่ปรึกษา[๖๐] ดังความตอนที่เล่าปี่

---

[๕๘] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๒๓ : ๒๔๐๕, เน้นโดยผู้เขียน.

[๕๙] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๒ : ๒๓๑ เน้นโดยผู้เขียน.

[๖๐] ในราชาธิราช ผู้ที่จะเป็นกษัตริย์ก็จะต้องมีความเพียรในการได้มาซึ่งที่ปรึกษาเช่นกันดังในกรณีของพระยาน้อยและมังกันจี (โปรดดูในเรื่องราชาธิราช).

ไปพบขงเบ้งเพื่อขอร้องให้ขงเบ้งมาเป็นที่ปรึกษา แต่ขงเบ้งต้องการทดสอบเล่าปี่ว่าเป็นผู้ที่ตนสมควรจะไปอยู่ด้วยหรือไม่ ความในตอนนี้ไม่ปรากฏในฉบับแปลใหม่ มีปรากฏเฉพาะฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

*ฝ่ายขงเบ้งรู้ว่าเล่าปี่จะมาหาก็คิดในใจว่า**เขาเล่าลืออยู่ว่าเล่าปี่มีสติปัญญาประกอบด้วยอัธยาศัยแลความเพียรเป็นอันมากนั้น** จะจริงหรือประการใด **ครั้นจะอยู่ให้พบตัวบัดนี้ก็ไม่แจ้งว่าเล่าปี่มีความเพียรแลหาเพียรไม่ซึ่งเราจะไปอยู่ด้วยนั้นใหญ่หลวงนัก ยังจะเป็นประโยชน์หรือมิเป็นประโยชน์* จะลองดูให้รู้จักน้ำใจเล่าปี่ก่อน...[๖๑]

หรือก่อนที่เล่าปี่จะรู้จักชื่อของขงเบ้ง เล่าปี่ได้พบสุมาเต็กโช เมื่อเล่าปี่บอกแก่สุมาเต็กโชว่าทุกวันนี้ตนขัดสนที่จะหาผู้มีสติปัญญามาเป็นที่ปรึกษา ขอให้สุมาเต็กโชช่วยแนะนำ สุมาเต็กโชกล่าวกับเล่าปี่ว่า

ฉบับแปลใหม่

ผู้มีสติปัญญาล้ำเลิศในใต้ฟ้าทุกวันนี้ อยู่ที่นี่แหละ ขอท่านจงรีบไปหา ขอความช่วยเหลือจากเขาเถิด[๖๒]

---

[๖๑] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๖๗๕ เน้นโดยผู้เขียน.

[๖๒] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑๔ : ๑๒๕๙.

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...ซึ่งคนมีสติปัญญานั้นก็มีอยู่มิสู้ใกล้ไกลนัก ถ้าท่านมีความปรารถนาใคร่จะสมาคมด้วย ***ก็จงอุตส่าห์มีความเพียรสืบเสาะไปก็จะพบดอก...***[๖๓]

นอกจากนั้นการให้ความสำคัญกับขุนนางฝ่ายบุ๋นในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง ยังปรากฏให้เห็นได้จากความต่างกันระหว่างสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังและสามก๊กฉบับแปลใหม่เมื่อเอ่ยถึงนักปราชญ์ คือในขณะที่สามก๊กฉบับแปลใหม่ตำหนิการกระทำหรือพูดถึงภาพลบของนักปราชญ์ผู้ซึ่งเป็นที่ปรึกษากษัตริย์ สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังจะตัดหรือทอนข้อความเหล่านั้นลง[๖๔] เช่นเมื่อโจโฉถามซีซีว่าขงเบ้งคือใคร ซีซีตอบโจโฉว่า

---

[๖๓] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๖๔๗, เน้นโดยผู้เขียน.

[๖๔] เป็นที่น่าสังเกตว่า เจ้าพระยาพระคลังเป็นมหาอำมาตย์ใหญ่ในสมัยนั้น อีกทั้งเป็นกวีเอกที่สำคัญคนหนึ่งอีกด้วย คงจะมีความเป็นไปได้ว่าการตัดทอนหรือดัดแปลงความที่ตำหนิหรือเสียดสีนักปราชญ์นั้นเป็นเพราะท่านเป็นกวีเอกเช่นกัน ดังนั้นการเสียดสีหรือตำหนินักปราชญ์จึงเป็นเรื่องที่อ่อนไหวสำหรับความรู้สึกของท่าน สมบัติ จันทรวงศ์ ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

> *...ถ้าเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แสดงให้เห็นถึงความ "อ่อนไหว" ของตนที่มีต่อข้อความในสามก๊กที่พาดพิงไปในทางลบถึงเรื่องอย่างคุณค่าของงานกวี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ "ชีวิต" หรือ "ความรับผิดชอบ" ของตนแล้ว ก็มีความเป็นไปได้สูงมากว่า เจ้าพระยาพระคลัง (หน) จะอ่อนไหวยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีกกับข้อความใด ๆ ในสามก๊กที่พาดพิงไปในทางลบหรือขัดแย้งต่อแบบปฏิบัติหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ของเจ้าเหนือหัวของตน...*

(สมบัติ จันทรวงศ์, สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) : ความหมายทางการเมือง, หน้า ๑๖.)

๑. ซุนเซ็ก ๒. ซุนเกี๋ยน ๓. ซุนก๋วน

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๑)

ฉบับแปลใหม่

...เป็นผู้มีสติปัญญาล้ำลึก ***เป็นเทวดาและผีอยู่ในคนเดียวกัน*** *เป็นยอดมนุษย์แห่งยุคเราจริง ๆ ...*[๖๕]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

*...และของเบ้งคนนี้มี****สติปัญญา*** *การในอากาศและแผ่นดินก็รู้ ดูชำนาญสิ้น เสมอเทพยดาดลใจ...*[๖๖]

หรือความที่โจเจียงโต้ตอบกับโจโฉผู้บิดา

ฉบับแปลใหม่

เจ้าไม่เอาใจใส่อ่านหนังสือ เอาแต่ขี่ม้ายิงเกาทัณฑ์ศิลปศาสตร์อย่างนี้มีประโยชน์แต่เฉพาะตัวคน ๆ เดียว จะมีเกียรติยศชื่อเสียงเลื่องลือไกลได้อย่างไร

โจเจียงมักยืนกรานว่า อันเกิดเป็นชายชาติทหารนั้น ควรเอาอย่างเว่ยชิงกับคว้อชีปิง (ยอดขุนพลในสมัยพระเจ้าหั้นบู๊เต้) สามารถคุมพลนับแสนพิชิตทะเลทรายซาโมแผ่อานุภาพไปทั่วใต้ฟ้า ***แล้วจะให้ข้าพเจ้าไปเป็นนักปราชญ์อยู่เพื่ออะไร***[๖๗]

---

[๖๕] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑๕ : ๑๓๘๙, เน้นโดยผู้เขียน.

[๖๖] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๗๐๙, เน้นโดยผู้เขียน.

[๖๗] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๒๓ : ๒๔๘๑ เน้นโดยผู้เขียน.

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

โจโฉผู้เป็นบิดาก็ได้สั่งสอนว่า เจ้าไม่พอใจอ่านหนังสือ พอใจแต่ขี่ม้ายิงเกาทัณฑ์ ศิลปศาสตร์นี้เป็นประโยชน์มีกำลังแต่ผู้เดียว ไม่มีเกียรติยศเลื่องลือ

โจเจียงจึงว่าแก่บิดาว่า อันศิลปศาสตร์สิ่งนี้ก็เป็นการทหาร สำหรับลูกผู้ชายอาจสามารถจะควบคุมทหารได้ถึงแสนหนึ่ง จะหาความชอบรักษาแผ่นดินก็จะดีกว่าเรียนหนังสืออีก...[๖๘]

หรือการโต้คารมกันระหว่างขงเบ้งและที่ปรึกษาของซุนกวน ก่อนที่ขงเบ้งจะเข้าพบซุนกวนเพื่อเกลี้ยกล่อมให้ซุนกวนทำสงครามกับโจโฉ แสดงให้เห็นว่าข้อความที่โต้คารมนั้นมีอยู่ครบถ้วน ยกเว้นข้อความที่ฉบับแปลใหม่ตำหนิหรือเสียดสีคุณค่าของกวี ดังความเมื่อขงเบ้งโต้ตอบกับเทียหยก

ฉบับแปลใหม่

ท่านนี้พูดจาโหญ่โตโอหังนัก แต่ก็พิสูจน์ไม่ได้ว่าได้ร่ำเรียนมีภูมิรู้จริง ๆ สักแค่ไหน เกรงว่าบรรดาปราชญ์ทั้งหลายจะเย้ยหยันเอาเปล่า ๆ

ขงเบ้งแลไป ผู้พูดคือเทียหยก ชาวเมืองยีหลำ จึงโต้ไปว่า ***อันผู้เป็นปราชญ์นั้น มีทั้งปราชญ์ดีและปราชญ์สดุล ปราชญ์ดีย่อมมีความจงรักภักดีต่อเจ้านายและบ้านเมืองของตน รักความเป็นธรรม ชังความชั่ว ตั้งหน้าทนุบำรุงประชาชนของตนให้มีความสุขความเจริญ ทิ้งไว้ซึ่งชื่อเสียงเกียรติคุณ***

---

[๖๘] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก, ๒ : ๒๗๑, เน้นโดยผู้เขียน.

ให้ปรากฏชั่วลูกชั่วหลาน ส่วนพวกปราชญ์สกุลนั้น หมกมุ่นอยู่แต่งานขีด ๆ เขียน ๆ ซึ่งไร้สาระ ยามหนุ่มดีแต่แต่งกลอน ยามแก่ดีแต่แก่ตำรา ปลายปากกาสามารถขีดเขียนตัวหนังสือเป็นพัน ๆ ตัวแต่จะมีหัวคิดอันใดแม้แต่น้อยนิดก็หาไม่ ไม่ผิดอะไรกับหยังสวุงซึ่งมีชื่อโด่งดังในการขีดเขียน แต่ก็ต้องยอมอ่อนน้อมถ่อมตัวต่อหวังหมาง เพราะไม่รู้จะแก้ไขเรื่องยุ่งยากของตัวเองได้อย่างไร ก่นแต่จะโดดตึกฆ่าตัวตาย ปราชญ์ประเภทนี้จึงเรียกว่าปราชญ์สกุล ถึงจะเขียนหนังสือวันละกี่หมื่นตัว ก็หาประโยชน์อันใดมิได้[๖๙]

ในขณะที่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังไม่เพียงแต่จะตัดความเหล่านี้หากยังดัดแปลงการตำหนิติเตียน "ปราชญ์เก๊" ให้เป็นเรื่องของการใช้สติปัญญาดังนี้

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

เหยียมจุ้นได้ยินขงเบ้งว่าดังนั้นจึงว่า ขงเบ้งเจรจาเป็นโวหารอันจะพูดจาด้วยฉะนี้มิได้ จะเอาถ้อยคำซึ่งมีไว้ในกฎหมายมาเจรจาด้วยจึงจะได้ ขงเบ้งจึงว่า ซึ่งท่านจะให้เอาถ้อยคำอันคนโบราณตกแต่งไว้ไพเราะอยู่แล้วมาเจรจานั้นหามีใครนับถือไม่ ด้วยเป็นคนลอกกากตำรา ถ้าท่านดีมีปัญญาก็จะผ่อนผันด้วยความคิดของตัว ถึงจะทำการณรงค์สงครามก็อาศัยปัญญาเป็นปัจจุบันจึงจะแก้ไขเอาชัยชนะได้ ซึ่งท่านมีสติปัญญาแต่ก่อนได้ช่วย

---

[๖๙] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑๖ : ๑๕๑๘-๑๕๑๙, เน้นโดยผู้เขียน.

๑. โลซก ๒. จิวยี่ ๓. จูกัดกิ๋น

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๙๑)

ทำนุบำรุงแผ่นดินนั้น ใช่จะเอาตำรามาก หาไม่ อันตัวท่านเหล่านี้ก็ดีแต่มีกระดายกับพู่กันตกถ้อยคำพูดเล่นตามสบาย[๗๐]

การเน้นถึงการมีสติปัญญาของขุนนางเป็นเงื่อนไขของการเลือกสวามิภักดิ์ผู้ที่เป็นผู้นำ กล่าวคือขุนนางที่มีสติปัญญาก็ควรจะสวามิภักดิ์ทำราชการอยู่กับผู้นำที่มีสติปัญญาเช่นกัน แม้ว่าในสามก๊กฉบับแปลใหม่จะมีสาระของการเลือกสวามิภักดิ์ทำราชการอยู่กับผู้นำที่มีสติปัญญา หากแต่ในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง สาระดังกล่าวนี้ถูกขยายภาพขึ้น โดยการเพิ่มคุณสมบัติของผู้นำที่ขุนนางจะเข้าสวามิภักดิ์ว่าควรจะมีคุณสมบัติเช่นไรบ้าง ดังความเมื่อตันก๋งจับโจโฉตามหมายประกาศของตั๋งโต๊ะได้ ตันก๋งถามโจโฉว่าเหตุใดตั๋งโต๊ะจึงให้ประกาศจับโจโฉ ทั้ง ๆ ที่โจโฉเป็นคนสนิทของตั๋งโต๊ะ โจโฉกล่าวกับตังก๋งว่า

ฉบับแปลใหม่

ท่านอย่าได้ดูหมิ่นข้าพเจ้าเลย ข้าพเจ้าไม่ใช่ขุนนางธรรมดา ๆ ดอก ทุกวันนี้ยังหานายที่ดีไม่ได้ต่างหาก[๗๑]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

*ท่านอย่าดูหมิ่นว่าเราความคิดน้อย ทุกวันนี้ที่เรามาเป็นหัวเมืองจัตวาอยู่นี้เพราะเราขัดสน แลใจนั้นจะคิดหา**ผู้กล้าหาญซึ่งมีสติปัญญาเป็นหลัก** จะได้เป็นคู่คิดสืบไป*[๗๒]

---

[๗๐] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๗๗๒-๗๗๓, เน้นโดยผู้เขียน.

[๗๑] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑ : ๑๓๕.

[๗๒] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๖๘, เน้นโดยผู้เขียน.

หรือเมื่อคราวที่จิวยี่เกลี้ยกล่อมให้โลซกไปอยู่กับซุนกวน จิวยี่กล่าวกับโลซกว่า

ฉบับแปลใหม่

*ในสมัยโบราณ ท่านม้าอ้วนทูลแก่พระเจ้าหั้นกองบู๊ว่า โลกเราทุกวันนี้ **ไม่เพียงแต่นายจะต้องเลือกบ่าวเท่านั้น บ่าวเองก็ควรจะต้องเลือกนายด้วย...***[๗๓]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

*...เมื่อครั้งอองมังเป็นขบถได้ราชสมบัตินั้น บ้านเมืองก็เป็นจลาจลอยู่ ม้าอ้วนทหารนั้นจึงว่าแก่ฮั่นกองบู๊ว่าอันบ้านเมืองเป็นจลาจลอยู่ฉะนี้ **ผู้ใดซึ่งมีฝีมือแลสติปัญญานั้นไม่ควรจะนิ่งอยู่ให้ท่านผู้ใหญ่มาหา ให้พิเคราะห์ตรึกตรองดูว่า ท่านผู้ใดซึ่งมีน้ำใจกว้างขวางโอบอ้อมอารีควรจะเป็นเจ้านายได้ก็ให้เร่งคิดอ่านเข้าอยู่ด้วย จะได้เป็นที่พึ่งสืบไป...***[๗๔]

หรือเมื่อคราวที่ลิอิ้นกล่าวถึงการเข้ามาสวามิภักดิ์ของตนกับเล่าปี่ให้เล่าปี่และขงเบ้งฟัง

ฉบับแปลใหม่

*คำโบราณว่าไว้ ธรรมดานกที่ฉลาดรอบคอบย่อมเลือกไม้ที่จะสร้างรังฉันใด **ขุนนางที่ฉลาดรอบคอบก็พึงต้องเลือกนายที่ดีเพื่อฝากตัวรับใช้...***[๗๕]

---

[๗๓] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑๒ : ๑๐๖๘, เน้นโดยผู้เขียน.

[๗๔] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), สามก๊ก, ๑ : ๕๓๑, เน้นโดยผู้เขียน.

[๗๕] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๒๒ : ๒๒๑๓, เน้นโดยผู้เขียน.

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...คำโบราณกล่าวไว้ว่า ธรรมดานกแม้จะทำรังอาศัย ก็ให้ดูต้นไม้อันร่มชิดจึงจะอยู่เป็นสุข ***อนึ่งเกิดมาเป็นชายก็ให้พึงพิเคราะห์ดูเจ้านายอันมีน้ำใจโอบอ้อมอารีจึงเข้าอยู่ด้วยจะได้มีความสุขสืบไป...***[๗๖]

ไม่เพียงแต่ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีสติปัญญา กล้าหาญ และโอบอ้อมอารีเท่านั้น คุณสมบัติอีกประการหนึ่งก็คือผู้นำที่ขุนนางมีความประสงค์จะเข้าสวามิภักดิ์ด้วยนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีบุญอีกด้วย ดังความเมื่อออองลองที่ปรึกษาของโจจิ๋นซึ่งเป็นแม่ทัพในศึกครั้งนั้น เจรจากับขงเบ้ง ออองลองได้กล่าวกับขงเบ้งว่า

ฉบับแปลใหม่

...ท่านไม่ควรจะละคำโบราณที่ว่าไว้ว่าใครอนุโลมตามฟ้าย่อมวัฒนาถาวร ใครฝืนฟ้าประกาสิตจะต้องถูกทำลายวอดวายไป[๗๗]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

อนึ่งคำโบราณกล่าวไว้ว่า เกิดเป็นคนในแผ่นดินให้พิเคราะห์ดูการ ถ้าเห็นผู้ใดมีบุญสมภารมาก ก็ให้เข้านอบนบเป็นข้าอยู่ด้วยผู้นั้นจึงจะได้ความสุข แม้ขืนคำโบราณก็จะฉิบหายจนตัวตาย[๗๘]

---

[๗๖] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๒ : ๑๔๐, เน้นโดยผู้เขียน.

[๗๗] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๒๖ : ๓๑๒๙.

[๗๘] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๒ : ๕๘๒, เน้นโดยผู้เขียน.

๑. จิวท่าย ๒. อุยกาย ๓. ฮันต๋ง ๔. งำเต๊ก ๕. กำเหลง

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๑)

ในการแสวงหาผู้นำเพื่อที่จะเข้าสวามิภักดิ์รับราชการอยู่ด้วยนั้น ผู้นำในที่นี้หมายความถึงทั้งผู้นำที่จะได้เป็นกษัตริย์ และผู้นำที่เป็นแม่ทัพ สำหรับผู้นำที่เป็นกษัตริย์นั้น ดังความเมื่อลิซกนำสินบนจากตั๋งโต๊ะไปให้ลิโป้ เพื่อให้ลิโป้ทรยศต่อเต๊งหงวนไปอยู่กับตั๋งโต๊ะ ลิซกได้กล่าวกับลิโป้ว่า

ฉบับแปลใหม่

ธรรมดานกดียังย่อมเฟ้นหากิ่งไม้เกาะจับ ***ขุนนางดีย่อมเฟ้นหาเจ้านายดีเป็นที่พึ่งพา เมื่อมีโอกาสควรที่จะรีบฉวยไว้ทันที ช้าไปจะต้องเสียใจไปเปล่า ๆ***[๗๙]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...ธรรมดานกก็ย่อมอาศัยป่าซึ่งมีผลไม้มากจึงเป็นสุขประเพณี ***ขุนนางทำราชการ ถ้าพระมหากษัตริย์ทรงทศพิธราชธรรมแล้วก็มีความสุข...***[๘๐]

และสำหรับผู้นำที่เป็นแม่ทัพ ดังความเมื่อหมันทองเกลี้ยกล่อมซิหลงให้มาอยู่กับโจโฉ

ฉบับแปลใหม่

...ธรรมดานกรู้ ย่อมเลือกต้นไม้อยู่บ่าวที่ฉลาดย่อมเลือกนาย ***คนที่พบนายดีแล้วยังไม่ใยดี จะเอาดีอย่างไร***[๘๑]

---

[๗๙] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑ : ๑๐๓, เน้นโดยผู้เขียน.

[๘๐] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๕๒, เน้นโดยผู้เขียน.

[๘๑] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๖ : ๔๙๔, เน้นโดยผู้เขียน.

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...อันธรรมดานกจะทำรังก็ย่อมแสวงหาซึ่งพุ่มไม้ชัฏจะได้ทำรังอยู่เป็นสุข ถึงลมพายุใหญ่จะพัดหนักมารังนั้นก็มิได้เป็นอันตรายประการหนึ่งเป็นชาติทหาร จะหาแม่ทัพก็ให้พิเคราะห์ดูผู้ใจโอบอ้อมอารีแลชำนาญในการสงคราม ถึงข้าศึกจะยกมามากมายเท่าใดก็มิได้หวาดไหว คิดอ่านป้องกันมิให้ทหารทั้งปวงเป็นอันตราย ถ้าผู้ใดพบนายที่มีสติปัญญาหมายจะพึ่งได้แล้ว ไม่เข้าทำราชการด้วย อย่าให้คนทั้งปวงนับถือความคิดคนผู้นั้นเลย[๘๒]

อนึ่ง ในสามก๊กฉบับแปลใหม่นั้นจะแสดงเจตจำนงอันแน่วแน่ของขุนนางต่อผู้นำในเรื่องของความจงรักภักดี ซึ่งจะเป็นสิ่งที่แน่นแฟ้นและไม่เปลี่ยนแปลง[๘๓] แต่ในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังจะแปลงเรื่องดังกล่าวให้เป็นเรื่องของการไตร่ตรองก่อนจะเข้าสวามิภักดิ์กับผู้นำ โดยให้ดูคุณสมบัติของผู้นำผู้นั้นว่ามีคุณสมบัติหรือมีคุณค่าเพียงพอควรแก่การเข้า

---

[๘๒] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๒๔๕, เน้นโดยผู้เขียน.

[๘๓] เป็นที่น่าสังเกตว่า ตามวัฒนธรรมของจีนนั้นจะยกย่องและให้คุณค่าต่อบ่าวผู้ซื่อสัตย์และภักดีต่อเจ้านาย ดังกรณีของกวนอูซึ่งชาวจีนให้ความเคารพและยกย่องว่ามีความซื่อสัตย์ แต่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังได้แปลความหมายนั้นผิดไปจากเดิม อาจเป็นไปได้ว่าสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังกำลังสร้างคำอธิบายชุดใหม่เพื่อที่จะใช้ตอบความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ ซึ่งก็คือ การที่ขุนนางจำนวนหนึ่งรวมถึงตัวเจ้าพระยาพระคลังเองเปลี่ยนผู้ที่พวกตนเข้าสวามิภักดิ์ด้วย จากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมาเป็นสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (ยศและตำแหน่งในสมัยนั้น) ดังนั้น การแปรเปลี่ยนดังกล่าวจึงต้องอาศัยคำอธิบายใหม่ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปจากความหมายเดิม

สวามิภักดิ์หรือไม่ ดังความที่จิวยี่กล่าวกับเจียวก้าน เมื่อเจียวก้านรับอาสาโจโฉมาเกลี้ยกล่อมจิวยี่ให้เข้าสวามิภักดิ์ต่อโจโฉ

ฉบับแปลใหม่

เมื่อคนจริงมีนายที่รู้คุณค่าของคน เขาก็ย่อมจะจงรักภักดีต่อนายอย่างแน่นแฟ้น ประดุจดั่งกระดูกกับเนื้อ เมื่อนายบอกก็ต้องทำ เมื่อนายวางอุบายก็ต้องปฏิบัติ ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับนายไปจนถึงที่สุด ต่อให้ซูฉิน จังอี้ ลู่เจี่ย และลี่เซิ่น (ยอดนักพูดสมัยราชวงศ์หั้น) จะคืนชีพขึ้นมาใหม่แล้วใช้ปากพูดดั่งสายน้ำไหลหรือใช้ลิ้นอันคมดั่งมีด ก็หาทำให้ข้าพเจ้าหวั่นไหวได้เลย[๘๔]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...อันคำโบราณกล่าวไว้ว่า ธรรมดาเกิดเป็นชาย แม้จะแสวงหาเจ้านายซึ่งจะเป็นที่พึ่งนั้น ก็ให้พิเคราะห์ดูน้ำใจเจ้านายซึ่งโอบอ้อมอารีเป็นสัตย์เป็นธรรมจึงให้เข้าอยู่ด้วย แล้วให้ตั้งใจทำราชการโดยสัตย์ซื่อสุจริต ให้เป็นฝีมือเป็นบำเหน็จไว้จึงจะได้ความสุขสืบไป...[๘๕]

การที่ขุนนางที่มีสติปัญญาจำต้องพิเคราะห์ถึงคุณสมบัติของผู้นำที่ตนจะเข้าไปสวามิภักดิ์ว่ามีคุณสมบัติที่ดีควรค่าแก่การสวามิภักดิ์หรือไม่นั้น เป็น

---

[๘๔] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑๗ : ๑๕๙๖, เน้นโดยผู้เขียน.

[๘๕] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๘๐๘, เน้นโดยผู้เขียน.

๑. กุยแก ๒. โจโฉ ๓. ซุนฮก

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๑)

เพราะว่าหากขาดการพิจารณาและพิเคราะห์อย่างถี่ถ้วน ในผลสุดท้ายก็จะนำความวิบัติหายนะทั้งปวงมาสู่ตน ดังจะพบได้จากความตอนที่เตียนหองกล่าวกับผู้คุมเมื่อรู้ว่าอ้วนเสี้ยวสั่งให้ฆ่าตนเสีย

ฉบับแปลใหม่

คนดีมีความสามารถเกิดมาในโลกนี้แล้วถ้าไม่ทำประโยชน์ให้เจ้านายที่แท้จริงของตนย่อมเขลานัก วันนี้ข้าพเจ้าต้องตายก็ไม่เห็นจะต้องสงสารอะไรเลย[๘๖]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...อันคำโบราณกล่าวไว้ว่า ธรรมดาเกิดมาเป็นชาย ถ้าจะหาเจ้านายก็ให้พึงพิเคราะห์ดูน้ำใจซึ่งดีแลร้ายก่อนจึงให้เข้าอยู่ด้วยแลตัวเราทิ้งคำโบราณเสีย มิได้พิจารณาดูน้ำใจอ้วนเสี้ยวให้ปรากฏว่าดีแลร้าย เห็นแต่กับยศถาศักดิ์เข้ามาอยู่ด้วยอ้วนเสี้ยว อ้วนเสี้ยวเป็นคนหาสติปัญญามิได้ จึงเกิดเหตุทั้งนี้ก็เพราะกรรมของเรา...[๘๗]

หรือเมื่อโจโฉจับบังเต็กได้ โจโฉกล่าวกับบังเต็กว่า

ฉบับแปลใหม่

"เจ้าจะยอมแพ้หรือยัง" บังเต็กกำลังเจ็บใจเตียวล่อ ก็ตกลงยอมสวามิภักดิ์ต่อโจโฉ[๘๘]

---

[๘๖] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑๒ : ๑๑๑๘, เน้นโดยผู้เขียน.

[๘๗] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๕๖๑, เน้นโดยผู้เขียน.

[๘๘] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๒๒ : ๒๓๑๕.

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...ตัวท่านจะยอมอยู่ด้วยเราหรือเราจะไว้ชีวิต บังเด็กจึงคิดว่า น้ำใจโจโฉนี้หาพยาบาทมิได้ อันเตียวพ่อนั้นเป็นคนเบาความคิดมิได้พิเคราะห์ตามผิดแลชอบ ควรเราจะอยู่ด้วยโจโฉจึงจะมีความสุขสืบไป...[๘๙]

สรุปได้ว่า สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาของขุนนางมากกว่าสามก๊กฉบับแปลใหม่ อันน่าจะเนื่องมาจากขุนนางที่มีสติปัญญาจะเป็นสิ่งหนึ่งที่สะท้อนภาพบุญบารมีของผู้นำได้เช่นเดียวกัน นอกจากนั้น สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังยังให้ความสำคัญกับขุนนางฝ่ายพลเรือนมากกว่าขุนนางฝ่ายทหาร ดังจะเห็นได้จากการใช้ความเพียรของกษัตริย์ในการหาที่ปรึกษา และการตัดทอนหรือดัดแปลงความจากสามก๊กฉบับแปลใหม่ที่ตำหนิหรือเสียดสีคุณค่าของนักปราชญ์ สิ่งที่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังให้ความสำคัญอีกประการก็คือ ขุนนางผู้มีสติปัญญาควรที่จะพิจารณาและพิเคราะห์ถึงคุณสมบัติของผู้นำที่ตนจะเข้าไปสวามิภักดิ์ ว่าผู้นำผู้นั้นมีความเหมาะสมต่อการเป็นผู้นำแค่ไหน เพียงไร เพราะมิเช่นนั้นแล้วการเข้าสวามิภักดิ์กับผู้นำซึ่งขาดความเหมาะสมจะทำให้ขุนนางผู้นั้นถึงแก่วิบัติ

จากการที่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังให้ความสำคัญกับเรื่องของการมีสติปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของผู้ที่เป็นผู้นำ เมื่อเป็นดังนั้นจึงทำให้**สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังลดความสำคัญของการสืบสายตระกูล**[๙๐]

---

[๘๙] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๒ : ๑๘๑, เน้นโดยผู้เขียน.

[๙๐] เป็นที่น่าสังเกตว่า การลดหรือตัดทอนความสำคัญของการสืบสายตระกูลน่าจะสันนิษฐานได้ว่าเป็นเพราะการขึ้นมาเป็นผู้นำตามวัฒนธรรมทางการเมืองในสมัยรัชกาลที่ ๑ นั้นไม่ได้ให้ความสำคัญกับการสืบสายตระกูล หากคุณสมบัติที่สำคัญสำหรับการขึ้นเป็นผู้นำนั้นขึ้นอยู่กับแนวคิดเรื่องผู้มีบุญ อันกอปรด้วยสติปัญญา ประกอบกับภูมิหลังของผู้นำในขณะนั้นซึ่งมิใช่ผู้ที่สืบสายมาจากวงศ์กษัตริย์แต่ประการใดเป็นเพียงเชื้อสายขุนนาง ดังนั้นการที่จะให้ความสำคัญกับเรื่องของราชวงศ์หรือสายตระกูลก็คงจะไม่สนองตอบต่อภูมิหลังของตน

ดังความในการโต้คารมกันระหว่างขงเบ้งกับลกเจ๊กหนึ่งในบรรดาที่ปรึกษาของซุนกวน ลกเจ๊กได้พูดกับขงเบ้งว่าเล่าปี่เป็นคนอนาถา ไม่คู่ควรกับการต่อสู้กับโจโฉ ขงเบ้งกล่าวตอบลกเจ๊กว่า

ฉบับแปลใหม่

...ท่านเล่าปี่นั้น เป็นเสมือนหนึ่งกระเพาะขององค์ฮ่องเต้ ฮ่องเต้องค์ปัจจุบันพระราชทานฐานันดรศักดิ์ให้ตามศักดิ์ของแซ่ ไฉนท่านจึงบังอาจพูดว่าไม่มีหลักฐานพยานอันใดเล่าอันพระเจ้าหั้นโกโจซึ่งเป็นปฐมบรมกษัตริย์นั้นเล่า ก็เป็นใครมาจากไหน ทีแรกก็เป็นแต่เพียงนายด่านคนหนึ่ง ในที่สุดก็กลายเป็นผู้มีอำนาจยิ่งใหญ่ในใต้ฟ้า ไฉนท่านจึงเห็นว่าอาชีพทอเสื่อและถักเกือกฟางขายเป็นของน่าละอายไปเล่า ความคิดอย่างเด็กไร้เดียงสาอย่างท่านนั้นไม่เหมาะที่จะอาจเอื้อมมาพูดจากับปวงปราชญ์ผู้ทรงความรู้สูงได้[๙๑]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...อันเล่าปี่นายเรานั้น ก็เป็นเชื้อสายพระเจ้าเหี้ยนเต้ พระเจ้าเหี้ยนเต้ก็ทำนุบำรุงให้ยศถานาศักดิ์ คนทั้งปวงก็รู้อยู่ เหตุไฉนท่านจึงว่าเป็นคนอนาถา ถึงมาตรว่าเป็นคนทอเสื่อขายเกือกก็ดี อันนี้ประเพณีเป็นที่ทำมาหากินจะอับอายเป็นกระไรนักหนา ***ฝ่ายพระเจ้าฮั่นโกโจนั้นเล่า ก็มิใช่เป็นเชื้อพระวงศ์มา แต่ก่อนก็เป็นแต่พันนายบ้าน แต่กอปรไปด้วยความเพียรก็ได้เป็นกษัตริย์อันใหญ่ จึงได้สืบพระราชวงศ์เสวยราชสมบัติมาตราบเท่าทุกวันนี้*** *ท่านจะมาประมาทเล่าปี่นายเรานั้นหาควรไม่...*[๙๒]

---

[๙๑] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑๖ : ๑๕๑๗.

[๙๒] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๗๗๒.

๑. เกียดเป๋ง ๒. โจจู๋ ๓. อีเกียด ๔. ฮัวโต๋

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๑)

การลดความสำคัญเรื่องการสืบสายตระกูลทำให้ความคิดเรื่อง "ราชวงศ์" ตามวัฒนธรรมการเมืองของจีน ซึ่งให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ เมื่อสามก๊กฉบับแปลใหม่พูดถึงเรื่องราชวงศ์ สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังก็จะดัดแปลงความหมายของ "ราชวงศ์"[๙๓] ให้กลายเป็นเรื่องของกษัตริย์แต่ละพระองค์หรือแผ่นดินไป ดังความเมื่อพระเจ้าเลนเต้สั่งประหารเล่าโต๋ที่กล่าวโทษขันทีของพระองค์ เล่าโต๋กราบทูลพระเจ้าเลนเต้ว่า

ฉบับแปลใหม่

...ซึ่งข้าพเจ้าจะตายนั้นไม่เสียดายชีวิตเลย เสียดายแต่ว่าใต้ฝ่านี้ราชวงศ์หั้น ซึ่งสั่งสมดำรงมาสี่ร้อยกว่าปีแล้วนั้น จักต้องถึงซึ่งความพินาศล่มจม ณ วาระนี้เป็นมั่นคง[๙๔]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

*...ซึ่งรับสั่งให้ฆ่าข้าพเจ้านั้นไม่เสียดายชีวิต ข้าพเจ้าคิดเสียดาย **แต่ราชสมบัติของพระเจ้าฮั่นโกโจซึ่งสั่งสมมาแต่ก่อนได้ถึงสี่ร้อยปีเศษมาแล้ว***[๙๕]

หรือเมื่อชีซีชักม้ากลับมาหาเล่าปี่ และได้แนะนำให้เล่าปี่ไปเชิญขงเบ้งมาเป็นที่ปรึกษา ชีซีได้สรรเสริญขงเบ้งว่า

---

[๙๓] โปรดดูรายละเอียดในเชิงอรรถที่ ๕๑ ของสมบัติ จันทรวงศ์, **ความหมายทางการเมืองของสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน)**, หน้า ๑๒๑-๑๒๒.

[๙๔] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑ : ๕๕, เน้นโดยผู้เขียน.

[๙๕] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๒๙, เน้นโดยผู้เขียน.

ฉบับแปลใหม่

...หากท่านได้คนนี้มาเป็นกำลัง ก็ไม่ผิดอะไรกับราชวงศ์จิวได้เกียงจูแหยและราชวงศ์หั้นได้เตียวเหลียงเป็นกำลังนั่นเอง[๙๖]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...ถ้าได้คนนี้มาแล้วก็เหมือนพระเจ้าฮั่นโกโจได้เตียวเหลียงผู้มีปัญญามาไว้เป็นที่ปรึกษา[๙๗]

หรือเมื่อเตียวเลี้ยวเกลี้ยกล่อมกวนอูให้เข้ากับโจโฉ เตียวเลี้ยวพูดกับกวนอูว่า

ฉบับแปลใหม่

...อันฝีมือการรบของท่านพี่นั้นเหนือคนทั้งปวง คนรู้ในศิลปวรรณะคดีและประวัติศาสตร์ก็หาตัวจับยาก แต่ท่านพี่กลับไม่คำนึงถึงการมีชีวิตที่เพื่อช่วยเหลือทนุบำรุงราชวงศ์หั้น[๙๘]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

อีกประการหนึ่งนั้น ท่านก็มีฝีมือกล้าหาญ แล้วแจ้งในขนบธรรมเนียมโบราณมาเป็นอันมากเหตุใดท่านจึงไม่รักษาชีวิตไว้คอยท่าเล่าปี่ จะได้ช่วยกันคิดการทำนุบำรุงแผ่นดินให้อยู่เย็นเป็นสุข ถึงมาทว่าท่านจะได้ความลำบาก ก็อุปมาเหมือนหนึ่ง

---

[๙๖] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑๔ : ๑๒๙๙, เน้นโดยผู้เขียน.

[๙๗] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๖๖๙, เน้นโดยผู้เขียน.

[๙๘] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑๐ : ๙๐๔, เน้นโดยผู้เขียน.

ลุยเพลิงอันลุกแลข้ามพระมหาสมุทรอันกว้างใหญ่ก็จะลือชาปรากฏชื่อเสียงท่านไปภายหน้าว่าเป็นชาติทหารมีใจสัตย์ซื่อกตัญญูต่อแผ่นดิน...[๙๙]

หรือเมื่อโจโฉขอความช่วยเหลือจากอุยหองตามคำแนะนำของโจโก๋ผู้บิดา โจโฉกล่าวกับอุยหองว่า

ฉบับแปลใหม่

ทุกวันนี้ราชวงศ์หั้นเหมือนไม่มีเจ้านาย ตั๋งโต๊ะจึงให้อำนาจบาตรใหญ่ข่มเหงรังแกขุนนางใหญ่น้อย ทำร้ายอาณาประชาราษฎร ทำให้ไต้ฟ้าเดือดร้อนกันทั่ว ข้าพเจ้าโจโฉคิดที่จะกู้แผ่นดินแต่จนใจไม่มีกำลังเพียงพอ ข้าพเจ้าทราบว่า ***ท่านเป็นผู้มีน้ำใจซื่อตรงจงรักภักดีต่อราชวงศ์*** *จึงใคร่จะทราบว่าท่านพอช่วยเหลือข้าพเจ้าได้บ้างไหม*[๑๐๐]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...ทุกวันนี้ตั๋งโต๊ะทำการหยายช้าต่อแผ่นดิน ข้าพเจ้าคิดจะบำรุงแผ่นดินจะฆ่าตั๋งโต๊ะเสียให้ได้ แต่ว่ากำลังแลทรัพย์สินข้าพเจ้าน้อยนัก ข้าพเจ้าจึงหนีมาคิดอ่านเกลี้ยกล่อมซ่องสุมผู้คนให้ได้มากแล้วจะยกเข้าไปทำการล้างตั๋งโต๊ะเสีย บัดนี้ข้าพเจ้ารู้ว่าท่านมีทรัพย์เป็นอันมาก ***แลน้ำใจสัตย์ซื่อต่อแผ่นดิน*** *ข้าพเจ้าจะขอทรัพย์ท่าน ไปจัดซื้ออาวุธแลม้าจะได้ทำการสืบไป*[๑๐๑]

---

[๙๙] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๔๔๖, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๐๐] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๒ : ๑๔๔, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๐๑] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๗๑-๗๒, เน้นโดยผู้เขียน.

๑. เตียนอุย ๒. เคาทู ๓. ซีหลง

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๑)

และแม้ว่าสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังจะกล่าวถึงเรื่องของ “ราชวงศ์” แต่คำ “ราชวงศ์” ดังกล่าวก็มิได้สื่อความหมายของความศักดิ์สิทธิ์ของแนวคิดเรื่องราชวงศ์เหมือนกับที่ปรากฏในสามก๊กฉบับแปลใหม่ ดังความตอนที่เล่าปี่เข้าเฝ้าพระเจ้าเหี้ยนเต้และพระเจ้าเหี้ยนเต้ได้สอบถามประวัติของเล่าปี่ สามก๊กฉบับแปลใหม่ได้สืบสาวสาแหรกของเล่าปี่ย้อนกลับไปได้ถึง ๑๙ ชั่วโคตร ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวความคิดเรื่องราชวงศ์ที่ได้มีการสืบวงศ์กันมายาวนาน ในขณะที่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังบรรยายความตอนนี้สั้น ๆ

ฉบับแปลใหม่

เล่าปี่ทูลว่า “ข้าพระองค์สืบสกุลมาจากจงซานจิ้งอ๋องผู้เป็นราชนัดดาของราชนัดดาพระเจ้าเสี้ยวจิ่ง ข้าพระองค์เป็นบุตรของเล่าเหง และเป็นหลายของหลิวสวุง” พระเจ้าเหี้ยนเต้จึงโปรดให้อาลักษณ์เอาจดหมายเหตุลำดับเชื้อพระวงศ์มาตรวจดู

อาลักษณ์กราบทูลตามจดหมายเหตุดังนี้

พระเจ้าเสี้ยวจิ่งมีราชโอรสสิบสี่พระองค์องค์ที่เจ็ดคือ หลิงเชิ้งได้เป็นที่จงซานจิ้งอ๋อง หลิวเชิ้งมีบุตรชื่อหลิวเจิน ได้เป็นที่พระยาลู่เฉิงโหว หลิวเจินมีบุตรชื่อหลิวหยั่ง ได้เป็นที่พระยาเพ่ยโหว หลิ่วหยั่งมีบุตรชื่อหลิวลู่ ได้เป็นพระยาจังโหว หลิวลู่มีบุตรชื่อหลิวเลี่ยนได้เป็นพระยาอี๋สุ่ยโหว หลิวเลี่ยนมีบุตรชื่อหลิวอิงได้เป็นพระยาฉิ่นหยังโหว หลิวอิงมีบุตรชื่อหลิวเจี้ยนได้เป็นพระยาอันหว่อโหว หลิวเจี้ยนมีบุตรชื่อหลิวอาย ได้เป็นที่พระยากว่างโหว หลิวอายมีบุตรชื่อหลิวเสี้ยน ได้เป็นที่พระยาเจียวสุ่ยโหว

หลิวเสี้ยนมีบุตรชื่อหลิวซู ได้เป็นที่พระยาจู่อี้โหว หลิวซูมีบุตรชื่อหลิวอี้ได้เป็นพระยาฉีหยังโหว หลิวอี้มีบุตรชื่อหลิวปี้ ได้เป็นที่พระยาเหยียนเจ๋อโหว หลิวปี้มีบุตรชื่อหลิ่วต๊ะ ได้เป็นที่พระยาหยิ่งชวนโหว หลิวต๊ะมีบุตรชื่อหลิวปุ๊อี้ ได้เป็นที่พระหลี่หลิงโหว หลิวปุ๊มีบุตรชื่อหลิวหุ้ย ได้เป็นที่พระยาจี้ชวนโหว หลิวหุ้ยมีบุตรชื่อหลิวสวุง ได้เป็นที่ตงจิ้นฟ้าน หลิวสวุงมีบุตรชื่อหลิงหง (เล่าเหง) หลิวหงไม่ได้รับราชการ เล่าปีเป็นบุตรของหลิงหง (เล่าหง) ผู้นี้

เมื่อพระเจ้าเหี้ยนเต้ทรงแจ้งว่าเล่าปี่เป็นพระปิตุลาของพระองค์ก็ดีพระทัยยิ่งนัก โปรดให้เล่าปี่เข้าไปเฝ้ายังห้องประทับชั้นในซึ่งอยู่ข้างที่ออกว่าราชการ และทรงคารวะเล่าปี่ในฐานะที่เป็นญาติผู้ใหญ่ แล้วพระเจ้าเหี้ยนเต้ตรัสความในกับเล่าปี่ว่า

ทุกวันนี้โจโฉคุมอำนาจทั้งปวงไว้สิ้น บ้านเมืองมิใช่ข้าพเจ้าเป็นเจ้าเป็นใหญ่อย่างแท้จริง บัดนี้ข้าพเจ้าได้พบพระปิตุลาผู้กล้าหาญแล้ว หวังว่าพระปิตุลาคงจะช่วยข้าพเจ้าได้เป็นแน่[๑๐๒]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลังกล่าวแต่เพียงว่า
เล่าปี่จึงกราบทูลว่าข้าพเจ้าเป็นบุตรเล่าเหง แลบิดาข้าพเจ้าเป็นเชื้อพระเจ้ายั่นเก๋งเต้ พระเจ้าเหี้ยนเต้ได้ฟังดังนั้น จึงให้หาอาลักษณ์ เอาจดหมายลำดับกษัตริย์มาดู นับตามพระราชวงศ์

---

[๑๐๒] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๙ : ๗๒๘-๗๒๙.

ต่อ ๆ ลงมา ก็แจ้งว่าเล่าปี่เป็นอาของพระองค์ แล้วตั้งให้เล่าปี่เป็นที่ยีเตงเฮ้า แปลภาษาไทยว่าเป็นเสนาบดีผู้ใหญ่ฝ่ายกรมวัง แต่นั้นมาพระเจ้าเหี้ยนเต้นับถือเล่าปี่เป็นอา[๑๐๓]

หรือประกาศการขึ้นครองราชย์ของเล่าปี่ซึ่ง ในสามก๊กฉบับใหม่มีคำบรรยายที่ให้ภาพความศักดิ์สิทธิ์ การสืบต่อและการฟื้นฟูราชวงศ์ ในขณะที่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังบรรยายความในตอนนี้เพียงสั้น ๆ

ฉบับแปลใหม่

วันนี้ตรงกับวันที่สิบสองเดือนสี่ ปีที่ยี่สิบหก ศักราชเจี้ยนอัน เล่าปี่ฮ่องเต้ขอประกาศต่อหน้าฟ้าดินว่า ***ราชวงศ์หั้นจักต้องเป็นใหญ่อยู่ในใต้ฟ้าหาที่สิ้นสุดมิได้*** *ในอดีต อองมังเคยตั้งตัวเป็นกบฏ คิดล้มล้างราชสมบัติ พระเจ้ากองบู๊ฮ่องเต้ทรงกำจัดมันเสีย ยังให้บ้านเมืองคืนสู่ความเป็นปกติ ต่อมาอ้ายโจโฉใช้ทหารผลาญชีวิตฮองเฮาอย่างโหดร้ายทารุณ สร้างบาปกรรมและโทษทัณฑ์อันมหันต์เทียมฟ้า อ้ายโจผีบุตรโจโฉก็อุกอาจทำชั่วทุกมุมเมือง หมายจะทำลายล้างราชวงศ์หั้นให้สูญสิ้นไป* ***เล่าปี่จึงเข้าสืบราชวงศ์ รับทอดมรดกของบรรพบุรุษทั้งสองคือ*** *พระเจ้าโกโจฮ่องเต้ กระทำตามฟ้าปกาสิต ข้าพเจ้าเล่าปี่ใช่จะไร้สัตย์คิดจะตั้งตนเป็นฮ่องเต้ก็หาไม่ แต่อาณาประชาราษฎรและขุนนางทั้งปวงเห็นชอบพร้อมกัน เห็นว่าฟ้าปกาสิตจะละเมิดมิได้* ***และภารกิจอันใหญ่หลวงของบรรพบุรุษจะดำเนินต่อไปมิได้***

---

[๑๐๓] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๓๖๐-๓๖๑.

๑. บงเต็ก ๒. เตียวเลี้ยว ๓. โจจิ๋น ๔. อีกิ๋ม ๕. แฮหัวเอี๋ยน

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๑)

ถ้าตกไปอยู่ในอำนาจของผู้อื่น แผ่นดินทั่วทั้งสี่สมุทรจะปราศจากนายมิได้ ทุกคนหมายใจให้ข้าพเจ้าเล่าปี่อยู่แต่ผู้เดียวเป็นผู้รับผิดชอบ ข้าพเจ้าเคารพต่อฟ้าปกาสิตและเกรงว่าคุณความดีของพระเจ้าโกโจฮ่องเต้และพระเจ้ากองบู๊ฮ่องเต้จะถูกเหยียบย่ำทำลายเสีย ข้าพเจ้าจึงเลือกเอาวันนี้ อันเป็นวันมงคลเพื่อขึ้นเสวยราชย์ประกาศให้ทราบโดยทั่วกันว่าข้าพเจ้าจะทำหน้าที่คุ้มเกรงรักษาประชาราษฎรทั้งปวงยังราชวงศ์ของบรรพบุรุษยืนยงสถาพรและอยู่ทั่วทุกหัวเมืองในแผ่นดินมีความสงบสันติสุขเป็นนิจนิรันดร[๑๐๔]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

ครั้งถึงเดือนหก ขึ้นสิบสองครั้ง ฤกษ์ดีขงเบ้งจึงพาขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยทหารทั้งปวงเชิญเล่าปี่ขึ้นโรงพิธีขุนนางทั้งปวงก็เฝ้าลงมาทั้งสามชั้น จึงเชิญพระเจ้าเล่าปี่ให้เซ่นเทพยดาแลเชื้อพระวงศ์ซึ่งดับสูญล่วงไปแต่ก่อนนั้นแล้ว[๑๐๕]

ไม่เพียงแต่การแปลงความหมายแนวคิดเรื่องราชวงศ์ ยังปรากฏว่าสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังมีการปรับเปลี่ยนแนวปฏิบัติทางการเมืองของกษัตริย์ให้เข้ากับวัฒนธรรมทางการเมืองไทย กล่าวคือในทางทฤษฎีแล้วกษัตริย์เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจแต่เพียงพระองค์เดียวในราชอาณาจักร ไม่มีผู้ใดกล้าที่จะล่วงละเมิดพระราชอำนาจของพระองค์ได้ ดังนั้นในวัฒนธรรม

---

[๑๐๔] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๒๕ : ๒๗๑๙-๒๗๒๐, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๐๕] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๒ : ๓๘๗-๓๘๘.

ทางการเมืองของจีนเมื่อกษัตริย์มีพระราชโองการมอบอาญาสิทธิ์ให้กับแม่ทัพในการทำสงครามแล้ว อำนาจต่าง ๆ ย่อมตกอยู่ภายใต้การตัดสินใจของแม่ทัพแต่เพียงผู้เดียว แม้แต่พระราชอำนาจของกษัตริย์ก็มิอาจก้าวล้ำหรือหยุดยั้งการตัดสินใจของแม่ทัพได้ แต่สิ่งนี้วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยไม่สามารถที่จะยอมรับได้ ดังนั้น สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย[๑๐๖] เป็นต้นว่าเมื่อคราวที่สุมาอี้อ้างพระราชโองการของพระเจ้าโจยอยให้นายทัพนายกองรักษาค่ายห้ามออกรบอย่างเด็ดขาด เมื่อกองลาดตระเวณแจ้งข่าวไปยังขงเบ้ง ขงเบ้งทราบถึงจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของสุมาอี้ เกียงอุยถามถึงเหตุผลว่าทำไมขงเบ้งจึงคิดเช่นนั้น ขงเบ้งอธิบายความให้เกียงอุยว่า

ฉบับแปลใหม่

อันสุมาอี้นั้น ย่อท้อไม่มีแก่ใจสู้รบกับเราดอก แต่พวกทหารเดือดดาลจะออกรบกันทั่วท่านก็รู้อยู่แล้วว่าเมื่อแม่ทัพออกศึกนั้น

---

[๑๐๖] เป็นที่น่าสังเกตว่าในการทำศึกสมัยรัชกาลที่ ๑ เมื่อแม่ทัพจะตัดสินใจในเรื่องสำคัญ ๆ ก็จะต้องมีหนังสือมากราบบังคมทูลทุกครั้ง และรัชกาลที่ ๑ ก็มีสิทธิ์ทัดทาน เช่น ในศึกรบพม่าเมืองราชบุรี เจ้าพระยาธรรมา พระยายมราช ซึ่งตั้งค่ายอยู่เมืองราชบุรีนั้นมีความประมาท ไม่ได้จัดกองลาดตะเวนการศึก เมื่อสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯมาถึงเมืองราชบุรีและทราบข่าว ก็ให้ลงพระราชอาชญาจำเจ้าพระยาธรรมา พระยายมราช และนายทัพนายกองไว้แล้วจึงมีหนังสือเข้ามาทูลรัชกาลที่ ๑ จะขอพระราชทานประหารชีวิตแม่ทัพทั้ง ๒ แต่รัชกาลที่ ๑ มีราตอบออกไป ขอชีวิตแม่ทัพทั้งสอง เพราะเคยมีความดีความชอบมาก่อน เมื่อสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯทรงทราบก็ให้ลงพระราชอาญาเพียงโกนศีรษะ ๓ แฉกแล้วให้ตระเวณรอบค่าย และถอยเสียจากฐานันดรศักดิ์ ส่วนนายทัพนายกองก็ให้ลงพระราชอาญาเฉี่ยน (โปรดดูรายละเอียดในเจ้าพระยาทิพากรวงศ์, **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑**, หน้า ๗๓-๗๔.)

หาต้องฟังคำสั่งของใครทั้งหลายไม่ แม้ฮ่องเต้ก็สั่งไม่ได้ นี่สุมาอี้ยกทัพมาไกลนับพันลี้ มีหรือจะต้องทูลขอพระราชโองการออกรบอีก นี่แสดงว่า ทหารของสุมาอี้แค้นเคืองพลุ่งพล่านจะออกรบให้จงได้ สุมาอี้จึงต้องแสร้งทูลพระเจ้าโจยอยให้ทรงช่วยปรามทหารแทน แลซึ่งมันเที่ยวประกาศพระราชโองการ ดังนี้ก็หมายจะให้ทหารของเราชะล่าใจนั่นเอง[๑๐๗]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...ขงเบ้งจึงบอกว่า เราเห็นว่าสุมาอี้มิได้ออกรบเป็นช้านานเพราะเกรงเราอยู่แต่กลัวทหารทั้งปวงจะเสียน้ำใจ จึงบอกไปถึงโจยอยว่าจะขอยกกองทัพออกรบ โจยอยจึงให้มีหนังสือมาห้ามมิให้ออกรบพุ่ง หวังจะเอาใจทแกล้วทหารไว้[๑๐๘]

หรือเมื่อเตงงายเพลี่ยงพล้ำในการทำศึกกับเกียงอุย เตงงายใช้อุบายให้คนของตนลอบเอาของกำนัลไปติดสินบนฮุยโฮขันทีของพระเจ้าเล่าเสี้ยน จนทำให้พระเจ้าเล่าเสี้ยนมีหนังสือเรียกเกียงอุยเข้าเฝ้า เมื่อเกียงอุยออกคำสั่งให้เลิกทัพนั้น เลียวฮั้วค้านขึ้นว่า

ฉบับแปลใหม่

ธรรมดาแม่ทัพออกศึกในสนามแล้ว ไม่ต้องฟังคำสั่งใคร ๆ แม้พระเจ้าแผ่นดิน บัดนี้มีพระราชโองการมาให้เลิกทัพ เราไม่จำเป็นต้องฟังก็ได้[๑๐๙]

---

[๑๐๗] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๒๘ : ๓๔๘๐, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๐๘] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๒ : ๗๓๒.

[๑๐๙] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๒๙ : ๓๗๙๒, เน้นโดยผู้เขียน.

๑. ฮัวหิม ๒. แฮหัวตุ้น ๓. อองลอง

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๑)

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...ท่านเป็นมหาอุปราช เมื่อจะยกกองทัพมานั้นก็ได้ทูลพระเจ้าเล่าเสี้ยนว่าจะทำการให้สำเร็จ ซึ่งมีหนังสือรับสั่งมานี้ ให้ท่านยับยั้งตอบโต้ดูก่อน...[๑๑๐]

หรือเมื่อเตงงายได้เมืองเสฉวนแล้วก็ให้มีหนังสือไปถึงสุมาเจียว ในหนังสือนั้นเล่าถึงภารกิจต่าง ๆ ที่ตนได้ทำเมื่อยึดเมืองเสฉวนได้ สุมาเจียวเมื่อได้หนังสือก็เคลือบแคลงสงสัยว่า เตงงายจะคิดกำเริบตั้งตัวเป็นใหญ่ จึงมีหนังสือไปถึงเตงงายว่า ถ้าจะทำการสิ่งใดให้เตงงายรอคำสั่งก่อน เมื่อเตงงายทราบความในหนังสือ ก็พูดขึ้นว่า

ฉบับแปลใหม่

โบราณว่าไว้ แม่ทัพลงสนามรบแล้วไม่ต้องฟังคำสั่งผู้ใด แม้เจ้านายก็สั่งไม่ได้ หน้าที่ของข้าพเจ้าคือ ผู้พิชิตภาคตะวันตกแล้วจะมีอะไรมาขัดขวางข้าพเจ้าได้[๑๑๑]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...เตงงายเห็นหนังสือก็มีความน้อยใจจึงว่า เราก็ถือรับสั่งมาทำการเพียงนี้ ถ้าได้ท่วงทีที่จะทำต่อไป จะเพราะแต่จะให้บอกกล่าวพิดทูลก่อนเล่า เมื่อแลหนทางก็ไกล กว่าจะมีหนังสือรับสั่งตอบมาถึงนั้นก็ช้าอยู่ มิทันท่วงทีราชการมิเสียไปหรือ...[๑๑๒]

---

[๑๑๐] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๒ : ๘๗๕.

[๑๑๑] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๓๑ : ๓๙๒๘, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๑๒] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๒ : ๙๓๔.

ประเด็นอีกประเด็นหนึ่งที่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังแปลงจากสามก๊กฉบับแปลใหม่ ก็คือ สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังมักจะตัดข้อความหรือคำที่จะให้ความหมายว่าเป็นการแสดงความจงรักภักดีหรือซื่อสัตย์ต่อนายเก่า ดังความตอนที่โจโฉไม่ให้ซัวหยงติดตามกวนอู สามก๊กฉบับแปลใหม่บอกไว้ชัดเจนถึงเหตุผลของโจโฉว่า

> ฉบับแปลใหม่
> *การไม่ลืมคุณนายเก่าจะมาหรือไปก็เปิดเผยตรงไปตรงมา คนอย่างนี้เป็นยอดคนโดยแท้ พวกเจ้าจงรู้จักทำตัวให้เหมือนเขาเถิด*[๑๑๓]

แต่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังแปลงข้อความที่มีความหมายว่า "นายเก่า" ให้เป็นเรื่องเฉพาะบุคคลดังนี้

> ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง
> *...ซึ่งกวนอูไปทั้งนี้เพราะมีใจกตัญญูต่อเล่าปี่ผู้เป็นนายประเภทหนึ่ง เราก็ได้รับสัญญากวนอูไว้ แล้วเขาก็ให้หนังสือบอกเรา เหตุใดจะว่าเขาหนี ท่านทั้งปวงจงมีใจรักนายให้เหมือนกวนอูเถิด*[๑๑๔]

หรือเมื่อเตียงกั๋งมาปรึกษาภรรยาในเรื่องที่ได้หารือกันกับเกียงขิม เอียวหู และ

---

[๑๑๓] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑๑ : ๙๖๕, เน้นโดยผู้เขียน

[๑๑๔] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๔๗๘-๔๗๙, เน้นโดยผู้เขียน.

อีฟง ถึงเรื่องที่จะยกทัพไปแก้แค้นแทนอุยของ แต่เตียวกั๋งเกรงว่าเตียวเอี๋ยผู้บุตรซึ่งอยู่ในกองทัพม้าเฉียวจะถูกม้าเฉียวฆ่า นางหวังซื่อภรรยาของเตียวกั๋งเมื่อฟังดังนั้นก็โกรธ ในสามก๊กฉบับแปลใหม่ได้กล่าวว่า นางได้พูดถึงการล้างแค้นให้นายเก่าว่าจะตายก็ไม่ควรเสียดายชีวิต ในขณะที่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังไม่มีข้อความตอนนี้

ฉบับแปลใหม่

เมื่อจะต้องล้างแค้นให้แก่เจ้านาย แม้ชีวิตตัวเองก็หาควรเสียดายไม่ แล้วลูกคนเดียวจะสละมิได้เชียวหรือ ถ้าท่านบิดพริ้วไม่ยอมยกทัพไปเพราะห่วงลูกแล้ว ข้าพเจ้าขอตายเสียก่อนดีกว่า[๑๑๕]

หรือความจงรักภักดีและซื่อสัตย์ต่อกษัตริย์ ดังความเมื่อเงาฮูคิดจะฆ่าตั๋งโต๊ะแต่ไม่สำเร็จ

ฉบับแปลใหม่

*"ใครยุให้มึงเป็นกบฏต่อกู" เงาฮูถลึงตาตะโกนตอบว่า "**มึงไม่ใช่นายกู กูไม่ใช่ขุนนางมึง มึงจะมาว่ากูเป็นกบฏมึงได้อย่างไร** ความชั่วที่มึงก่อไว้นั้นมากมายทั่วฟ้า ใคร ๆ ก็อยากจะฆ่ามึงทั้งนั้น ก็เจ็บใจนักที่ไม่สามารถฉีกเนื้อมึงให้ประจักษ์แก่ใต้ฟ้าได้"*[๑๑๖]

---

[๑๑๕] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๒๒ : ๒๒๑๖, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๑๖] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๑๒๔, เน้นโดยผู้เขียน.

๑. โจหยิน ๒. โจหอง ๓. โจเจียง

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๑)

แต่ความในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังได้ถูกตัดทอนลง

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...แล้วว่าเหตุใดตัวจึงคิดทำร้ายมหาอุปราชผู้เป็นบิดาของเราดังนี้ เงาฮูมิได้กลัวจึงตอบว่า อ้ายตั๋งโต๊ะทำการหยาบช้า กูจะตัดเอาศีรษะประกาศแก่เทวดาแลมนุษย์ให้เห็นประจักษ์จงทั่ว...[๑๑๗]

หรือความเมื่อโงห้วนและตันอิบกล่าวกับตังสินว่าจะกำจัดโจโฉ จูฮกซึ่งแอบอยู่หลังม่านออกมาแกล้งขู่ว่าจะนำเรื่องนี้บอกแก่โจโฉ ตันอิบได้ฟังดังนั้นก็พูดขึ้นว่า

ฉบับแปลใหม่

ขุนนางผู้จงรักภักดีไม่กลัวตายดอก เราพร้อมที่จะตายเป็นผีของราชวงศ์หั้น ไม่เหมือนอย่างอ้ายคนประจบสอพลอเข้าข้างอ้ายกบฏ[๑๑๘]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...เกิดมาเป็นข้าราชการจะอาสาแผ่นดินมิได้กลัวความตาย...[๑๑๙]

---

[๑๑๗] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๖๓. เป็นที่น่าสังเกตว่า การตัดทอนหรือดัดแปลงความในเรื่องของความจงรักภักดีและซื่อสัตย์ต่อนายเก่านั้น อาจจะเนื่องมาจากขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ ๑ เป็นการปราบดาภิเษก ซึ่งต้องประหารกษัตริย์พระองค์เก่า คงจะมีขุนนางเก่าที่ยังจงรักภักดีต่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีอยู่ หรือแม้ว่าจะไม่มี แต่ความที่สะท้อนภาพดังกล่าวก็คงยังเป็นสิ่งแสลงใจอยู่นั่นเอง

[๑๑๘] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๙ : ๗๕๔, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๑๙] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๓๖๙.

และความในจดหมายที่อ้วนเสี้ยวเขียนถึงอ้องอุ้น

ฉบับแปลใหม่

อ้ายโจรตั๋งโต๊ะกระทำการชั่วช้าเป็นกบฏบังอาจทำร้ายเจ้าเหนือหัวความชั่วของมันนี้ไม่มีใครกล้าปริปาก หากท่านยังขืนปล่อยให้มันใช้อำนาจเกะกะระรานอยู่ต่อไป แสร้งทำเฉยเมยเสียใครจะนับถือว่าท่านเป็นขุนนางที่ซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อราชบัลลังก์ได้...[๑๒๐]

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...ทุกวันนี้ตั๋งโต๊ะทำการหยาบช้าขบถต่อแผ่นดินดังนี้ หากมีผู้ใดคิดการล้างตั๋งโต๊ะเสียไม่...[๑๒๑]

ความจงรักภักดีหรือความซื่อสัตย์ต่อผู้เป็นนายนั้น สามก๊กฉบับแปลใหม่กล่าวว่าไม่สามารถที่จะแปรเปลี่ยนได้ ดังความเมื่อโจซองตายแล้ว หญิงผู้หนึ่งซึ่งเป็นภรรยาของโจอุนซกน้องของโจซองไม่ยอมมีสามีใหม่ตามคำแนะนำของบิดาซึ่งเกรงว่านางจะต้องพลอยได้รับโทษด้วย นางได้ตัดจมูกทิ้งเสีย คนในบ้านเห็นดังนั้นก็ตกใจพากันบอกให้นางโอนอ่อนจะได้ไม่ต้องรับโทษ นางกล่าวว่า

ฉบับแปลใหม่

โบราณว่าไว้ว่า อันคนดีมีศีลธรรมประจำใจย่อมไม่ผันแปรไปตามความรุ่งเรืองหรือความหายนะ ผู้มีความจงรักภักดีที่แท้ย่อมไม่เอาความเป็นความตายมาเป็นเครื่องเปลี่ยนใจ[๑๒๒]

---

[๑๒๐] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๒ : ๑๒๕, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๒๑] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๖๔.

[๑๒๒] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๒๘ : ๓๖๐๐, เน้นโดยผู้เขียน.

แต่สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังแปลงคำสอนเรื่อง "คนดีมีศีลธรรม" เป็นเรื่องระหว่างสามี-ภรรยาแทน

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...ประเพณีลูกผู้หญิงเมื่อยังหาสามีมิได้ก็ตั้งอยู่ในบังคับบัญชาของบิดา ถ้ามีสามีแล้วก็ตั้งอยู่ในบังคับสามี ถ้าสามีได้ยศศักดิ์เป็นสุขก็ได้เป็นสุขด้วยสามี ถ้าสามีประกอบไปด้วยทุกข์ก็ให้สู้ทุกข์ยากด้วยสามี เมื่อยังมีชีวิตอยู่รักใคร่ร่วมสุขทุกข์ฉันใด สามีตายแล้วให้รักใคร่ร่วมสุขร่วมทุกข์ดังนั้น...[๑๒๓]

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อมีการกล่าวถึงการกำจัดกลุ่มอำนาจเก่าในช่วงการผลัดแผ่นดิน ความในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังจะมีการดัดแปลงเนื้อความ เป็นต้นว่า การกำจัดพวกกลุ่มอำนาจเก่าโดยการฆ่า[๑๒๔] ดังความตอนที่พระนางโฮเฮากล่าวกับโฮจิ๋น หลังจากที่โฮเบี้ยวมาทูลพระนางว่า โฮจิ๋นจะฆ่าขันทีทั้ง ๑๐ คน สามก๊กฉบับแปลใหม่พูดชัดเจนว่าการฆ่าขุนนางเก่าหลังจากการผลัดแผ่นดินนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สมควรกระทำ

ฉบับแปลใหม่

ขันทีเหล่านี้ได้รับราชการมาแต่รัชกาลพระเจ้าเลนเต้แล้ว ซึ่งมีฮ่องเต้องค์ใหม่ขึ้นครองราชย์ในใต้ฟ้าแล้ว เจ้าก็ฆ่าขุนนางเก่าเสียนั้นย่อมไม่เป็นการเคารพต่อราชบัลลังก์เลย[๑๒๕]

---

[๑๒๓] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๒ : ๗๘๕.

[๑๒๔] ในการปราบดาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯนั้น นอกจากจะประหารชีวิตสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีแล้ว พระองค์ยังให้ประหารชีวิตขุนนางที่จงรักภักดีต่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีอีกด้วย

[๑๒๕] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๑ : ๗๑, เน้นโดยผู้เขียน

๑. นางเอียนสี ๒. โจผี ๓. โจสิด

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๑)

แต่สามก๊กฉบับพระยาพระคลังเลี่ยงความหมายเรื่องการฆ่าขุนนางเก่าเมื่อมีการผลัดแผ่นดิน เป็นว่าไม่ควรฆ่าขันทีเหล่านี้เนื่องจากไม่มีความคิด

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

...ขันทีสิบคนได้ทำราชการแต่ครั้งพระเจ้าเลนเต้ จะได้มีความผิดสิ่งใดหามิได้ จะมาฆ่าเขาเสียนั้นไม่ควร ซึ่งว่าจะช่วยทำนุบำรุงการแผ่นดินนั้นเห็นไม่สมเหมือนจะแกล้งให้บ้านเมืองเป็นจลาจล...[๑๒๖]

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งที่มีการแปลงความหมายในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง ก็คือเรื่องของการย้ายเมืองหลวงจากเมืองลกเอี๋ยงไปอยู่ที่เมืองฮูโต๋ ตังเจี๋ยวแนะนำโจโฉว่า

ฉบับแปลใหม่

*ซึ่งท่านยกกองทัพเข้ามาระงับการจลาจลวุ่นวายช่วยองค์เทพบุตรไว้ได้นี้ **นับเป็นความชอบใหญ่หลวงต่อแผ่นดินเสมือนทหารเอกทั้งห้า ในสมัยโบราณโดยแท้ แต่ขุนนางผู้ใหญ่บางคนอาจจ้องดูท่านไปในแง่อื่น และอาจไม่เห็นด้วยกับท่านก็ได้ ซึ่งท่านจะอยู่ที่นี่ต่อไปนั้นเกรงจะไม่ปลอดโปร่ง ข้าพเจ้าเห็นว่าท่านควรทูลอัญเชิญเสด็จพระเจ้าเหี้ยนเต้ไปประทับ ณ เมืองฮูโต๋จะดีกว่า แต่ทว่าก็ควรรำลึกไว้ข้อหนึ่ง พระนครลกเอี๋ยงนี้เป็นที่รู้กันว่ามีการบูรณะขึ้นเป็นราชธานีใหม่ ซึ่งใคร ๆ ก็***

---

[๑๒๖] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๓๘.

หวังว่าจะเป็นที่ร่มเย็นเป็นสุขตลอดไป เมื่อมีการย้ายที่ประทับอีกเช่นนี้ ก็คงจะมีผลไม่ชอบอยู่บ้างเป็นธรรมดา แต่การทำงานใหญ่นั้น ก็ต้องใจใหญ่ด้วยจึงจะสำเร็จได้ ขอท่านจงวินิจฉัยดูโดยควรเถิด[๑๒๗]

แต่ความที่ปรากฏในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังนั้น ดูจะแตกต่างไปจากฉบับแปลใหม่ คือ

ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง

ท่านยกทหารเข้ามากำจัดลิฉุยกุยกีนั้น พระเจ้าเหี้ยนเต้แลขุนนางทั้งปวงก็ค่อยมีความสุขขึ้นเพราะท่าน บัดนี้ท่านจะทำนุบำรุงแผ่นดิน แลรักษาพระเจ้าเหี้ยนเต้สืบไปด้วยความสุจริตนั้น ความชอบของท่านก็จะมียิ่งขึ้นไปเป็นอันมาก แต่จะตกแต่งค่ายคูประตูหอรบในเมืองลกเอี๋ยงให้สมบูรณ์ขึ้นนั้น ข้าพเจ้าเห็นยังขัดสนอยู่ ด้วยขุนนางแลราษฎรทั้งปวงยังมิได้ตั้งตัวได้ เพราะขัดสนข้าวปลาอาหาร แล้วเกลือกจะมีราชการสงครามมาก็จะลำบากแก่ทหารท่าน ขอให้เชิญเสด็จพระเจ้าเหี้ยนเต้ไปตั้งอยู่ ณ เมืองฮูโต๋ พระเจ้าเหี้ยนเต้ แลขุนนางทั้งปวงก็จะมีความยินดีด้วยเหมือนหนึ่งท่านนิมิตเมืองใหม่ถวายได้ทันที หัวเมืองแลราษฎรทั้งปวงก็จะสรรเสริญท่านว่ามิให้ลำบากแก่ไพร่ ซึ่งข้าพเจ้าว่านี้ขอให้ท่านดำริดูคงควร[๑๒๘]

---

[๑๒๗] วรรณไว พัธโนทัย, อ้างแล้ว, ๖ : ๔๘๖, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๒๘] เจ้าพระยาพระคลัง (หน), อ้างแล้ว, ๑ : ๒๔๑, เน้นโดยผู้เขียน.

จากการวิเคราะห์จะเห็นได้ว่า เรื่องสามก๊กก็เช่นเดียวกับเรื่องราชาธิราช คือ แม้ว่าจะเป็นวรรณกรรมที่สื่อเรื่องความบันเทิงหรือพิชัยสงคราม หากแต่ภาพความหมายทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ นั้น ได้แฝงไว้อยู่ตลอดเวลา ดังจะเห็นได้จากการให้ความสำคัญกับเรื่องของการมีสติปัญญา ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญทั้งสำหรับผู้ที่เป็นผู้นำและบรรดาขุนนางข้าทหาร

ในส่วนที่เกี่ยวกับสติปัญญาของผู้ที่เป็นผู้นำนั้น พบว่าการมีสติปัญญาของผู้นำจะสัมพันธ์อยู่กับเรื่องของการมีบุญญาบารมีและเรื่องของหน้าที่ที่พึงมีต่อเหล่าอาณาประชาราษฎร์และข้าทหาร

ส่วนการมีสติปัญญาของผู้เป็นขุนนางนั้น ก็เป็นสิ่งที่จำเป็นมากเช่นกัน เนื่องจากขุนนางที่มีสติปัญญาคือภาพสะท้อนภาพหนึ่งของการมีบุญญาบารมีของผู้นำ ดังนั้นขุนนางผู้มีสติปัญญาจึงจำเป็นที่จะต้องเข้าสวามิภักดิ์ต่อผู้นำที่มีความเหมาะสมเท่านั้น เพราะการเข้าสวามิภักดิ์กับผู้นำที่ไม่เหมาะสมจะนำมาซึ่งความวิบัติมาสู่ขุนนางผู้นั้น นอกจากนั้นประเด็นทางการเมืองที่อ่อนไหวอันนับว่าสำคัญมากประการหนึ่งที่ปรากฏในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) คือเรื่อง “ราชวงศ์” ที่ดูเหมือนว่าสามก๊กฉบับนี้มุ่งจะไม่กล่าวถึงหรือถ้ากล่าวถึงก็เป็นการกล่าวถึงอย่างละเลยต่อความสำคัญในฐานะที่ควรจะเป็นการเพิกเฉยในกรณีดังกล่าวสอดคล้องกับการสร้างสิทธิธรรมให้กับตนเองของพระเจ้าฟ้ารั่ว พระเจ้าราชาธิราช และพระเจ้าธรรมเจดีย์ ในราชาธิราชได้เป็นอย่างดี

๑. เตงงาย ๒. สุมาเจียว ๓. สุมาเอี๋ยน ๔. สุมาอี้ ๕. สุมาสู ๖. จงโฮย

(ภาพจาก สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องสามก๊ก, พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๗๑)

ไซ่ฮั่น

ไซ่ฮั่น เป็นวรรณกรรม "แปล" ร่วมสมัยอีกเรื่องหนึ่งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แม้ว่าเรื่องไซ่ฮั่นจะได้รับความนิยมไม่เท่ากับสามก๊ก (ส่วนหนึ่งเห็นได้จากจำนวนฉบับตัวเขียนที่มีอยู่ในหอสมุดฯ) แต่เรื่องไซ่ฮั่นก็คงจะเป็นเรื่องที่คนสมัยนั้นรู้จักกันดี เพราะดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า บางส่วนของพระอภัยมณีของสุนทรภู่ก็ได้รับอิทธิพลมาจากไซ่ฮั่น

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ไซ่ฮั่นมีข้อจำกัดเรื่องต้นฉบับที่จะนำมาศึกษาเปรียบเทียบ ดังนั้นสาระสำคัญที่ปรากฏในไซ่ฮั่นอาจจะเป็นความอธิบายของผู้แปลหรือตัวเรื่องเดิมก็ได้ ซึ่งแม้ว่าเราจะไม่สามารถบอกได้ว่าตรงไหนเป็นความอธิบายของผู้แปลหรือเป็นเนื้อเรื่องเดิม แต่กระนั้นสาระสำคัญที่ปรากฏก็คือสิ่งที่ผู้แปลไม่มีความประสงค์ที่จะตัดออก ดังนั้นการคงอยู่ของเนื้อความจึงมีความสำคัญต่อการวิเคราะห์เช่นกัน และเนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องของต้นฉบับ ถ้าเราใช้วิธีการศึกษาเช่นเดียวกันกับที่ใช้ในราชาธิราชและสามก๊ก ก็จะพบว่ามีข้อน่าสังเกตที่คล้ายคลึงกัน โดยความคล้ายคลึงนี้น่าที่จะนำไปใช้อธิบายความหมายทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ ได้เช่นกัน

จากเนื้อเรื่องของไซ่ฮั่น ซึ่งเป็นเรื่องของการล้มล้างราชวงศ์จิ๋นของพระเจ้าฌ้อปาอ๋องและพระเจ้าฮั่นอ๋อง ซึ่งในภายหลังเมื่อสามารถล้มราชวงศ์จิ๋นได้แล้ว กษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์ก็ทำสงครามกันเองเพื่อแย่งชิงราชสมบัติ สาระสำคัญที่ปรากฏในเนื้อเรื่องคือ กษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์ไม่ได้เป็นเชื้อพระวงศ์แต่ประการใด ดังในการโต้ตอบของพระเจ้าฌ้อปาอ๋องต่อพระเจ้าฮั่นอ๋องว่า *"อ้ายเล่าปั๋งแต่ก่อนมึงก็เป็นแต่นายอำเภอ"* [๑๒๙] พระเจ้าฮั่นอ๋องตอบว่า

---

[๑๒๙] ไซ่ฮั่น, ๒ : ๑๗๖

"แล้วท่านก็เป็นแต่ลูกไพร่ต่ำตระกูล..." [๑๓๐] หากการขึ้นเป็นใหญ่ของกษัตริย์ทั้งสอง พระองค์นั้นประการแรกเป็นเพราะการเปิดทางให้ของพระเจ้าหงีเต้ เมื่อพระองค์ให้ทั้งพระเจ้าฉ้อปาอ๋องและพระเจ้าฮั่นอ๋องซึ่งในตอนนั้นเป็นเพียงขุนนางคือพระเจ้าฉ้อปาอ๋องเป็นหล่อก๋อง และพระเจ้าฮั่นอ๋องเป็นไผ่ก๋อง ยกทัพแยกเป็นสองทางเพื่อเข้ายึดเมืองห้ำเอี๋ยง

> *...เดิมท่านทั้งสองต่างคิดจะกำจัดยี่ซีฮ่องเต้ แต่กำลังทแกล้วทหารยังน้อยจึงยกเรามาเป็นเจ้าหวังจะให้บำรุงแผ่นดินให้อยู่เป็นสุข ท่านทั้งสองมีความชอบไว้แก่เราเป็นอันมาก แต่ตัวของเรานี้บุญน้อยถ้าได้เมืองห้ำเอี๋ยงแล้วอณาเขตกว้างขวาง เราจะรักษาแผ่นดินมิได้ ซึ่งท่านทั้งสองจะยกกำลังไปกำจัดยี่ซีฮ่องเต้ถ้าผู้ใดเข้าเมืองได้ก่อนผู้นั้นเป็นเจ้า ถ้าผู้ใดไปถึงทีหลัง ผู้ซึ่งได้ครองเมืองจึงตั้งให้เป็นเสนาบดีผู้ใหญ่ ถ้าผู้ใดเป็นเจ้าจงมาจัดแจงเมืองให้เราอยู่* [๑๓๑]

และประการสำคัญอีกประการหนึ่งในเนื้อเรื่องของไซ่ฮั่น คือการอธิบายเรื่องความสามารถของกษัตริย์ทั้งสองพระองค์ แม้ว่าภาพทั้งของพระเจ้าฉ้อปาอ๋องและพระเจ้าฮั่นอ๋องจะเป็นภาพของกษัตริย์ผู้ปรีชาสามารถในการทำศึกสงคราม แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีความแตกต่างที่สำคัญคือ ภาพของพระเจ้าฉ้อปาอ๋องจะเป็นภาพของกษัตริย์ที่ปรีชาสามารถในการทำศึกสงคราม แต่เป็นคนดุร้ายและอาธรรม์ ดังความที่พระเจ้าฮั่นอ๋องกล่าวกับพระเจ้าฉ้อปาอ๋องก่อนที่จะรบกัน

---

[๑๓๐] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๑๗๖.

[๑๓๑] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๑๖๗

...แล้วโทษท่านมีถึงสิบประการ เราจะว่าให้ทหารทั้งปวงฟัง ข้อหนึ่งยินถองเจ้าเมืองกวยกี๋เห็นราษฎรร้อนปรึกษากันจะไปกำจัดพระเจ้ายี่ซีฮ่องเต้หมายจะแก้ทุกข์ของชาวเมือง ท่านจะคิดขบถต่อเมืองหลวงฆ่ายินถองเสีย ชิงเอาเมืองกวยกี๋จึงได้ตั้งตัวมา

ข้อสองท่านชวนเราจะไปตีเมืองเตียว ท่านได้เป็นแม่ทัพหน้าก็ไม่บอกเราไปแต่ท่านถึงกลางทางกลับฆ่าซองงีซึ่งเป็นแม่ทัพเสีย ครั้นท่านได้เป็นแม่ทัพไปมีชัยแก่เจียงห้ำ แล้วริบเอาสิ่งของทุกหัวเมืองจนประชาราษฎรได้ความยากแค้น

ข้อสามเจียงห้ำพาทหารไปเข้าด้วยยี่สิบหมื่น ครั้นไปถึงเมืองซีนอั๋นทหารพูดนินทาท่านแต่สองคน ท่านโกรธฆ่าพวกทหารทั้งปวงซึ่งไม่ผิดเสียสิ้นยี่สิบหมื่น

ข้อสี่พระเจ้าหงีเต้ตรัสว่า ผู้ใดตีเมืองห้ำเอี๋ยงได้ก่อนจะได้เป็นเจ้าครองเมือง ท่านก็ยอมถวายสัจ ครั้นเราได้เมืองห้ำเอี๋ยงไว้ก่อน ท่านมาภายหลังละความสัจเสียตั้งตัวเป็นเจ้า ให้เราไปอยู่เมืองโปต๋ง

ข้อห้าจูหยินซึ่งเป็นซาซีฮ่องเต้ ออกมาสามิภักดิ์เราโดยดี ท่านก็ฆ่าเสียทั้งญาติวงศ์แลคนซึ่งร้องไห้รักจูหยิน

ข้อหกท่านเผาตำหนักอาปงจ๋งไฟไหม้เรือนราษฎรถึงสามเดือน

ข้อเจ็ดท่านไปขุดศพพระเจ้ายี่ซีฮ่องเต้เก็บเอาทรัพย์สิ่งของเครื่องประดับศพเป็นอณาประโยชน์

ข้อแปดท่านชิงเอาเมืองหลวงไว้แล้ว จะใคร่ไปอยู่เมืองแพเสียขับพระเจ้าหงีเต้ให้ไปอยู่เมืองปินจิว แล้วชิงเอาเมืองหันเมืองหลวงว่าเขตแดนของตัว

๑. ฮุยเต้ ๒. นางลีเฮา ๓. ฮั่นโกโจ

(ภาพจาก ไซ่ฮั่น ฉบับพิมพ์ พ.ศ.๒๕๐๖)

ข้อเก้าท่านไม่มีกตัญญู ใช้ทหารไปฆ่าพระเจ้าหงีเต้เสียที่หน้าเมืองกังหลำ

ข้อสิบท่านตั้งตัวเป็นเจ้าแล้วไม่อยู่ในยุติธรรม ให้คนทั้งพิภพเจ็บแค้นคิดประชุมจะกำจัดท่านเสียจากแผ่นดิน...[๑๓๒]

ในขณะที่พระเจ้าฮั่นอ๋องเป็นผู้ที่โอบอ้อมอารีเมตตากรุณา ดังความเมื่อตีเมืองรายทางที่จะไปถึงเมืองห้ำเอี๋ยง

...บัดนี้ไผ่ก๋องมาตั้งอยู่นอกเมือง ข้าพเจ้าแจ้งว่าทหารจะเข้าตีเมืองฝ่ายไผ่ก๋องห้ามมิให้ทำอันตราย ซึ่งไผ่ก๋องยกทัพมาครั้งนี้เหมือนหนึ่งฝนห่าใหญ่ตกลงมาดับร้อนเย็นทั่วอกสัตว์ ถ้าท่าน

---

[๑๓๒] เพิ่งอ้าง, หน้า ๑๙-๑๙. มีหลักฐานปรากฏว่าในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับความแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ ๔ ของสมเด็จพระพนรัตน์ มีข้อความที่สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกล่าวโทษสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก่อนที่จะมีรับสั่งให้ประหารชีวิต คือ

...จึงรับสั่งให้มีกระทู้ถามเจ้าตากสิน เจ้าแผ่นดินผู้ทุจจริตว่า ตัวเป็นเจ้าแผ่นดินใช้เราไปกระทำการสงครามได้ความลำบากกินเหงื่อต่างน้ำ เราอุตสาหะกระทำศึกมิได้อาลัยแก่ชีวิต คิดแต่จะทำนุบำรุงแผ่นดินให้ สิ้นเสี้ยนหนาม จะให้สมณพราหมณาจารย์และไพร่ฟ้าประชากรให้อยู่เย็นเป็นสุขสิ้นด้วยกัน ก็เหตุไฉนอยู่ภายหลังตัวจึงเอาบุตรภรรยาเรามาจองจำทำโทษแล้วโบยตีพระภิกษุสงฆ์แลลงโทษแก่ข้าราชการและอาณาประชาราษฎรเร่งรัดเอาทรัพย์สินโดยพลการด้วยหาความผิดมิได้ กระทำให้แผ่นดินร้อนทุกเส้นหญ้า ทั้งพระพุทธศาสนาก็เสื่อมทรุดเศร้าหมองดุจเมืองมิจฉาทิฏฐิ ฉะนี้ โทษตัวจะมีประการใดจงให้การไปให้แจ้ง...

(พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ ๔ (พระเจ้าตากสิน) จุลศักราช๑๑๒๘ ถึง ๑๑๔๔, หน้า ๒๐๗.)

ปรานีชาวเมืองอยู่ ขอจงไปอ่อนน้อมเชิญไผ่ก๋องเข้ามาเป็นทาง ไมตรี...ขณะนั้นหัวเมืองรู้กิตติศัพท์ไปว่า ไผ่ก๋องโอบอ้อมอารี แต่บรรดาหัวเมืองรายทางก็เข้ามาด้วยเป็นอันมาก...[๑๓๓]

สาระสำคัญอีกประการหนึ่งในเรื่องไซ่ฮั่น ที่ทำให้เข้าใจได้ว่าผู้แปลเรื่องไซฮั่นน่าจะมีวิธีการคิดเหมือนกับผู้แปลสามก๊ก คือการที่ไซ่ฮั่นให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญา เนื่องจากทั้งไซ่ฮั่นและสามก๊กต่างก็ให้ตัวละครใช้สติปัญญาเป็นตัวเดินเรื่อง ซึ่งการใช้สติปัญญานั้นส่งผลให้มีการดำเนินเรื่องไปจนบรรลุผลของการกระทำ ดังความเมื่อเตียวเหลียงปรึกษากับไผ่ก๋องแล้วนำตราหยก

---

[๑๓๓] **ไซ่ฮั่น**, ๑ : ๑๖๙-๑๗๐ เป็นที่น่าสังเกตว่า ถ้าเรื่องไซ่ฮั่นแปลในต้นรัชกาลที่ ๑ อาจจะเป็นไปได้ว่าเรื่องไซ่ฮั่นได้อธิบายภาพของผู้ที่มีความเหมาะสมต่อการเป็นผู้นำ ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อปัญหาเรื่องการสร้างความชอบธรรมให้กับการขึ้นเป็นผู้นำของรัชกาลที่ ๑ ว่าเป็นความถูกต้อง เพราะภูมิหลังทั้งของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ คงจะเป็นเรื่องราวที่ทราบกันดีในหมู่ชนชั้นนำในสมัยนั้นว่ามีพื้นเพเช่นไร ดังนั้น การที่จะปิดฉากคนผู้หนึ่งพร้อมทั้งเปิดฉากคนอีกผู้หนึ่งซึ่งขึ้นมาอยู่ในสถานภาพเดียวกัน ย่อมจะต้องหาคำอธิบายเพื่อจะใช้เป็นมาตรฐานในการตัดสินความเหมาะสมของผู้มาใหม่และในขณะเดียวกัน มาตรฐานตัวเดียวกันนี้ก็ทำหน้าที่ในทางตรงกันข้ามสำหรับผู้ที่หมดอำนาจ ดังปรากฏเป็นหลักฐานให้เห็นในวรรณกรรมร่วมสมัยอื่น ๆ เป็นต้นว่า พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีฉบับที่เขียนขึ้นโดยสมเด็จพระพนรัตน์ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในเชิงอรรถข้างต้น หรือในเรื่องสังคีติยวงศ์ซึ่งเป็นผลงานของนักปราชญ์ผู้เดียวกัน ก็ได้กล่าวตำหนิรัชกาลผู้มาก่อนพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ

...พระราชาชิรปาการราช...พระราชานั้นมีพลเสนามาก ได้ประหารชนบทแลนิคมทั้งหลายไปตามทางทั้งทางน้ำแลบกแล้วรบชนบทต่าง ๆ ได้เสวยราชย์อยู่พระนครธนปุรีในแว่นแคว้นกรุงอโยธยานคร ๑๔ ปีเศษ ได้ทรงทำกรรมต่าง ๆ มีนวทาเปนต้น (หรือนวทาน) แล้วมีจิตรฟุ้งซ่านวิปริตต่าง ๆ มหาชนพากันโกรธ...

(สมเด็จพระวันรัตน์, สังคีติยวงศ์, หน้า ๔๒๒-๔๒๓)

และเครื่องสำหรับกษัตริย์ไปมอบให้หล่อก๋องที่ห้องมุ้ย ครั้นหล่อก๋องได้รับของแล้วก็มอบแก้วส่องดาวให้แก่ฟั่มแจ้ง ฟั่มแจ้งมื่อรับแก้วส่องดาวมาแล้วก็ทิ้งลงและเอาซ่นกระบี่กระทุ้งแก้วจนแตกหล่อก๋องโกรธมากต่อการกระทำของฟั่มแจ้ง ฟั่มแจ้งจึงพูดกับหล่อก๋องว่า

> *...เมื่อครั้งแผ่นดินจิ๋นก๊กนั้น เจ๋อุยอ๋องได้คนดีไว้เป็นที่ปรึกษาสี่คน มีสติปัญญาส่องได้ทั้งสี่ทิศคิดการสำเร็จ ได้เขตแดนถึงหมื่นเส้น ฝ่ายอุยอ๋องมีแก้ววิเศษดวงหนึ่ง ตั้งหน้ารถส่องทางไปสว่างได้ชั่วรถเอามาอวดเจ๋อุยอ๋อง ๆ หัวเราะเยาะว่า ท่านมีแก้วส่องได้แต่ใกล้ เรามีที่ปรึกษาสี่คนส่องได้ทั้งสี่ทิศดีกว่าท่าน ครั้งนั้นอุยอ๋องได้ความอาย* ***อันของวิเศษกับคนมีสติปัญญาจะเปรียบกัน คนทั้งปวงก็ย่อมนับถือคนมีสติปัญญา***[๑๓๔]

หรือเมื่อฮั่นสิ้นไปถึงเมืองโปต๋ง ฮั่นสิ้นได้เข้าพบแฮเฮาหยิน แฮเฮาหยินได้สอบความรู้ของฮั่นสิ้นจนเป็นที่พอใจแล้ว จึงถามฮั่นสิ้นว่า *"...ท่านมีสติปัญญาหาผู้เสมอไม่ เหตุใดฌ้อป๋าอ๋องมิเลี้ยงท่าน"*[๑๓๕] ฮั่นสิ้นได้ตอบข้อสงสัยของแฮเฮาหยินโดยยกกรณีของเปกหลีเอ๋ ผู้มีสติปัญญาในแผ่นดินเลียดก๊กให้แฮเฮาหยินฟัง ความว่า

> *...เปกหลีเอ๋เป็นคนมีสติปัญญาไปอยู่เมืองหงู เจ้าเมืองไม่นับถือเปกหลีเอ๋ พอกองทัพเมืองจิ๋นไปดิดเมืองหงู ไม่มีผู้ใดที่จะช่วยคิด*

---

[๑๓๔] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๒๔๒-๒๔๓, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๓๕] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๓๔๔.

ป้องกันรักษาเมือง ๆ หงูจึงเสียแก่เมืองจิ๋น ครั้งเปกหลีเอ๋เข้าไปอยู่เมืองจิ้น จิ้นอ๋องตั้งเปกหลีเอ๋ ไว้เป็นที่ปรึกษา บรรดาหัวเมืองก็มาขึ้นแก่เมืองจิ้นเป็นอันมากด้วยจิ้นอ๋อง รู้ไข้เปกหลีเอ๋ ***แม้นคนมีสติปัญญาอยู่เมืองไหนเมืองนั้นย่อมมีสง่า*** *ซึ่งข้าว่ามาทั้งนี้เป็นด้วยคนผู้จะใช้...*[๑๓๖]

หรือเมื่อเกิดการเผชิญหน้ากันระหว่างพระเจ้าฮั่นอ๋อง และพระเจ้าฉ้อปาอ๋อง พระเจ้าฮั่นอ๋องพูดขึ้นว่า *"...อันประเพณีแต่ก่อนนั้น* ***ถึงผู้ใดจะมีกำลังแลฝีมือเข้มแข็ง ก็หาสรรเสริญว่าดีกว่าผู้มีสติปัญญาไม่*** *ตัวท่านเป็นคนโทโสมากไม่มีความคิดกระทำศึกด้วยโวหาร จึงพาริ้พลมาล้มตายเสียเป็นอันมาก..."*

การให้ความสำคัญกับเรื่องของการเป็นผู้มีสติปัญญานั้น ก็เช่นเดียวกันกับเรื่องสามก๊กและราชาธิราช สามารถแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

(๑) การมีสติปัญญาของผู้ที่จะเป็นผู้นำ

สำหรับผู้ที่จะตั้งตัวเป็นใหญ่นั้น การมีสติปัญญาเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะปัญญาบารมีเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงบุญญาบารมี ดังความเมื่อพระเจ้าฮั่นอ๋องแต่งตั้งตันแผงให้มีตำแหน่งใหญ่กว่าเดิม ตันแผงคิดในใจว่า *"...พระเจ้าฮั่นอ๋องนี้* ***สติปัญญาหลักแหลมยิ่งนัก ควรที่จะเป็นผู้มีบุญบำรุงแผ่นดินให้เป็นสุขได้...***"[๑๓๘] ผู้ที่มีบุญญาบารมีอันกอปรด้วยปัญญาบารมีเท่านั้นถึงจะเหมาะสมต่อตำแหน่งผู้นำ ดังความเมื่อพระเจ้าฮั่นอ๋องกำจัดพระเจ้าฉ้อปาอ๋อง

---

[๑๓๖] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๓๔๔, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๓๗] เพิ่งอ้าง, ๓ : ๑๒๘, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๓๘] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๑๔๔, เน้นโดยผู้เขียน.

ได้แล้ว พวกขุนนางจะให้พระเจ้าฮั่นอ๋องขึ้นเป็นใหญ่ พระเจ้าฮั่นอ๋องตรัสว่า *"...ซึ่งท่านทั้งปวงจะตั้งให้เราเป็นฮั่นเต้นั้น ยังไม่ควรก่อน ด้วยเราได้ยินคำโบราณว่ามาอยู่ว่าที่**ฮั่นเต้นี้สูงนักต่อผู้ใดมีบุญมาก แลสติปัญญาลึกซึ้งรู้รักษาแผ่นดิน...จึงจะเป็นฮั่นเต้ได้...**"* [๑๓๙] ผู้ที่จะตั้งตัวเป็นผู้นำนั้น ในไซ่ฮั่นไม่ได้ให้ความสำคัญกับการสืบสายเลือดแต่อย่างใด กล่าวคือ ภาวะของการเป็นผู้มีบุญไม่สามารถสืบทอดได้เป็นมรดก แต่ผู้มีบุญจะต้องมีสติปัญญาเป็นคุณสมบัติที่สำคัญ ดังความในจดหมายที่เตียวเหลียงปลอมเป็นเจ๋อ๋อง และเหลียงอ๋อง *"...แผ่นดินทุกวันนี้ถึงจะมีรี้พลมากทำผิดประเพณีกษัตริย์ก็จะต้องจากพระนคร **ถึงจะเป็นแต่ชาวบ้านชาวเมือง แม้นสติปัญญากล้าแข็งถึงจะกำจัดกษัตริย์ ซึ่งกระทำผิดอย่างธรรมเนียมได้...**"* [๑๔๐] นอกจากผู้ที่จะเป็นผู้นำจะต้องแสดงว่าตนเป็นผู้มีบุญญาบารมีและปัญญาบารมีแล้ว คุณสมบัติที่สำคัญอีกประการก็คือจะต้องเป็นผู้ที่มีความโอบอ้อมอารี และทำนุบำรุงบ้านเมืองตลอดจนอาณาประชาราษฎรให้เป็นสุข ดังความเมื่อต้นแผงเล่าความซึ่งตนหนีพระเจ้าฉ้อปาอ๋องให้งุยปู๋ฟัง

> *...ฉ้อปาอ๋องนั้นน้ำใจหยาบช้าร้ายกาจไม่รู้จักคนดีคนชั่ว ถือว่ามีกำลังฝีมือกล้าแข็งผู้ใดจะทัดทานก็ไม่ฟัง ข้าพเจ้าเห็นว่าจะเป็นที่พึ่งมิได้เห็นแต่**พระเจ้าฮั่นอ๋องมีพระทัยโอบอ้อมอารีชุบเลี้ยงทแกล้วทหาร สมควรที่จะเป็นผู้มีบุญ จะทำนุบำรุงแผ่นดินให้ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุข...***[๑๔๑]

---

[๑๓๙] เพิ่งอ้าง, ๓ : ๑๘๑, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๔๐] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๑๐๔, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๔๑] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๑๔๙, เน้นโดยผู้เขียน.

๑. นางหงอกี๋ฮองเฮา ๒. ฉ้อปาอ๋อง ๓. ฟั่มแจ้ง

(ภาพจาก ไซ่ฮั่น ฉบับพิมพ์ พ.ศ.๒๕๐๖)

หรือความเมื่อฮั่นสิ้นพูดกับเสียวโหถึงเหตุผลที่ตนหนีพระเจ้าฉ้อปาอ๋องมาพึ่งบุญพระเจ้าฮั่นอ๋อง *"...ข้าพเจ้าอุตส่าห์มาครั้งนี้ด้วยมีใจเจ็บแค้นฉ้อปาอ๋องครั้นรู้ว่า**พระเจ้าฮั่นอ๋อง มีพระทัยโอบอ้อมอารีดังมหาสมุทรอันเป็นที่อาศัยแห่งสัตว์...**"*[๑๔๒] หรือความเมื่อฟั่มแจ้งทำอุบายให้ตันแผงรินเหล้าให้ไผ่ก๋อง ตันแผงสังเกตบุคลิกของไผ่ก๋อง *"...แล้วพิศดูลักษณะไผ่ก๋อง เห็นทรวดทรงผิวพรรณดวงหน้างามพร้อม จักษุสองข้างดุจตามังกร ต้องลักษณะ**ก็รู้ว่านานไปจะมีบุญเป็นที่พึ่งแห่งสัตว์...**"* [๑๔๓]

นอกจากนั้นในไซฮั่นผู้ที่มีบุญญาบารมีและปัญญาบารมีอันกอปรด้วยภารกิจต่ออาณาประชาราษฎร์เท่านั้นจึงจะสามารถตั้งตัวเป็นผู้นำ เพราะมิฉะนั้นแล้ว การมักใหญ่ใฝ่สูงจะทำให้ผู้ที่คิดตั้งตัวเป็นใหญ่พบกับวิบัติต่าง ๆ ดังความเมื่อเตียวเหลียงมีหนังสือไปถึงพระเจ้าฉ้อปาอ๋องพร้อมกับจดหมายปลอมที่ตนลวงว่าเป็นของเจ๋อ๋องเหลียงอ๋องที่มีมาถึงหันอ๋อง *"...ด้วยประเพณีแผ่นดินสืบมา **ผู้ใดมีบุญญาธิการจึงครองเมืองหลวงบำรุงราษฎรได้ แม้นไม่มีวาสนามากจะเกิดวิบัติต่าง ๆ** เหมือนเจ้าเมืองห้ำเอี๋ยง ถึงจะตั้งผู้ใดให้เป็นเจ้าเมือง แม้นเดือดร้อนขึ้นเมื่อใดก็ไปหาที่พึ่ง..."* [๑๔๔] และบุญญาบารมีของคนนั้นไม่อาจวัดได้จากกำลังทหารที่มีมาก ดังความเมื่อฟั่มแจ้งพูดกับห้างเป๊กเรื่องการดูฤกษ์บน ฤกษ์ล่าง และดวงดาว *"ห้างเป๊กจึงว่าดาวกษัตริย์มีรัศมีกล้า ส่องมาที่ป่าเสียง เห็นจะได้แก่ไผ่ก๋อง ดาวซึ่งประจำตัวหล่อก๋องนั้นมีแสงแต่ไม่แจ่มใส **ถึงมีกำลังทหารมาก เห็นจะสู้บุญวาสนาไม่ได้ จะได้แต่เป็นพระยาประเทศราช ฝีมือเข้มแข็งขี่หัวเมืองได้...**"* [๑๔๕]

---

[๑๔๒] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๓๔๐, เน้นโดยผู้เขียน

[๑๔๓] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๒๓๒, เน้นโดยผู้เขียน,

[๑๔๔] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๑๐๓, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๔๕] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๒๑๓, เน้นโดยผู้เขียน

(๒) การมีสติปัญญาของผู้ที่เป็นขุนนาง

จากเนื้อเรื่องพบว่า ไซ่ฮั่นให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาของขุนนาง ซึ่งแม้ว่าการปรากฏของเนื้อความดังกล่าวในไซ่ฮั่นนั้น เราไม่สามารถทราบได้ว่าเป็นความของต้นฉบับเดิมหรือเป็นความของผู้แปล แต่ถ้าดูการปรากฏบทบาทของการมีสติปัญญาในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง ในขณะที่ไม่ปรากฏในฉบับจีนนั้นน่าที่จะเป็น (คิด) ไปได้ว่าบทบาทของการมีสติปัญญาถูกเสริมขึ้นในฉบับเจ้าพระยาพระคลัง ดังนั้นการที่ไซ่ฮั่นซึ่งเป็นเรื่องแปลจากจีนปรากฏบทบาทของการมีสติปัญญาเช่นเดียวกันกับสามก๊ก จึงน่าที่จะได้ข้อยุติในระดับหนึ่งว่าผู้ที่แปลเรื่องไซ่ฮั่นมีวิธีการคิดคล้ายคลึงกับผู้แปลสามก๊ก

การที่ไซ่ฮั่นให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาของขุนนาง น่าจะเนื่องมาจากขุนนางที่มีสติปัญญาเป็นภาพสะท้อนหนึ่งของการมีบุญบารมีของกษัตริย์เช่นกันดังความเมื่อลิเสงรับอาสาไผ่ก๋อง(ตำแหน่งในขณะนั้นของพระเจ้าฮั่นอ๋อง) ไปเจรจากับหันอ๋อง โดยทำอุบายขอยืมเสบียงอาหาร แต่แท้ที่จริงแล้วการไปเจรจาในครั้งนี้มุ่งหวังที่จะได้เตียวเหลียงมาช่วยคิดการใหญ่ เนื่องจากเตียวเหลียงเป็นผู้ที่มีสติปัญญามาก *"...ได้ตำรับความรู้ของเทวดา ตัวอุตสาห์เล่าเรียนจึงชำนาญในความรู้...ถ้าท่านได้เตียวเหลียงมาไว้ ดุจแก้วแกมทองจะประเสริฐยิ่งขึ้นไป..."* [๑๔๖] เมื่อเตียวเหลียงมาพบไผ่ก๋อง ไผ่ก๋องก็ให้ห้วนโกยออกมารับเตียวเหลียง

*...ฝ่ายเตียวเหลียงแลดูห้วนโกยเห็นลักขณะนึกว่า**ทหารผู้นี้เกิดมาสำหรับผู้มีบุญ** ห้วนโกยก็พาเตียวเหลียงเข้าไปในประตู เตียวเหลียงแลเห็นไผ่ก๋องกับเสียวโหหนึ่ง โจฉำหนึ่ง กินหีบหนึ่ง*

---

[๑๔๖] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๑๗๗.

*โลก้วนหนึ่ง เตงก๋งหนึ่ง อองหลินหนึ่ง ยืนอยู่ประจำจะคอยรับพอเดินเข้าไปใกล้ ไผ่ก๋องเห็นต้องด้วยลักษณะ ทั้งราศีประจำกาย สัญฐานดังมังกรเห็นว่าไผ่ก๋องผู้มีบุญญาธิการ นานไปจะได้เป็นใหญ่ในแผ่นดินโดยแท้ **ทหารเหล่านี้เกิดมาสำหรับบุญผู้จะปราบเสี้ยนศัตรูในแผ่นดินจะบำรุงไพร่ฟ้าให้เป็นสุข**[๑๔๗]*

การกล่าวว่าทหารเหล่านี้เป็นผู้ที่เกิดมาสำหรับผู้มีบุญนั้น เมื่อดูจากเนื้อเรื่องพบว่ามีการให้รายละเอียดถึงความดีความสามารถรวมไปถึงคุณสมบัติที่สำคัญ หรือเมื่อเล็กแกได้ยินความที่กวยกองยุฮั่นสิ้นให้ตั้งตัวเป็นใหญ่ เล็กแกพูดกับกวยกองว่า

*...**อันพระเจ้าฮั่นอ๋องนี้มีบุญญาธิการมาก แล้วพระทัยโอบอ้อมอารีเป็นที่รักแก่ราษฎรจึงได้อณาเขตมาก** แล้วมีขุนนางผู้ใหญ่เสียวโหมีน้ำใจเมตตาแก่สัตว์ ฝ่ายเตียวเหลียงตันแผงที่ปรึกษาก็มีปัญญาลึกซึ้ง ไม่มีผู้ใดเสมอ ทหารดีมีฝีมือเล่าคือหยินโป้ แพอวด ห้วนโกย จิวพูน อ๋องหลิน แฮเฮาหยิน กวนหยิน **เจ็ดคนนี้เกิดมาสำหรับท่านผู้มีบุญ...**[๑๔๘]*

การเข้ามาสวามิภักดิ์ของห้วนโกย เสียวโหและโจฉำต่อเล่าปั๋งนั้น เสียวโหและโจฉำซึ่งเป็นขุนนางเมืองไกก้วนได้ปรึกษากันถึงการแผ่นดิน และตัดสินใจที่จะให้ไปเชิญเล่าปั๋ง ซึ่งในขณะนั้นซ่องสุมกำลังอยู่ที่เขามังตั๋ง

---

[๑๔๗] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๑๘๐, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๔๘] เพิ่งอ้าง, ๓ : ๑๐-๑๑, เน้นโดยผู้เขียน.

เนื่องจากพระเจ้ายี่ซี่ฮ่องเต้ไม่อยู่ในยุติธรรม เตียวโก๋และลิสือขุนนางกังฉินก็กดขี่ราษฎรตามอำเภอใจ ขุนนางผู้อื่นจะเข้าทูลกิจราชการก็ถูกเตียวโก๋และลิสือขัดขวาง จึงทำให้หัวเมืองต่าง ๆ คิดแข็งเมือง เสียวโหและโจฉำจึงให้ห้วนโกยผู้เป็นน้องภรรยาเล่าปั๋งมาหาและสั่งให้ห้วนโกยไปหาเล่าปั๋ง เมื่อเล่าปั๋งทราบความแล้วก็ยกกำลังมาตั้งอยู่ชายป่าริมเมืองไภก้วน เจ้าเมืองไภก้วนเมื่อทราบข่าวที่เล่าปั๋งยกกองกำลังมาถึงริมเมืองก็ตกใจ เสียวโหและโจฉำจึงบอกความซึ่งตนตั้งใจไว้ คือจะให้เจ้าเมืองไภก้วนแข็งเมืองจึงเรียกเล่าปั๋งเข้ามาช่วยราชการ เจ้าเมืองไภก้วนไม่เห็นด้วยและสั่งให้เอาเสียวโหกับโจฉำไปประหาร แต่ขุนนางทั้งปวงขอไว้ ในตอนค่ำวันนั้นเสียวโหและโจฉำกับพรรคพวกก็ลอบหนีออกจากเมืองไปหาเล่าปั๋งและเล่าความทั้งหมดให้ฟัง และคิดกลอุบายให้เล่าปั๋งเข้ายึดเมืองไภก้วนได้สำเร็จ อีกทั้งยังฆ่าเจ้าเมืองทิ้ง เสียวโห โจฉำ ห้วนโกยและชาวเมืองก็ยกเล่าปั๋งขึ้นเป็นเจ้าเมืองไภก้วน[๑๔๙]

ทั้งห้วนโกย โจฉำ และเสียวโห ต่างก็เป็นขุนนางที่มีสติปัญญาและมีความสามารถ ห้วนโกยนั้นนอกจากจะเป็นน้องภรรยาของพระเจ้าฮั่นอ๋องแล้วยังเป็น *"...ทหารเอกดุจแขนซ้ายแขนขวาไผ่ก๋อง..."* [๑๕๐] วีรกรรมที่สำคัญของห้วนโกยก็คือ ห้วนโกยได้ช่วยชีวิตพระเจ้าฮั่นอ๋องไว้ เมื่อครั้งงานกินเลี้ยงที่ห้องมุ้ยซึ่งพระเจ้าฌ้อปาอ๋องได้จัดขึ้นเพื่อลวงทำร้ายพระเจ้าฮั่นอ๋องตามคำแนะนำของฟั่มแจ้งผู้เป็นที่ปรึกษา เมื่อฟั่มแจ้งให้ห้างจิงรำกระบี่เพื่อหาช่องทางทำร้ายพระเจ้าฮั่นอ๋อง เตียวเหลียงเห็นดังนั้นก็ชายตาดูห้างเป๊กผู้เป็นอาของพระเจ้าฌ้อปาอ๋องและเป็นเพื่อนสนิทกับตน ห้างเป๊กเข้าใจในกลของเตียวเหลียงก็ลุกขึ้นรำกระบี่คู่กับห้างจิง ส่วนเตียวเหลียงนั้นเกรงว่า

---

[๑๔๙] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๘๙-๙๒

[๑๕๐] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๒๓๕.

ห้างเป๊กจะไม่สามารถกั้นห้างจิงไว้ได้ ก็รีบออกไปหาห้วนโกยซึ่งติดตามมาด้วย แต่พระเจ้าฌ้อปาอ๋องให้รออยู่ข้างนอก เมื่อห้วนโกยเข้าไปถึงที่ห้องมุ้ย ก็ขอสุราพระเจ้าฌ้อปาอ๋องกิน หลังจากนั้นก็ได้โต้ตอบกับพระเจ้าฌ้อปาอ๋อง

...ซึ่งไม่กลัวความตายนั้นใครจะฆ่าท่านเล่าจึงเอามาว่า ห้วนโกยจึงว่าเจ้าเมืองห้ำเอี๋ยงใจร้ายฆ่าคนเป็นนิจไม่รู้ว่าผิดแลชอบราษฎรแลหัวเมืองได้ความเดือดร้อนพร้อมใจกันจะกำจัดเสีย พระเจ้าไผ่อ๋องหงีเต้จึงให้ท่านกับไผ่ก๋องยกทัพมา แล้วมีรับสั่งว่าถ้าผู้ใดเข้าเมืองห้ำเอี๋ยงได้ก่อน ให้ผู้นั้นครองเมือง บัดนี้ไผ่ก๋องเข้าเมืองห้ำเอี๋ยงได้โดยสะดวก ห้ามทหารไม่ให้เก็บทรัพย์สิ่งของชาวเมือง แต่บรรดาสตรีซึ่งอยู่ในวังก็ให้ปิดประตูวังไว้ แต่ผู้พิทักษ์รักษาตัวก็กลับมาอยู่ป่าเสียง หยุดพักพอหายเหนื่อยคอยท่าท่านความชอบถึงเพียงนี้ ท่านยังหาตั้งแต่งให้สมกับความชอบไม่ กลับเชื่อคำคนชั่วคิดจะฆ่าคนที่มีความชอบถ้าจะทำเช่นนี้ดูเหมือนเจ้าเมืองห้ำเอี๋ยง ข้าพเจ้าหาสรรเสริญท่านไม่ เพราะท่านให้สองทหารรำกระบี่ ข้าพเจ้าก็รู้ความคิดท่านจะประหารชีวิตไผ่ก๋องจึงดื้อเข้ามามิได้กลัวตายทั้งหลายจะแก้ซึ่งท่านสงสัยไผ่ก๋อง...[๑๕๑]

ส่วนเสียวโหนั้น เมื่อพระเจ้าฮั่นอ๋องมาถึงเมืองโปต๋งแล้วก็แต่งตั้งให้เสียวโหเป็นผู้สำเร็จราชการ[๑๕๒] คุณสมบัติของเสียวโหนั้นเตียวเหลียงกล่าวว่า *"...เสียวโหได้ลักขณะใจเสียงมีปัญญาเป็นอันมาก รู้จักคนดีคนชั่วไม่ถือตัว*

---

[๑๕๑] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๒๓๖-๒๓๗.

[๑๕๒] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๒๘๗.

๑. ห้างเป็ก ๒. อ้องหลิน ๓. เล็กแก ๔. จิวพุน

(ภาพจาก ไซ่ฮั่น ฉบับพิมพ์ พ.ศ.๒๕๐๖)

ว่ามียศฐาศักดิ์ ผู้ดีแลคนยากจะไปมาหาก็ง่าย มีแต่เมตตาเป็นต้น..." [๑๕๓]
นอกจากนั้น "*...แล้วกับฮั่นอ๋องก็เคยร่วมคิดกันมาแต่ก่อนแรกเข้าเมืองห้ำเอี๋ยงได้ ก็ให้ลดกฎหมายสามประการลงเสีย ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินก็ได้ความสุข...*" [๑๕๔]
คุณสมบัติของเสียวโหที่เตียวเหลียงกล่าวนั้น เห็นได้จากครั้งที่ฮั่นสิ้นเข้ามาเมืองโปต๋งตามคำเกลี้ยกล่อมของเตียวเหลียง ฮั่นสิ้นได้พบกับเสียวโหและแฮเฮาหยิน ซึ่งได้ทำการสอบความรู้ฮั่นสิ้น และพบว่าฮั่นสิ้นเป็นผู้ที่มีสติปัญญามากสมควรแก่ตำแหน่งแม่ทัพ ในครั้งนั้นฮั่นสิ้นยังมิได้เอาหนังสือของเตียวเหลียงให้ดู เสียวโหทูลพระเจ้าฮั่นอ๋องสองถึงสามครั้ง เพื่อให้พระเจ้าฮั่นอ๋องแต่งตั้งฮั่นสิ้นให้เป็นแม่ทัพ แต่พระเจ้าฮั่นอ๋องก็ยังไม่แต่งตั้งเนื่องจากพระองค์รอแม่ทัพที่เตียวเหลียงจะส่งมา ฮั่นสิ้นจึงทำกลหนีเพื่อจะดูใจพระเจ้าฮั่นอ๋องและเสียวโห เมื่อเสียวโหทราบความจากหนังสือที่ฮั่นสิ้นทิ้งไว้ก็ตามฮั่นสิ้นไป เพราะทราบว่าฮั่นสิ้นน้อยใจที่พระเจ้าฮั่นอ๋องไม่แต่งตั้งตนตามสติปัญญา เมื่อพบฮั่นสิ้นก็เกลี้ยกล่อมฮั่นสิ้นกลับมาด้วยกัน กลางทางพบแฮเฮาหยินซึ่งออกตามมาด้วย ในครั้งนั้นฮั่นสิ้นได้สรรเสริญเสียวโหและแฮเฮาหยินว่า

> *...ท่านทั้งสองควรจะเป็นขุนนางผู้ใหญ่ได้ ด้วยกตัญญูต่อแผ่นดินโดยสุจริต ทุกวันนี้ถ้าเป็นขุนนางผู้ใหญ่แล้ว มีแต่จะเพ็ดทูลปิดบังผู้มีสติปัญญาเสียไม่ให้ได้ดี ครั้งนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าพระเจ้าฮั่นอ๋องควรเป็นเจ้าแผ่นดินครองราชสมบัติไปภายหน้า เพราะท่านทั้งสองมีน้ำใจโอบอ้อมอารีเช่นนี้หายากนัก...*[๑๕๕]

---

[๑๕๓] เพิ่งอ้าง, ๑: ๓๑๑-๓๑๒, เน้นโดยผู้เขียน.
[๑๕๔] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๓๑๒.
[๑๕๕] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๓๖๘.

ส่วนโจฉำนั้นก็เป็นผู้ที่มีความสามารถในการทำสงคราม และสามารถดำเนินการตามอุบายที่แม่ทัพวางไว้ได้อย่างดีจนบรรลุผล ดังความเมื่อฮั่นสิ้นวางอุบายจะตีเมืองฮุยจิว โดยให้โจฉำไปทำ ทำนบกั้นให้น้ำท่วมเมือง[๑๕๖] หรือเมื่อครั้งที่ฮั่นสิ้นยกทัพไปเมืองไตจิ๋วที่แห้อวดเป็นเจ้าเมืองอยู่ ฮั่นสิ้นได้สั่งให้โจฉำคุมทหารไปล่อแห้อวดที่ทางใหญ่จะออกเมือง แล้วให้กวนหยินกับสีก้วนซุ่มข้างทาง โจฉำเมื่อยกทหารเข้าไปใกล้เมือง เห็นประตูเมืองปิดมั่นคงอยู่ก็ทำอุบาย *"...ให้ทหารร้องว่ากล่าวแห้อวดเป็นข้อหยาบช้าต่าง ๆ หมายจะให้แห้อวดยกออกไปรบ...แห้อวด...โกรธ...คุมทหารเปิดประตูเมืองออกไปรบกับโจฉำ ...โจฉำเข้ารบกันแห้อวดแล้วทำเป็นเสียทีพา ทหารถอยหนีออกไป จนถึงทางแยกที่ซุ่มกองทัพไว้..."* [๑๕๗]

ข้างฝ่ายกินหีบนั้นไม่ได้มีความปรากฏมาก่อนว่ามีความสามารถเช่นไร จึงได้ชื่อว่าเป็นทหารที่เกิดมาสำหรับผู้มีบุญแต่มีเนื้อความในไซ่ฮั่นที่กล่าวถึงความกล้าหาญของกินหีบว่า เมื่อฮั่นสิ้นยกทัพออกจากเมืองโปต๋ง เมื่อข้ามภูเขาโกหุน จวนถึงที่ราบ ทหารก็มารายงานว่ามีงูใหญ่อยู่ที่เงื้อมเขาริมปากช่องคอยพ่นพิษใส่คนที่เดินเข้าไปใกล้ กินหีบรับอาสาฮั่นสิ้นฆ่างูใหญ่ โดยถือกระบี่เข้าไปแอบอยู่ตรงชะง่อนเขาและฟันงูคอขาดตายในครั้งนั้นฮั่นสิ้นได้สรรเสริญกินหีบว่า *"...ควรเป็นทหารเอก..."* [๑๕๘]

ส่วนอองหลินนั้น[๑๕๙] แม้ว่าจะไม่ได้มีการกล่าวถึงที่มาและความสามารถตั้งแต่ต้น แต่บทบาทของอองหลินก็ได้รับการกล่าวถึงในตอนต่อ ๆ มา

---

[๑๕๖] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๗๒.

[๑๕๗] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๒๖๗-๒๖๘.

[๑๕๘] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๕๔

[๑๕๙] น่าที่จะเป็นคนเดียวกันกับอ๋องหลิน

เช่น เมื่อพระเจ้าฉ้อปาอ๋องให้เล่าสินนำไทก๋งผู้เป็นบิดาของพระเจ้าฮั่นอ๋องและครอบครัวจำใส่เกวียนเพื่อย้ายไปเมืองแพเสีย อองหลินและขุนนางอีก ๒ คนได้เข้าคุมทหารชิงตัวไทก๋งกลางทางและฆ่าเล่าสินตาย[๑๖๐] และในขณะที่พาไทก๋งหนีกองทัพของพระเจ้าฉ้อปาอ๋องที่ติดตามมา อ๋องหลินได้ทำอุบายลวงกองทัพของพระเจ้าฉ้อปาอ๋องไม่ให้ติดตามไป โดยสั่งให้ทหาร *"...ฉุดชักผงคลีขึ้นตลบมืดกลุ้ม ฝ่ายจงลิมวยกับหยินโป้แลไปเห็นผงคลีตลบเป็นหมอกก็สำคัญว่ากองทัพฮั่นอ๋องมาคอยสกัดทาง คิดเกรงไม่อาจติดตามจึงหยุดพลอยู่..."*[๑๖๑] หรือเมื่อพระเจ้าฉ้อปาอ๋องยกทัพมาตีเมืองเอ๊งเอี๋ยง พระเจ้าฮั่นอ๋องได้ปรึกษากับเตียวเหลียงว่าจะต้องทำประการใดจึงจะป้องกันเมืองไว้ได้ เตียวเหลียงทูลว่าให้ทำตามที่ฮั่นสิ้นสั่งไว้ ก่อนที่ฮั่นสิ้นจะยกทัพไปตีเมืองเปงเอี๋ยง พระเจ้าฮั่นอ๋องจึงให้หาอองหลินเข้ามาและถามความสมัครใจว่าอองหลินจะเป็นแม่ทัพไปทำสงครามกับพระเจ้าฉ้อปาอ๋องได้หรือไม่ อองหลินรับอาสาออกรบ ในครั้งนั้นอองหลินได้ทูลพระเจ้าฮั่นอ๋องว่าการรบกับพระเจ้าฉ้อปาอ๋องนั้น จะทำการซึ่งหน้ามิได้ จำต้องใช้กลอุบายโดยอองหลินได้วางอุบาย คือ ถ้าพระเจ้าฉ้อปาอ๋องยกทัพมาถึงเมือง ก็ให้ทหารในเมืองสงบไว้ให้แลดูเหมือนเป็นเมืองเปล่า พระเจ้าฉ้อปาอ๋องก็จะประมาทประกอบกับกองทัพที่เพิ่งเดินทางมาคงจะอิดโรยและในตอนกลางคืนก็ให้ยกทัพเข้าปล้นค่ายพระเจ้าฉ้อปาอ๋อง ก็จะสามารถเอาชนะพระเจ้าฉ้อปาอ๋องได้ ในครั้งนั้นปรากฏว่าอองหลินรบกับพระเจ้าฉ้อปาอ๋องตัวต่อตัวและสามารถรับมือพระเจ้าฉ้อปาอ๋องได้ถึง ๒๐ เพลง เมื่ออองหลินถอยทัพไปแล้ว พระเจ้าฉ้อปาอ๋องก็ถามทหารของตนว่า คนที่รบกับพระองค์นั้นคือใคร เมื่อทราบว่าอองหลิน

---

[๑๖๐] ไซ่ฮั่น, เล่ม ๒ หน้า ๑๒๖-๑๒๗.

[๑๖๑] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๑๓๐.

เป็นใคร พระองค์ก็กล่าวว่า *"...อ๋องหลินคนนี้มีฝีมือเข้มแข็ง เพลงทวนก็ประหลาดว่าคนทั้งปวง แม้นละไว้นานไปจะเป็นเสี้ยนศัตรูใหญ่"* [๑๖๒]

ส่วนแพอวดนั้น พระเจ้าฉ้อปาอ๋องให้รักษาเมืองแพเสีย เมื่อพระเจ้าฮั่นอ๋องยกทัพมาถึงก็คิดที่จะมีไมตรีกับแพอวด จึงให้มีหนังสือไปถึงแพอวดเพื่อเกลี้ยกล่อม แพอวดเห็นด้วยกับหนังสือของพระเจ้าฮั่นอ๋องเพราะคิดว่าพระเจ้าฮั่นอ๋องเป็นผู้มีน้ำใจโอบอ้อมอารีและจะเป็นที่พึ่งได้ จึงบอกกับเล็กแกให้มาทูลพระเจ้าฮั่นอ๋องว่าตนขอเข้าสวามิภักดิ์ด้วย แพอวดเป็นผู้ที่มีฝีมือในการรบมาก ครั้งหนึ่งในการรบแพอวดได้ยกกองทัพ *"ไปตัดลำเลียงเที่ยวตีเมืองได้สิบเจ็ดเมือง..."* [๑๖๓] และในหนังสือตราตั้งได้กล่าวถึงความสามารถของแพอวดว่า *"...มีน้ำใจสามิภักดิ์โดยสุจริต แต่เสียทัพครั้งแม่น้ำโปจุยยังอุตสาห์มาทำราชการสู้เอาตัวฝ่าลูกเกาทัณฑ์หลายครั้งแต่ตัดลำเลียงเผา เสบียงอาหารฉ้อปาอ๋องก็หลายหน..."* [๑๖๔]

จิวพุนเป็นขุนนางผู้ใหญ่อีกผู้หนึ่งที่ใกล้ชิดกับพระเจ้าฮั่นอ๋อง ในการเข้าตีเมืองฮุยจิว ซึ่งมีเจียงแผงเป็นเจ้าเมือง ฮั่นสิ้นได้วางอุบายโดยให้จิวพุนปลอมตัวไปเข้ากับเจียงแผง จิวพุนได้รับความไว้วางใจจากเจียงแผงมาก อุบายของฮั่นสิ้นที่ให้จิวพุนทำนั้น ประสบผลสำเร็จเพราะสามารถจับตัวเจียงแผงได้[๑๖๕]

แฮเฮาหยินเป็นขุนนางเก่าแก่อีกผู้หนึ่งที่ทำราชการอยู่กับพระเจ้าฮั่นอ๋องมานานตั้งแต่ยังไม่ได้เป็นเจ้าเมือง เมื่อพระเจ้าฮั่นอ๋องเป็นเจ้าเมืองโปตั๋งแล้ว

---

[๑๖๒] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๒๔๘.

[๑๖๓] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๓๒๐.

[๑๖๔] เพิ่งอ้าง, ๓ : ๘๒.

[๑๖๕] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๖๔.

แต่งตั้งให้แฮเฮาหยินเป็น *"...เทงก๋งให้สืบดูคนซึ่งมีสติปัญญาซื่อตรงจะหาเป็นขุนนางโดยตำแหน่ง..."*[๑๖๖] การได้รับตำแหน่งเทงก๋งนี้จะสะท้อนได้ว่าแฮเฮาหยินต้องเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเช่นกัน พระเจ้าฮั่นอ๋องจึงให้ทำหน้าที่คัดเลือกคนเข้ารับราชการ นอกจากการมีสติปัญญาแล้ว ยังปรากฏอีกว่าแฮเฮาหยินมีความซื่อสัตย์ จงรักภักดี โดยแฮเฮาหยินเคยช่วยบุตรของพระเจ้าฮั่นอ๋องให้พ้นจากการกุมตัวของทหารฝ่ายพระเจ้าฉ้อปาอ๋อง[๑๖๗] การกระทำดังกล่าวทำให้พระเจ้าฮั่นอ๋องเรียกบุตรทั้ง ๒ พระองค์เข้ามาแล้วว่า *"...ซึ่งแฮเฮาหยินมิได้คิดชีวิต รบฝ่าทหารฉ้อปาอ๋องชิงเจ้ามาได้ คุณของแฮเฮาหยินอยู่กับเจ้าทั้งสองมากนัก ถ้าเจ้าได้ดีจงสนองคุณแฮเฮาหยินให้ถึงขนาด บุตรทั้งสองได้ฟังก็ถอยออกมาคำนับแฮเฮาหยิน..."* [๑๖๘]

ส่วนกวนหยินก็เป็นขุนนางอีกผู้หนึ่งที่มีความสามารถในการทำสงคราม ปรากฏดังความตอนที่รบกับงุยป่า ฮั่นสิ้นผู้เป็นแม่ทัพให้กวนหยินเป็นแม่ทัพคุมทหารตัดไม้ทำแพ และฮั่นสิ้นก็ทำอุบายลวงงุยป่าให้คิดว่าตนจะเข้าตีทางริมน้ำ งุยป่าจึงคุมทหารให้ตรวจตราตั้งค่ายทางริมน้ำนั้น ฮั่นสิ้นให้โจฉำคุมทหารอ้อมไปตีเมืองเปงเอี๋ยงให้เป็นศึกกระหนาบ ในขณะที่โจฉำเข้าเมืองได้ กวนหยินก็ *"...ข้ามมาถึงค่ายงุยป่า กวนหยินเห็นดังนั้นก็ขับทหารเข้าตีทัพงุยป่าทหารงุยป่ากำลังเสียใจก็ไม่คิดจะรบ...กวนหยินก็พาทหารไล่ฆ่าพันทหารงุยป่าล้มตายเป็นอันมาก..."* [๑๖๙]

แม้เราจะไม่ทราบว่าสาระที่ปรากฏในไซ่ฮั่นเป็นความอธิบายของผู้แปลหรือเป็นความจากต้นฉบับดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่มีข้อน่าสังเกตประการหนึ่งคือ

---

[๑๖๖] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๒๘๗.
[๑๖๗] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๑๗๙
[๑๖๘] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๑๘๘.
[๑๖๙] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๒๔๐-๒๔๑.

๑. เตียวเหลียง ๒. เสียวโห ๓. ตันแผง

(ภาพจาก ไซ่ฮั่น ฉบับพิมพ์ พ.ศ.๒๕๐๖)

ทั้ง ๆ ที่ไซ่ฮั่นและสามก๊กซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ "แปล" จากจีนซึ่งเป็นเรื่องของการศึกสงคราม แต่เนื้อเรื่องของไซ่ฮั่นจะให้ความสำคัญกับเรื่องของขุนนางฝ่ายทหารหรือแม่ทัพ[๑๗๐] ในขณะที่สามก๊กจะเน้นบทบาทความสำคัญของขุนนางที่ปรึกษามากกว่า ดังความเมื่อฟั่มแจ้งพูดกับห้างอี๋ถึงเรื่องที่เจียงหำเข้ามาสวามิภักดิ์ โดยฟั่มแจ้งพยายามเกลี้ยกล่อมให้ห้างอี๋ลดความพยาบาทต่อเจียงหำที่ฆ่าห้างเหลียงตาย "*...ข้อหนึ่งเมืองหลวงทุกวันนี้จะรอดอยู่เพราะเจียงหำ ถ้าหาเจียงหำไม่เหมือนเมืองไม่มีกำแพง* ***ถ้าเมืองใดไม่มีแม่ทัพที่บัญชาการศึกได้ เหมือนหนึ่งพระนครเปล่า...คำโบราณว่าจะหาทหารหมื่นคนก็หาง่าย ซึ่งจะหาแม่ทัพคนหนึ่งนั้นหายาก...***" [๑๗๑] หรือเมื่อพระเจ้าฮั่นอ๋องเป็นทุกข์เนื่องจากมเหสีและราชบุตรถูกพระเจ้าฉ้อปาอ๋องจับตัวไป เสียวโหได้ทูลความคำปรึกษาพร้อมทั้งพูดว่า "*...****ข้าพเจ้าทุกข์อยู่ด้วยบ้านเมืองไม่มีคนดี ซึ่งจะเป็นแม่ทัพบังคับทหารในการศึก*** *ข้อหนึ่งมีคน* ***ไม่ใช้ให้สมโดยวิชา*** *ข้อหนึ่งคนรู้ในการศึกควรจะเป็นทหาร ทั้งความคิดก็ดีมีอยู่ในเมืองไม่รู้...*" [๑๗๒]

---

[๑๗๐] ข้อน่าสังเกตเกี่ยวกับเรื่องนี้คือ การที่สามก๊กและไซ่ฮั่นให้ความสำคัญต่อเรื่องนี้ต่างกัน น่าจะเนื่องมาจากผู้อำนวยการแปลเป็นสำคัญ กล่าวคือ การที่สามก๊กเน้นเรื่องของขุนนางที่เป็นที่ปรึกษา ทั้ง ๆ ที่จริงแล้วสามก๊กเป็นเรื่องของการสงคราม แต่มีความเป็นไปได้ที่ผู้อำนวยการแปล คือ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นขุนนางที่มิได้เกี่ยวข้องกับการสงครามโดยตรง ประกอบกับการที่ท่านเป็นนักปราชญ์ จึงทำให้การมองของท่านให้ความสำคัญกับฝ่ายที่ปรึกษา ในขณะที่ผู้แปลเรื่องไซ่ฮั่น คือ สมเด็จพระเจ้าหลานเธอกรมพระราชวังหลังนั้นทรงดำรงตำแหน่งเป็นแม่ทัพ จึงน่าที่จะทำให้พระองค์ท่านให้ความสำคัญต่อเรื่องของขุนนางฝ่ายทหารโดยเฉพาะผู้ที่เป็นแม่ทัพ หรืออาจเป็นไปได้ว่า เพราะสมเด็จพระเจ้าหลานเธอกรมพระราชวังหลังเป็นนักรบ ดังนั้นการที่รัชกาลที่ ๑ จะมอบหมายงานแปลให้สมเด็จฯ กรมพระราชวังหลัง พระองค์ก็คงจะต้องเลือกเรื่องที่เหมาะสมกับการที่ทรงเป็นนักรบ

[๑๗๑] **ไซ่ฮั่น**, ๑ : ๑๕๙, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๗๒] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๓๖๓, เน้นโดยผู้เขียน

หรือในคำประกาศของพระเจ้าฮั่นอ๋องในการแต่งตั้งฮั่นสิ้นเป็นแม่ทัพ *"...แต่คำโบราณว่าไว้ เมืองใดถึงมีทหารมากแลกล้าแข็ง ไม่มีแม่ทัพรู้การรอบคอบ ทหารทั้งปวงก็หาเชื่อใจไม่..."* [๑๗๓]

เช่นกันกับที่ปรากฏในราชาธิราชและสามก๊ก ขุนนางผู้มีสติปัญญาจำเป็นต้องเลือกผู้นำที่มีความเหมาะสมที่ตนจะเข้าสวามิภักดิ์ ดังความเมื่อลิเสงรับอาสาไผ่ก๋องไปเกลี้ยกล่อมตินต๋องเจ้าเมืองตันหลิว เพราะเมืองตันหลิวเป็นต้นทางไปเมืองห้ำเอี๋ยง ลิเสงพูดกับตินต๋องว่า

> *ธรรมดาเกิดมาเป็นนกย่อมจะอาศัยต้นไม้ใหญ่ ผู้มีสติปัญญาก็ย่อมหาเจ้าแผ่นดินซึ่งอยู่ในยุติธรรมเป็นที่พึ่ง ครั้งจิ๋นซีฮ่องเต้เป็นกษัตริย์ลำดับมาถึงยี่ซี่ฮ่องเต้ ก็เชื่อแต่เตียวโก๋คนพาลคิดให้แผ่นดินร้อนไปทุกเส้นหญ้าหัวเมืองทั้งปวงมีใจกำเริบขึ้น เราจึงทำเป็นบ้าเที่ยวหาผู้มีบุญ บัดนี้เราเห็นไผ่ก๋องต้องลักษณะมีบุญญาธิการ แล้วก็เมตตาแก่สัตว์...* [๑๗๔]

และเมื่อตินต๋องตอบว่า เนื่องจากตนกินเบี้ยหวัดจากพระเจ้าห้ำเอี๋ยงดังนั้นการเข้าไปสวามิภักดิ์ไผ่ก๋องจึงถือเป็นเรื่องที่ผิดและไม่สมควรอย่างยิ่ง ลิเสงเมื่อได้ฟังดังนั้นก็ตอบโดยยกเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์มาประกอบว่า ในแผ่นดินห้องสิน พระเจ้าติวอ๋องมีเมืองขึ้นถึงแปดร้อยเมือง แต่ตัวพระเจ้าติวอ๋องเป็นผู้ที่ไม่มีคุณธรรม ในครั้งนั้นพระเจ้าบู๊อ๋องยกทัพไปตีพระเจ้าติวอ๋อง การก็ปรากฏว่าบรรดาหัวเมืองและอาณาประชาราษฎรทั้งหลายพากันไปเข้าด้วย

---

[๑๗๓] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๑๔, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๗๔] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๑๗๔.

พระเจ้าบุ๋อ๋อง จับพระเจ้าติวอ๋องประหาร บ้านเมืองจึงสงบสุข *"...ไม่มีผู้ใดนินทาว่าหัวเมืองขึ้นกลับไปเข้ากับข้าศึกยี่ซี่ฮ่องเต้ชั่วเหมือนพระเจ้าติวอ๋อง ถึงท่านจะไปเข้าด้วยช่วยไผ่ก๋องกำจัดยี่ซีฮ่องเต้ดับร้อนราษฎรครั้งนี้ เราเห็นว่าหาผู้ใดนินทาท่านได้ไม่..."* [๑๗๕]

ความจำเป็นที่ขุนนางผู้มีสติปัญญาต้องเลือกนายที่จะเข้าสวามิภักดิ์ด้วยนั้น เป็นเพราะว่าการเข้าสวามิภักดิ์กับผู้นำที่มีสติปัญญาเท่านั้นที่จะทำให้ขุนนางผู้มีสติปัญญามีความเจริญในหน้าที่การงาน ดังความเมื่อเตียวเหลียงเกลี้ยกล่อมฮั่นสิ้นให้สวามิภักดิ์ต่อฮั่นอ๋อง

> *...เตียวเหลียงจึงว่าซึ่งท่านได้เรียนรู้มา ถ้าจะเปรียบกับซุยบุ๋จู๊หนึ่ง เหงาคีหนึ่ง เหยียงจู๊หนึ่ง สามคนซึ่งมีอยู่ครั้งแผ่นดินเลียดก็กว่าดีนั้นข้าพเจ้าเห็นยังหาเสมอท่านไม่ **อุปมาเหมือนม้าอันมีฝีเท้าเดินทางได้วันละหมื่นเส้น แต่ไม่มีคนดีจะขับขี่จึงไม่รู้ดีแลชั่ว ต่อเมื่อใดพบเป็กเงา เจ้าของม้าครั้งแผ่นดินเลียดก็ก จึงจะรู้ม้าตัวประเสริฐเปรียบเหมือนตัวท่านทำราชการทุกวันนี้ เป็นผู้น้อยด้วยผู้จะใช้ไม่รู้ว่าของดี ถ้ามีผู้รู้ใช้จึงจะเห็นว่าดีมีสติปัญญาจะให้ทำการสิ่งใดก็จะได้สมคิด ถ้าท่านได้ไปอยู่กับผู้มีบุญ เห็นจะได้เป็นแม่ทัพใหญ่ กิตติศัพท์จะเฟื่องฟุ้งทั้งแผ่นดิน***[๑๗๖]

ในทางกลับกัน ถ้าขุนนางผู้ใดไม่รู้จักเลือกเข้าสวามิภักดิ์กับผู้นำที่มีความเหมาะสม ก็จะต้องได้รับความเดือดร้อน ดังกรณีของฟั่มแจ้ง เมื่อ

---

[๑๗๕] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๑๗๕, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๗๖] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๓๑๒-๓๑๓, เน้นโดยผู้เขียน.

ห้างเหลียง ให้กิโป้มาตามฟั่มแจ้งไปเป็นที่ปรึกษา ฟั่มแจ้งจับยามดูก็ทราบว่า *"...ห้างเหลียงมิใช่ผู้มีบุญ"* [๑๗๗] แต่เมื่อฟั่มแจ้งเห็นเล่าปั๋ง *"ก็รู้ว่าผู้มีบุญจะได้เป็นกษัตริย์บำรุงแผ่นดินไปได้ถึงสี่ร้อยปี จึงคิดว่าเดิมทีไม่ทันพิเคราะห์ด่วนรับเชิญมาอยู่ด้วยผู้หาบุญมิได้ เสียน้ำใจนักนิ่งตรึกตรองอยู่"* [๑๗๘] แม้ฟั่มแจ้งจะทราบว่าผู้ที่ตนมาอยู่ด้วยไม่ใช่ผู้มีบุญแต่ฟั่มแจ้งก็ยังคงดื้อดึง *"เราก็เห็นอยู่ว่าเทวดาจะให้ไผ่ก๋องเป็นกษัตริย์โดยแท้ แต่เราได้มาทำราชการอยู่กับหล่อก๋องจะตั้งใจกตัญญูคิดการให้หล่อก๋องชนะไผ่ก๋องจนได้เหมือนเราชนะเทวดา ทุกวันนี้ก็รู้ว่าไผ่ก๋องจะมีบุญ แต่ใจเราหากลับได้ไม่"* [๑๗๙] ผลจากการเข้าสวามิภักดิ์กับผู้นำที่ไม่มีบุญขาดสติปัญญา ในที่สุดทำให้ฟั่มแจ้งโดนพระเจ้าฉ้อปาอ๋องเคลือบแคลงสงสัยคิดว่าฟั่มแจ้งทรยศ ฟั่มแจ้งจึงทูลกราบลากลับไปบ้านขอไถ่โทษตัวเอง ครั้นไปถึงบ้านฟั่มแจ้งก็ป่วยเป็นฝีที่หลัง ฟั่มแจ้งให้คนไข้ไปเชิญอิวจินหยินครูของตนมา และให้บอกว่าตนป่วย เมื่อคนใช้ไปพบอิวจินหยิน ๆ ก็พูดว่า *"...เมื่อฟั่มแจ้งจะไปนั้นเราได้สั่งกำชับว่า จะทำราชการให้พิเคราะห์ดูผู้ใดมีบุญญาธิการจึงให้เข้าอยู่ด้วย นี่ไปอยู่กับคนพาลทำให้ราษฎรได้ความเดือดร้อน เป็นคนหาความคิดมิได้ป่วยครั้งนี้เพราะเทพยดาให้โทษ..."* [๑๘๐] จะเห็นได้ว่าผู้มีบุญญาบารมีในเรื่องไซ่ฮั่นก็คือผู้ที่มีปัญญาบารมี และผลของการสวามิภักดิ์กับผู้นำที่ไม่มีความเหมาะสม ทำให้ฟั่มแจ้งผู้ที่พยายามจะเอาชนะโชคชะตาโดยการทุ่มเทสติปัญญาความสามารถทั้งหมดของตนเพื่อช่วยให้ผู้นำของตนได้เป็น

---

[๑๗๗] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๑๐๗.

[๑๗๘] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๑๑๓, เน้นโดยผู้เขียน

[๑๗๙] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๒๑๓-๒๑๔, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๘๐] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๓๐๒, เน้นโดยผู้เขียน.

กษัตริย์ต้องพบกับจุดจบคือ *"...ฟั่มแจ้งครั้นได้ฟังคนใช้บอกดังนั้น เสียน้ำใจฝีกำเริบ หนักขึ้นมาก็ขาดใจตาย..."* [๑๘๑]

นอกจากนั้นแล้วยังปรากฏว่าเรื่องไซ่ฮั่นมีความคล้ายคลึงกับสามก๊กและราชาธิราช[๑๘๒] ที่กล่าวถึงคำสอนหรือข้อควรประพฤติปฏิบัติของบุคคลต่าง ๆ โดยในที่นี้สามารถจัดประเภทของธรรมได้เป็น ๒ ลักษณะ กล่าวคือ ธรรมที่อยู่ในลักษณะของการเป็นตำรา และธรรมที่อยู่ในลักษณะของการเป็นคำสอนที่แทรกอยู่กับเนื้อเรื่อง ธรรมใน ๒ ลักษณะดังกล่าวนั้นมีทั้งธรรมที่เป็นของกษัตริย์ ผู้สำเร็จราชการและขุนนาง ในธรรมของขุนนางนั้นแบ่งออกเป็นขุนนางฝ่ายพลเรือนและขุนนางฝ่ายทหาร โดยเฉพาะผู้ที่เป็นแม่ทัพนั้นดูเหมือนว่าจะได้รับการพูดถึงเป็นพิเศษ ดังนี้คือ

(๑) ธรรมหรือข้อควรประพฤติปฏิบัติสำหรับกษัตริย์

ธรรมที่อยู่ในลักษณะของการเป็นตำรา ปรากฏธรรมที่มีลักษณะของการเป็นตำราในตอนที่เตียวเหลียงเกลี้ยกล่อมฮั่นสิ้นให้ไปเป็นแม่ทัพให้พระเจ้าฮั่นอ๋อง เตียวเหลียงได้พูดถึงกระบี่สามเล่ม

> *...กระบี่ทั้งสามเล่มนี้มีคุณสมบัติแตกต่างกัน กษัตริย์ซึ่งควรจะทรงกระบี่แปะหองจิวเตียนได้ต่อมีคติแปด ประการหนึ่งโอบอ้อมอารีแก่ขัตติยวงศ์ มีใจกรุณาแก่ราษฎรทั่วแผ่นดิน ประการหนึ่งพึงตั้งอยู่ในกตัญญูรู้คุณท่านผู้มีคุณ ประการหนึ่งพึงให้รู้ศิลปศาสตร์*

---

[๑๘๑] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๓๐๒.

[๑๘๒] โปรดดูการปรากฏของตำราคำสอนในเรื่องบทบาทภาระหน้าที่ ในเชิงอรรถที่ ๑๐๖. ข้างต้น

๑. กวนหยิน ๒. ห้วนโก้ย ๓. โจฉำ ๔. กีสิ้น

(ภาพจาก ไซ่ฮั่น ฉบับพิมพ์ พ.ศ.๒๕๐๖)

ซึ่งจะปราบศัตรูหยั่งน้ำใจคนว่าดีแลร้าย ประการหนึ่งให้รักทแกล้วทหารแม้นมีความชอบก็ให้ปูนบำเหน็จ ใครทำความผิดควรตายก็ให้ตาย ประการหนึ่งให้แสวงหานักปราชญ์มาไว้ในพระนคร ประการหนึ่งจะแบ่งทรัพย์สิ่งใดให้เที่ยงธรรมและไต่ถามข้อความอันใดไม่ลำเอียง ประการหนึ่งมีปัญญาชังทรัพย์ให้บริบูรณ์โดยสุจริต ไม่ควรโลภอย่าโลภ ไม่ควรใช้อย่าใช้ ไม่ควรทำควรทำ ประการหนึ่งการสิ่งไรไม่รู้จงไต่ถามผู้มีปัญญา ให้ชักทำเนียบที่ดีมาเปรียบจึงทำตาม[๑๘๓]

ส่วนธรรมที่อยู่ในลักษณะของการเป็นคำสอนนั้น เริ่มให้ความสำคัญตั้งแต่บุคคลผู้นั้นคิดทำการใหญ่ ว่าควรจะประพฤติปฏิบัติอย่างไร และเมื่อการที่คิดไว้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการแล้ว ควรจะประพฤติปฏิบัติตนเช่นไร กล่าวคือ

---

[๑๘๓] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๓๐๙-๓๑๐. เป็นที่น่าสังเกตคือ ธรรมของผู้ที่เป็นกษัตริย์ที่ปรากฏในไซ่ฮั่นนั้น เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับธรรมของกษัตริย์ในราชาธิราชแล้วพบแล้ว ธรรมของกษัตริย์ใน*ไซ่ฮั่น* ส่วนมากเป็นธรรมที่เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ มีธรรมที่บ่งบอกถึงปัญญาอยู่ ๒ ประการ คือ *"...พึงให้เรียนรู้ศิลปศาสตร์ซึ่งจะปราบศัตรู หยั่งน้ำใจคนว่าดีแลร้าย"* (เพิ่งอ้าง) ซึ่งจัดอยู่ในธรรมหมวดอุบาย ๔ คือ ยามัญะ นิกะ อุบาย เล่หอุบาย และธนะอุบาย (โปรดดูรายละเอียดในการวิเคราะห์ราชาธิราช) และ *"...มีปัญญาชังทรัพย์ให้บริบูรณ์โดยสุจริต ไม่ควรโลภอย่าโลภ ไม่ควรใช้อย่าใช้ ไม่ควรทำอย่าทำ"* (อ้างแล้ว) จัดอยู่ในธรรมหมวดอุบาย ๔ คือ ธนะอุบาย ส่วนที่เหลืออีก ๖ ประการนั้น มีธรรม ๓ ประการที่มีความคล้ายคลึงกับธรรมในหมวดวุฒิ ๗ คือให้ประพฤติอิริยาบถดั่งพระจันทร์ และพระพาย ธรรมข้อที่สี่ในไซ่ฮั่นมีความคล้ายคลึงกับธรรมในหมวดวุฒิ ๗ คือ ให้ประพฤติอิริยาบถดั่งพระจันทร์และพระยายมราช และคำสอนข้อที่ห้าในไซ่ฮั่นมีความคล้ายคลึงกับธรรมในหมวดวุฒิ ๗ คือ ให้ประพฤติอิริยาบถดังพระอาทิตย์ และหมวดคุณ ๔ คือ สัตจัง

๑. ข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับผู้ที่จะเป็นกษัตริย์ คือ จะต้องมีน้ำใจกว้างขวาง โอบอ้อมอารีและแสวงหาผู้ที่มีสติปัญญาเข้าทำราชการด้วย ดังความเมื่อซุยโหเกลี้ยกล่อมหยินโป้ให้ไปทำราชการกับพระเจ้าฮั่นอ๋อง หยินโป้ให้คนมาบอกซุยโหว่าตนป่วย ให้ซุยโหรอสักสองถึงสามวัน ซุยโหเมื่อแจ้งดังนั้นก็ทราบว่าเป็นอุบายของหุยเซี้ย จึงตัดสินใจที่จะไปเกลี้ยกล่อมหุยเซี้ยก่อน และซุยโหได้ฝากหุยเซี้ยบอกหยินโป้ว่า *"...แลประเพณีผู้ที่จะตั้งตัวเป็นใหญ่นั้นควรจะทำน้ำใจกว้างขวางมิได้ถือยศ ผู้ใดจะไปมาหาพูดจาง่าย แล้วก็ย่อมจัดคนที่มีสติปัญญากล้าหาญไว้เป็นที่ปรึกษาในการคือ จึงจะมีคนรักมาอยู่ด้วย..."*[๑๘๔] หรือเมื่อเตียวเหลียงนำหนังสือแต่งตั้งฮั่นสิ้นเป็นเจ๋อ๋องไปมอบแก่ฮั่นสิ้นความว่า *"...ประเพณีแต่ก่อนถ้าจะตั้งบ้านเมืองขึ้นเป็นใหญ่ ให้มีน้ำใจโอบอ้อมอารีหัวเมืองทั้งปวงก็จะมีน้ำใจรัก..."* [๑๘๕]

๒. เมื่อผู้ที่จะตั้งตัวเป็นกษัตริย์คิดทำการใดก็จำต้องพิจารณาไตร่ตรองให้ละเอียดรอบคอบ ถ้าเห็นว่าการที่คิดไว้จะไม่สำเร็จก็ไม่ควรเสี่ยงทำ ดังความเมื่อหลีเสงรับอาสาพระเจ้าฮั่นอ๋องมาเกลี้ยกล่อมงุยป่า เนื่องจากงุยป่ามีท่าทีที่จะแข็งเมืองและสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าฉ้อปาอ๋อง *"...หลีเสงจึงว่าคำโบราณว่าไว้ว่า ถ้าผู้ใดจะคิดการทั้งปวงก็ให้ตรึกตรองข้างหน้าข้างหลังให้เห็นจงละเอียดก่อน หมายจะสำเร็จภายเดียวจึงคิดทำ ถ้ายังขัดข้องอยู่ ขืนทำการนั้นไปอันตรายก็จะมีเป็นมั่นคง..."* [๑๘๖] อีกทั้งจะต้องมีความเสียสละไม่อาลัยต่อบุตรและภรรยา ดังความเมื่อพระเจ้าฉ้อปาอ๋องทรงพระโกรธพระเจ้าฮั่นอ๋องคิดจะเอาไทก๋งทอดน้ำมัน ห้างเป๊กทูลทัดทานว่า *"...ข้าพเจ้าได้ยินคำโบราณว่า ถ้าผู้ใดคิดการจะตั้งตัวเป็นกษัตริย์ไม่มีอาลัยแก่ลูกเมียบ้านเมือง..."* [๑๘๗]

---

[๑๘๔] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๑๙๔.
[๑๘๕] เพิ่งอ้าง, ๓ : ๓.
[๑๘๖] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๒๓๖.
[๑๘๗] เพิ่งอ้าง, ๓ : ๕๐.

๓. เมื่อคิดการแล้วผู้ที่คิดจะตั้งตัวเป็นใหญ่ก็ต้องฝึกซ้อมทแกล้วทหารทั้งปวงให้มีความพร้อม ดังความที่ฮั่นสิ้นทูลพระเจ้าฮั่นอ๋อง *"...ข้าพเจ้าได้ยินคำโบราณว่าไว้จะตั้งบ้านเมืองจงชำระจัดแจงภายในเสียก่อน คิดบำรุงฝึกหัดทแกล้วทหารให้ชัดเจนในกลศึก การภายนอกจึงจะสำเร็จ..."*[๑๘๘] อีกทั้งจะต้องละความพยาบาทเพื่อที่จะเป็นที่พึ่งแก่คนทั้งปวง ดังความเมื่อตังอี้รับอาสาเจียงทำฆ่าห้างเหลียงอาของตน ตังอี้พูดกับห้างอี๋ว่า *"...เห็นว่าท่านจะคิดการใหญ่คนจะมาสวามิภักดิ์พึ่งบุญ กลับมาจะปล่อยเสียฉะนี้ไม่ชอบอันประเพณีเกิดมาเป็นชายมียศฐาศักดิ์ จะทะนุบำรุงแผ่นดินก็ต้องละความพยาบาทเสีย จึงจะได้เป็นที่พึ่งแก่ผู้วาสนาน้อย ผู้มีสติปัญญาก็จะสรรเสริญ..."* [๑๘๙]

๔. เมื่อได้ขึ้นครองราชย์แล้วผู้ที่เป็นกษัตริย์ก็จะต้องไม่ลืมตัวและเพลิดเพลินอยู่กับความสุข ดังความเมื่อพระเจ้าฌ้อปาอ๋องและพระเจ้าฮั่นอ๋องทำสัญญาสงบสุขกันแล้ว พระเจ้าฌ้อปาอ๋องก็มิได้เอาใจใส่ราชการ จิ๋วลันและขุนนางก็เข้าชื่อกันทำหนังสือถวายพระเจ้าฌ้อปาอ๋อง ความตอนหนึ่งว่า *"...ประเพณีกษัตริย์ได้เสวยราชสมบัติเป็นสุขแล้ว ก็ไม่ลืมความทุกข์จึงจะต้องคำโบราณ ถ้าไม่มีราชการตรึกตรองจะหาความสุขบ้าง บรรดาขุนนางและข้างในก็ใช้สอยโปรดปรานตามอุตส่าห์..."* [๑๙๐] อีกทั้งต้องทำนุบำรุงประชาอาณาราษฎรข้าทหารทั้งปวงให้เป็นสุข ดังความเมื่อตันแผงถวายหนังสือแก่พระเจ้าฌ้อปาอ๋อง *"...อันธรรมดาเป็นกษัตริย์ครองราชสมบัติรักษาแผ่นดิน ควรให้บำรุงทแกล้วทหารอาณาประชาราษฎรให้บริบูรณ์ ทรัพย์สิ่งของทั้งปวงจะใช้สอยประหยัดไว้บ้าง..."* [๑๙๑]

---

[๑๘๘] เพิ่งอ้าง, ๒ : ๑๕.

[๑๘๙] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๑๔๗-๑๔๘.

[๑๙๐] เพิ่งอ้าง, ๓ : ๖๒.

[๑๙๑] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๒๗๖.

นอกจากนั้นธรรมที่กษัตริย์ควรประพฤติปฏิบัติก็รวมอยู่เป็นหมวดหมู่ดังความที่ปรากฏอยู่ในตอนเตียวเหลียงเกลี้ยกล่อมฮั่นสิ้นให้ไปเป็นแม่ทัพให้พระเจ้าฮั่นอ๋อง

(๒) ธรรมหรือข้อควรประพฤติปฏิบัติสำหรับผู้ที่เป็นผู้สำเร็จราชการ

สำหรับผู้ที่เป็นผู้สำเร็จราชการนั้นมีธรรมหรือข้อควรประพฤติปฏิบัติปรากฏอยู่ในลักษณะของการเป็นตำราเท่านั้น ดังในตอนที่เตียวเหลียงเกลี้ยกล่อมฮั่นสิ้นให้ไปเป็นแม่ทัพให้พระเจ้าฮั่นอ๋อง และได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะครองกระบี่ใจเสียงว่า

ประการหนึ่งพึงซื่อตรงต่อราชการในแผ่นดิน
ประการหนึ่งพึงมีน้ำใจเสมอ ไม่เห็นแก่ผู้มีทรัพย์ ควรจะนับถือผู้มีปัญญา
ประการหนึ่งตรึกตรองให้รอบคอบ ขุนนางผู้ใดทำราชการโดยสุจริตจงทำนุบำรุง
ประการหนึ่งถ้าจะว่าความให้ถ่องแท้ อย่าเห็นแก่สินจ้างสินบน
ประการหนึ่งต้องที่เมตตาผู้ซื่อตรงประกอบในราชการแผ่นดิน
ประการหนึ่งพึงให้อดออมเอาใจคนเอ็นดูสัตว์ผู้ยาก
ประการหนึ่งพึงให้มีอัชฌาสัย แม้นกษัตริย์ตรัสสิ่งใดจงเพ็ดทูลให้อยู่ในยุตติธรรม
ประการหนึ่งพึงมีน้ำจิตหนักแน่นดังแผ่นเหล็กแลแผ่นศิลาอย่าใจเบา[๑๙๒]

---

[๑๙๒] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๓๑๐.

(๓) ธรรมหรือข้อควรประพฤติปฏิบัติสำหรับขุนนาง

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ธรรมของผู้ที่เป็นขุนนางนั้นจะเน้นหนักที่ขุนนางฝ่ายทหารมากกว่าขุนนางฝ่ายพลเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เป็นแม่ทัพ ดังจะเห็นได้จากธรรมที่อยู่ในลักษณะของการเป็นตำรา ดังความเมื่อฮั่นสิ้นไปถึงเมืองโปตัง เมื่อถึงบ้านของแฮเฮาหยินก็เห็นอักษรจารึกไว้หน้าบ้านว่า

...ผนังสองข้างมีอักษรเป็นกฎหมายไว้ว่า ถ้าผู้ใดมีวิชาสิ่งใดสิ่งหนึ่งต้องในสิบสามประการนี้ แม้นเชี่ยวชาญจะรักเป็นข้าเฝ้าเราจะช่วยทำนุบำรุงให้มียศฐาศักดิ์

ข้อหนึ่งชำนาญในการกลศึกจัดแจงถ่ายเทรอบคอบ ***ควรที่จะเป็นแม่ทัพใหญ่***

ที่สองมีน้ำใจฉลาดกล้าแข็งในการสงครามเห็นธงข้าศึกยกมาก็ฟันฝ่าทหารเข้าไปได้ ***ควรจะให้เป็นเซียนหองแม่ทัพหน้า***

ที่สามนั้นชำนาญฝึกสอนในเพลงอาวุธ ทั้งมีสติปัญญาว่องไวรู้ทีเสียทีได้ ***จะให้เป็นกัวซีสำหรับใช้ในการศึก***

ที่สี่นั้นรู้ดูฤกษ์ล่างแลฤกษ์บนลมฝนเมฆหมอกนิมิตดีแลร้ายจะให้เป็นจันติวโหรให้ฤกษ์

*ที่ห้านั้นรู้แผนที่ชัยภูมิจะตั้งค่ายแลเดินทัพรู้ว่าทางยากแลง่ายจะ****ให้เป็นเหียงโต จะได้กำหนดทางแลตั้งทัพ***

ที่หกนั้นน้ำในเที่ยงธรรมจะให้เป็นเซียงกี๋หยก สำหรับจดบัญชีผู้มีความชอบ

ที่เจ็ดนั้นมีสติปัญญาประมาณการถูกถ้วน ***จะให้เป็นเปาสูที่ปรึกษาแม่ทัพ***

ที่แปดนั้นฉลาดพูดต้องใจคน ***จะให้เป็นสวยแคสำหรับเจรจาความเมือง***

๑. แพอวด ๒. ฮั่นสิน ๓. หยินโป้

(ภาพจาก ไซ่ฮั่น ฉบับพิมพ์ พ.ศ.๒๕๐๖)

ที่เก้านั้นสันทัดในการลูกคิด จะให้เป็นลูตีสำหรับจดหมายรายสิ่งของ

ที่สิบนั้นรู้หนังสือลึกซึ้งจะให้เป็นพกซู สำหรับผู้ที่ไม่รู้มาไต่ถามจะแก้สงสัย

ที่สิบเอ็ดนั้นดีในวิชาแพทย์รู้อาการโรคภายในภายนอก ให้ประกอบโอสถประสิทธิ์ดังเทวดา จะให้เป็นก๊กซือสำหรับรักษาชีวิตคนในแผ่นดิน

ที่สิบสองนั้นจะเจรจาสิ่งใดก็ว่องไวทั้งน้ำใจก็องอาจ ***จะให้เป็นแซจ๊ดสำหรับจะได้สอดสืบราชการ***

ที่สิบสามนั้นมีน้ำใจมั่นคงสัจซื่อหาโลภมิได้ทรัพย์สิ่งของอันใดจะเข้าออก ให้รู้ถี่ถ้วน จะให้เป็นที่ขุนบาลผู้รักษาทรัพย์แลจ่ายบำเหน็จทแกล้วทหาร...[๑๙๓]

จากลักษณะ ๑๓ ประการดังกล่าว จะเห็นได้ว่ามีการกำหนดลักษณะของผู้ที่เป็นขุนนางฝ่ายทหารถึง ๘ ประการ กล่าวคือ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ และ ๑๓ มี ๒ ลักษณะที่แม้ว่าจะไม่ใช่ขุนนางฝ่ายทหารโดยตรง แต่ก็มีตำแหน่งหน้าที่ที่สัมพันธ์กับฝ่ายทหาร คือ ข้อ ๖ และ ๘ และลักษณะ ๓ ประการสุดท้ายที่สัมพันธ์ทั้งขุนนางฝ่ายทหารและขุนนางฝ่ายพลเรือน คือ ข้อ ๙ ๑๐ และ ๑๑

เมื่อฮั่นสิ้นอ่านผนังที่จารึกอักษรกล่าวถึงคุณสมบัติต่าง ๆ ๑๓ ประการ ฮั่นสิ้นได้กล่าวกับแฮเฮาหยินว่า *"...แต่ข้อวิชาซึ่งจะเป็นแม่ทัพเขียนไว้นั้นยังน้อยอยู่ ไม่ควรจะเป็นแม่ทัพใหญ่บังคับบัญชาคนถึงร้อยหมื่น..."*[๑๙๔] แฮเฮาหยินจึงขอให้ฮั่นสิ้นอธิบายถึงวิชาในการแม่ทัพที่ยังขาดไปให้สมบูรณ์ ฮั่นสิ้นจึงกล่าวว่า

---

[๑๙๓] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๓๔๐-๓๔๑.

[๑๙๔] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๓๔๓, เน้นโดยผู้เขียน.

...อันลักขณะแม่ทัพซึ่งดีมาแต่ก่อนนั้น ประกอบด้วยสติปัญญา แลได้เรียนรู้ตำราชำนาญในกลพิชัยสงคราม น้ำใจหนักแน่นลึกซึ้งมีอาญาสิทธิ์โดยแท้แต่จะลงโทษผู้ใดไว้อารมณ์เป็นธรรม ถึงจะมีศัตรูมาโดยกลอุบายก็คิดทำลายกลข้าศึกได้ประการหนึ่ง ทั้งให้รู้กิจราชการตำแหน่งขุนนางฝ่ายพลเรือน มีเมตตาแก่ไพร่บ้านพลเมือง จะพิพากษาตัดสินข้อความสิ่งใดโดยเที่ยงธรรมให้เป็นที่วางพระทัยแต่พระมหากษัตริย์ ถ้าอยู่ในพระนครก็เป็นผู้สำเร็จราชการได้ ถ้ามีการศึกได้เป็นแม่ทัพใหญ่ไปรบร้อยหนให้มีชัยชนะทุกครั้ง ถึงจะตีเมืองใหญ่ก็ได้โดยเร็ว เปรียบเหมือนหงายพลิกให้คว่ำอย่าให้คนทันเห็น อย่างนี้จึงจะเป็นแม่ทัพใหญ่...[๑๙๕]

และความเมื่อฮั่นสิ้นสามารถตอบคำถามที่เสียวโหถามเป็นอุบายไว้อย่างดีเยี่ยม ตรงตามกับที่เตียวเหลียงเคยบอกให้เสียวโหฟัง เสียวโหมีความยินดีและถามฮั่นสิ้นต่อว่า *"...อันประเพณีจะเป็นแม่ทัพ เราพิเคราะห์ดูก็เหมือนเรือนครัว เป็นที่ไว้สิ่งของซึ่งเป็นกำลังแลรักษาชีวิตแห่งทหารทั้งปวง ท่านก็มีสติปัญญาหรือจะเป็นคติประการใดบ้าง"*[๑๙๖] ฮั่นสิ้นอธิบายให้เสียวโหฟังว่า

...การที่จะเป็นแม่ทัพนั้น ให้รู้คติห้าประการ มีโทษอยู่สิบอย่าง คตินั้นประดุจหนึ่งคิดกลอุบายเห็นทำได้จึงให้ไปทำ ถ้าจะฝึกสอนทหารให้มีสง่าข้าศึกจึงจะเป็นที่เกรงกลัว แล้วให้ตั้งตัวมีอำนาจดังราชสีห์

---

[๑๙๕] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๓๔๓-๓๔๔, เน้นโดยผู้เขียน.

[๑๙๖] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๓๕๔.

ข้อสองนั้นให้มีน้ำใจโอบอ้อมแก่ทแกล้วทหารรักให้เสมอกันผู้ใดทำความชอบจงเพ็ดทูลให้ ถ้าผู้ผิดทำตามผิดอย่าถือโกรธผู้น้อย

ข้อสามให้ตรองความแล้ว จึงสั่งดังงาช้างมีแต่จะยาวมิให้หดเข้ามาจงรักษาความสัจ ทำการสิ่งใดให้แน่นอน อย่าเจรจาเป็นคำสอง

ข้อสี่มีข้าศึกมารู้ว่าแม่ทัพเคยชนะเพราะกำลังทำมาก ฝ่ายผู้จะแพ้ทัพรับมิได้เพราะมีพลน้อยอย่าถือตัวทำองอาจอวดรู้เมื่อกำลังศึกกล้า จงหาที่มั่นให้ได้ก่อนจึงต่อสู้ แล้วตรองอุบายหมายชนะจึงทำ

ข้อห้าถ้าตัวเป็นแม่ทัพ ถึงไปตีเมืองใดได้มีรี้พลมาก อย่ากำเริบทรยศต่อเจ้านายของตัว

ผู้ใดรักษาคติห้าประการนี้ให้ถูกถ้วน ก็ควรจะเป็นแม่ทัพได้ ซึ่งโทษจะมีแก่แม่ทัพสิบประการนั้น

คำรบหนึ่งพึงถือแต่น้ำใจไม่รักชีวิตคิดว่าตัวเข้มแข็งไม่ตรองดูให้รู้กำลังศึก

คำรบสอง ไม่ส่องโดยปัญญาว่าการร้อนแลเย็น เห็นแต่จะทำโดยเร็ว

คำรบสามห้ามน้ำจิตอย่าโลภ ถ้าเห็นแก่โลภเอาทรัพย์ผู้อื่นมาเป็นประโยชน์ โทษมีหลายประการ

คำรบสี่มีน้ำใจอ่อน คนผิดมาอ้อนวอน ไม่ฆ่าตามอาญาศึก

คำรบห้าถือปัญญาแต่ตัว ไม่กลัวแก่ข้าศึกคิดชนะฝ่ายเดียว

คำรบหกเป็นคนหูเบา ถ้ามีผู้มาสั่งว่าสิ่งใดก็เชื่อฟังไม่หนักแน่นตรึกตรองดูให้ละเอียด

คำรบเจ็ดมีแต่น้ำใจโมโหหันไม่เลือกคนดีใช้กลับให้คนชั่วเป็นใหญ่บัญชาการทหารมักเสียใจ

คำรบแปดถือตัวว่าดีไม่มีใครเสมอ ทำการไม่ปรึกษานายทัพนายกอง

คำรบเก้าไม่เอาใจของตัวเป็นแน่ ฟังแต่คำคนพูดเพราะเชื่อถือเอาถ้อยคำมาทำศึก

คำรบสิบตัวเป็นแม่ทัพไปที่เปลี่ยวแลทางกันดารก็มิได้มีเมตตาแก่ทแกล้วทหาร

โทษสิบประการนี้ถ้าผู้ใดสละมิได้ ก็ไม่ควรเป็นแม่ทัพ[๑๙๗]

ความเมื่อเตียวเหลียงเกลี้ยกล่อมฮั่นสิ้นให้ไปทำราชการกับพระเจ้าฮั่นอ๋อง เตียวเหลียงได้กล่าวถึงกระบี่วิเศษสามเล่ม และกล่าวถึงว่าผู้ที่จะถือกระบี่นั้นจะต้องปฏิบัติเช่นไร ในส่วนของกระบี่ง่วนโชยนั้นก็ได้ กำหนดคติสำหรับแม่ทัพไว้เช่นกัน คือ

...ประการหนึ่งจะทำการสิ่งใดให้ทำแต่โดยสุจริต
ประการหนึ่งไว้น้ำใจเป็นธรรม ควรแก่ยศฐาศักดิ์รู้ผิดชอบ
ประการหนึ่งมีปัญญารู้จักกลอุบายทำลายกลข้าศึก
ประการหนึ่งจะพูดสิ่งใดให้คนเชื่อ
ประการหนึ่งมีน้ำใจมั่นไม่พยาบาท
ประการหนึ่งมีน้ำใจห้าวหาญในการณรงค์
ประการหนึ่งมีอาญาสิทธิ์จงแท้
ประการหนึ่งกึงจัดของมาแจกจ่ายไพร่ควรแก่การให้เสมอกัน[๑๙๘]

---

[๑๙๗] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๓๕๔-๓๕๖.

[๑๙๘] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๓๑๑.

ส่วนธรรมที่มีลักษณะเป็นคำสอนที่แทรกอยู่ในเนื้อเรื่องนั้น ก็ปรากฏว่าเป็นคำสอนสำหรับผู้ที่เป็นแม่ทัพเช่นกัน ดังความเมื่อเสียวโหถามฮั่นสิ้นว่าถ้าฮั่นสิ้นได้เป็นแม่ทัพจะคิดการเช่นไร ฮั่นสิ้นตอบว่า

> *...ถ้าข้าพเจ้าได้เป็นแม่ทัพ จะบังคับคนนับแสนให้สิทธิ์ขาด แม้นถ้าจะตั้งค่ายมั่นจะให้ตั้งเหมือนภูเขาใหญ่ ใจทหารจึงจะไม่สะดุ้งสะเทือน แม้นจะเดินทัพจะเอาอย่างแม่น้ำอันไหลเชี่ยว ถึงข้าศึกจะตั้งสกัดอยู่เหมือนสวะปะน้ำเชี่ยวหรือจะทนได้ ถ้าใช้ทหารไปทำศึกเสียทีจวนจะถึงที่ตาย ข้าพเจ้าจะช่วยไว้ให้กลับคืนได้ชัยชำนะ จึงจะเห็นว่าเป็นแม่ทัพเทวดา แม้นทหารจะไม่กล้า ข้าพเจ้าจะคิดโดยแยบคายให้องอาจจงได้ ถึงศัตรูจะคิดกลอุบาย พึงจะทำลายกลนั้นให้เสีย จึงจะนับว่าชำนาญศึก ถ้าจะมีคนแต่สิบหมื่นจะยกไปตั้งล้อมข้าศึกให้เห็นว่ารบถึงร้อยหมื่น ประการหนึ่งสังเกตฤกษ์ล่างแลฤกษ์บนดูกำลังตนกำลังทหารต้องตำรับด้วยที่เรียนรู้แล้วจึงจะทำการ ถ้าจะทำกลอุบายก็จะคิดแพ้เสียก่อน จึงจะตรึกตรองเอาชัยชำนะ...*[๑๙๙]

ดังได้กล่าวแล้วในข้างต้นว่า ธรรมของผู้ที่เป็นแม่ทัพได้รับการให้ความสำคัญมากกว่าธรรมของผู้ที่เป็นกษัตริย์และผู้สำเร็จราชการ ดังจะเห็นได้จากธรรมที่อยู่ในลักษณะของการเป็นตำราในไซ่ฮั่นก็มีการกล่าวถึงตำราสำหรับผู้ที่เป็นแม่ทัพมากกว่ากษัตริย์หรือผู้สำเร็จราชการ

---

[๑๙๙] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๓๔๔, เน้นโดยผู้เขียน.

ความอีกประการหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่า ไซ่ฮั่นให้ความสำคัญกับผู้ที่เป็นแม่ทัพ คือ การปรากฏเรื่องอาญาสิทธิ์ของผู้ที่เป็นแม่ทัพในการทำสงคราม ซึ่งไม่พบกรณีเช่นนี้ในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่กลับปรากฏความในลักษณะนี้ในสามก๊กฉบับใหม่ ดังความตอนที่เตียวโก๋แอบอ้างรับสั่งให้เตียวเสียงถือหนังสือมาถึงเจียงหำและแม่ทัพนายกอง *"...ในท้องตรานั้นว่ารับสั่งพระเจ้ายี่ซี่ฮ่องเต้ตรัสสั่งประการใดก็สิทธิ์ขาด **ครั้นยกออกจากเมืองแล้วการในกองทัพก็เป็นสิทธิ์อยู่กับผู้ซึ่งเป็นแม่ทัพ...**"* [๒๐๐]

---

[๒๐๐] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๑๔๒, เน้นโดยผู้เขียน. สันนิษฐานได้ว่าความตอนนี้น่าที่จะเป็นการแปลโดยมิได้มีการดัดแปลง เนื่องจากเมื่อดูจากสามก๊กฉบับแปลใหม่ของวรรณไว พัธโนทัย ซึ่งแปลจากฉบับของจีนโดยตรง พบว่ามีลักษณะความที่แสดงถึงอาญาสิทธิ์ของผู้ที่เป็นแม่ทัพเช่นเดียวกันกับไซ่ฮั่นซึ่งความดังกล่าวก็ปรากฏขึ้นหลายครั้ง แต่เมื่อดูจากสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) จะพบว่าความในลักษณะดังกล่าวถูกดัดแปลงแก้ไขในทุก ๆ แห่งที่ปรากฏความที่แสดงถึงอาญาสิทธ์ของผู้เป็นแม่ทัพ ดังนั้นการปรากฏความลักษณะนี้ในไซ่ฮั่นอันเป็นเรื่องแปลเช่นเดียวกับสามก๊ก (ซึ่งก็ไม่น่าที่จะมีความแตกต่างกันในด้านวัฒนธรรมทางการเมือง) จึงน่าจะเป็นไปได้ว่าความดังกล่าวเป็นการแปลอย่างตรงไปตรงมาจากต้นฉบับเดิม

การปรากฏของความตอนนี้น่าที่จะอธิบายได้จากภูมิหลังของผู้แปล กล่าวคือ สมเด็จฯ กรมพระราชวังหลังผู้เป็นองค์อำนวยการแปลนั้นทรงเป็นแม่ทัพ ดังนั้นพระองค์จึงมองจากมุมมองของการเป็นแม่ทัพว่า แม่ทัพควรจะเป็นผู้ที่มีอิสระในการตัดสินใจทำการในสมรภูมิโดยที่ไม่ต้องมีหนังสือมาบอกกษัตริย์ว่าจะทำสิ่งใดหรือตัดสินใจที่จะทำอะไร เพราะจะทำให้ล่าช้าซึ่งจะส่งผลต่อการทำศึก ในขณะที่ผู้อำนวยการแปลเรื่องสามก๊ก คือ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ไม่ได้เป็นแม่ทัพ จึงมิได้ตระหนักถึงเรื่องในลักษณะนี้

หรืออาจเป็นไปได้ว่า การปรากฏของความดังกล่าวมีความเกี่ยวเนื่องกับวันเวลาที่ผลิตงานไซ่ฮั่น กล่าวคือ ถ้าไซ่ฮั่นแปลตอนต้นรัชกาลซึ่งความระหองระแหงระหว่างพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯและสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯยังไม่ปรากฏ (ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่ามีภารกิจที่สำคัญที่ต้องรีบจัดการก่อน) ความดังกล่าวก็น่าที่จะสามารถแปลได้อย่างตรงไปตรงมา เพราะไม่กระทบกระเทือนต่อสถานการณ์ในขณะนั้น หรือถ้าเรื่องไซ่ฮั่นแปลขึ้นปลายรัชกาลก็คงเป็นที่แน่ชัดว่าสมเด็จกรมพระราชวังบวรฯไม่มีทางที่จะได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ ดังนั้นความดังกล่าวจึงสามารถที่จะแปลโดยตรงได้

นอกจากนั้น ในไซ่ฮั่นยังปรากฏความซึ่งมีความหมายเดียวกับที่ปรากฏในราชาธิราช ความดังกล่าวนี้สื่อความถึงการที่ขุนนางต้องพบจุดจบเมื่อผู้ที่เป็นกษัตริย์เคลือบแคลงสงสัย ดังความเมื่อพระเจ้าจิ๋นอ๋องให้ลิปุดอุยไปกินเมืองซกเต้เสฉวน เพราะเกรงว่าลิปุดอุยจะก่อการกบฏ ลิปุดอุยเมื่อทราบความในหนังสือแล้วก็กล่าวว่า

> *...ควรหรือพระเจ้าจิ๋นอ๋องเจ๋งมาแคลงหมายจะเอาผิด แม้นมิทำก็จะตายด้วยขัดรับสั่งเห็นจะต้องตามคำโบราณว่ามา ถ้าพระมหากษัตริย์แคลงผู้ใดมิได้เคลื่อนคลาย ความตายก็จะเยี่ยมเยือนอยู่เป็นนิจ เราก็แก่เพียงนี้จะสิ้นชีวิตอยู่บุตรภรรยาและญาติจะพลอยเป็นอันตรายด้วยมั่นคง จำจะตายแต่เราผู้เดียวดีกว่า ว่าแล้วก็กินยาพิษตาย...*[๒๐๑]

ความเคลือบแคลงที่กษัตริย์มีต่อขุนนางในเรื่องไซฮั่นนั้นแตกต่างจากเรื่องราชาธิราช เพราะเน้นหนักลงไปที่ผู้ที่เป็นแม่ทัพ ดังความเมื่อกวยถองยุให้ฮั่นสิ้นเป็นใหญ่ *"...ประเพณีจะหาความชอบทำศึกแทบตัวตายหลายครั้งจึงจะได้บำเหน็จถ้าผิดแต่ครั้งเดียวความชอบซึ่งทำไว้ก็เสื่อมสูญสิ้น"* [๒๐๒]

---

[๒๐๑] เพิ่งอ้าง, ๑ : ๕๔-๕๖, เน้นโดยผู้เขียน.

[๒๐๒] เพิ่งอ้าง, ๓ : ๑๐, เน้นโดยผู้เขียน. เป็นที่น่าสังเกตว่าใน พ.ศ.๒๓๒๘ ครั้งรบพม่าทางเมืองเหนือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯมีพระราชโองการให้เชิญสารตรารับสั่งไปถึงสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ กรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ว่า

> *...บัดนี้ราชการศึกทางเมืองราชบุรี เมืองกาญจนบุรี สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จพระราชดำเนินพยุหยาตราทัพหลวงไปปราบปัจจามิตรได้ชัยชำนะเสร็จแล้ว และราชการข้างหัวเมืองฝ่ายเหนือ แม้กรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์คิดทำไม่สำเร็จ พระเศียรก็จะไม่ได้คงอยู่กับพระกายเป็นแท้...*

หรือความเมื่อฮั่นสิ้นตัดสินใจฆ่าจงลีมวยถวายพระเจ้าฮั่นเต้แต่พระเจ้าฮั่นเต้ก็ให้ฆ่าฮั่นสิ้นเนื่องจากสงสัยว่าฮั่นสิ้นจะคิดไม่ซื่อต่อตน

> *...ฮั่นสิ้นได้ฟังฮั่นเต้ว่าดังนั้นก็ถอนใจใหญ่จึงเหลียวหน้าไปข้างขุนนางทั้งปวงแล้วว่า ตัวเราครั้งนี้ต้องตำราโบราณที่ว่าไว้ว่าพรานนกกับพรานเนื้อนั้นด้วยลักษณะพรานนกนั้นจะรักใคร่ธนูก็แต่ เมื่อตัวต้องการยิงนกนั้น ครั้นสิ้นนกแล้วก็ทิ้งธนูเสียหานับถือไม่พรานเนื้อเล่าถ้าสิ้นเนื้อแล้วก็ประหารชีวิตสุนัขของตัวกินเสีย*[๒๐๓]

จากการวิเคราะห์จะเห็นได้ว่า เรื่องไซ่ฮั่นนั้นอาจจะเป็นวรรณกรรมที่มุ่งสื่อเรื่องความบันเทิงหรือการพิชัยสงคราม หากสิ่งที่ยากที่จะปฏิเสธคือ เรื่อง

---

๒๐๒ (ต่อ)(เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑** : หน้า ๗๕-๗๖.)

และในศึกคราวเดียวกัน เมื่อทัพหลวงของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกหนุนขึ้นมา ได้มีพระราชโองการให้ "...เรือตำรวจขึ้นไปเร่งกองทัพกรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์และเจ้าพระยามหาเสนาให้ยกเข้าตีค่ายพม่า ณ ปากน้ำพิงให้แตกแต่ในวันเดียว แม้นเนิ่นช้าไปจะเอาโทษถึงประหารชีวิต..." (เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗.) เมื่อเสร็จศึกครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้พระราชทานบำเหน็จให้นายทัพนายกองที่มีความชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง *"...ทรงพระกรุณาโปรดเลื่อนให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอกรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ ขึ้นเป็นกรมพระอนุรักษ์เทเวศร์ดำรงพระเกียรติยศในที่กรมพระราชวังบวรสถานภิมุข รับพระบัญชาตามแบบกรมพระราชวังหลังแต่ก่อนมา..."* (เพิ่งอ้าง, หน้า ๗๙.)

๒๐๓ **ไซ่ฮั่น** ๓ : ๒๒๐, เน้นโดยผู้เขียน. การที่กษัตริย์เพ่งเล็งแม่ทัพมากกว่าผู้อื่น (แม้จะมีกรณีของขุนนางฝ่ายพลเรือนอยู่บ้างแต่ก็น้อยราย) น่าที่จะเป็นเพราะแม่ทัพเป็นผู้ที่คุมกำลังไพร่พลในทางปฏิบัติ ซึ่งต่างจากกษัตริย์ที่คุมไพร่พลในทางทฤษฎี ดังนั้นการที่แม่ทัพเป็นฝ่ายคุมกำลังพลจึงย่อมโดนเป็นเป้าเพ่งเล็งมากกว่าขุนนางผู้อื่น

ไซ่ฮั่นมีความหมายทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ แฝงอยู่ตลอดเวลาเช่นเดียวกับเรื่องราชาธิราชและสามก๊ก ดังจะเห็นได้จากการให้ความสำคัญกับเรื่องของการมีสติปัญญาทั้งของผู้ที่เป็นผู้นำและขุนนาง

ในส่วนของสติปัญญาที่ปรากฏกับผู้ที่เป็นผู้นำนั้น พบว่าการมีสติปัญญาของผู้นำถูกผูกติดอยู่กับเรื่องของการเป็นผู้มีบุญญาบารมี อีกทั้งการเป็นผู้มีบุญญาบารมีและปัญญาบารมียังผูกติดอยู่กับเรื่องของภาระและหน้าที่ในการทำนุบำรุงแผ่นดินมุขมาตยราชมนตรีเสนาบดีข้าทหารตลอดจนไพร่บ้านพลเมืองทั้งปวง

ในส่วนของการมีสติปัญญาของขุนนางนั้น เป็นที่ปรากฏอย่างชัดเจนว่าไซ่ฮั่นให้ความสำคัญกับขุนนางที่เป็นขุนนางฝ่ายทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เป็นแม่ทัพ ซึ่งก็เนื่องมาจากภูมิหลังขององค์อำนวยการแปลที่ดำรงตำแหน่งทางการทหารมาตลอด อีกทั้งการมีสติปัญญาของขุนนางนั้นสะท้อนให้เห็นถึงบุญญาภิสมภารของผู้ที่เป็นผู้นำ เพราะขุนนางที่มีสติปัญญาเกิดมาเพื่อจะประกอบบุญของผู้นำ จึงทำให้ขุนนางผู้มีสติปัญญาจำต้องเลือกที่จะเข้าสวามิภักดิ์ต่อผู้นำที่มีความเหมาะสมเท่านั้น เพราะผู้นำที่มีความเหมาะสมจะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองในการทำราชการ ในทางตรงกันข้าม ถ้าขุนนางผู้มีสติปัญญาเข้าสวามิภักดิ์ต่อผู้นำที่ไม่มีความเหมาะสม ผู้นำดังกล่าวนี้ก็จะนำมาซึ่งความวิบัติซึ่งอาจถึงแก่ชีวิตตนและครอบครัวได้

นอกจากนั้นแล้วเรื่องไซ่ฮั่นยังบรรจุธรรมหรือข้อควรประพฤติปฏิบัติตนของเหล่าชนชั้นนำอันประกอบด้วย กษัตริย์ ผู้สำเร็จราชการ ขุนนาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่ทัพ ข้อควรประพฤติปฏิบัติเหล่านี้เปรียบเสมือนเครื่องชี้นำในอุดมคติว่า ผู้ใดควรจะประพฤติปฏิบัติตัวเช่นไรซึ่งเสมือนกับเป็นบรรทัดฐานของชนชั้นนำในสมัยนั้น

สรุป

มักเป็นที่เข้าใจกันมาแต่เดิมว่าวรรณกรรมจำนวนมากที่ถูกเขียนหรือแปลขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นเพียงเรื่องของการชำระฟื้นฟูตามจารีตที่มีมาแต่เดิม หากเมื่อพิจารณาเนื้อหาสาระที่ปรากฏแล้ว จะพบว่าวรรณกรรมมีความสัมพันธ์ที่โยงใยกับบริบททางการเมืองในช่วงเวลานั้นอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น ซึ่งดูเหมือนว่าจะมีความคล้ายคลึงกันมากทั้งในแง่รูปแบบการนำเสนอ และสารัตถะที่ปรากฏ กล่าวคือ เป็นเรื่องของการสถาปนาราชวงศ์ใหม่โดยผู้นำคนใหม่ซึ่งมี "ปัญญา" เป็นคุณลักษณะที่สำคัญโดยเฉพาะในกรณีของสามก๊กและไซ่ฮั่น นั้นค่อนข้างที่จะมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันมาก เนื่องจากเป็นงานที่แปลมาจากแหล่งเดียวกัน คือในขณะที่สามก๊กกล่าวถึงเรื่องราวของการรวบรวมอาณาจักรภายหลังจากการแตกแยกวุ่นวายให้กลับคืนสู่สภาวะปรกติ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ทำหน้าที่พลิกฟื้นความเป็นเอกภาพของแผ่นดินก็คือ ขุนศึก ส่วนในไซ่ฮั่นนั้น ก็เป็นเรื่องราวของการตั้งราชวงศ์โดยขุนศึกเช่นเดียวกัน แต่กระนั้นก็ตามแม้ราชาธิราชจะมิได้มาจากแหล่งเดียวกับสามก๊กและไซ่ฮั่น แต่วรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องกลับสอดประสานไปในทิศทางเดียวกัน อีกทั้งยังสอดคล้องกับวรรณกรรมเรื่องสำคัญ ๆ ร่วมสมัยอีกด้วย ดังนั้นงานวรรณกรรมดังกล่าวจึงไม่น่าที่จะเป็นพระราชภารกิจตามประเพณี และคงจะมิได้มุ่งสื่อเรื่องพิชัยสงครามเป็นหลักดังเป็นที่เข้าใจกัน หากน่าจะมีวัตถุประสงค์ในการกล่อมเกลาทางการเมืองแฝงอยู่ด้วย โดยภาพความหมายทางการเมืองที่แฝงอยู่นั้นสามารถอธิบายโยงใยสัมพันธ์กันภายใต้กรอบของ "คุณสมบัติ" เชิงอุดมคติ กล่าวคือ

(๑) คุณสมบัติของผู้ที่เป็นกษัตริย์

วรรณกรรมเรื่อง ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น ต่างสะท้อนภาพคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นกษัตริย์/ผู้นำ โดยให้ความสำคัญกับการเป็นผู้มีสติปัญญาซึ่งเป็นภาพสะท้อนของภาวะการเป็นผู้มีบุญว่าเป็นผู้มีความเหมาะสมในการขึ้นครองราชย์ การให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวทำให้สิทธิธรรมของการขึ้นครองราชย์โดยการสืบสันตติวงศ์ลดความสำคัญลง เนื่องจากภาวะการเป็นผู้มีบุญญาบารมีนั้นไม่สามารถถ่ายทอดโดยการสืบสายตระกูลได้ แต่เป็นอาณาบารมี (charisma) เฉพาะบุคคล ดังนั้นสามัญชนอย่างมะกะโทหรือพระมหาปิฎกธรในเรื่องราชาธิราช และเล่าปั่งในเรื่องไซ่ฮั่น จึงมีโอกาสที่จะเป็นกษัตริย์ รวมถึงกรณีของพระยาน้อยและเล่าปี่ ซึ่งแม้ว่าบุคคลทั้ง ๒ จะเป็นเชื้อพระวงศ์กษัตริย์ แต่ทั้งพระยาน้อยและเล่าปี่ก็มิใช่ผู้ที่กษัตริย์มีพระราชประสงค์ที่จะให้ครองราชย์สืบต่อจากพระองค์

ไม่เพียงแต่ในวรรณกรรมเรื่องราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่นที่ให้ความสำคัญกับการมีบุญและสติปัญญา วรรณกรรมร่วมสมัยเรื่องอื่นก็ตระหนักถึงคุณสมบัตินี้เช่นกัน เป็นต้นว่าในพระราชปุจฉาที่รัชกาลที่ ๑ ให้เผดียงถามสมเด็จพระสังฆราชและพระราชาคณะว่า พระบรมโพธิสัตว์เป็นพระเจ้าสมมติวงศ์หรือเป็นพระอินทร์ สมเด็จพระสังฆราชและพระราชาคณะถวายวิสัชนา ความตอนหนึ่งว่า *"...พระบรมโพธิสัตว์...มีปัญญาอานุภาพยิ่งกว่ามนุษย์ทั้งหลายจึงตั้งให้เป็นกษัตริย์ชื่อว่าพระเจ้าสมมติวงศ์..."* [๒๐๔] หรือในไตรภูมิโลกวินิจฉยกถา หรือแม้แต่ในลิลิตนิทานอิหร่านราชธรรมซึ่งเป็นเรื่อง

---

[๒๐๔] "พระราชปุจฉาที่ ๔" ใน **พระราชปุจฉาในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๕**, (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๓) ๑ : ๒๑.

ของอิหร่าน แต่ในเนื้อหาสาระกลับเจือไปด้วย กลิ่นอายของพุทธศาสนา เช่น การกล่าวถึงศีล ๕ และศีล ๘[๒๐๕] หรือการกล่าวถึงการที่กษัตริย์ใช้ *"พระมหาปัญญา"* ในการตัดสินคดีความต่าง ๆ[๒๐๖] เป็นต้น

นอกจากคุณสมบัติดังกล่าวแล้ว คุณสมบัติของผู้ที่เป็นกษัตริย์หรือผู้นำยังถูกกำหนดให้มีภารกิจต่ออาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายในอาณาจักร กล่าวคือ ในราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น ได้กล่าวถึงหน้าที่ที่กษัตริย์หรือผู้นำจะต้องมีต่อไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน โดยกษัตริย์หรือผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความโอบอ้อมอารี กระทำการเพื่อยังประโยชน์สุขแก่อาณาประชาราษฎร์ โดยเฉพาะในราชาธิราช ซึ่งมีวัฒนธรรมทางการเมืองใกล้เคียงกับไทยมากกว่าสามก๊กและไซ่ฮั่นซึ่งเป็นเรื่องของจีน ได้กล่าวถึงพระราชภารกิจของกษัตริย์ทั้งในทางพระราชอาณาจักรและการฝ่ายศาสนจักร โดยพระราชภารกิจดังกล่าวนี้มุ่งที่จะยังพระศาสนาเจริญรุ่งเรืองและยังประโยชน์สุขให้แก่สัตว์โลกทั้งปวงให้พ้นจากโอฆสงสาร

พระราชกิจของกษัตริย์ถูกกล่าวถึงอย่างให้ความสำคัญมากในวรรณกรรมร่วมสมัยอื่น ๆ อีกเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายหลายฉบับที่ตราขึ้นในสมัยนี้ เพราะโดยปกติแล้วธรรมชาติของกฎหมายจะไม่เหมือนกับวรรณกรรม เพราะในกฎหมายจะมีการแสดงเจตนารมณ์ของการบังคับหรือการลงโทษไว้ชัดเจน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ากฎหมายที่ตราขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ โดยเฉพาะกฎหมายที่ตราขึ้นในช่วงต้น ๆ รัชกาลหลายฉบับกลับไม่ได้มุ่งหวังที่จะใช้บังคับหรือลงโทษ หรืออาจกล่าวได้ว่ากฎหมายเหล่านั้นมิได้มุ่งที่จะหวังผลในการปฏิบัติเหมือนกฎหมายโดยทั่วไป แต่กฎหมายดังกล่าวมุ่งแสดงเจตนารมณ์ของผู้ปกครองมากกว่าเห็นได้จากสาระที่ปรากฏในกฎหมาย

---

[๒๐๕] ลิลิตนิทานอิหร่านราชธรรม (ประชุมปกรณัม), (กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๕), ๑ : ๖๕.

[๒๐๖] โปรดดูรายละเอียดใน เพิ่งอ้าง.

จากการศึกษาพบว่า กฎหมายที่ตราขึ้นไม่ได้เป็นกฎหมายที่สะท้อนแค่เฉพาะพระราชอำนาจอันมีอยู่ล้นพ้นของกษัตริย์ เช่นที่ได้ปรากฏในปลายอยุธยา ซึ่งแม้ว่าในสมัยอยุธยาจะมีคติเกี่ยวกับกษัตริย์ที่ทรงเป็นพระโพธิสัตว์เช่นกัน[๒๐๗] หากคติดังกล่าวไม่ได้ถูกเน้นมากเท่ากับสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ดูเหมือนว่ากษัตริย์อยุธยาจะคงความศักดิ์สิทธิ์ในตัวเอง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพลังของแนวคิดแบบเทวราช ดังจะเห็นได้ชัดเจนจาก *พระราชกำหนดเก่า* ความตอนหนึ่งว่า

> *อนึ่งแผ่นดินเปนใหญ่แต่สมเดจ์พระมหากษัตริย์ ด้วยเหตุว่าพระมหากษัตรเจ้านั้นเปนสมมุติเทวดา จะให้ผู้ใหญ่เปนผู้น้อย ๆ ผู้น้อยเปนผู้ใหญ่ก็ได้ถ้าสมเด็จพระมหากระษัตรมีพระราชโองการด้วยกิจสิ่งใด ๆ ก็ดีดุจดั่งขวานฟ้าถึงมาทว่าผ่าถูกต้องต้นไม้แลภูเขามิอาจ์สามารถจทนทานได้ย่อมจะหักทำลายไป ถ้าจะมีพระราชโองการตรัสสั่งให้ห้ามสิ่งใดก็ขาดเปนสิทสิ่งนั้น...*[๒๐๘]

หากแต่พระราชอำนาจที่ปรากฏในกฎหมายที่ตราขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ นั้น มีการโยงใยกับพระราชภารกิจของกษัตริย์ที่ควรมี เช่นเดียวกับการที่พระโพธิสัตว์ทรงมีพระเมตตาที่จะนำสัตว์โลกทั้งปวงให้พ้นจากห้วงทุกข์ ดังความตอนหนึ่งใน*พระราชกำหนดใหม่ซึ่งตราขึ้นในปี พ.ศ.๒๓๒๘*

---

[๒๐๗] ความคิดที่ว่ากษัตริย์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์นั้นเป็นความคิดที่มีปรากฏมานานแล้ว หลักฐานชิ้นแรกคือไตรภูมิพระร่วงของพระเจ้าลิไทแห่งกรุงสุโขทัย (โปรดดูรายละเอียดใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, **ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา**, หน้า ๒-๕๓. และ สายชล วรรณรัตน์, "พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมือง", หน้า ๑๗๖-๑๗๗ และ ๒๐๕).

[๒๐๘] "พระราชกำหนดเก่า มาตรา ๕๐" **กฎหมายตราสามดวง**, หน้า ๖๘๕.

...ด้วยพระบาทสมเดจพระพุทธิเจ้าอยู่หัวทุกวันนี้ทรงพระมหากรุณาทำนุบำรุงสัตวโลกยทั้งปวงให้ตั้งอยู่ในศีลสุจริต และพระวรพุทธศาสนาวันทนารุ่งเรืองสืบไปแลทรงพระราชศัทธาบัติสังขรณด้วยพระหัตบ้างให้ข้าทูลอองทุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยไปบัติสังขรณพระพุทธรูปพระสถูปพพระเจดีวัดอารามบ้าง ลงรักปิดทองรุ่งเรืองให้เปนที่ไหว้ที่บูชาแก่เทพามนุษทังปวงเปนอันมาก เพื่อจะให้เปนอุปนิไสยปะจัยแก่พระพุทธภูมปดเจกภูมอรหัตภูมพ้นจากสงสารจุตุราบายอารามเจดียถานทังปวงรุ่งเรืองกว่าแต่ก่อน...[๒๐๙]

เป็นที่น่าสังเกตคือมีพระราชกำหนดใหม่หลายฉบับที่เมื่อดูจากสาระแล้วไม่น่าที่จะเป็นไปได้ว่ามีการหวังผลในเชิงการใช้อำนาจบังคับ เพราะเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับการแผ่นดินโดยตรง หากเป็นเรื่องที่ว่าด้วยข้อประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา เป็นต้นว่า พระราชกำหนดใหม่มาตรา ๓๓ ที่สั่งสอนพุทธโอวาทปาติโมกข์ ที่ทรงมีพระราชประสงค์ให้สรรพสัตว์ในพระราชอาณาจักรบำเพ็ญศีลและธรรม

หรือในพระราชกำหนดใหม่มาตรา ๓๕ ที่ห้ามไม่ให้นับถือพระภูมิเทพารักษ์มากไปกว่าพระไตรสรณคมน์[๒๑๐] หรือการที่ทรงให้คำอธิบายเกี่ยวกับศีล ๕ ศีล ๘ และศีล ๑๐ ไว้โดยละเอียด[๒๑๑] แต่พระราชกำหนดใหม่เหล่านั้น

---

[๒๐๙] "พระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๑๓" เพิ่งอ้าง, หน้า ๗๒๒.

[๒๑๐] โปรดอ่านรายละเอียดใน "พระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๓๕" เพิ่งอ้าง, หน้า ๗๕๔-๗๕๖.

[๒๑๑] โปรดอ่านรายละเอียดใน "พระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๓๖" เพิ่งอ้าง, หน้า ๗๕๖-๗๖๒.

ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงพระราชภารกิจของกษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งมีหน้าที่ที่จะนำอาณาประชาราษฎรทั้งหลายให้หลุดพ้นจากห้วงสังสารวัฏไปสู่ทางแห่งพระนิพพาน ความคิดดังกล่าวเช่นนี้มีปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนใน *พระราชกำหนดที่ตราขึ้นในปี พ.ศ.๒๓๒๕* ดังความตอนหนึ่งว่า

> *...สมเดจพระพุทธิเจ้าทั้งปวง เมื่อบำเพญพระบาระมีมาในวัตสงสารย่อมมีพระกรรุณาญาณเมตาสัตวโลกยทั้งปวงจะใคร่ให้ได้โลกียศุข แลพระโลกุครศุขเปนมูลพระบารมีมาแม้นเสวยพระชาติเปนบรมกระษัตรหาพระพุทธสาศนามิได้สัตวทังปวงก็อาไศรยบรมมะหากระษัตรผู้สร้างพระบารมี ย่อมมีพระกรรุณาชักชวนสมณพราหมณอนาปรชาราษฎรให้ตั้งอยู่ในกุศลสุจริตก็คุ้นเคยเข้าไปในการกุศลเมื่อกระทำกาลกิริยาตาย จิตรก็ปรหวัดเข้าเอาอารมณกุศลซึ่งคุ้นเคยนั้น ก็เปนมหามิตรมีกำลัง เกียจกรรกำบังบาปเสียได้ก็ขึ้นไปเสวยสวรรคสมบัติมนุษยสมบัติเพราะพระโพธิสัตว์เจ้าเปนท้าวพญามีพระกรรุณาชักนำสัตวฉนี้ก็เปนหย่างทำเนียมมา...*[๒๑๒]

นอกจากกฎหมายแล้วในบานแผนกของ*ไตรภูมิโลกวินิจฉยกถา* ก็มีการกล่าวถึงพระราชภารกิจของพระโพธิสัตว์เช่นกัน

> *...สมเด็จพระบรมโลกนาถ พระบาทบพิตรพระเจ้าอยู่หัวบรมธรรมมิกราชาธิราชผู้ประเสริฐ...ทรงพระราชศรัทธาปราถนา*

---

[๒๑๒] "พระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๓๖" เพิ่งอ้าง, หน้า ๗๕๖, เน้นโดยผู้เขียน.

พระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณ ตั้งพระหฤทัยทะนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองบ่มิได้ละเลยในการกุศลที่จะบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ เป็นอันมาก ทรงสร้างพระพุทธรูปพระสถูป พระเจดีย์ พระวิหาร พระอุโบสถ พระอารามหลวง รจนาไว้เพื่อจะให้เป็นสักการบูชาแก่ฝูง เทพยดาแลมนุษย์ทั้งปวง แล้วพระราชทานจตุปัจจัยทั้ง ๔ แลนิจภัต คิดลานภัต แก่ภิกษุสงฆ์ทั้งปวง เพื่อจะให้เป็นกำลังบอกกล่าวเล่าเรียนเพ็ญเพียรในฝ่ายคันถธุระแลวิปัสสนาธุระปรารถนาจะยังภิกษุสงฆ์แลสามเณรทั้งปวง ให้ยิ่งด้วยศีลคุณ แลสมาธิคุณ ปัญญาคุณ จะให้เป็นรากเหง้าแห่งพระพุทธศาสนา ทรงพระราชศรัทธาและพระราชอุตสาหะ ในกองการกุศลนั้นมีกำลัง...แต่งเป็น "ไตรภูมิกถา" บทนี้ เพื่อจะให้สาธุชนทั้งปวงรับพระราชทานฟัง แล้วจะให้บังเกิดความเลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนานั้น... ประการหนึ่งทรงพระราชศรัทธาปรารถนา จะให้เป็นประโยชน์ทั่วไปแก่สรรพสัตว์อันหนึ่งจะให้เป็นปัจจัยจะให้ได้ตรัสแก่พระสมันตญาณอันประเสริฐ...แต่งเพิ่มเติมเข้าให้พิศดารจะได้เป็นธรรมทานอันล้ำประเสริฐ เป็นที่เกิดกองการกุศล ให้สำเร็จผลประโยชน์แก่ผู้อ่านแลผู้ฟังนั้นเป็นอันมากกว่ามาก...[๒๑๓]

เช่นกันกับในบานแผนกของ*รามเกียรติ์* ก็มีการกล่าวถึงพระราชภารกิจของกษัตริย์ผู้เป็นพระโพธิสัตว์

---

[๒๑๓] พระยาธรรมปรีชา (แก้ว), อ้างแล้ว, ๒, ๑ : ๑-๓.

...สมเด็จบรมธรรมฤกราช พระบาทดำรง ทรงพิภพลุ่มล่าง พ่าง พระนารายณ์ผายแผ่นพื้นสิมาออกกว้าง สร้างสรรค์สิ่งมิ่งเมือง เรืองรัตนรจิตร มีพระกมลอิษฎารมณ์ อุดมด้วยพระญาณพันลึก ศรัทธาธึกบำเพ็ญ ปองเป็นพระสรรเพ็ชญ์ เผด็จมัจฉริยะจำราญ ผลาญสงสารจักร หักด้ามข้ามโอฆโยคเกษมเปรมโปรดสรรณ โยชน์นิกรเกื้อกู้ ผู้จะทำเป็นอันยาก ธก็เปลื้องปลากทรัพย์ด้วยง่าย จ่ายแจกแลกบุญบ่เบื่อ เผื่อผลทำงานบ่มีเหื้อง เบื้องพระไตรปิฎก เพียญชนะบกพิปลาส เยียวจะชูพระศาสนจำเริญ...ยกสังคายนาย หมายเป็นเบญจวาร...ทรงพระประตยาคบูชิตอุทิศถวายเวน เกณฑ์กุศลบ่ร้าง แล้วก็แปลงสร้างอาวาส...สมญาวัดพระเชตุพน ...ทรงประสาทราชเอารสเงินทองทดไถ่แทน ผู้แคลนลาภ จากจน...[๒๑๔]

การสร้างความชอบธรรมให้กับสิทธิธรรมในการขึ้นเป็นกษัตริย์ โดยการให้ความสำคัญกับเรื่องของคุณสมบัติและภารกิจหน้าที่ของผู้ที่เป็นกษัตริย์ ทำให้การอ้างเรื่องการสืบสันตติวงศ์เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการขึ้นครองราชย์ เพราะผู้ที่เป็นกษัตริย์จะต้องพิสูจน์ว่าตนเป็นผู้ที่มีบุญญาบารมีเหนือกว่าผู้อื่น ซึ่งบุญญาบารมีในที่นี้ให้ค่ากับเรื่องของปัญญาบารมี อีกทั้งยังต้องปฏิบัติภารกิจทั้งทางโลกและทางธรรม เมื่อเป็นเช่นนั้นการสืบสายตระกูลจึงไม่ใช่การกำหนดผู้ที่มีความเหมาะสมต่อการขึ้นเป็นกษัตริย์ แม้ว่าจะได้รับมอบหมายให้ขึ้นสืบราชบัลลังก์ต่อ ก็ต้องมีอันเป็นไปให้คลาดคลาจากราชสมบัติ

---

[๒๑๔] พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์, ๑ : ๑-๓.

(๒) คุณสมบัติของผู้ที่เป็นขุนนาง

ไม่เพียงแต่ผู้ที่เป็นกษัตริย์เท่านั้นที่ต้องมีสติปัญญาเป็นคุณสมบัติ ในราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น ก็ให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาของขุนนางเช่นเดียวกัน จะเห็นได้ว่าตัวละครที่เป็นขุนนางทั้งฝ่ายพลเรือนและทหาร เป็นต้นว่า มังกันจี อำมาตย์ทินมณีกรอด สมิงพระราม และสมิงอายมนทะยา ในราชาธิราช ขงเบ้ง สุมาอี้ ลกเจ๊ก กวนอู และเตียวหุยในสามก๊ก เตียวเหลียง ฟั่มแจ้ง ฮั่นสิ้น หยินโป้และแพอวดในไซ่ฮั่น ต่างก็ถูกกล่าวถึงว่าเป็นขุนนางผู้มีสติปัญญา

การมีสติปัญญาของขุนนาง เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากประการหนึ่ง กล่าวคือ การมีขุนนางที่มีสติปัญญานั้นเป็นการแสดงให้เห็นถึงการมีพระบารมีของกษัตริย์ที่นอกเหนือไปจากการครอบครองวัตถุที่เป็นเลิศในแผ่นดิน เป็นต้นว่า ช้างเผือก ปราสาท เครื่องราชกกุธภัณฑ์ ฯลฯ

ไม่เพียงแต่ในงานวรรณกรรมราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น พบว่ามีการให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาของขุนนางในวรรณกรรมร่วมสมัยอื่น ๆ ดังปรากฏในไตรภูมิโลกวินิจฉยกถา และสังคีติยวงศ์ เกี่ยวกับเรื่องแก้ว ๗ ประการของพระยาจักรพรรดิ อันได้แก่ ขุนพลแก้ว

> *...อันว่าขุนพลแก้ว อันอาจให้สำเร็จซึ่งสรรพกิจทั้งปวงก็บังเกิดขึ้น...ขุนพลแก้วนั้นใช่อื่นใช่ไกล คือพระราชบุตรผู้ใหญ่แห่งสมเด็จพระบรมจักรพรรดิราช...ขุนพลแก้วนั้นมีปัญญาเฉลียวฉลาดหลักแหลมว่องไวอยู่โดยปกติแล้วเมื่อทิพรัตนะจักรแก้วมาตรว่าบังเกิดขึ้นนั้น อันว่าปรจิตต ญาณหยั่งรู้น้ำจิตแห่งบุคคลผู้อื่น ก็บังเกิดแก่ขุนพลแก้ว ด้วยอานุภาพบุญปุริมกรรมก่อน*

ของตน อาศัยอานุภาพบรมจักรพรรดิ์เป็นปัจจัยขุนคลังแก้ว[๒๑๕] *นั้นรู้จิตวารน้ำใจแห่งบริษัทในที่ ๑๒ โยชน์ อันข่มขี่ซึ่งบุคคลอันร้ายกาจ หยาบช้าให้เสียทุรยศอันร้าย แลยกยอซึ่งบุคคลอันดีสวามิภักดิ์ต่อสมเด็จบรมจักรพรรดิ์ อาจสังเกตกำหนดได้ว่าคนนี้กระทำให้เป็นประโยชน์ คนนี้กระทำมิให้เป็นประโยชน์แก่พระมหากษัตริย์ ขุนพลแก้วนั้น ครั้นเห็นอานุภาพแห่งตนแล้วก็ชื่นชมโสมนัส...ทำราชกิจสนองพระเดชพระคุณ มิให้ขุ่นข้องเคืองพระทัยในราชกิจทั้งปวง...*[๒๑๖]

หรือ

ครั้งใดพระยาจักรพรรดิมีพระจำนงจะระงับหัวเมืองใหญ่น้อยที่กำเริบแลเสด็จด้วยโยธาหารทั้งหลาย ครั้งนั้นขุนพลแก้วก็รู้ก่อนแล้ว ก็มีโยธาหาญทั้งปวงทรงรูปโฉมอันสง่างาม สามารถจะย่ำยีปรปักษ์ให้เข็ดขามมา ชุมนุมกันแต่ที่นั้น ๆ ฝ่ายว่าเสนาข้าศึกก็แตกตื่นปราชัยหนีไปในขณะที่ได้เห็นนั้นเอง[๒๑๗]

หรือการกล่าวถึงการแต่งตั้งขุนนางของกษัตริย์ เป็นที่น่าสังเกตว่าจะพิจารณาจากการมีสติปัญญาเป็นส่วนมาก เป็นต้นว่าในพระราชนิธิยกศัพท์แปล[๒๑๘]

การให้ความสำคัญกับการมีคุณสมบัติ "สติปัญญา" ทำให้ความสำคัญในเรื่องของชาติตระกูลลดลง พบว่าในราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น ขุนนาง

---

[๒๑๕] เข้าใจว่าหนังสืออาจพิมพ์ผิดไป ที่จริงแล้วควรเป็นขุนพลแก้วมากกว่า เนื่องจากเรื่องของขุนคลังแก้วนั้นได้พูดถึงแล้วก่อนหน้านี้

[๒๑๖] พระยาธรรมปรีชา (แก้ว), อ้างแล้ว, ๒ : ๒๐-๒๑.

[๒๑๗] สมเด็จพระพนรัตน์, สังคีติยวงศ์, หน้า ๔๓๒

[๒๑๘] โปรดดูเชิงอรรถที่ ๕๐ บทวิเคราะห์สามก๊กและไซฮั่น.

ที่เข้ามาสวามิภักดิ์นั้นล้วนแต่เป็นสามัญชนที่มีสติปัญญาความสามารถในการทำศึกสงคราม การรับผู้หนึ่งผู้ใดเข้ามาเป็นขุนนางก็เกิดจากการที่ขุนนางแสดงความสามารถให้เป็นที่ปรากฏ เป็นต้นว่า กรณีของสมิงอุบากองที่ใช้สติปัญญาช่วยพระเจ้าราชาธิราชในการวางอุบายถอยทัพ หรือการได้เกียงอุยของขงเบ้งเพื่อให้มาเป็นกำลังของเล่าปี่ หรือการที่เตียวเหลียงให้ฮั่นสิ้นไปเป็นแม่ทัพของฮั่นอ๋อง

การลดความสำคัญในเรื่องชาติตระกูลของผู้ที่จะเป็นขุนนางนั้น มีปรากฏในพระราชกำหนดใหม่ซึ่งตราขึ้นในปี พ.ศ.๒๓๒๗ ความตอนหนึ่งว่า *"ให้พินิจพิเคราะดูคุนานุรูปผู้ซึ่งจะเข้ามาทำราชการนั้นถ้ามีบิดามารดายาติพี่น้องที่อาไศรยกินอยู่มีเย่าเรือนเปนหลักแหล่งแล้ว ก็เปนคนสัจซื่อมีสะติปัญญาอัชฌาไศรยความลอายยอดสู รู้ผิดชอบมีคุณวุทธสมควร จึ่งให้รับทูลเกล้าฯ ถวายไว้ ใช้ราชการ..."* [๒๑๙] ซึ่งต่างจากความในพระราชกำหนดเก่าที่กำหนดมาตรฐานของผู้ที่จะเข้ารับราชการว่าต้องประกอบด้วย *"...วุธิสี่ประการ คือ ชาติวุทธิ ไวยะวุทธิ คุณวุทธิ ปัญญาวุทธิ"* [๒๒๐] และ *"อะธิบดีสี่ประการ"* [๒๒๑] ในคำอธิบายถึงชาติวุฒินั้นมีกล่าวไว้ว่าจะต้องเป็นผู้ที่มี *"...กระกูลเปนอัคมหาเสนา ๆ บดีสืบ ๆ กันมา..."* [๒๒๒] และยังบังคับไว้ในตอนท้ายด้วยว่า *"...ถ้าผู้ใดมิประกอปรด้วยวุทธิสี่ประการและอะธิบดีสี่ประการ แต่ประการใดประการหนึ่งใช้ ถึงคุณานุรูปสมควรก็ดีอย่าให้...ตั้งแต่งผู้นั้น...เปนอันขาดทีเดียว"* [๒๒๓]

---

[๒๑๙] "พระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๓๘" กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๗๖๔.

[๒๒๐] "พระราชกำหนดเก่า มาตรา ๔๐" เพิ่งอ้าง, หน้า ๖๘๔.

[๒๒๑] เพิ่งอ้าง.

[๒๒๒] เพิ่งอ้าง.

[๒๒๓] เพิ่งอ้าง.

การลดมาตรฐานในการเข้ารับราชการในสมัยรัชกาลที่ ๑ น่าจะอธิบายได้จากภูมิหลังของชนชั้นนำในสมัยนั้น โดยเฉพาะรัชกาลที่ ๑ และพระราชวงศ์ประกอบกับเกิดสงครามมาโดยตลอดนับตั้งแต่การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ และสงครามตลอดรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี อีกทั้งการขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ ๑ เป็นการปราบดาภิเษกซึ่งจะต้องมีการกำจัดขุนนางที่ยังคงจงรักภักดีต่อกลุ่มอำนาจเก่าจำนวนหนึ่ง ดังนั้นภาวะ *"...ผู้คนร่วงโรยกว่าแต่ก่อน บุตรแลหลานข้าราชการผู้มีชาตกระกูลเคยทำราชการนั้นมีอยู่น้อย..."* [๒๒๔] จึงปรากฏขึ้น และมีผลทำให้มาตรฐานในการคัดคนเข้ารับราชการต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสถานการณ์ในขณะนั้น

ไม่เพียงแต่การมีสติปัญญา คุณสมบัติที่ขุนนางควรมีประการอื่นก็คือความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อกษัตริย์ ความเก่งกล้าสามารถในการทำศึกสงคราม ดังปรากฏในตัวละครต่าง ๆ ซึ่งแม้ว่าผู้ที่เป็นขุนนางจะเป็นผู้ที่มีสติปัญญาปราดเปรื่อง แต่ขุนนางเหล่านี้ก็ไม่เคยคิดคดทรยศต่อกษัตริย์ของตน ดังในกรณีของมังกันจีในราชาธิราช ขงเบ้งและสุมาอี้ในสามก๊ก และเตียวเหลียงหรือฮั่นสิ้นในไซ่ฮั่น

คุณสมบัติต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ได้ปรากฏเฉพาะในราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น ใน*รามเกียรติ์* ก็ปรากฏบทบาทของขุนนางอันประกอบด้วยคุณสมบัติต่าง ๆ เหล่านี้เช่นกัน ดังความเมื่อหนุมานสังหารสหัสเดชะได้ พระรามตรัสชมหนุมานว่า

มิเสียทีเป็นวงศ์เทเวศ เรืองเดชเลื่องชื่อลือหาญ
ใช้ไหนก็ได้ราชการ ปรีชาเชี่ยวชาญทุกสิ่งไป
กำลังฤทธิรอนขจรจบ ทั้งสามพิภพไม่เปรียบได้
ควรที่ต่างตาต่างใจ ในการรณรงค์ราวี [๒๒๕]

---

[๒๒๔] "พระราชกำหนดใหม่ มาตรา ๓๘" เพิ่งอ้าง, หน้า ๗๖๔.

[๒๒๕] พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ, รามเกียรติ์, ๖ : ๒๔๗.

หรือเมื่อหนุมานสามารถสังหารตรีเมฆได้ พระรามได้ตรัสกับสุครีพ พิเภก และเหล่าสิบแปดมงกุฎว่า

อันวายุบุตรผู้ศักดา *ฤทธาเลิศลบแดนไตร*
แม้นจะหาทิพยสมบัติ ***ดวงแก้วจักรพรรดิพอหาได้***
อันจะหาทหารที่คู่ใจ ***หาไม่ได้เหมือนหนุมาน***
ทั้งสติปัญญาก็สามารถ *ฤทธิรงค์องอาจกล้าหาญ*
ใช้ไหนก็ได้ราชการ *จะประมาณความชอบพันทวี*
....[๒๒๖]

หรือเมื่อหนุมานทำอุบายลวงให้ทศกัณฐ์เชื่อว่าตนเข้ามาสวามิภักดิ์ แล้วก็ทำอุบายเอากล่องดวงใจไปถวายพระราม พระลักษณ์ไม่ทราบในกลอุบายในตอนแรกก็ตรัสประณามหนุมาน เมื่อทราบความจริงแล้วก็ทูลพระรามว่าปัญญาเล่ห์อุบายในการครั้งนี้ยากที่พระองค์จะทราบได้ พระรามได้ตรัสตอบว่า

..... *อันวายุบุตรวุฒิไกร*
ซื่อตรงจงรักภักดี *จะมีสิ่งใดเปรียบก็หาไม่*
ถึงจะเอาดวงดาวอโณทัย *ก็จะได้ดั่งใจไม่ยากนัก*
หนุมานเหมือนหนึ่งขุนพลแก้ว ***หาไม่ได้แล้วทั้งไตรจักร***
....[๒๒๗]

---

[๒๒๖] เพิ่งอ้าง, ๖ : ๓๔๗-๓๔๘, เน้นโดยผู้เขียน.

[๒๒๗] เพิ่งอ้าง, ๘ : ๓๑, เน้นโดยผู้เขียน.

เป็นที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ ในพระราชพงศาวดารทั้งฉบับความกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรีของสมเด็จพระพนรัตน์มีการกล่าวถึงบทบาทของขุนนางผู้ซื่อสัตย์และกล้าหาญ อันได้แก่เรื่อง*พันท้ายนรสิงห์ พระยาพิชัยดาบหัก* และ*นายขนมต้ม* ซึ่งไม่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาหรือกรุงธนบุรีฉบับอื่น เป็นไปได้ว่าภาพบทบาทของขุนนางที่ปรากฏนั้นคงจะเกิดการถ่ายเททางความคิดระหว่างวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องและพระราชพงศาวดาร และเป็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ พระราชพงศาวดารดังกล่าวเป็นความฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ ซึ่งเป็นอีกผู้หนึ่งที่มีความใกล้ชิดกับรัชกาลที่ ๑ มาก

ในส่วนความสัมพันธ์ระหว่างกันนั้น ราชาธิราช ไซ่ฮั่น และ สามก๊ก ต่างก็ชี้ว่า กษัตริย์และขุนนางต่างฝ่ายต่างมีหน้าที่เฉพาะตน และทั้งสองฝ่ายจะต้องมีหน้าที่ต่อกันคือ กษัตริย์เป็นผู้ที่มีพระราชอำนาจสูงสุดในราชอาณาจักร ผู้ใดจะล่วงละเมิดหรือท้าทายพระราชอำนาจมิได้ การที่ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดทำให้ผู้ที่เป็นขุนนางต้องยอมรับในพระราชอำนาจนั้นโดยมิอาจหลีกเลี่ยงได้ ไม่ว่าพระราชอำนาจที่ทรงใช้นั้นจะผิดหรือถูกก็ตาม

อนึ่งในกระบวนการสร้างความชอบธรรมแก่ชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ นั้น จากเรื่องราชาธิราช ยังชี้ให้เห็นประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่ง คือ การที่ราชาธิราชได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างปรมัตถ์สัจจะและสมมติสัจจะที่เกี่ยวข้องกับโลกทัศน์ทางการเมือง ในกรณีนี้ถ้าพิจารณาจากตอนจบของเรื่อง*รามเกียรติ์* ซึ่งเป็นวรรณกรรมร่วมสมัยที่ว่า

อันพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ ทรงเพียรตามเรื่องนิยายไสย
ใช่จะเป็นแก่นสารสิ่งใด ดั่งพระทัยสมโภชบูชา
ใครฟังอย่าได้ไหลหลง จงปลงอนิจจังสังขาร์
....[๒๒๘]

---

[๒๒๘] พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, **รามเกียรติ์**, ๑๑ : ๓๐๗.

ถ้าตีความอย่างตรงไปตรงมา จะเห็นได้ว่าสิ่งซึ่งเป็นความจริงที่สุดก็คือ ปรมัตถ์สัจจะที่ว่าชีวิตไม่มีความแน่นอน สิ่งที่ควรทำก็คือ ปลงกับเรื่องความไม่เที่ยงแท้ ซึ่งถ้ามองตามหลักพุทธศาสนาก็ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่เป็นที่น่าสงสัยว่าการที่ทรงนิพนธ์รามเกียรติ์ซึ่งมีความยาวมาก อีกทั้งมีคำสอนเกี่ยวกับกษัตริย์ เช่นทศรถสอนพระราม หรือคำสอนเกี่ยวกับขุนนาง เช่นพาลีสอนน้อง นั้นไม่มีความหมายหรือ คำตอบก็คือ ถ้าพิจารณาจากปรมัตถ์สัจจะ สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นก็คือสมมติสัจจะซึ่งไม่มีความหมาย การที่จะทำให้สมมติสัจจะเป็นสิ่งที่มีความหมายได้ก็ต่อเมื่อผู้มีอำนาจใช้อำนาจซึ่งก็หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยในการใช้อำนาจนั้นก็เพื่อให้สมาชิกในชุมชนบรรลุถึงปรมัตถ์สัจจะ แต่การใช้อำนาจในลักษณะนี้ไม่สามารถจะถูกกล่าวในบริบทของรามเกียรติ์ได้ เพราะรามเกียรติ์ไม่ใช่เรื่องของพุทธศาสนา ดังนั้นในการที่จะดูว่าปรมัตถ์สัจจะและสมมติสัจจะมีความสำคัญอย่างไร ต้องดูในราชาธิราช เพราะราชาธิราชชี้ให้เห็นถึงแบบแผนของผู้มีอำนาจที่มองเห็นความสำคัญของอำนาจที่เป็นสมมติสัจจะ แต่ใช้อำนาจเพื่อปรมัตถ์สัจจะ ดังในกรณีของพระเจ้าธรรมเจดีย์ที่ใช้สมมติสัจจะนำไปสู่ปรมัตถ์สัจจะ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับสิ่งที่รัชกาลที่ ๑ ที่ทำให้สมมติสัจจะมีความสอดคล้องกับปรมัตถ์สัจจะ กล่าวคือ กษัตริย์จะมิใช่แต่เพียงผู้ที่สามารถพิสูจน์ว่าตนมีบุญญาบารมีและปัญญาบารมีซึ่งเป็นสมมติสัจจะเท่านั้น หากผู้ที่เป็นกษัตริย์จะต้องพิสูจน์ตนว่าเป็นผู้นำทางธรรมที่จะนำเหล่าสรรพสัตว์ข้ามวัฏสงสารไปสู่นิพพานซึ่งเป็นปรมัตถ์สัจจะ ดังนั้นรัชกาลที่ ๑ จึงมิใช่เป็นเพียงกษัตริย์ที่กอปรด้วยบุญญาบารมีและปัญญาบารมี หากพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่ดีตามคติพุทธศาสนาซึ่งมุ่งนำสัตว์โลกทั้งหลายให้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด นั่นย่อมแสดงว่าพระองค์ทรงใช้คุณสมบัติของการมีบุญญาบารมีและปัญญาบารมีซึ่งเป็นสมมติสัจจะในการที่จะนำสรรพสัตว์ทั้งปวงให้พ้นจากสังสารวัฏ ซึ่งเท่ากับว่า

พระองค์ทรงใช้สมมติสัจจะเพื่อที่จะบรรลุปรมัตถ์สัจจะ

ส่วนในสามก๊กและไซ่ฮั่นนั้น ผู้นำใช้อำนาจที่เป็นสมมติสัจจะเพียงแค่ให้เกิดความผาสุกแก่อาณาประชาราษฎรเท่านั้น มิได้มุ่งให้พ้นจากห้วงสังสารวัฏซึ่งเป็นปรมัตถ์สัจจะแต่ประการใด

บทที่ ๖
บทสรุป

หนังสือเล่มนี้เป็นความพยายามในการอธิบายประวัติศาสตร์ความคิด โดยใช้หลักฐานในลักษณะใหม่ นั่นคือ การใช้วรรณกรรม ๓ เรื่องได้แก่ ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น มาประกอบกับหลักฐานอื่น ๆ เพื่อนำมาอธิบายโลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ โดยพิจารณาว่า แม้วรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องจะเป็นวรรณกรรมที่มีที่มาจากต่างประเทศ แต่ก็ได้ถูกนำมา "แปล" ให้เป็นวรรณกรรมในบริบทไทย และได้มีการสอดแทรกโลกทัศน์ของยุคสมัยเข้าไปในวรรณกรรมเหล่านี้ด้วย ดังนั้นวรรณกรรม ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น จึงมิได้ถูกพิจารณาด้วยบริบทจากที่มา คือ มอญหรือจีน หากแต่จะพิจารณาจากบริบทของผู้รับ นั่นคือ โลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นนำไทย

ในการศึกษาวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องนั้น ผู้เขียนศึกษาทั้งในเชิงเนื้อเรื่อง ข้อความ และคำ โดยอธิบายภายใต้สมมติฐานว่า ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น เป็นผลงานทางวรรณกรรมในแนวใหม่ที่ผิดแผกไปจากวรรณกรรมที่มีมาก่อนหน้านี้ทั้งในด้านรูปแบบคำประพันธ์และสารัตถะ อีกทั้งยังเป็นวรรณกรรมที่สะท้อนความคิดและกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง ตลอดจนเป็นหลักฐานสำคัญที่สะท้อนโลกทัศน์ทางการเมืองของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลผู้รังสรรค์งานในช่วงสมัยที่งานวรรณกรรมได้ถูกสร้างขึ้น

ผลจากการศึกษาวรรณกรรมเรื่อง ราชาธิราช สามก๊ก และไซฮั่น ที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องอาจจะมุ่งสื่อความบันเทิงหรือการพิชัยสงคราม แต่โดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ วรรณกรรมทั้งสามเรื่องนี้แฝงไว้ด้วยภาพ

โลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ และภาพของโลกทัศน์ทางการเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสามเรื่องนี้ ก็มีความสอดคล้องกลมกลืนกันเป็นอย่างดี กล่าวคือ ในเรื่องของคุณสมบัติเชิงอุดมคติของผู้ที่เป็นกษัตริย์หรือผู้นำนั้น วรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่องต่างสะท้อนภาพของผู้ที่เป็นกษัตริย์หรือผู้ที่เป็นผู้นำว่าจะต้องเป็นผู้ที่มีบุญญาบารมีและปัญญาบารมี รวมทั้งมีหน้าที่ในการยังพระศาสนาและยังประโยชน์สุขให้แก่อาณาประชาราษฎรและสัตว์โลกทั้งปวงเพื่อให้พ้นจากห้วงสังสารวัฏ โดยเฉพาะในราชาธิราช ซึ่งมีวัฒนธรรมทางการเมืองใกล้เคียงกับไทย ได้กล่าวถึงพระราชภารกิจของกษัตริย์ทั้งในทางพระราชอาณาจักรและการฝ่ายศาสนจักร

ข้อสรุปที่เห็นได้จากวรรณกรรมทั้งสามเรื่องก็คือ ผู้ที่มีบุญบารมีและสติปัญญาเท่านั้นที่จะเป็นผู้ที่มีความเหมาะสมในการขึ้นครองราชย์ การให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าว ทำให้สิทธิธรรมของการขึ้นครองราชย์โดยการสืบสันตติวงศ์ลดความสำคัญลง ดังนั้น สามัญชนอย่างมะกะโทหรือพระมหาปิฎกธรในเรื่องราชาธิราช เล่าปั่งในเรื่องไซ่ฮั่น และเล่าปี่ในเรื่องสามก๊ก จึงมีโอกาสที่จะเป็นกษัตริย์ รวมถึงกรณีของพระยาน้อยซึ่งแม้ว่าจะเป็นเชื้อพระวงศ์กษัตริย์แต่ก็มิใช่ผู้ที่อยู่ในลำดับที่จะได้รับการสืบทอดราชสมบัติจากพระราชบิดา

ภาพคุณสมบัติของผู้ที่เป็นขุนนางในอุดมคติก็เช่นกันกับผู้ที่เป็นกษัตริย์ คือ จะต้องเป็นผู้ที่มีสติปัญญาอีกทั้งต้องมีความกล้าหาญ ความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อผู้นำหรือกษัตริย์ ใน ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น ก็ให้ความสำคัญกับการมีสติปัญญาของขุนนาง โดยมีตัวละครที่เป็นขุนนางทั้งฝ่ายพลเรือนและทหาร เป็นต้นว่ามังกันจี อำมาตย์ทินมณีกรอด สมิงพระรามและสมิงอายมนทะยาในราชาธิราช ขงเบ้ง สุมาอี้ ลกเจ๊ก กวนอู และเตียวหุยในสามก๊ก เตียวเหลียง ฟั่มแจ้ง ฮั่นสิ้น หยินโป้และแพอวดในไซ่ฮั่น ต่างก็

ถูกกล่าวถึงว่าเป็นขุนนางผู้มีสติปัญญา และการมีสติปัญญาของขุนนางเป็นการแสดงให้เห็นถึงการมีพระบารมีของกษัตริย์ที่นอกเหนือไปจากการครอบครองวัตถุที่เป็นเลิศในแผ่นดิน เป็นต้นว่า ช้างเผือก ปราสาท เครื่องราชกกุธภัณฑ์ ฯลฯ

ไม่เพียงแต่วรรณกรรมทั้งสามเรื่องนี้เท่านั้นที่สามารถสะท้อนภาพโลกทัศน์ทางการเมืองได้ วรรณกรรมร่วมสมัยเรื่องอื่นก็สะท้อนภาพโลกทัศน์ทางการเมืองในลักษณะนี้เช่นกัน เช่นใน สังคีติยวงศ์ ไตรภูมิโลกวินิจฉยกถา ลิลิตนิทานอิหร่านราชธรรม ตลอดจนวรรณกรรมอีกหลายเรื่องในสมัยรัชกาลที่ ๑ ต่างก็ให้ความสำคัญแก่สิทธิธรรมแห่งอำนาจที่มาจากบุญบารมีและปัญญาบารมีตามหลักพุทธศาสนาทั้งสิ้น และแม้กระทั่งรามเกียรติ์ ก็กล่าวถึงพระราชภารกิจของกษัตริย์ผู้เป็นพระโพธิสัตว์ นอกจากนั้นในกฎหมายหลายฉบับที่ตราขึ้นในสมัยนี้ ต่างก็มุ่งแสดงเจตนารมณ์ของผู้ปกครองที่สะท้อนความคิดที่ว่ากษัตริย์ทรงเป็นผู้มีบุญและเป็นพระโพธิสัตว์ มีพระประสงค์ให้สรรพสัตว์ในราชอาณาจักร “ให้เปนอาริยอุโบสฐจำเริญอานิสงยิ่งขึ้นไป” มีการอธิบายเกี่ยวกับศีล ๕ ศีล ๘ และศีล ๑๐ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพระราชภารกิจของกษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นพระโพธิสัตว์เช่นเดียวกันในวรรณกรรมร่วมสมัยอื่น ๆ ก็ปรากฏบทบาทและหน้าที่ที่ขุนนางพึงมีในลักษณะเดียวกัน เป็นต้นว่าบทบาทของการเป็นทหารเอกคู่บุญกษัตริย์ ในกรณีของสมิงนครอินท์ในราชาธิราชและหนุมานในรามเกียรติ์

การใช้วรรณกรรมเพื่อศึกษาโลกทัศน์ทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ นั้น มิได้หมายความว่าผู้เขียนละเลยความสำคัญของหลักฐานอื่น ๆ หากแต่เป็นเพราะเคยมีผู้เคยศึกษาภาพความคิดของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ โดยใช้หลักฐานประเภทอื่น ๆ ทำให้เราเห็นภาพบูรณาการในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านศาสนจักร เช่น การทำสังคายนาพระไตรปิฎกและการออกกฎพระสงฆ์

และด้านราชอาณาจักร เช่น การชำระกฎหมายตราสามดวง การสร้างปราสาทราชวัง พระราชพิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์ และการชำระพระราชพงศาวดาร กิจกรรมเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูทางด้านจิตใจของไพร่พลเมือง ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนาง รวมทั้งเพื่อสร้างความชอบธรรมและความมั่นคงให้กับกลุ่มชนชั้นนำกลุ่มใหม่ที่ก้าวขึ้นมามีอำนาจแทนกลุ่มเดิม ในวรรณกรรมราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น ต่างก็อธิบายภาพเหล่านี้โดยมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกัน

อนึ่ง ในท้ายที่สุดกิจกรรมต่าง ๆ ของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ ไม่ได้มีเฉพาะแต่การแสดงออกซึ่งอำนาจโดยการบังคับเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังในกรณีของการชำระกฎหมายตราสามดวงเท่านั้น หากยังมีกิจกรรมบางอย่างทำขึ้นเพื่อเสริมอำนาจบารมีโดยใช้การกล่อมเกลา เช่น การชำระพระราชพงศาวดาร และการ “แปล” วรรณกรรมทั้ง ๓ เรื่อง ซึ่งเป็นหนึ่งกิจกรรมการฟื้นฟู รวมถึงการชำระวรรณกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นวรรณกรรมที่เคยมีมาแล้วและวรรณกรรมใหม่ งานวรรณกรรมเรื่องสำคัญ ๆ ในสมัยรัชกาลที่ ๑ นั้น มิได้เป็นแค่เพียงการฟื้นฟูตามจารีตที่เคยมีมาเท่านั้น แต่ยังเป็นสื่อในการกล่อมเกลาทางการเมือง และเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับกลุ่มชนชั้นนำใหม่

บทส่งท้าย

การที่ผู้เขียนเลือกใช้วรรณกรรมเป็น "เครื่องมือ" เพื่อศึกษาความคิดทางการเมืองนั้น มิได้หมายความว่าผู้เขียนละเลยเพิกเฉยต่อพระราชพงศาวดาร เอกสารปกครอง ตำราทางศาสนา หรือพระราชกฎหมายต่าง ๆ อันเป็นที่นิยมใช้กันทั่วไปในการศึกษาประวัติศาสตร์

การศึกษานี้น่าจะเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ความคิด ควรจะมีการเลือกใช้วัตถุดิบหรือหลักฐานอื่น ๆ ในการสืบค้น "ความจริง" ในอดีต เพื่อที่จะขยายขอบเขตแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ให้กว้างขวางมากขึ้นกว่าเดิม

และแม้ว่า ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น อาจจะสามารถสะท้อนภาพความคิดทางการเมืองของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๑ ได้ในระดับหนึ่ง ดังที่ปรากฏในการศึกษานี้ การศึกษาวรรณกรรมร่วมสมัยเล่มอื่น ๆ อาทิ *รามเกียรติ์ ลิลิตนิทานอิหร่านราชธรรม และไตรภูมิโลกวินิจฉยกถา* ก็น่าที่จะทำให้สามารถเข้าใจความคิดทางการเมืองในสมัยดังกล่าวได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นไปอีก

บรรณานุกรม

เอกสารที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

หอสมุดวชิรญาณ หมู่จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๔๔ เลขที่ ๗ ก เรื่องสำเนาศุภอักษรเมืองเวียงจันทน์เรื่องข้อราชการเมืองเวียงจันทน์

_____. หมู่แปลเรื่องต่าง ๆ เลขที่ ๙ ชื่อพระราชนิธิยกศัพท์แปล.

_____. พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๐๐๑.๕/๓๘ ก.

_____. พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙ เล่ม ๑-๒๑.

_____. พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙/ฆ เล่ม ๑.

_____. พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙/ช เล่ม ๑.

_____. พงศาวดารมอญเรื่องราชาธิราช เลขที่ ๔๙/ษ.

หนังสือ

กฎหมายตราสามดวง. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๖.

กัมพุชฉัตร, พระองค์เจ้า, นิพานวังน่า, นายเล็ก สมิตะสิริ มหาดเล็ก พิมพ์ช่วยกฐินพระราชทานมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรม เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ณ วัดเศวตฉัตร ปีมะเมีย พ.ศ.๒๔๖๑.

กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีไทย, กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๗.

โกมารกุลมนตรี, พระยา, เฉกอะหมัด, พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาอ่อนในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส พระนคร : มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๑๒.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว., โครงกระดูกในตู้, กรุงเทพมหานคร : สยามรัฐ, ๒๕๓๔.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ "ปฐมวงศ์", ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๘, พระนคร : ก้าวหน้า, ๒๕๐๗.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, จดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี, กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๖.

จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า, **เจ้าชีวิต**, กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๗.

ไซ่ฮั่น, กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๗.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จฯกรมพระยา, "ตำนานสามก๊ก" ใน **สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ฉบับราชบัณฑิตยสถานชำระ พ.ศ.๒๕๑๓**.

———. **ลำดับสกุลดิชเสนีกับโบราณคดีมอญ** พิมพ์ในงานฉาปนกิจศพคุณหญิงจำเริญ พิพิธมนตรี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๐๔.

———. **สามก๊ก ฉบับราชบัณฑิตยสภาชำระ**, กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๑๖.

แดนบีช แบรดเลย์, **อักขราภิธานศรับท์**, กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๑๔.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา, **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑**, กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๖.

ธรรมปรีชา (แก้ว), พระยา. **ไตรภูมิโลกวินิจฉยกถา ฉบับที่ ๒**. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๐.

นิยะดา เหล่าสุนทร. **การฟื้นฟูอักษรศาสตร์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี่ยงเทียง, ๒๕๓๕.

นริันทรเทวี, กรมหลวง. **จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนริันทรเทวี**. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๖.

นฤมล กาญจนทัต และอุบลวรรณ โชติวิสิทธิ์. **ว่าด้วยหลักการวรรณคดีวิจารณ์. แปลจาก An Eassay on Criticism ของ Graham Hough.** สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๒.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี**. กรุงเทพมหานคร : ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๒๙.

———. **ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๓.

———. **ปากไก่และใบเรือ**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๗.

นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาคม พัฒิยะ. **หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๕.

ธรรมธิเบศ, เจ้าฟ้า. **พระประวัติและบทร้อยกรอง**. พิมพ์ในการพระราชทานเพลิงศพพระยาเลขวณิชธรรมวิทักษ์ฯ ม.ว.ม., ป.ช. (เยี่ยม เลขะวณิช) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ.๒๕๐๕.

ธำรงศักดิ์ อายุวัฒนะ. **ราชวงศ์จักรีวงศ์และราชสกุลพระเจ้าตากสินมหาราช ธนบุรี** : สำนักพิมพ์อโยธยา, ๒๕๑๐.

บวรมหาสุรสิงหนาท, สมเด็จกรมพระราชวัง. **ประชุมเพลงยาว ฉบับหอสมุดแห่งชาติ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๗.

บรรเจิด อินทุจันทร์ยง. ผู้รวบรวม. **อภินิหารบรรพบุรุษ พงศาวดารกระซิบ.** กรุงเทพมหานคร : ประพันธ์สาส์น, ๒๕๒๑.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.จ. **วิเคราะห์รสวรรณคดีไทย.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพาณิช, ๒๕๓๒.

ประจักษ์ ประภาพิทยากร. **วรรณคดีวิเคราะห์พระอภัยมณี ฉลอง 200 ปี สุนทรภู่.** กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๔๐ ภาค ๖๕-๖๖ เรื่องพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๒.

ปิยนาถ บุนนาค และมรรยาท กิจสุวรรณ. **การวิเคราะห์ค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๙๔ : ระบบเครือญาติ การแต่งงานและครอบครัว.** ทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดินของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

พนรัตน์, สมเด็จพระ. **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๔.

พระคลัง (หน), เจ้าพระยา. **วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน).** กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๓๓.

———. **สามก๊ก.** พระนคร : แพร่พิทยา, ๒๕๑๓.

พระญาลิไทย. **ไตรภูมิพระร่วง.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๓.

พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี (แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ (พระเจ้าตากสิน) จุลศักราช ๑๑๒๘-๑๑๔๔). พระนคร : โรงพิมพ์ช่างพิมพ์วัดสังเวช, ๒๔๗๘.

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จ. **รามเกียรติ์.** กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๗.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จ. "บทละครนอกเรื่องคาวี". ใน **บทละครนอกพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิลปบรรณาคาร, ๒๕๑๖.

พิพาดา ยังเจริญ และสุวดี ธนัประสิทธิ์พัฒนา. **การศึกษาและผลกระทบต่อสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๙๔)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

มาลินี ดิลกวณิช, สามก๊ก : **จุดเริ่มสำคัญของการรับวรรณกรรมจีนสู่วรรณกรรมไทย**, การสัมมนาวิชาการเรื่อง "อิทธิพลของวรรณกรรมจีนต่อวรรณกรรมไทย" เนื่องในโอกาสงานฉลองครบรอบ ๑๐ ปีความสัมพันธ์ไทย-จีน จัดโดยโครงการจีนศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ม.ป.ป.

รื่นฤทัย สัจจพันธ์. **อิทธิพลต่างประเทศในวรรณกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๐.

ลิลิตนิทานอิหร่านราชธรรม (ประชุมปกรณัม). กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๕.

วรรณไว พัธโนทัย. **สามก๊กฉบับแปลใหม่**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์, ๒๕๒๐.

วันรัตน์, สมเด็จพระ. **จุลยุทธการวงศ์ ผูก ๒ เรื่องพงศาวดารไทย**, พิมพ์ครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงศพนายพลโทพระยาพหลโยธิน รามินทรภักดี (นพ พหลโยธิน) ปีวอก พ.ศ.๒๔๖๓. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๓.

วันรัตน์, สมเด็จพระ. **สังคีติยวงศ์**. (พงศาวดารเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย) แปลโดยพระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาลลักษมณ) พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (กมลเถระ). กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, ๒๕๒๑.

สมบัติ จันทรวงศ์. **ความหมายทางการเมืองของสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน)**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๓๘.

สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยอนันต์ สมุทวณิช. **ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย**. เอกสารวิจัยหมายเลข ๖ สถาบันไทยคดีศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๓.

สมมตอมรพันธ์, กรมพระ. **เรื่องตั้งเจ้าพระยากรุงรัตนโกสินทร์**. จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมหลวงชูชาติ กำภู ณ เมรุวัดเทพพระยากรุงรัตนโกสินทร์. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๒.

สังข์ พัธโนทัย, **พิชัยสงครามสามก๊ก**, กรุงเทพมหานคร : ศิลปบรรณาการ. ๒๕๒๙.

สิทธา พินิจภูวดล และนิตยา กาญจนะวรรณ. **ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงกมล, ๒๕๑๓.

สุมนชาติ สวัสดิกุล, ม.ร.ว. **ชุมนุมนิพนธ์เพื่อถวายพระเกียรติ แด่พลตรีพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์.** พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ม.ป.ป.

อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. **สังคมไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ.๒๓๒๕-๒๔๑๖.** แปลโดย ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข และพรรณี สรุงบุญมี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิฆเณศ, ๒๕๒๘.

อิเหนาฉบับหอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๑๔.

หนังสือพิมพ์ในโอกาสพิเศษ

มาลินี ดิลกวณิช. "สามก๊ก : จุดเริ่มสำคัญของการรับวรรณกรรมจีนสู่วรรณกรรมไทย". การสัมมนาวิชาการเรื่อง "อิทธิพลของวรรณกรรมจีนต่อวรรณกรรมไทย" เนื่องในโอกาสงานฉลองครบรอบ ๑๐ ปีความสัมพันธ์ไทย-จีน จัดโดยโครงการจีนศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วารสาร

ถาวร สิกขโกศล. "มองสามก๊กจากต้นฉบับภาษาจีน" **วารสารเอเชียตะวันออกศึกษา** ๒, ๒ ธันวาคม ๒๕๓๒.

มานพ ถาวรวัฒน์สกุล. "ราโชวาทชาฎก" : บทนำ, **รวมบทความประวัติศาสตร์,** ๑๔ (๒๕๓๕).

ยง อิงคเวทย์. "หนังสือพงศาวดารสามก๊ก ๒ ชุด สามก๊กจี่ และสามก๊กจี่เอี้ยนหงี". **วารสารจันทร์เกษม ๑๑๗** (มีนาคม-เมษายน ๒๕๑๗) : ๔-๒๒.

สมบัติ จันทรวงศ์. "ศาสนากับการเมือง : ข้อสังเกตเบื้องต้นว่าด้วยอุดมการณ์และวิเทโศบายของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ" **รัฐศาสตร์สาร ปีที่ ๑๔, ๓-๑๕, ๑** (กันยายน ๒๕๓๑ - เมษายน ๒๕๓๒) ๔๐ ปี คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เอกสารอัดสำเนา

สมบัติ จันทรวงศ์. สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) : ความหมายทางการเมือง. (อัดสำเนา)

วิทยานิพนธ์

จินดนา ธันวานิวัฒน์. "การศึกษาเปรียบเทียบความเปรียบในสามก๊กฉบับจีนกับฉบับไทย" วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

ดวงมน จิตร์จำนงค์. "คุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๙๔)". วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

บุษบา ตระกูลสัจจาวัตร. "การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องราชาธิราชฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน)". วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

ประพิณ มโนมัยวิบูลย์. "สามก๊ก : การศึกษาเปรียบเทียบ" วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๐.

พรพรรณ เลาหศิรินาถ. "ความสัมพันธ์ระหว่างมอญ-พม่า และสุโขทัย". วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙.

มานิตย์ เสงี่ยมพรพาณิชย์. "ผู้นำกับการบริหารในวรรณคดีเรื่องสามก๊ก". วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

สายชล วรรณรัตน์. "พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๕๒)". วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

สุนันท์ พวงพุ่ม. "การศึกษาสารของผู้ประพันธ์สามก๊กฉบับต่าง ๆ ในภาษาไทย". วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘.

สุภรณ์ โอเจริญ. "ชาวมอญในประเทศไทย : วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น"วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตแผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙.

ภาษาอังกฤษ

Books

Brewitt-Taylor, C.H. **Romance of The Three Kingdoms**. 2 volume. Tokyo, C.E. Tuttle, 1959.

Cudoon, J.A. **A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory**. (Third Edition). Great Britain, 1981.

The Oxford English Dictionary. (Second Edition) Vol.VIII. Oxford : Clarendon Press, 1989.

Valdes, Mario, j. "A Function View of Criticism" in **What is Criticism?**. Edited by Paul Hernadi, (Bloomington : Idiana Universy Press, 1981).

William Skinner. **Chinese Society in Thailand : An Analytical History**. New York : Cornell University Press, 1982.

Thesis

Malinee Dilokwanich. "Samkok : A Study of Thai Adaptation of a Chinese Novel." University of Washington, 1983.

ภาคผนวก

ธรรมของผู้ที่เป็นกษัตริย์

อุบายสี่ประการ

๑. สามัญญอุบาย คือ รู้ทั่วไปในราชกิจการงานสงคราม

๒. นิกะอุบาย คือ รู้ประกอบฤกษ์พานาทีที่จะได้และเสีย แพ้และชนะ รู้ทั้งราชวัตร์ตามคัมภีร์ราชษาทึก รู้ทั้งคหปติวัตร์ ตามคำภีร์สิงคาโลวาท

๓. เล่ห์อุบาย คือ รู้ในเล่ห์เขาคดก็คดตามเขาซื่อก็ซื่อตาม และฉลาดตามโวหารต่าง ๆ

๔. ธนะอุบาย คือ รู้อุบายในที่จะขวนขวายถ่ายเทหาทรัพย์

วิชาห้าประการ

๑. โยคเสฐา คือ รู้ในสารพัดช่างทั้งปวง

๒. วินิจฉัยเสฐา คือ รู้ในธรรมศาสตร์ ราชศาสตร์ ตัดสินข้อคดีของราษฎร

๓. เหตุเสฐา คือ รู้นิมิตทั้งปวงและเหตุการณ์บ้านเมืองจะร้ายและดี

๔. โบราณเสฐาคือรู้จักภูมิประเทศว่าที่นี่เป็นมงคลและมิได้เป็นมงคลตามโบราณสืบมา

๕. หัตถีอัศวะเสฐา คือ รู้ศิลปศาสตร์ช้างม้าทั้งปวง

คุณแปดประการ

๑. สัจจัง คือ กล่าวถ้อยคำเป็นสัตย์เที่ยงตั้งอยู่ในคติธรรมทั้งสี่มิได้ลำเอียงเข้าด้วยญาติและมิตรของตน

๒. อวิโรธะนัง คือ มิได้เบียดเบียนบุคคลผู้อื่น

๓. สิเนหะทัสสะนา คือ เห็นบุคคลผู้อื่นให้มีจิตเมตตารักใคร่

๔. สุระยุทธัง คือ เมื่อเข้าสงครามนั้นให้องอาจอย่าได้หวาดไหว คร้ามกลัวปัจจามิตร

๕. สีละวา คือ ให้ประกอบไปด้วยศีล มารยาทอันดี

๖. อะโรคยา คือ ให้รู้คัมภีร์บำบัดโรค

๗. จาโคปะนะ คือ บริจาคทรัพย์มิได้อาลัยแล้วจะกลับคืนเอาต่อภายหลัง

๘. นิสัมมะการี คือ จะทำการสิ่งใดให้ดำริด้วยปัญญาก่อนจึงกระทำได้

วุฒิเจ็ดประการ

๑. ให้ประพฤติอิริยาบถดั่งพระอิศวรบริบูรณ์ ไปด้วยเบญจกามคุณ และอิสริยยศองอาจในการอันเป็นใหญ่

๒. ให้ประพฤติอิริยาบถดั่งพระพรหม คือเมื่อถึงกาลจะรักษาอุโบสถและพรหมจรรย์นั้นให้พึงเว้นจากเบญจกามคุณดุจพรหมอันสำรวมญาณบริสุทธิ์

๓. ประพฤติอิริยาบถดั่งพระอาทิตย์ คือประพฤติราชอาณาจักรเป็นอันเสมอมิได้เลือกหน้าตามผิดและชอบดุจพระอาทิตย์อันส่องแสงเสมอไปมิได้เว้น

๔. ประพฤติอิริยาบถดั่งพระจันทร์คือ ประกอบไปด้วยเมตตาแก่สมณชีพราหมณ์เสนาพฤฒามาตย์ราษฎรทั้งปวงให้อยู่เย็นทั่วไปดุจรัศมีพระจันทร์

๕. ประพฤติอิริยาบถดั่งพระพาย คือประกอบไปด้วยความกรุณาแก่ข้าราชการน้อยใหญ่โดยฐานานุกรมดุจหนึ่งพระพายพัดตามฤดู

๖. ประพฤติอิริยาบถดั่งพระยายมราช คือให้สำแดงราชานุภาพแก่ผู้ล่วงพระราชบัญญัติโดยโทษให้พิลึก พึงกลัวดุจพระยายมราชอันเหลือบพระเนตรดูผู้กระทำผิดให้พินาศไป

๗. ประพฤติอิริยาบถดั่งพระมหาสมุทรคือจะลงพระราชอาญาแก่ผู้ล่วงพระราชอาณาจักรนั้นให้กระทำด้วยอุเบกขาหาพยาบาทมิได้ ดุจดั่งพระมหาสมุทรมิได้ยินดีแก่กลิ่นอันหอม มิได้ยินร้ายแก่กลิ่นอันลามก

ธรรมของผู้ที่เป็นขุนนาง

โทษแปดประการ

๑. พะยะสินี คือ เป็นนักเลงผู้หญิงและเล่นเบี้ยกินเหล้าเป็นที่จะให้ฉิบหายแห่งทรัพย์

๒. จิตตะโจรี คือ มีจิตเป็นโจรมักฉกชิงซึ่งทรัพย์ของผู้อื่น

๓. อะสันตุฏฐี คือ มิได้อดกลั้นความสุขและความทุกข์ อันมาถึงตัวและหวาดไหว

๔. อติมัญญะติ คือ มักดูหมิ่นผู้เฒ่าผู้แก่และมิได้เคารพแก่สมณพราหมณาจารย์

๕. สันตาอะปียา คือ มิได้สมาคมซึ่งนักปราชญ์และรักใคร่ซึ่งคนพาล

๖. นิทธาสินี คือ มีปรกติมักน้อย นั่งก็หลับ ยืนก็หลับ มิใคร่ตื่น

๗. ภาสะสินี คือ พอใจสนทนาในที่ประชุมคนทั้งหลาย

๘. อะนุฏฐาตา คือ ปราศจากความเพียรเอาเกียจคร้านเป็นอารมณ์

องค์แห่งโทษ ๘ ประการดังนี้ บุคคลผู้เป็นราชเสวกพึงเว้นอย่าให้มีในสันดาน

คุณเจ็ดประการ

๑. กุละสัมปันนัง คือ คนแห่งราชเสวกนั้นประกอบไปด้วยตระกูลเป็นอันดี

๒. สุระสัมปันนัง คือ มีปัญญามากกล้าหาญ

๓. สุตตะทินัง คือ รู้เห็น ได้สดับตรับฟังมาก

๔. วัณณัง คือ ประกอบไปด้วยรูปร่างวรรณสันฐานอันงาม

๕. สิเนหะทัสสะนา คือ บุคคลผู้อื่นเห็นเป็นที่รักใคร่

๖. ทันตะเนตติ คือขึ้นใจในคัมภีร์ราชศาสตร์

๗. โยโคตะระ คือ ประกอบด้วยความเพียรอันยิ่ง

วุฒิหกประการ

๑. ประพฤติดั่งพระยาราชสีห์ อันว่ากิริยาแห่งราชสีห์นั้นองอาจในหมู่จตุบาททวิบาท และมีปริมณฑล ขนที่ขาวก็ขาวล้วน ที่แดงก็แดงล้วน มิได้เจือปนกันและอุปมาประดุจใดให้เสวกามาตย์ราชปรินายกผู้จะเข้าสู่สงครามนั้นองอาจมีกตัญญูเป็นแดนแทนพระคุณสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้าแล้ว ให้มีเมตตาแก่ข้าราชกิจผู้น้อยและอาณาประชาราษฎรทั้งปวงให้ปราศจากอคติธรรมทั้งสี่ประการ อย่าให้เจือปนอยู่ในสันดานได้

๒. ประพฤติดั่งนกยาง นกยางนั้นกระทำมายากิริยาเงื่องงุน มีอุบายแต่จะล่อลวงฝูงปลาให้ไว้ใจ แล้วก็เอากินเป็นอาหารและมีประดุจใดผู้เป็นเสวกามาตย์ราชปรินายก พึงให้เรียนรู้ซึ่งกลอุบายล่อลวงปัจจามิตรให้หลงด้วยกลมารยาเอาชัยชนะถวายพระมหากษัตริย์เจ้าผู้ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงให้ได้เจริญด้วยยศศักดิ์สมบัติดุจนั้น

๓. ประพฤติดั่งกา อันว่ากาถ้าแลปะอาหารสิ่งใด ๆ เข้าแล้วก็จะไม่บริโภคแต่ตัวย่อมร้องประกาศเพื่อนพันธมิตรญาติแห่งตนให้รู้ก่อนจึ่งบริโภค แลมีประดุจใดผู้เป็นเสวกามาตย์ราชปรินายกจะตามเสด็จพระราชดำเนินไปในที่ใด ๆ อย่าได้ประมาทหมั่นระวังราชศัตรูหมู่อันตรายโดยรอบคอบอย่าให้มีมาได้ อนึ่งถ้าจะได้รับพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคใด ๆ ก็พึงมีจิตเมตตาแผ่ไปแก่เพื่อนข้าราชการและญาติพันธมิตรอย่าได้คิดโลภมัจฉริยบริโภคแต่ตนผู้เดียวกระทำดุจกิริยาแห่งกานั้น

๔. ประพฤติดั่งไก่ อันว่ากิริยาแห่งไก่นั้นครั้นถึงยามที่ตนจะขันก็ขันประจำยามแลมีประดุจใด ผู้เป็นราชเสวกามาตย์นั้นอย่าพึงลืมสติในที่จะระลึกถึงพระเดชพระคุณพระมหากษัตริย์แล้วอย่าลืมระลึกในการกุศลอันเป็นมงคลต่ออาตมาดุจกิริยาแห่งไก่นั้น

๕. ประพฤติดั่งเหยี่ยว อันว่าเหยี่ยวนั้นมีกิริยาอันหมายมั่นเป็นธรรมดาสืบ ๆ กันมา ถ้าจะจับสัตว์ชาติสกุณใด ๆ แล้ว เล็งแลด้วยจักษุหมายให้แม่นแล้ว ก็โฉบลงมาด้วยกำลังรวดเร็วจับให้มั่นคั้นให้ตาย จึงมิได้เป็นอันตรายแก่ตนแลมีอุปมาประดุจใดอันว่าราชเสวกามาตย์นั้น ถ้าจะพิภากษาตราสืนเนื้อความแห่งผู้กระทำชอบและผิดจะพิดทูลกล่าวโทษข้าราชการใหญ่น้อยผู้ใด พึงตริตรองด้วยวิจารณาปรีชาให้ถ่องแท้แลหมายมั่นด้วยอันใดแลได้เห็นจริงจึงว่ากล่าวภยันตรายจึงจะไม่มีแก่ตนดุจเหยี่ยวนั้น

๖. ประพฤฒิดั่งโคอุสุภราช อันว่ากิริยาแห่งโคอุสุภราชนั้น ไปหาอาหารในสถานที่ใดแล้วย่อมกลับมามิได้ละถิ่นฐานแห่งตนที่เคยอาศัยนั้นเสียแลมีประดุจใด เสวกามาตย์ผู้จะเป็นปรินายก จะปรึกษากิจราชการอันใดอย่าได้ละพระราชศาสตร์แห่งสมเด็จพระมหากษัตราธิราชเจ้าเสียจงทุกประการ

คติสามประการ

๑. มีประสงค์จะปลงชีวิตกันจึงกล่าวกลอันคด

๒. จะกระทำยุทธสงครามแก่กันจึงกล่าวคำคด

๓. ตนจะถึงแก่ความฉิบหาย จึงอุบายกล่าวกลอันคดแก้ตัว

ซื่อหกประการ

๑. กตัญญู คือ รู้จักคุณท่าน

๒. กตเวที คือ สนองคุณท่าน

๓. ทัฬหะวะตี คือ มั่นในความสัตย์

๔. ปะระทุกขาหะสะนัง คือ เห็นความยากของผู้อื่นแล้วอดกลั้นมิได้มีความปรานีเหมือนหนึ่งทุกข์ของตัว

๕. กัลยาณะมิตตัง คือ ตั้งตัวไว้ในที่เป็นกัลยาณมิตร

๖. มิตตะสังคะหัง คือ มีปรกติสงเคราะห์แก่มิตร

มุสาเก้าประการ

๑. มุตตะมายา คือ จะให้พ้นภัยจึงมุสา

๒. ชีวิตมายา คือ จะเอาชีวิตรอดจึงมุสา

๓. มนุสสะหิงสา คือจะปลดเปลื้องความยากของมนุษย์จึงมุสา

๔. ไชยะสิโน จะเอาชัยชนะแก่ท่านจึงมุสา

๕. ยะสะวาจา เขาบอกความลับแก่ตัวแล้วมีผู้มาถามต้องอำไว้จึงมุสา

๖. มะมะละหิยา จะแก้ไขทุกข์ของตัวเราจึงมุสา

๗. ลัพพันรุโน เพื่อจะพรางภรรยาจึงมุสา

๘. อะลิกะวะจะนัง เอาถ้อยคำไม่จริงมาบอกแก่ผู้ถามเพื่อจะอำความของตัวจึงมุสา

๙. กุสะลัพพะภาคี มีเจตนาจะยังโลกยทังปวงให้ตั้งอยู่ในการกุศลจึ่งมุสา

โครงการหนังสือ
ชุด "ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้"
Publication Series : "Thailand's Neighbors in Southeast Asia"

1.	พิษณุ	สุวรรณะชฎ	สามทศวรรษอาเซียน
	Pisanu	Suvanajata	*ASEAN in Three Decades*
2.	เวณิกา	บุญมาคลี่	พม่า : นโยบายต่างประเทศไทยสมัย พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ
	Venika	Boonma-klee	*Burma : Thai Foreign Policy under the Chatichai Choonhavan's Government*
3.	สมโชค	สวัสดิรักษ์	ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-พม่า-กะเหรี่ยง
	Somchoke	Sawasdiruk	*Thai-Burmese-Karen Relations*
4.	นคร	พันธุ์ณรงค์	ปัญหาชายแดนไทย-พม่า
	Nakorn	Punnarong	*Problems on Thai-Burmese Border*
5.	เชิดเกียรติ	อัตถากร	ขบวนการคอมมิวนิสต์เวียดนาม
	Cherdkiat	Atthakor	*Communist Movements in Vietnam*
6.	นภดล	ชาติประเสริฐ	เจ้านโรดม สีหนุกับนโยบายความเป็นกลางของกัมพูชา
	Nophadol	Chartprasert	*Norodom Sihanouk and Cambodian Non-alignment Policy*
7.	ทวีเกียรติ	เจนประจักษ์	ข้อพิพาทเขตแดนไทย-ลาว
	Twekiat	Janprajak	*Thai-Lao Boundary Disputes*
8.	กรรณิการ์	จุฑามาศ สุมาลี	ยะวา-ชวาในบางกอก
	Kannikar	Chuthamas Sumali	*The Javanese in Bangkok*
9.	ศิริพร	สมัครสโมสร	บรูไน : อาณานิคมของอังกฤษ
	Siriporn	Smaksmosorn	*Brunei : The British Colonization*

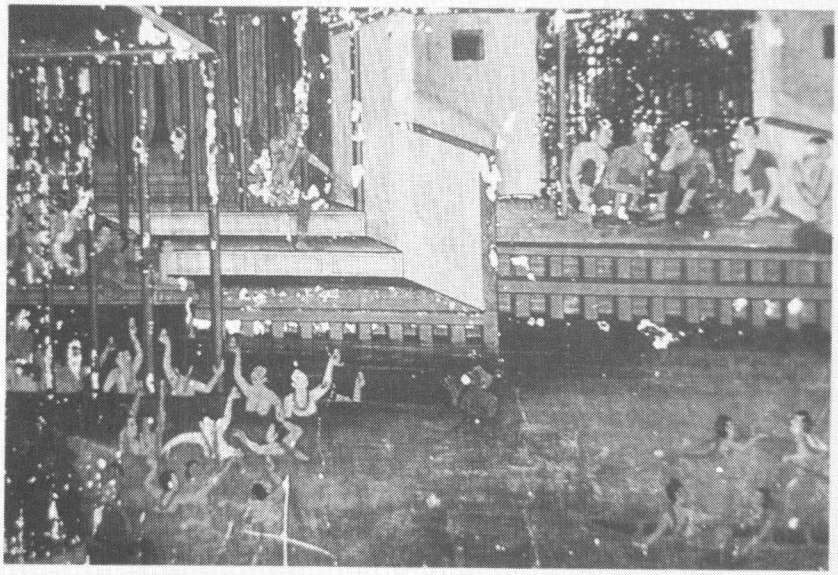
10.	กิตติมา	จันทร์ตรี	**ช่องแคบมะละกา-มาเลเซีย-อินโดนีเซีย**
	Kittima	Chantri	*The Malacca Straits-Malaysia-Indonesia*
11.	พัชรินทร์	สวนฐิตะปัญญา	**มาเลเซีย : เอกภาพกับการศึกษา**
	Patcharin	Suantidapanya	*Malaysia : Unity and Education*
12.	ผุสดี	จันทวิมล	**เวียดนามในเมืองไทย**
	Pussadee	Chandavimol	*The Vietnamese in Thailand*
13.	สุภรณ์	โอเจริญ	**มอญในเมืองไทย**
	Suporn	Ocharoen	*The Mons in Thailand*
14.	บังอร	ปิยะพันธุ์	**ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์**
	Bung-on	Piyabhan	*The Lao in Early Bangkok*
15.	อรอนงค์	น้อยวงศ์	**กัมพูชา : นโยบายต่างประเทศไทยสมัย พลเอกเปรม ติณสูลานนท์**
	Orn-anong	Noiwong	*Cambodia : Thai Foreign Policy under the Prem Tinsulanond's Government*
16.	กัญญรัตน์	เวชชศาสตร์	**ศรีธนญชัยในอุษาคเนย์**
	Kanyarat	Vechasat	*Srithanonchai in Southeast Asia*
17.	ชนิดา	ตั้งถาวรสิริกุล	**สื่อสัญลักษณ์ผ้าลาวเวียงจันท์**
	Chanida	Tangtavonsirikun	*Symbolism of Lao Textiles*
18.	ชวลีย์	ณ ถลาง	**ประเทศราชของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**
	Chawalee	Na Thalang	*Siamese Vassal States under King Rama V*
19.	ณัชชา	เลาหศิรินาถ	**สิบสองพันนา : รัฐจารีต**
	Natcha	Laohasirinadh	*Sipsongpanna : A Traditional State*
20.	กรรณิการ์	สาตรปรุง	**ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น : โลกทัศน์ชนชั้นนำไทย**
	Kannikar	Sartraproong	*Rajadhiraja Samkok and Saihan : World Views of the Thai Elites*

โครงการหนังสือชุด "ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้"
Publication Series "Thailand's Neighbors in Southeast Asia"

ศรีธนญชัย ในอุษาคเนย์

Srithanonchai in Southeast Asia

กัญญรัตน์ เวชชศาสตร์
Kanyarat Vechasat

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ - กาญจนี ละอองศรี
Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-ongsri

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

โครงการหนังสือชุด "ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้"
Publication Series "Thailand's Neighbors in Southeast Asia"

สื่อสัญลักษณ์ผ้าลาวเวียงจันท์

Symbolism of Lao Textiles

ชนิดา ตั้งถาวรสิริกุล
Chanida Tangtavonsirikun

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ - กาญจนี ละอองศรี
Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-ongsri

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

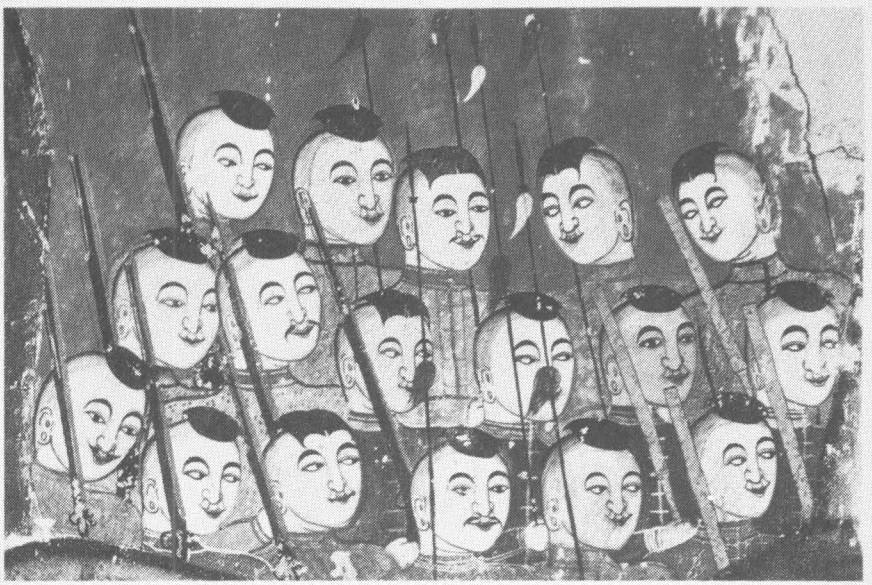
โครงการหนังสือชุด "ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้"
Publication Series "Thailand's Neighbors in Southeast Asia"

ประเทศราชของสยาม

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

Siamese Vassal States under King Rama V

ชวลีย์ ณ ถลาง
Chawalee Na Thalang

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ - กาญจนี ละอองศรี
Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-ongsri

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

โครงการหนังสือชุด "ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้"
Publication Series "Thailand's Neighbors in Southeast Asia"

สิบสองพันนา : รัฐจารีต

Sipsongpanna : A Traditional State

ณัชชา เลาหศิรินาถ
Natcha Laohasirinadh

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ - กาญจนี ละอองศรี
Editors : Charnvit Kasetsiri - Kanchanee La-ongsri

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น : โลกทัศน์ชนชั้นนำไทย

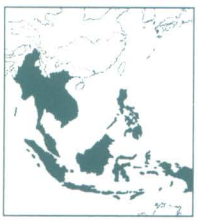
หนังสือเรื่อง **"ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น : โลกทัศน์ชนชั้นนำไทย"** ของ *กรรณิการ์ สาตรปรุง* ชี้ให้เห็นว่า ราชาธิราช สามก๊ก และไซ่ฮั่น เป็นวรรณกรรมแปลจากต่างชาติในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ที่มีเนื้อหาร่วมว่าด้วยการผลัดเปลี่ยนแผ่นดิน ความสำเร็จในการสถาปนาราชวงศ์ใหม่ และการรวบรวมอาณาจักรกลับคืนสู่ศานติสุข การผลิตวรรณกรรมเหล่านี้เป็นแนวใหม่ทั้งด้านรูปแบบและเนื้อหา มิใช่เพียงเพื่อเรื่องบันเทิงหรือเรื่องพิชัยสงคราม แต่มุ่งที่จะกล่อมเกลาทางการเมือง โดยอธิบายถึงอุดมคติแบบใหม่ของการเป็นผู้นำ คุณสมบัติ บทบาทและภาระหน้าที่ที่กษัตริย์และขุนนางพึงมี ตลอดจนความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

กาญจนี ละอองศรี

บรรณาธิการโครงการหนังสือชุด

"ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้"

อุษาคเนย์

ISBN 974-86305-5-2

สร้างสรรค์ปัญญา เพื่อพัฒนาประเทศ